VVDS fur dein

Theo. Lemy
Princeton
N. J.

Koppe

Vol IX.

NOVVM TESTAMENTVM

GRAECE

PERPETVA ANNOTATIONE

ILLVSTRATVM.

Johann Benjamin Koppe

EDITIONIS KOPPIANAE

VOL. IX.

COMPLECTENS

EPISTOLAS CATHOLICAS.

FASCICVL. II.

EXHIBENS

VTRAMQVE EPISTOLAM PETRI.

CONTINVAVIT

DAVIDES IVLIVS POTT

THEOLOG. ET PHILOSOPH. DOCTOR, ABBAS COENOBII MARIAEVALLENSIS ET PROFESSOR THEOL. PVBL. ORD. IN ACAD. IVLIA CAROLINA.

EDITIO ALTERA.

GOTTINGAE

TYPIS HENRICI DIETERICH.

1810.

EPISTOLAE
CATHOLICAE
GRAECE

PERPETVA ANNOTATIONE
ILLVSTRATAE

A
DAVIDE IVLIO POTT
THEOLOG. ET PHILOSOPH. DOCTORE, ABBATE COENOBII MARIAEVALLENSIS ET PROFESSORE THEOL. PVBL. ORD. IN ACAD. IVLIA CAROLINA.

David Julius Pott

VOL. II.

COMPLECTENS
VTRAMQVE EPISTOLAM PETRI.

EDITIO ALTERA.

GOTTINGAE
TYPIS HENRICI DIETERICH.
1810.

VIRO

ILLVSTRISSIMO

CAROLO AVGVSTO
L. B. AB HARDENBERG

SERENISSIMO DVCI BRVNOVICENSIVM
AC LVNEBVRGENSIVM A CONSILIIS INTIMIS,
CAMERAE DVCALIS PRAESIDI, NEC NON ORDINIS
INCLYTI AQVILAE ALBAE EQVITI MERITISSIMO.
REL.

VIR ILLVSTRISSIME,

Cum Te, quae eſt ſingularis Tva modeſtia, animique Tvi magnitudo, multo facilius laude digna *facere*, quam laudes, licet meritas, *audire* ſciam; memet ipſum vero laudibus Tvis pro veritate ac dignitate celebrandis prorſus imparem ſentiam: tantum abeſt, vt data hac, vel exoptatiſſima, opportunitate, ſanctam mentem, humanitatem, rei et publicae et literariae curam paternam, inſignemque peritiam, reliquarumque virtutum Tvarvm ſplendorem, pro more aliorum, extollere coner; vt potius clariſſimúm antiquitatis pictorem (qui, quae coloribus deſperavit at-

que penicillo ſe digne expreſſurum, velamento obtexit,) imitans, merita Tva immortalia ſilentio praedicem, ne modeſtiae Tvae gravis ſim, ſcribendoque virtutes Tvas, et in me collata ſumma beneficia, extenuare, ſicque parum ea pro merito capere videar.

Benigne potius excipias, — hoc vnum ſupplex abs Te peto, — benigne excipias, quem Tibi offero, librum, quemque, cum ſit *religionis* liber, Tibi potiſſimum inſcribere haud dubitavi, quippe cui — en Virum SERENISSIMI PRINCIPIS ſui exemplum mirifice

fice imitantem! — religio et felicitas humana, ſororio quaſi vinculo invicem junctae, ante omnia curae cordique ſunt. Accipias, quaeſo, qualecunque hoc opus, tanquam pietatis humillimaeque meae erga Te venerationis pignus atque teſtimonium, patrocinioque Tvo, quo hucuſque haud prorſus indignus Tibi viſus ſum, et in poſterum me commendatiſſimum velim habeas.

Ceterum ſervet Deus O. M. PRINCIPEM Tibi, TE PRINCIPI, Vos ambo patriae, et praecipue huic literarum vniverſitati, vt CA-

ROLO

ROLO GVILIELMO FERDINANDO regnante, TE curante, crefcat decus, et augeatur felicitas academiae Juliae Carolinae. Sic ex animo vovet,

VIR ILLVSTRISSIME,

ILLVSTRISSIMI NOMINIS TVI

Scrib. Helmftadii
a. d. VI. Aprilis
MDCCXC.

cultor devotus
Davides Julius Pott.

Ob-

Objectis vndique impedimentis, quae commemorare nihil attinet, nunc tandem prodit epiſtolarum catholicarum volumen ſecundum, in quo quidem conſcribendo eandem ſequutus ſum interpretandi rationem, qua vſus eram in explicanda epiſtola Jacobi. Gratias ago Viris doctis, quas poſſum maximas, pro ea, qua illas eruditionis meae primitias ſuſceperunt, indulgentia, eademque vt et hanc opuſculi mei continuationem benigne ſuſcipere, meque de vitiis admonere velint, pro ſua quemque dignitate omnes ac ſingulos humaniſſi-

maniſſime oro rogoque. Reſtat vt etiam ex hoc qualicunque libello perlegendo aliquis ſaltem ad lectores fructus redundet; id quod, vt vehementer opto, ita, ſi euenerit, magnopere laetabor. Scribebam in academia Julia Carolina die Vlto m. Ap. A. C. MDCCXC.

EPISTOLA

PETRI

PRIMA.

PROLEGOMENA.

De Petri Apoſtoli vita, rebusque ab eo geſtis, referunt cum Evangeliſtae in evangeliis, actisque apoſtolorum, tum Paullus hic illic in epiſtolis, patresque antiqui; ex quibus quidem omnibus, pro fine nobis propoſito, potiora hauſiſſe atque delibaſſe, ſuffecerit.

Natus eſt Bethſaidae, in Galilaea [1], a Jona, vel Joanne, patre, Simon vel Simeon dictus [2], piſcatuque vixiſſe commemoratur [3]. Ab Andrea fratre admonitus [4], Jeſum adiit, a quo, pro more Judaeorum, novam diſciplinam ſubeuntes novo etiam nomine compellandi, ad declarandam inconcuſſam ejus animi firmitatem atque conſtantiam, Cephae, vel Petri [5] nomen accepit [6]. Inde vero, Jeſu ipſo, opinor, jubente, vel permittente, ad piſcatum exercendum rediit, [7] quia, apoſtoli munere fungendi opportunitas, nondum aderat. Deinde vero iterum, poſt largum piſcatum ei miraculoſe a Jeſu conceſ-

[1] Joh. I, 45.

[2] Matth. XVI, 17. Joh. I, 43. XXI, 15. 16. 17.

[3] Matth. IV, 8.

[4] Joh. I, 41.

[5] Parum apte *Heſ.* Πετρος, επιλυων, επιγινωσκων. ουτος και Σιμων, και ΚηΦας, και Συμεων. Neſcio an hebr. פתר in animo habuerit.

[6] Joh. I, 42. 43.

[7] Matth. IV, 18-20.

ſum, [8] ſocrumque vi divina ſanatam, [9] a Chriſto evocatus, intima ejus vſus eſt familiaritate, vnaque cum Jacobo atque Joanne principem locum inter diſcipulos Chriſti tenuit [10]. Erat in eo ſingularis in Jeſum amor, pietasque; conjuncta tamen cum incredibili quadam temeritate, et ad efferveſcendum, ira inprimis, et ambitione inſigni, proclivitate. Ex quo vtroque animi affectu, orta videtur illa, Jeſu, in maris ſuperficie inambulanti, obviam eundi animi promtitudo, eamque ſtatim inſequens, de vita conſervanda, abjecta deſperatio [11]; hinc porro certiſſima illa, de divina J. C. natura, perſuaſio, quam ſuo, reliquorumque apoſtolorum nomine, ſaepius palam profitebatur [12]; hinc temeraria illa, quae ſummum Jeſu Chriſto dolorem afferebat, a morte ſubeunda dehortatio [13]; hinc ſingularis illa quaeſtio, Jeſu quondam ab ipſo propoſita; quoties peccanti in ſe fratri ignoſcendum eſſet? [14] hinc demum inconſiderata iſta indignatio, qua pedes Jeſu lavandos praebere recuſabat [15]; hinc denique incredibilis iſta, ſibique

[8] Luc. V, 1 ſeqq.

[9] Matth. VIII, 14 ſeqq. Marc. I, 29 ſeqq. Luc. IV. 38 ſeqq.

[10] Relege Marc. V, 37. Matth. XVII, 1. Marc. IX, 2. Luc. IX, 28. coll. 2 Petr. I, 16-18. Matth. XVII, 24. Luc. XXII, 8. coll. Matth. XXVI, 37. coll. Marc. XIV, 12. XVI, 7. Joh. XXI, 15-17. Cf. cum his locis *Euſeb.* h. e. II, 14. qui Petrum τον καρτερον, και μεγαν των αποϛολων, τον, αρετης ἑνεκα, των λοιπων ἁπαντων προηγορον vocat.

[11] Matth. XIV, 22 ſeqq. Marc. VI, 45 ſeqq. Joh. VI, 16 ſeqq.

[12] Joh. VI. 24. Matth. XVI, 21. Marc. VIII, 27. Luc. IX, 18. Cf. *Chryſoſt.* in Matth. XVI, p. 483. το ϛομα των αποϛολων ὁ Πετρος, ὁ πανταχȣ θερμος, ὁ τȣ χορȣ των αποϛολων κορυφαιος, παντων ερωτηθεντων αυτος αποκρινεται

[13] Matth. XVI, 21-23. Marc. VIII, 31-33. coll. Luc. IX, 22.

[14] Matth. XVIII, 21.

[15] Joh. XIII, 4 ſeqq.

fibique ipfi non conftans animi levitas, qua Malcho, pontificis fervo, manus Jefu injicienti, ftricto gladio auriculam amputabat [16], et mox, brevi temporis fpatio interjecto, ipfum hunc dominum fuum, cum quo mortis periculum vltro fe fubiturum effe plus vna vice pollicitus erat [17], fe noviffe [18], iterum iterumque, addito adeo jurejurando, negabat [19]. Hactenus evangeliaria; quae fequuntur in actis apoftolorum memoriae prodita funt. Nimirum Petrus, poft afcenfum I. C. in coelum, Matthiam, in Judae locum fufficiendum, curavit, primusque poft effufa f. f. dona, Hierofolymis religionem chriftianam, inprimisque refurrectionem I. C. palam docere aufus eft. Pofthaec vero, in vincula conjectus, caufam coram fynedrio dixit, indeque cum comminatione dimiffus, ad majorem fiduciam, in Deo reponendam, divinitus excitatus, animum erexit. Poftea Ananiae fraudibus fevere puniendis, pluribusque miraculis perpetrandis, in dies inclarefcens, iterum pontificis juffu in vincula conjectus, divino miraculo liberatus eft. Nihilominus vero paulo poft religionem Chr. juffu divino in templo docens, a fynedrio, flagellis caefus, inde dimiffus eft [20]. Procedente tempore, poft Stephani martyrium, dona fpiritus f. cum Samaritis communicare,

 juffus,

16 Matth. XXVI, 51. Joh. XVIII, 10. 26.

17 Joh. XIII, 36. 37. Luc. XXII, 31-33. coll. Matth. XXVI, 39. Marc. XIV, 26.

18 *Ambr.* in Luc. XXII, (vid. *Hilar.* comment. in Matth. p. 328.) qui Petri verba prorfus inepta ratione fic mitigare conatur: *bene negavit hominem, quem fciebat Deum*, jam refutatur ab *Hieronymo* in Matth. XXVI.

19 Matth. XXVI, 58. 69-75. Marc. XIV, 54. 66-72. Luc. XXII, 54-62. Joh. XVIII, 16-27.

20 Quae quidem omnia copiofius enarrantur Act. I-V, 41.

juſſus, Simonem Magum, qui data pecunia haec dona ſibi comparare optaverat, ſevere reprehendit. Poſt aliquot annorum ſpatium, eccleſiarum inviſendarum cauſa, iter ingrediens, Lyddam venit, vbi Aeneam paralyticum ſanavit; atque Joppen, vbi Tabitham mortuam in vitam revocavit. Hinc, divina ſpecie commonefactus, Caeſaream ad Cornelium, cohortis Italicae centurionem, ſe contulit, gentemque Corneliam, doctrinae chr. cognitione ſatis imbutam, donisque ſpiritus ſ. divinitus exornatam, baptiſmo etiam ad religionem chr. profitendam arctius adſtringere, nullus dubitavit; Judaeo-Christianos vero, qui eum, in vrbem Hieroſolymorum reducem, hanc ob cauſam vehementer reprehendiſſent, mitiorem erga ethnicos animum induere, cohortatus eſt. Haud multa poſt Herodes Agrippas, poſt Jacobum interfectum, Petrum etiam prehendi, prehenſumque in vincula conjici, juſſit, ex quibus tamen angeli, a Deo miſſi, opera eductus eſt [21]. Quo facto Petrus, Hieroſolymis aliquamdiu relictis [22], vſque dum Agrippa mortuus eſſet, (id quod an. Dan XLIV. accidit [23],) evangelium a Marco conſcribendum curaſſe, probabile eſt. Tum vero, Agrippa mortuo, Hieroſolyma reverſus, Paullo et Barnabae,

21 Relege haec Act. VIII, 14.-XII, 16.

22 Vid. Act. XII, 17. vbi Lucas nil amplius dicit, quam omnino: επορευθη εις ἑτερον τοπον. vnde tamen colligere non auſim, eum *Romam* diſceſſiſſe, quod *Euſebius*, *Iſidorus Hiſpalenſis*, aliique fingunt. *Ille* in *Chron.* p. 204. ad a. 2 Claudii ſic habet: Πετρος, ὁ κορυφαιος, την εν Αντιοχεια πρωτην θεμελιωσας εκκλησιαν εις Ρωμην απεισι, κηρυττων το ευαγγελιον. *Hujus* verba autem haec ſunt: (*de vita et obitu ſanct. de Petro*: *Hic, poſtquam Antiochenam eccleſiam fundavit, ſub Claudio Caeſare, contra eundem Simonem Magum* Romam *pergit, ibique praedicans evangelium* XXV *annis ejusdem tenuit pontificatum.*

23 Act. XII, 23. cf. *Joſephus* Tom. I. p. m. 950.

nabae, ab ecclefia Antiochena ablegatis, vt de ritibus, a Mofe praefcriptis, vel rejiciendis, vel retinendis, ex apoftolis atque prefbyteris Hierofolymitanis quaererent; ritus hosce Mofaicos haud amplius ad Chriftianos pertinere, refpondit [24]. At vero, cum nec ipfe poftea ab iis obfervandis abftineret, palam a Paullo Antiochiae graviffime reprehenfus eft [25]. Tum, comite Silvano [26], alias regiones, et forte eas ipfas, quas 1 Petr. I, 1. nominavit, Pontum puta, Galatiam, Bithyniam, Cappadociam, et Afiam, peragraffe, et pofthaec demum Babylonem [27], Judaeos, quorum ibi magna copia erat [28], edocturus, perveniffe, videtur; certe tempus magis opportunum, quo hoc iter facere potuiffet, (quod tamen feciffe, tum ex epiftola ipfa, his potiffimum ecclefiis infcripta, tum ex aliorum fcriptorum teftimoniis fatis conftat [29],) non apparet. Poftremum

 Romam

[24] Act. XV, 1-28.

[25] Gal. II, 11-14. coll. Act. XXVIII, 22. Cf. *Origenes* in Joh. p. 381. ed. Huet. et *Auguftin.* ep. 82. Ad hanc quidem reprehenfionem a Petro amoliendam, alium quemdam, e LXX. difcipulorum numero, Petro apoftolo cognominem, veteres quidam finxerunt. *Eufeb.* h. e. I. 13. ἡ δ' ἱϛορια παρα Κλημεντι κατα την πεμπτην των Ὑποτυπωσεων, εν ἡ και Κηφαν (περι ὁυ φησιν ὁ Παυλος· ὁτε δε ηλθε Κηφας εις Αντιοχειαν, κατα προσωπον αυτῳ αντεϛην. Gal. II, 11.) ἑνα φησι γεγονεναι των ἑβδομηκοντα μαθητων, ὁμωνυμον Πετρῳ τυγχανοντα τῳ αποϛολῳ.

[26] 1 Petr. V, 12.

[27] Vid. infra.

[28] Vid. teftimonia *Jofephi* atque *Philonis* infra citata.

[29] *Origenes* lib. 3. in Genefin ap. Eufeb. h. e. III, 1. Πετρος δε εν Ποντῳ, και Γαλατιᾳ, και Βιθυνιᾳ, Καππαδοκιᾳ τε και Ασιᾳ κεκηρυχεναι τοις εν τῃ διασπορᾳ Ἰουδαιοις εοικεν. *Eufebius* h. e. III, 4. και εκ των Πετρȣ δε λεξεων, εν ὁποσαις και ȣ̓τος επαρχιαις τοις εκ περιτομης τον Χριϛον ευαγγε-

Romam profectus, ibi per aliquod tempus cum Paullo commoratus [30], ao. Dion. LXVII. vero crucifixus est [31]. Sed haec de vita Petri, rebusque ab eo gestis pro instituti ratione, sufficiant.

Prior haec Petri epistola, *ad quos data sit*, magno invicem dissensu quaerunt interpretes.

1) Plu-

ευαγγελιζομενος, τον της καινης διαθηκης παρεδιδε λογον, σαφες αν ειη, αφ' ης ειρηκαμεν ὁμολογεμενης αυτου επιςολης, ἡν τοις εξ Εβραιων εσιν εν διασπορᾳ Ποντε, και Γαλατιας, Καππαδοκιας τε και Ασιας και Βιθυνιας γραφει.

Epiphanius haer. XXVII. p. 107. Πετρος δε πολλακις Ποντον τε και Βιθυνιαν επεσκεψατο.

Cf. praeterea *Hieron.* Cat. C. I. *Isidorus Hispalensis* C. LXIX. *Hippolytus* jun. de ap. C. I.

30 *Dionysius Cor.* ap. Euseb. h. e. II, 25. ad Romanos sic scribit: ταυτα και ὑμεις δια της τοσαυτης νεθεσιας την απο Πετρε και Παυλε φυτειαν γεννηθεισαν Ρωμαιων τε και Κορινθιων συνεκερασατε. Και γαρ αμφω και εις την ἡμετεραν Κορινθον φυτευσαντες ἡμας, ὁμοιως εδιδαξαν. ὁμοιως δε και εις την Ιταλιαν ομοσε διδαξαντες, εμαρτυρησαν κατα τον αυτον καιρον.

31 *Origenes* l. III, in Genes. ap. Euseb. h. e. III, 1. ὁς (Πετρος) και επι τελει εν Ρωμῃ γενομενος ανεσκολοπισθη κατα κεφαλης. ἑτως αυτος αξιωσας παθειν.

Eusebius Canon. chron. p. 206. ad 14. Neronis annum: Νερων επι πασι τοις αδικημασιν αυτε τον πρωτον κατα Χριςιανων ενεδειξατο διωγμον, ἡνικα Πετρος και Παυλος οἱ θειοτατοι αποςολοι τῳ ὑπερ Χριςε μαρτυρησαντες εςεφθησαν αγωνι.

Lactantius de mort. persec. II. p. 1373 seqq. ed. Bunem. *Cumque jam Nero imperaret, Petrus Romam advenit, et editis quibusdam miraculis, quae virtute ipsius Dei, data sibi ab eo potestate, faciebat; convertit multos ad justitiam, Deoque templum fidele ac stabile collocauit. Qua re ad Neronem delata, quum animadverteret, non modo Romae, sed vbique quotidie magnam multitudinem deficere a cultu idolorum, et ad religionem novam, damnata vetustate, transire, vt erat execrabilis ac nocens tyrannus, — Petrum cruci affixit, et Paullum interfecit.* Cf. Idem inst. IV, 21.

1) Plurimi, *Eusebius* [32], *Hieronymus* [33], *Grotius* [34], alii, pro *Judaeo-Christianis*, *extra Palaestinam dispersis*, jure contendunt, argumentis, pro firmanda hac sententia, *tum* ex ipsa epistolae inscriptione (παρεπιδημοι διασπορας. vid. ad Jac. I, 1.) *tum* ex nonnullis epistolae locis, maxime II, 9. et III, 6. quae parum apte ad Christianos olim ethnicos accommodari posse videntur, repetitis [35].

2) Alii vero, et quidem ex veteribus *Procopius* [36], atque *Cassiodorius* [37], ex recentioribus *Wetstenius*,

A 5

[32] Loco supra c.

[33] In Catal.

[34] In 1 Petr. I, 1.

[35] His locis addi solent 1 Petr. I, 15. 16. et II, 12. sed quamvis Petrus, loco priori Christianos ad virtutem adhortaturus, verbis vtatur ex Lev. XI, 44. desumtis; argumentum tamen hujus loci adeo late patet, vt, cum nihil ei insit, quo ad *solos* Judaeos restringatur, commode etiam ad Christianos, ex *ethnicis* conversos, transferri potuerit. Sic etiam ex verbis 1 Petr. II, 12. αναςροφην ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΘΝΕΣΙ καλην εχειν, minime colligi potest, eos, ad quos apostolus scripserit, Judaeos fuisse, cum etiam *Christiani olim ethnici* ad honestam vivendi rationem, εν τοις εθνεσι sequendam, commode admoneri posse videantur.

[36] In Jes. LXV, 20. τον εξ ΕΘΝΩΝ λεγει λαον - οις και Πετρος Φησι.

[37] De institutione divinarum literarum Tom. II. p. 516. *Scriptura sancta, secundum antiquam translationem, in testamenta duo ita dividitur: — — Posthaec sequuntur evangelistae quatuor, — actus ap. epistolae Petri ad* gentes etc.

His etiam aliquo modo annumerari possint *Tertullianus* atque *Cyprianus*, qui priorem hanc *epistolam ad Ponticos* vocant. *Ille* Scorp. adv. Gnosticos p. 614. sic habet: *Petrus quidem ad* Ponticos. *Quanta enim*, inquit, *gloria, si non, vt delinquentes puniamini, sustinetis? Haec enim gratia est, in hoc et vocati estis; quoniam et Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum semet ipsum, vti*

ſtenius [38], aliique, Chriſtianis, ex *gentibus* collectis, epiſtolam vindicant. Tribus potiſſimum in hanc ſententiam vtuntur locis: *a*) 1 Petr. I, 18. [39] vbi vocem *ματαια αναςροφη* de *vita idololatrica* intelligendam eſſe arbitrantur. Sed quamvis ex hebr. ריק et שוא [40] haec *idololatriae* ſignificatio vocabulo *ματαιος* vtique in N. etiam T. [41] competat; minime tamen eandem in quaelibet N. T. loca intrudendam eſſe, infra ad locum ipſum diſputabitur. Quidni vero hoc ipſo loco in voc. *πατροπαραδοτȣ* argumentum potius pro *Judaeis* latere videatur; cum *Judaeorum* potiſſimum vitium fuiſſe conſtet, vt ad *patrum traditiones* provocarent [42]. *b*) 1 Petr. II, 10. vbi oraculum Hoſeae: *όι ποτε ȣ λαος, νυν δε λαος τȣ Θεȣ, όι ȣκ ελεημενοι, νυν δε ελεηθεντες·* nonniſi ad *ethnicos* accommodari poſſe ſtatuunt; inprimis cum etiam Paullus Rom. IX, 25. eodem Hoſeae effato vtatur, vt, non Judaeos ſolum, ſed etiam *Gentiles*, ad religionem chriſtianam vocatos eſſe, demonſtret. Sed quis quaeſo non meminerit, eadem V. T. effata atque exempla, ab aliis apoſtolis, pro conſilii atque argu-

aſſequamini veſtigia ipſius, etc. Cf. 1 Petr. II, 20. 21. *Hic* vero lib. III. ad Quirin. ſic: *De hoc ipſo in* epiſtola Petri ad Ponticos: *ſit in muliere non exterior ornamenti, aut auri, aut veſtis cultus, ſed cultus cordis.* (Cf. 1 Petr. III, 3.) — — *Datum nobis eſſe exemplum vivendi in Chriſto, in* epiſtola Petri ad Ponticos; *Chriſtus enim paſſus eſt pro nobis, relinquens vobis exemplum.* etc. (cf. 1 Petr. II, 20. 21.)

Vtramque *ad gentes*, et *ad Ponticos* appellationem ex 1 Petr. I, 1. derivatam eſſe, per ſe apparet.

38 In 1 Petr. I, 2.

59 Ειδοτες, ότι ȣ φθαρτοις αργυριῳ η χρυσιῳ, ελυτρωθητε εκ της ΜΑΤΑΙΑΣ ὑμων αναςροφης πατροπαραδοτȣ.

40 Cf. pſ. XXXI, 7. Jeſ. XLI, 24. Jon. II, 9. ibique LXX.

41 Act. XIV, 15. alibi.

42 Matth. XV, 2. 3. Marc. VII, 3. 8. 9. Gal. I, 14.

argumenti, in quo tractando verſabantur, varietate, in varios etiam ſenſus transferri ſolere: vnde etiam hoc loco idem accidiſſe, eo magis probabile eſt, cum totius loci contextus, non ethnicos, ſed *Judaeos*, requirere videatur. Denique *c*) 1 Petr. IV, 3.[43] quo tamen loco *το θελημα των εθνων κατεργαζεσθαι*, commode verti poteſt: *ethnicorum more vivere*, *ειδωλολατρειαι* vero, quibus Chriſtiani indulſiſſe dicuntur, aut *vitam ſceleratam*, *et ad omne flagitiorum genus profligatam* omnino ſignificant; cum ſoleant Judaei ſcriptores vitae rationem *ethnicam*, *idololatricam* dicere, aut certe, ſi vel iſta ſignificatio non probetur, ex addita formula hac: *αθεμιτοις ειδωλολατρειαις*, nil aliud, niſi mixtos in eccleſiis, ad quas ſcripta eſt epiſtola, Judaeis *ethnicos* fuiſſe, colligi poteſt. (vid. nos ad locum ipſum.) Jam vero cum *Judaeorum* tam *certa*, *ethnicorum* vero *non prorſus improbabilia* in epiſtola ipſa deprehendantur veſtigia, neutram ſententiam locum habere poſſe, *Benſonus* jam vidit; quare

3) idem ille, et *Ill.* MICHAELIS[44], ſacrarum literarum ſagaciſſimi interpretes, epiſtolam non Judaeis genere, ſed *proſelytis portae*, quos vocant, vel *ethnico Judaeis*, *qui nunc fidem Chriſto dederant*, ſcriptam, adeoque formulam *παρεπιδημοι της διασπορας Ποντε κ. τ. λ.* ad hos potiſſimum reſtringendam eſſe, exiſtimant. Sed quo minus ita ſtatui poſſit, *primum* perpetuus vſus loquendi obſtat, ex quo *Judaei extra Palaeſtinam hic illic diſperſi* omnino *διασπορα*, *proſelyti* vero, ſive ſint portae, ſive juſtitiae, *προσηλυτοι*, Matth.

[43] *Αρκετος γαρ ἡμιν ὁ παρεληλυθως χρονος τε βιε* ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ ΚΑΤΕΡΓΑΣΑΣΘΑΙ, *πεπορευμενες εν ασελγειαις, επιθυμιαις, οινοφλυγιαις, κωμοις, ποτοις, και* ΑΘΕΜΙΤΟΙΣ ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΕΙΑΙΣ.

[44] Einleitung in die Schriften des N. B. Tom. II. p. 1165 ſeqq.

Matth. XXIII, 15. Act. II, 11. VI, 5. XIII. 43. *ευλαβεις*, Act. II, 5. *ευσεβεις*, Act. X, 2. 7. *σεβομενοι τον Θεον*, Act. X, 2. 22. 35. XIII, 16. 26. dici solent. Provocat quidem *Ill.* MICHAELIS, ſententiae tuendae cauſa, ad Act. II, 10. vbi Romani, quos quidem proſelytos fuiſſe, ex commate 5. apparet, *οι επιδημουντες Ρωμαιοι* vocantur; ſed provti hic locus ex longe alio genere eſſe videtur, ſic in inſcriptione epiſtolae Petri omnia redeunt, non ad voc. *επιδημουντες*, vel *παρεπιδημοι*, ſed *διασπορα*, quod nonniſi de *Judaeis* vſquam me legere memini. Petrum vero epiſtolam ſuam *omnibus omnino hisce Judaeis extra Palaeſtinam degentibus*, nec potius ſingulari cuidam eccleſiae, inſcripſiſſe, cur quaeſo in hac potiſſimum epiſtola miramur, cum in explicanda Jacobi epiſtola eadem formula neminem offenderit, cumque, epiſtolas ejusmodi encyclicas cum pluribus eccleſiis communicatas eſſe, nemo facile dubitaverit. Quae cum ita ſint, nobis quidem

2) cum *Wolfio* ſcripta eſſe videtur epiſtola ad *Chriſtianos e Judaeis pariter et gentibus extra Palaeſtinam* (*εν τη διασπορα*) *collectos, inprimis vero ad Judaeo-Chriſtianos*, quia in hac epiſtola, quamvis Judaeis praecipue inſcripta, deprehenduntur alia, quae nonniſi in Judaeos, alia vero, quae nonniſi in ethnicos cadere videntur. (vid. ſupra.)

Babylone ſcriptam eſſe epiſtolam Petrus ipſe declarat, cap. V, 13. quaenam vero vrbs vel provincia hoc ipſo Babylonis nomine indicetur, in partes abeunt interpretes.

1) *Veteres quidam interpretes*, et *Copti* inprimis, qui Marcum evangeliſtam, cujus nomine Petrus paulo poſt Chriſtianis ſalutem dicit, hoc etiam loco, apte ad ſuae opinionis commenta, interpretando, ſibi vindicare ſolent, *Babylonem* intelligunt

Aegyptia-

Aegyptiacam, vrbi *Cairo* vicinam [45], in qua tamen ſententia examinanda, atque refutanda, vix eſt, quod moremur Lectorem, cum nil prorſus habeat, quo ſeſe commendet.

2) *Capellus* vero, *Pearſonius*, *Spanhemius*, *Harduinus*, alii, *Hieroſolymorum* vrbem, ſub Babylonis nomine latere, arbitrantur; *tum*, quia ratio nominis in promtu ſit; declaratam enim putant Hieroſolymitanorum impietatem parem idololatriae Babyloniorum, *tum*, quia eundem loquendi vſum apud patres antiquiſſimos, *Cyrillum Alexandrinum* [46] et *Procopium* [47] deprehendiſſe ſibi videntur. Quid? quod

45 Cf. *Wanſleb* nouvelle relation d'un voyage fait en Egypte p. 132. *L'égliſe de la ſainte Vierge eſt ſelon la tradition des Coptes, la premiere, qui fut bâtie au Caïre, après la venue de noſtre Seigneur Jeſus Chriſt; et ils diſent, que ſ. Marc y a prèché, et que c'eſt d'elle, que parle ſ. Pierre à la fin de ſon épiſtre, quand il dit: l'égliſe choiſie, qui eſt en Babylone Maſſr, ou Babylone auprès du Caïre vous ſalue, auſſi bien que mon fils Marcus.*

46 In Jeſ. LIII. Και γȣν ὁ μεν προφητης Ιερεμιας, ὡς εξ αμετρητȣ της Ιȣδαιων ωμοτητος κατευηνεγμενος εις ακηδιαν, ȣτω πȣ (Jer. XV.) φησιν. — — "ιατρευσαμεν την Βαβυλωνα και ȣκ ιαθη." — — Βαβυλωνα γαρ την ʽΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ εν τȣτοις κατονομαζȣσιν, ὡς τα εκεινης μιμεισθαι σπȣδαζȣσαν, και ȣδεν αποδεχȣσαν της των εθνων χωρας, το γε ἡκον εις εξιτηλιας, και το μη ανεχεσθαι τιμαν τον νομον, ητοι της προφητικης παιδαγωγιας το επωφελες.

47 In Jeſ. LIII. εκεινοι (ſc. εθνικοι) γαρ ὡς τῳ Χριςῳ, ȣτω και παλαι τοις προφηταις αυτον προκηρυττȣσιν ελεγον· αλλα ἡμιν λαλειτε, και αναγγελλετε ἡμιν ἑτεραν πλανησιν· ὡς και τον Ιερεμιαν λεγειν· ȣτε ωφελησα, ȣτε ωφελησε με ȣδεις. και τον προφητικον δε χορον, ιατρευσαμεν λεγειν τον Βαβυλωνα, και ȣκ ιαθη. εγκαταλειπωμεν αυτην. την ʽΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ καλεσαντα Βαβυλωνα, ὡς των εθνων ασεβειας μηδεν διαφερȣσαν, μηδε τȣ νομȣ ποιȣμενην φροντιδα.

quod *Syri quidam*, obſervante *Aſſemanno*[48], in interpretando hoc loco eo procedunt audaciae, vt Babylonem de *coenaculo iſto, in quo apoſtoli primo pentecoſtis die dona ſpiritus ſ. accipiebant*, την εκλεκτην vero (ſc. εκκλησιαν) de *apoſtolis ibi congregatis* intelligant[49]. Sed quamvis Jeremias, orator et propheta populi, cujus effatum patres illi ante oculos habuerunt, Hieroſolyma *Babylonem*, ad dehortandum a gentium impietate populum Iſraëlitarum, apte dicere poterat; prorſus tamen a ſtili epiſtolaris popularitate alienum fuiſſet, ſi Petrus idem vocabulum eodem ſenſu *adhibere*, vel adeo nomine eccleſiae Babylonicae, myſtico ſenſu ſic dictae, *ſalutem* Chriſtianis *dicere* voluiſſet.

3) *Patres* vero *nonnulli*[50] atque interpretes, tam veteres, quam recentiores longe plurimi, *Valeſius*, *Grotius*, *Lardnerus*, *Cave*, alii, ineptam de Petro, tum temporis eccleſiae Romanae praeſule, opinionem, ad vnum omnes adjuturi[51], *Romam* hoc Babylonis nomine myſtice indicari, ſtatuunt; *tum* quia Roma nec idololatria, nec luxuria Babylone inferior fuerit, *tum* quia Apoc. XVIII, 2. 10. 21. eodem Babylonis nomine occurrere, ipſis videbatur. Sed provti ex illa Romae cum Babylone ſimilitudine nil *certi* ſequitur; ſic neque hoc apocalypſeos loco,

48 Bibliothec. Orient. Tom. III. P. 2. pag. 7.

49 Sic *Gregorius Barhebraeus* in horreo myſter. in 1 Petr. *ſalutat vos eccleſia electa, quae eſt Babylone, i. e. eccleſiam vocat* coetum apoſtolorum. *et Babylonem* coenaculum in quo diviſae ſunt linguae.

50 *Euſeb.* h. e. II, 15. τȣ δε Μαρκȣ μνημονευὲιν τον Πετρον εν τῃ προτερᾳ επιϛολῃ, ἡν και συνταξαι Φασιν επ᾽ αυτης ΡΩΜΗΣ. σημαινειν δε τȣτ᾽ αυτον την πολιν προπικωτερον Βαβυλωνα προσειποντα δια τȣτων· ασπαζεται ὑμας ἡ εν Βαβυλωνι συνεκλεκτη και Μαρκος ὁ ὑιος μȣ. *Hieronymus* Catal. ad Marc.

51 Euſebii atque Iſidori Hiſpalenſis ſententias vid. ſupra.

loco, Romam dici Βαβυλωνα, vlla certa ratione probari, neque ex libro, in quo fumma orationis fublimatas, adflatusque prophetici vis fpirat, ad firmandum popularem vfum loquendi, vix repeti poteft exemplum. Quae cum ita fint, ex noftro quidem fenfu caeteris omnibus praeftare videtur.

4) fententia *Erafmi*, *Drufii*, *Jac. Capelli*, *Lightfooti*, *Bengelii*, *Wetftenii*, *Bafnages*, *Beaufobrii*, aliorumque, qui *Babylonem proprie fic dictam* a Petro denotari, judicarunt [52], praefertim cum Cap. I, 1. provinciae Afiae minoris eo ipfo ordine enumerentur, quo viri, Babylone fcribentis, menti fe obtuliffe videntur; nifi forte, cum *Ill.* MICHAELE, *Ctefiphonem* atque *Seleuciam*, Tigridis flumini ex adverfo adjacentes [53], communi Babylonis nomine, five

[52] Sic quoque ex Syris Neftorianis ftatuerunt *Amrus* in vita Maris. *Praedicavit primum in Syria, deinde Antiochiae, et in Afia, et Bithynia, et Galatia, aliisque locis. Ipfe autem in fine epiftolae fuae, quae catholicarum fecunda eft, fignificat, fe evangelium* Babylonem *vsque invexiffe: inde enim memoratam epiftolam fcripfit, eamque per Silvanum ad loca, quorum fupra facta eft mentio, mifit. In fine autem ejus epiftolae dicit: falutat vos electa ecclefia, quae eft Babylone, et filius meus Marcus.*

Jefujabus Nifibenus in lib. adv. fectas P. II. c. 8. *Simon Cepha — — fparfo in ecclefia noftra (Chaldaeorum* fcilicet) *fpirituali femine, cum eandem dimififfet, Romam fe contulit.*

Eandem fententiam tenuit olim *Cosmas* Indicopleuftes, fexti faeculi fcriptor, qui de evangelica praedicatione, per Romanum Perficumque imperium promulgata, haec habet: *In Romana primum ditione apoftolorum tempore chriftiana praedicatio diffufa eft, ftatim vero poftea in Perfide per Thaddaeum apoftolum. Et fane in catholicis epiftolis fcriptum eft: Salutat vos ecclefia, quae eft in* Babylone *coëlecta.*

[53] *Strabo* l. XVI. κατηριψαν της πολεως, τα μεν οἱ Περσαι, τα δ' ὁ χρονος, και ἡ των Μακεδονων ολιγωρια περι τα τοιαυτα·

ſive per errorem, ſive ad declarandam vtriusque vrbis amplitudinem, Graecis [54] Romanisque [55] appellari ſolitas; vel omnino *provinciam Babylonem* vtrique vrbi circumfuſam, intelligi malueris. Multa ſunt, ſed levioris illa quidem momenti, quae ſententiae huic obverti ſolent. Potiora examinaſſe ſufficiat. *a*) Primum quidem Babylonem Aſſyriae, Claudio Caeſare imperante, ſolo jam aequatam, et vtramque Babylonem, ſive ad Tigrim, ſive ad Euphratem ſitam, ſive denique vniuerſam provinciam, ſic dictam, intellexeris, niſi incolis *omnino*, incolis ſaltem *Judaicae ſtirpis*, prorſus deſtitutam fuiſſe, adeoque Petrum apoſtoli munere ibi nulla ratione fungi potuiſſe, adverſarii contendunt. Sed quamvis Babyloniorum vrbs modo fata leviora ſub Perſis, Dario [56] et Xerxe filio [57], modo graviora ſub Macedonibus ſubierit, ita vt nunc quidem, apte ad Jeſaiae [58] effatum,

τοιαυτα· μαλιςα επει την Σελευκειαν επι τῳ Τιγριδι πλησιον της Βαβυλωνος εν τριακοσιοις πȣ ςαδιοις ετειχισε Σελευκος ὁ Νικατωρ.

Plin. hiſt. nat. l. VI. c. 26. *Ferunt ei* (Seleuciae) *plebis vrbanae DC. M. eſſe.*

54 *Stephanus Byz.* de vrbib. et pop. p. 149. ed. Berkel. Βαβυλων Περσικη πολις μητροπολις Σελευκια καλȣμενη.

55 *Lucanus* Pharſal. init.

Cumque ſuperba foret Babylon *ſpolianda trophaeis*
Auſoniis, vmbraque erraret Craſſus invlta.

In quo quidem loco Babylonem de *Seleucia* intelligendam eſſe, dubio caret, cum Surenas, Parthorum imperator, ibi triumphum de Craſſo reportaret.

Sidonius Apollinaris carm. IX. v. 19. 20. 21.

Non coctam Babylona *perſonabo,*
Quae largum, fluvio patens alumno,
Incluſum bibit hinc inde Tigrim.

56 *Herodot.* l. III. c. 159. το τειχος περιειλε.

57 *Strabo.* κατεσπασε τον τȣ Βηλȣ ταφον.

58 Cap. XIII, 19-22. XIV, 23.

fatum, praeter nomen, muros, ſparſaque domicilia, ac ſaxorum moles, priſtinae magnitudinis hujus vrbis vix vllum remanſerit veſtigium [59]; minime tamen et olim, Chriſtique temporibus, tantam vrbis ruinam jam exſtitiſſe, contendere licet, tantumque abeſt, vt omnes omnino Judaei in vrbe atque provincia Babyloniorum circumjacente exſtincti fuerint, vt potius, ſi qua in vrbe atque regione extera, ſtirps Judaeorum pedem fixerit, primisque poſt Chriſtum ſaeculis memoria Judaeorum vllibi remanſerit, in hac potiſſimum vrbe atque regione conſervata fuiſſe videatur, id quod, pluribus *Joſephi* [60] et *Philonis* [61], teſtimoniis, fide noſtra digniſſimis, extra omnem dubitationis aleam ponitur. Complures etiam Claudio imperante in eadem vrbe manſiſſe Judaeos, inde conſtat,

59 *Plin.* hiſt. nat. l. VI. c. 26. *Ad ſolitudinem rediit*, (Babylon) *exhauſta vicinitate Seleuciae.*
Strabo. ερημος ἡ πολλη.
Diodor. l. II, c. 9. βραχυ τι μερος habitatur.
Pauſanias Arcad. c. XXXIII. ſub Antoninis ſcripſit: Βαβυλωνος ȣδεν ετι ην, ει μη τειχος.

60 Ant. Jud. l. XV. c. II. §. 2. δια τȣτο δεσμων μεν αφηκεν, εν Βαβυλωνι δε καταγεσθαι παρειχεν, ΕΝΘΑ ΚΑΙ ΠΛΗΘΟΣ ΗΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ. ȣτοι δε Υρκανον ετιμων ὡς αρχιερεα και βασιλεα, και παν το μεχρις Ευφρατȣ νεμομενον Ιȣδαιων εθνος.
Ibidem c. III. §. 1. ΟΥ ΓΑΡ ΟΛΙΓΑΙ ΜΥΡΙΑΔΕΣ τȣδε τȣ λαȣ (των Ιȣδαιων) περι την Βαβυλωνιαν απῳκισθησαν.
Cf. praeterea l. XVIII, c. IX. §. 1. et 6. it. contra Apionem l. II, §. 5. et 6.

61 De virtut. p. 587. πασα γαρ εξω μερȣς βραχεος, Βαβυλων και των αλλων σατραπειων, αἱ αρετωσαν εχȣσι την εν κυκλῳ γην, Ιȣδαιȣς εχȣσι οικητορας.
Cf. Idem *leg. ad Cajum*, de inſecuta clade Judaeorum in Babylonia.

ftat, quod illorum Patriarcha, obfervante *Scaligero*[62], ibi confifteret. Ex Affyria porro et Mefopotamia magnam Judaeorum multitudinem in Hierofolymorum vrbem confluxiffe, qui apoftolos, variis linguis loquentes, admirati funt, ex Lucae commentariis[63] fatis exploratum eft. Nec denique ille ipfe locus *Jofephi*[64], (quem prae caeteris vrget *Pearfonius*[65]) quo Judaei quadragefimo p. C. anno crudeliffimam cladem ab hoftibus accepiffe commemorantur, fi ad omnem loci contextum, et praecique ad § 6. attenderis, fingulasque rerum περιςασεις praeeunte *Ill.* MICHAELE[66] invicem contuleris, ita intelligendus eft, ac fi *omnes omnino* exftincti fuerint. Itaque, cum a *Strabone*, *Plinio*, caeterisque (vt recte *Bafnagius*,) Babylon dicatur deferta, comparate haec ad prioris ejus conditionis amplitudinem, civiumque frequentiam, funt intelligenda. Satis igitur, fuperque Babylonenfium Judaeorum fuit, conftituendae ecclefiae, quam vel Petrus ipfe condidit, vel conditam vifitavit, dum Affyriam peragrabat. Sed concedamus vltro, quod concedere nulla neceffitate vrgemur, Babyloniorum vrbem atque provinciam omnibus omnino *Judaeis* deftitutam fuiffe, *ethnicos* tamen Petrum ad religionem chr. adducturum fuiffe, ex

62 Animadv. in chronol. Eufebii p. 188. ed. Lugd. Bat. 1606. *Ex mafculini generis pofteritate* (Davidis) *femper Aechmalotarchae creati funt Babylone, quamdiu illa vrbs ftetit, vsque ad annum Chrifti DCC a Salathiel vsque. Deinceps a DCC anno Chrifti, ad hanc vsque diem, in vrbe Bagded, five Seleucia creantur.* Optandum effet, vt *Scaliger* addidiffet, vndenam haec habuerit.

63 Act. II.

64 Ant. Jud. l. XVIII. c. vlt.

65 De fucceff. epifc. p. 52.

66 Einleitung in die Schriften des N. B. Tom. II p. 1177 feqq.

ex ipſius verbis Act. XV, 7. [67] colligere non dubitem. *b*) Porro, quod Petrus Babylone epiſtolam hanc Chriſtianis ſcripſerit, nullius id veteris aevi ſcriptoris teſtimonio firmari, contrariae ſententiae defenſores objicere pergunt. At vero, cum inde ab anno XLIX vſque ad annum martyrii Petri LXIV vel LXV, in quorum circiter annorum intervallo hoc iter feciſſe putandus eſt [68], nullibi, neque a Luca, neque a ſcriptoribus aliis hujus apoſtoli mentio facta ſit, teſtimonia ejusmodi ne exſpectare quidem licet, adeoque hujus Petri itineris notitia ex ipſa ejus epiſtola, fide noſtra vtique digniſſima, haurienda eſt. *c*) Nec illud *denique* cum ſententia noſtra conciliari poſſe *Lardnerus* [69] praecipue exiſtimat, quod Petrus, ſi inter Babylonios verſatus eſſet, in quos Parthi tum temporis ſummum imperium tenuiſſent, verbis illis: ὑποταγητε βασιλει, et: τον βασιλεα τιματε [70], Chriſtianos ad obſequium Parthorum regi, qui tamen nihil ad eos pertinebat, praeſtandum, adhortatus eſſet. Sed in voc. βασιλευς, hoc nexu, vtroque loco non tam ἡμων, quam ὑμων ſupplendum, adeoque vtrumque locum omnino ad imperatorem Romanum referendum eſſe, quis quaeſo in tanta verborum nexusque perſpicuitate non viderit [71].

 Pro

[67] Πολλης δε συζητησεως γενομενης, αναϛας Πετρος, ειπε προς αυτȣς. ανδρες αδελφοι, ὑμεις επιϛασθε, ὁτι αφ᾽ ἡμερων ἀρχαιων ὁ Θεος εν ἡμιν εξελεξατο δια τȣ ϛοματος μȣ ακȣσαι τα ΕΘΝΗ τον λογον τȣ ευαγγελιȣ, και πιϛευσαι.

[68] Vid. ſupra.

[69] Supplements Tom. III. p. 246. 247.

[70] 1 Petr. II, 13. 17.

[71] Fuiſſe etiam, qui Ἰωππης, vbi Petrus Tabitham mortuam in vitam revocavit, epiſtolam noſtram ſcriptam eſſe

Pro loci, vnde miſſa putatur epiſtola, varietate, diverſae quoque eſſe ſolent de *tempore*, *quo ſcripta fuerit*, interpretum ſententiae. Qui Babylonem *Hieroſolyma* interpretantur, epiſtolam jam Claudio imperante a Petro, cum, concilii apoſtolici cauſa, Hieroſolymis verſaretur, (Act. XV.) exaratam eſſe, contendunt; inprimisque iis, in gratiam Chriſtianorum haud circumciſorum, qui quidem ipſi convocandi iſtius concilii occaſionem praebuerant, conſcripta atque a Sila, (quem Silvanum, literarum apoſtolicarum traditorem Act. XV, 22. 27. 32. commemoratum eſſe arbitrantur,) ad eccleſias, quibus haec prima Petri epiſtola deſtinata erat, perlata videtur [72]. Sic etiam *Ill.* MICHAELIS olim ſenſiſſe fatetur. Sed ponamus, Silam in epiſtola noſtra eundem eſſe, qui Act. l. c. Silvanus vocatur, Silas tamen, communes apoſtolorum literas ferens, in longe alio itinere, per Syriam atque Ciliciam, faciendo [73], verſabatur, ac Silvanus, dum hanc Petri epiſtolam ad eccleſias Ponticas, Galaticas etc. perferret; ne repetam, quod ſupra jam ſatis eviciſſe nobis videmur, Babylonem Hieroſolyma h. l. ſignificare nec poſſe, nec debere. At vero qui *Romam* per Babylonem indicari putant, non ante annum LXV epiſtolam ſcribi potuiſſe exiſtimant, quia ante hunc ipſum annum Petrus Romam non pervenerit. Quae tamen computandi ratio prorſus concidit, ſi, quod ſupra profeſſi ſumus, Romam

eſſe judicarunt, *Syncellus* teſtis eſt p. 332. *μεμνηται και εν αυτη* (ſc. *τη πρωτη επιςολη* Πετρȣ) Μαρκȣ, *και της πολεως* Βαβυλωνος· *αλλοι δε* ΙΩΠΠΗΣ *γεγραφθαι φασιν·* niſi forte memoriae lapſu ipſius *Syncelli* ΙΩΠΠΗΣ pro ΡΩΜΗΣ irrepſerit, cum neminem habeat, huic opinioni aſſentientem.

72 1 Petr. V, 12.

73 Act. XV, 30. 34. 40. 41.

Romam fub Babylonis nomine intelligendam effe, nulla probabili ratione effici poteft. Supereft igitur, vt, cum iis interpretibus, qui *Babylonem*, proprie fic dictam, intelligunt, tempus fcriptae epiftolae ad annos intermedios LVIII-LXI referatur, fiquidem hoc ipfo temporis fpatio, tum Petrum Babylonem perveniffe [74], tum religionem chr. per Bithyniam, Cappadociam, caeterasque provincias, propagatam effe, probabile eft. Et in hac quidem temporis computandi probabilitate, acquiefcendum effe putaverim, dum neque in externis fcriptoribus, neque in epiftola ipfa vllum deprehendatur vegiftium, ex quo annus diesque epiftolae confcriptae vel certius confirmari, vel accuratius conftitui poffit. Provocare quidem fcio, adjuvandae hujus fententiae caufa, *Ill.* MICHAELEM ad 1 Petr. II, 13. [75] in quo quidem loco confcribendo Petrum Paulli epiftolam ad Rom. [76], ante oculos habuiffe arbitratur, vnde, cum epiftola ad Rom. anno aerae vulgaris LVIII vulgo fcripta putatur, epiftolam noftram *poft* hunc demum annum fcriptam effe colligit. Sed, quicquid pro exornanda atque commendanda fententia *Vir Ill.* congefferit, omnia tamen ad vniuscujusque fenfum internum, pro ingenii, temporum, aliarumque rerum ratione, adeo diverfum, redire videntur, ita vt aliis quidem Petrus Paulli locum, aliis vero vice verfa Paullus Petrum, aliis denique neuter neutrum, refpexiffe videri poffit [77]. Praeterea idem ille Interpres, de facris literis interpretandis immortaliter meritus, ex

B 3 verbis

[74] Vid. fupra.

[75] Ὑποταγητε ȣν πασῃ ανθρωπινῃ κτισε. δια τον Κυριου· ειτε βασιλει, ὡς ὑπερεχοντι, κ. τ. λ.

[76] Cap. XIII, 1-5. Πασα ψυχη εξȣσιας ὑπερεχȣσαις ὑποτασσεσθω· ȣ γαρ εϛιν εξȣσια, ει μη απο Θεȣ. κ. τ. λ.

[77] Vid. nos ad locum ipfum.

verbis 2 Petr. III, 1. [78] iisdem, quibus ſecunda epiſtola data erat, priorem etiam deſtinatam fuiſſe, colligit, quod, ſi ante plures, quindecim vel viginti annos, ideoque non iisdem, ſed hominibus prorſus aliis ſcripta fuiſſet, non ὑμιν ſed τοις πατρασι ὑμων, ſcribere Petrus debuiſſet, indeque porro eo progreditur, vt, cum ex 2 Petr. I, 13. 14. 15. [79] ſecundam epiſtolam haud multo ante mortem Petri ſcriptam eſſe certum ſit, priorem etiam epiſtolam circa hoc ipſum tempus, adeoque circa annum LXI, ſcriptam eſſe, ideo probabile exiſtimet. Sed vereor, ne haec argute magis, quam apte ad ſtili epiſtolaris familiaritatem, et quodammodo negligentiam, a *Viro Ill.* diſputentur. Sic etiam Jac. IV, 10. aliaque hujus epiſtolae loca, ad quae Petrum 1 ep. V, 6. alibi, reſpexiſſe valde probabile eſt, pro tuenda hac ſententia adhiberi, atque ex iisdem, priorem epiſtolam Petri non ante annum LVIII, ad quem quidem annum etiam Jacobi epiſtola revocari ſolet, ſcriptam eſſe colligi poſſit; ſed et huic argumento parum tribuendum eſt, cum de tempore, quo ſcripta ſit haec ipſa Jacobi epiſtola, in tam diverſas partes a Viris doctis diſputetur [80].

Auctoritas vero *canonica*, ſi in qua alia N. T. epiſtola, in hac ſine dubio firmiſſima eſt, atque antiquiſſima. Sententiis ex hac epiſtola repetitis vſi

78 Ταυτην ηδη, αγαπητοι, δευτεραν ὑμιν γραφω επιϛολην, εν αἱς διεγειρω ὑμων εν ὑπομνησει την ειλικρινη διανοιαν.

79 Δικαιον δε ἡγουμαι, εφ᾽ ὁσον ειμι εν τουτῳ τῳ σκηνωματι, διεγειρειν ὑμας εν ὑπομνησει· ειδως, ὁτι ταχινη εϛιν ἡ αποθεσις του σκηνωματος μου, καθως και ὁ Κυριος ἡμων Ιησους Χριϛος εδηλωσε μοι. σπουδασω δε ἑκαϛοτε εχειν ὑμας μετα την εμην εξοδον την τουτων μνημην ποιεισθαι.

80 Vid. nos ad ep. Jacobi p. 35 ſeqq.

vſi ſunt *Barnabas* [81], *Clemens Romanus* [82], *Ignatius* [83], *Papias* [84], *Polycarpus* [85], *Irenaeus* [86], aliique plures. Agnoverunt eandem pro canonica *Origenes* [87] atque *Euſebius* [88], qui eam ταις ὁμολογȣμεναις annumerat,

[81] IV. εφ' ὁσον εςιν ἡμιν, μελετωμεν τον Φοβον τȣ Θεȣ, και Φυλασσεν αγωνιζωμεθα τας εντολας αυτȣ, ἱνα εν τοις δικαιωμασιν αυτȣ ευφρανθωμεν. cf. 1 Petr. I, 7.

[82] Epiſt. C. XLIX. αγαπη καλυπτει πληθος ἁμαρτιων, cf. 1 Petr. IV, 8. et Jac. V, 20. — C. XXXVIII. ὑποτασσεσθω ἑκαςος τῳ πλησιον αυτȣ. cf. 1 Petr. V, 5. — C. II. παντες τε εταπεινοΦρονειτε, μηδεν αλαζονευομενοι, ὑποτασσομενοι, μαλλον η ὑποτασσοντες. cf. 1 Petr. V, 8.

[83] Ad Magnes. p. 60. formula vtitur. κρινει ζωντας και νεκρȣς. coll. 1 Petr. V, 4. et p. 61. poſt plura modeſtiae praecepta, quae ex priori epiſtola Petri repetita videntur, addit: ὑποταγητε τῳ επισκοπῳ, και αλληλοις. coll. 1 Petr. V, 5.

[84] Apud Euſeb. h. e. III, 39. κεχρηται δ' ὁ αυτος (Παπιας) μαρτυριαις απο της Ιωαννȣ προτερας επιςολης, και της Πετρȣ ὁμοιως.

[85] v. c. Cap. I. εις ὁν ȣκ ιδοντες πιςευετε, πιςευοντες δε αγαλλασθε χαρᾳ ανεκλαλητῳ και δεδοξασμενῃ. cf. 1 Petr. I, 8. et *Euſeb.* h. e. IV, 14. Πολυκαρπος εν τῃ δηλωθειςῃ προς Φιλιππησιȣς αυτȣ γραφῃ Φερομενῃ εις δευρο, κεχρηται τισι μαρτυριαις απο της Πετρȣ α επιςολης.

[86] Vid. *Euſeb.* h. e. V, 6. μεμνηται Ειρηναιος της Ιωαννȣ α επιςολης — ὁμοιως δε και της Πετρȣ προτερας.

[87] Lib. I. comment. in Matth. ap. Euſeb. h. e. VI, 25. Πετρος — μιαν επιςολην ὁμολογȣμενην καταλελοιπεν· εςω δε και δευτεραν· αμφιβαλλεται γαρ. Et de prima tanquam de vnica loquitur comment. in Joh. p. 126. ed. Huet. και περι της εν Φυλακῃ πορειας μετα πνευματος παρα τῳ Πετρῳ εν τῃ καθολικῃ επιςολῃ θανατωθεις γαρ, Φησι, σαρκι, ζωοποιηθεις δε πνευματι. κ. τ. λ. cf. 1 Petr. III, 18-20.

[88] Hiſt. eccl. l. III, c. 25. περι των ὁμολογȣμενων θειων γραφων και των μη τοιȣτων inſcripto ſic tradit: ὡς (Παυλȣ

merat, praetereaque interpretes *Syrus*[89] atque *Latinus*, aliique, quorum nominibus, in tanta testimoniorum multitudine atque gravitate, adſcribendis, nos commode ſuperſedere poſſe putavimus. Neque tamen prorſus defuerunt, qui canonicam hujus epiſtolae auctoritatem in dubium vocarent, quo pertinent *Pauliciani*[90], *Theodorus Mopsveſtenſis*[91], atque *auctor anonymus-fragmenti cujusdam*, quod paullo poſt *Pii primi* Pontificis Romani, tempora, adeoque circa finem ſeculi ſecundi, ſcriptum eſſe, auctor ipſe declarat; in quo quidem fragmento vtraque Petri, cum Jacobi, tertiaque Johannis epiſtola, in recenſu librorum N. T. omittuntur[92]. Hi vero omnes, vtrum argumentorum pondere, an opinionum praejudicatarum levitate, in eam ſententiam adducti fuerint, vt antiquam hujus epiſtolae auctoritatem in dubium vocarent, cum hiſtoriae documentis de hac re deſtituamur, in medio relinquendum eſſe videtur. Reliqua vero ſcripta, *Evangelium* puta, *Apocalypſin*, *Liturgiam*, *Praedicationem*, etc. quae praeter binas epiſtolas apoſtolo a quibusdam tribuuntur, ſpuria eſſe dubio caret[93].

Scri-

(Παυλȣ επιςολαις, quas pro ὁμολογȣμεναις habet), εξης την Φερομενην Ιωαννȣ προτεραν, και ὁμοιως την Πετρȣ κυρωτεον επιςολην. Cf. h. e. III, 3. Πετρȣ μεν ȣν επιςολη μια, ἡ λεγομενη αυτȣ προτερα, ανωμολογηται. ταυτῃ δε και ὁι παλαι πρεσβυτεροι ὡς αναμφιλεκτῳ εν τοις σφων αυτων καταкεχρηνται συγγραμμασι.

89 *Epiſtola prima Petri apoſtoli, Simonis Cephae.*

90 Teſte *Petro Siculo*, obſervante *Wetſtenio*, Tom. II. p. 681.

91 Vid. *Leont. Byz.* c. Neſtor. et Eutych. III, 14.

92 Recenſuit hoc fragmentum *Ven. Schmidius* in examine critico apocalypſis Johanneae. P. I. p. 100-119.

93 Vid. *Fabricii* cod. apocr. N. T.

Scribendi genus Petrinum pro summa hujus viri pietate, animique ardore, ac intima, quam a natalibus inde cum religione linguaque Hebraeorum contraxerat familiaritate *feverum*, hic illic *obfcurum*, atque *hebraismis refertum* esse, vix est, quod moneamus [94].

Argumentum denique primae epiftolae, quod prorfus paraeneticum eft, his potiffimum fententiis continetur: praemiffa *folutatione* folenni I, 1. 2. *felicitatem olim poft mortem futuram* ita *defcribit*, I, 3-12. vt ad *virtutem fequendam* I, 13-II, 10. *libidinesque fugiendas* II, 11. 12., inde repetat argumenta. Poft haec paulo generalius hoc virtutis praeceptum ad varias vitae humanae conditiones accommodare conatur, *officiis fubditorum*, II, 13-18. *fervorum*, II, 18-25 *conjugum*, III, 1-7. figillatim explicandis. Quo facto omnium virtutum hucusque commemoratarum ambitum ad vnum *mutui amoris* atque *concordiae* fenfum revocare ftudet. III, 8. 9. Hinc, vno verbo commatis 9. adductus, cohortationem ad *linguam compescendam* annectit. III, 10. Statim vero poft comma hoc ad *virtutis ftudium* Christianorum *omnino exacuendum* relabitur. III, 11. — μακαριοι v. 14. Haec excipit ad *religionem chr.* etiam *coram magiftratibus conftanter defendendam* cohortatio. III, 14. — IV, 6. Tum fequitur plurium virtutum recenfus, in iisque prima, de *fervando animo fceleris puro*, IV, 7. altera, de *mutuo amore*, atque *hofpitalitate*, IV, 8. 9. tertia de χαρισμασι, *pro modulo eo, quo fua quisque acceperit, adhibendis*, IV, 10. 11. quarta de *cruciatibus religionis caufa patienter fuftinendis*, IV, 12-19. quinta, de

[94] Plura de fcribendi genere Petrino vide, fis, in proleg. ad ep. ejus pofteriorem.

de *discipulis in religione chr. rite instituendis*, V, 1 - 5. sexta, de *fortuna nostra providentiae divinae prorsus permittenda*, V, 6. 7. septima denique, de *religione inter atrocissimos cruciatus constanter tuenda*, V, 8 - 11. His jam ita pertractatis, de *epistola quadam*, antehac ad Christianos extra Palaestinam a se conscripta, *certiores reddit* eos, ad quos jam nunc scribit ap. V, 12. Exit denique epistola in *salutationes* et *pia vota*. V, 13. 14.

ΠΕΤΡΟΥ

ΠΕΤΡΟΥ
ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΥ.

Πέτρος, ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλεκτοῖς παρ- I.
επι-

Cap. I. 1. 2. Praemittitur epiſtolae, pro more veterum, ſalutatio ſolennis. Πετρος, Syriacum כיפא, vt Διδυμος Joh. 11, 16. hebr. תאום, Θωμας. Forma maſculina πετρος rarior quidem, ſed apud Atticos tamen ſcriptores (*Sophocl.* Oedip. Tyr. v. 334.

Ουκ, ω κακων κακιςε, και γαρ αν ΠΕΤΡΟΥ.
Φυσιν συ γ' οργανειας, εξερεις ποτε.

coll. Oedip. Col. v. 19. 185. 1591. etc. *Apollod.* l. 2. c. 5. p. 142. ed. *Heyne:* απεκυλισε δε και τον Ασκαλαφε ΠΕΤΡΟΝ. *Strab.* l. 17. p. 1173. ed. Amſt. 1717. cum not. Caſaub. et al. ΠΕΤΡΟΝ ηλιβατον, κ. τ. λ. Cf. etiam *Hom.* Il. η, 278. π, 411. υ, 288. *Aeſchin.* dial. 3. ſect. 21.) non minus, ac apud interpretes V.T. (*Aquil.* Pſ. 78, 15. εσχισε ΠΕΤΡΟΥ εν ερημῳ. 2 Macc. 1, 16. βαλλοντες ΠΕΤΡΟΥΣ. 4, 41. συναρπασαντες ΠΕΤΡΟΥΣ.) obvia, ad *virum* deſignandum magis commoda videbatur, quam πετρα. Αποςολος I. X. vid. ad Jac. 1, 1. Qui *initio* μαθηται dicebantur, primi 12 religionis chr. doctores, eosdem, *procedente demum tempore*, cum a Chriſto, ad religionem ſuam vbique terrarum propalandam, *ablegarentur*, αποςολες dictos eſſe, ex ipſa vtriusque nominis natura probabile videtur. Εκλεκτοι: בחירים, *Chriſtiani, Deo cari, olimque beandi.* vid. ad Jac. 2, 5. Παρεπιδημοι, תושבים, (Gen. 23, 4. Pſ. 39, 13. ibique LXX.) i. q. ξενοι, cui Hebr. 11, 13 et παροικοι, cui infra 2, 11. jungitur: *Chriſtiani peregrini*, i.e. *extra Palaeſtinam viventes*, Διασπορα, ex hebr. נדחה, Pſ. 146, 2. eſt *omnis locus extra Palaeſtinam, in quem Iſraëlitae, quocunque tempore et modo, ſive vltro emigrantes, ſive bello expulſi, conceſſere.* Plura vid. ad. Jac. 1, 2. Εκλεκτοις διασπορας Ποντε κ. τ. λ. Conſtructio brevitate paulo obſcurior, ſic reſolvenda:
εκλε-

ἐπιδήμοις, διασπορᾶς Πόντου, Γαλατίας, Καππαδο-

ἐκλεκτοις ἐν διασπορᾳ sc. ἐστι, vel ἐκλεκτοις διεσπαρμενοις (ἐξω της Ἰεδαιας) ἐν τῳ Ποντῳ, etc. Syr. *electis, et incolis dissseminatis*. Eodem modo Joh. 7, 35. διασπορα Ἑλληνων, pro διεσπαρμενοι ἐν τοις Ἑλλησι. Ποντος, regio ampla Asiae minoris, ad oram Ponti Euxini (a quo nomen duxit,) ab Haly flumine ad Colchim vsque protensa. *Plinius* et *Ptolemaeus* cum Cappadocia coniungunt, dissentiente ab vtroque *Strabone*, quem sequitur *Cellarius*. Cappadocia enim et Pontus diversa fuerunt regna, vastis montium jugis a natura ipsa invicem separata; (*Strabo* l. 12. p. 372. ὁριον δ' ἐςι τε Ποντε, και της Καππαδοκιας ὀρεινη τις παραλληλος τῳ Ταυρῳ. coll. *Cic.* pro Arch. c. 9. *Populus Rom. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, et regiis quondam opibus, et ipsa natura regionis circumvallatum.*) quorum illi Ariarathes, huic Mithridates praefuit; ipseque *Ptolemaeus* maritimam hanc oram in tres partes distinguens, *Ponti*, non Cappadociae, nomen singulis imposuit, siquidem occidentalem partem *Pontum* Galaticum, orientalem *Pontum* Cappadocium, vtrique intermedium vero *Pontum* Polemoniacum appellavit. Γαλατια, Phrygiae quondam pars, inter Phrygiam, Cappadociam, Paphlagoniam atque Bithyniam sita, nomen a Gallis habet, a quibus quondam occupata est. (*Strabo* l. 12. p. 399. προς νοτον εισι τοις Παφλαγοσι Γαλαται. cf. *Plin.* l. 5. c. 32.) Dicitur etiam *Gallograeciae*, quia inter graecas colonias sita, ipsaque gens Galatarum Graecis permixta erat. (*Strabo* l. 12. p. 390. παρ' ἐχοντων ἐλαβον την νυν Βιθυνιαν, και ΓΑΛΛΟΓΡΑΙΚΙΑΝ λεγομενην. cf. *Liv.* l. 37. c. 8. et l. 38. c. 18.) Sequioris aetatis scriptoribus Graecis dicitur etiam Γαλατια ἡ μικρα, vt discernatur a Gallia Transalpina, quae item Graecis Γαλατια dici solebat. (*Socrates* hist. eccl. l. 6. c. 18. Λεοντιος ἐπισκοπος Ἀγκυρας της ΜΙΚΡΑΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ.) incolaeque tum, communi cum Gallis Europaeis nomine, *Galli* (Liv. l. 38. c. 16. et 21 sqq.) tum *Galatae* (Tac. l. 15. c. 6. *Galatarum Cappadocumque auxilia*. cf. Liv. l. 37. c. 38. *maxima pars Gallograeci erant*,) siue graece Ἑλληνογαλαται (ap. *Suid.* sub voce Ἀγκυρα.) vocabantur. In Galatia vero ingens erat Judaeorum multitudo, vt ex epistola Paulli ad Galatas abunde apparet. *Theodoretus, Oecumenius*, et qui eos sequuntur, Ποντε Γαλατιας, commate deleto, invicem juncta, per *Ponti Galatiam* red-

παδοκίας, Ἀσίας καὶ Βιθυνίας, κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ 2 πα-

reddunt, vt opponatur *Galatiae juxta Celtas*, vel *Galliae Celticae*; quod ferri quodammodo poteſt, (vid. quae de Ponti parte Galatica modo ſcripſimus;) ſed facilius procedere orationem, ſi ſingula regionum nomina invicem diſcernantur, ſuus quemque ſenſus docebit. Καππαδοκια, item regio Aſiae minoris, de cujus ſitu atque deſcriptione *Strabonis* locum l. 12. transſcripſiſſe ſufficiat: *Cappadociam*, inquit, *Perſae in duas diviſerunt* σατραπειας; *eas ab his acceptas Macedones* περιειδον, τα μεν εκοντες, τα δ'ακοντες, εις βασιλειας αντι σατραπειων περιςασαν. ὡν την μεν ιδιως Καππαδοκιαν ονομασαν, και προς τῳ Ταυρῳ, και νη Δια μεγαλην Καππαδοκιαν. την δε Ποντον, οι δε την προς τῳ Ποντῳ Καππαδοκιαν. Ασια, interpretes vnanimi fere conſenſu *Aſiam proconſularem*, Phrygiam, Myſiam, Cariam, Lydiam, oramque omnino maritimam Aſiae minoris complexam, (Cic. pro Flacco 27.) non vero *Aſiam minorem vniverſam* intelligunt, quia haec omnes iſtas paulo ante nominatas regiones, Pontum, Galatiam, etc. amplectatur, a quibus tamen hoc nexu Aſia diſtinguatur. Sed a ſtili epiſtolaris popularitate non alienum putaverim, ſi nominibus ſingularium quarumdam regionum nomen ipſius amplioris provinciae additum deprehendatur. Quare, alterutra Aſia, vtrum minor, an proconſularis, hic intelligenda ſit, decernere equidem non auſim. *Grotius* vero, et *auctor de locis Ebraicis*, *Joniam*, regionemque inprimis circa Epheſum, Judaeis admodum frenquentatam, (Joſ. 12, 3. 14, 17. 16, 3.) et *Vſſerius* de Aſia proconſulari p. 38. *Lydiam* κατ' ἐξοχην *Aſiam* vocari, contendunt; tum quia Act. 16. 6. Aſia inter Galatiae et Myſiae regiones nominetur, tum quia Apoc. 1, 11. *Aſia* occurrat, adjunctis ſeptem iſtis civitatibus, quarum aliae ab aliis in ipſa Lydia collocentur; ſed nuspiam *Aſia* legitur ſenſu hoc, adeoque haec ratio, in gratiam horum locorum excogitata, vix admittenda videtur. Βιθυνια. Fines ejus ab occaſu ſunt Boſporus Thracius, et pars Propontidis, ab auſtro Rhyndacus fluvius, et Olympus mons, a ſeptentrione Pontus Euxinus, ab ortu vero ab aliis alius limes conſtituitur. Plura de his regionibus relege apud Geographos, collatis tabulis geographicis D'Anvillianis.

2. Προγνωσις Θεȣ, de *antecedente decreto* Grotius, de *praeſcientia*, quinam in poſterum conſilium divinum de ſalu-

πατρὸς, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἵμα-

salute sua vere amplexuri sint, Wolfius neutro loquendi vsum satis sequuto, interpretantur. Neque pluris facienda videtur *amandi* atque *approbandi* significatio, quam alii h. l. ex hebr. ידע non minus arbitrarie arripiunt, (vid. *Glassium* ed *Dathe* 978.) cum haec significatio Hos. 8, 4. Gen. 18, 19. Matth. 7, 23. 25, 12. male procedat, et in loco Ps. 1, 6. quem praecipue vrgent hujus sententiae defensores, *tueri* atque *remunerari*, pro *approbare*, substitui quaeat; ne dicam, etiamsi vel vnice ibi admittenda sit *approbationis* significatio, minime tamen inde sequi, vt eadem quoque significatio in aliis locis, alio nexu, alioque tempore pronunciatis, accipi possit, vel adeo debeat. Tenemus igitur vulgarem *praescientiae* notionem, non modo tamen, *quatenus ad fidem eos accessuros esse*, sed *quatenus omnem omnino hominis in hac terra statum atque conditionem praevidit*, ita vt ἐκλεκτοὶ κατὰ πρόγνωσιν (sic enim jungendum est, non ἀπόστολος κατὰ πρόγνωσιν, nam voc. ἀπόστολος remotius est, et, quae sequuntur, εἰς ῥαντισμὸν, non ad *apostolum* modo, sed ad *omnes omnino Christianos* spectant,) sint: *homines, non casu, sive arbitrarie, sed sapientissimo Dei consilio Christiani facti*. Πατὴρ, nomen honorificum summi numinis, *benignitatis divinae* praecipue sensum hominibus injiciens, Πνεῦμα, alias πν. ἅγιον s. π. τοῦ Θεοῦ ex hebr. רוח, est *vis divina*, et quidem in N. T. ac hoc nexu *vis ea, qua quis, ex quo Christo nomen dederat, ad recte beateque vivendum impelli, atque a vitiis, erroribusque, quibus animus ejus adhuc deditus erat, avocari putabatur*. vid. *S. V. Koppii* exc. 5. in ep. ad Gal. Ἁγιασμός. In vocabulo hoc, connatisque ἁγιάζειν et ἅγιος, in N. T. ex hebr. הקדיש, קדוש, קדש, et קדש, semper tenenda est notio ejus, *quod a communi vsu remotum, et in singularem Dei vsum vel cultum segregatum est*. Hinc pro nexus ratione alio loco alius horum vocabulorum sensus est, a quo tamen non facile aberraveris, si *propriam* hanc significationem semper in animo retinueris. Sic ἁγιασμὸς πνεύματος h. l. ponitur pro ἁγιασμῷ διὰ πνεύματος, et vel sumendum est pro *emendatione ea, quae fit spiritus s. opera, in animis Christianorum, qua a reliqua hominum malignorum turba quasi segregantur, cultuique divino quodammodo consecrantur*, vel pro *ipso virtutis studio*, per eundem spiritum div. in Christiani jam

αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη. Εὐλο-

jam excitato. Senſus vtrinque idem. Ἐν ἁγιασμῷ, vero ex hebr. ב poſitum eſt pro δι' ἁγιασμȣ. Ἐκλεκτοι εν ἁγιασμῷ πν. (ad voc. εκλεκτοι enim totum hoc comma revocandum eſt,) igitur ſunt: *homines ſ. ſ. beneficio ad religionem chr. adducti*, i. q. ἡγιασμενοι εν πνευματι. cf. 2 Theſſ. 2, 13. *Grotius* vero εν pro εις accipi mavult, vt ſint *electi* ad *emendationem*; ſed tunc apoſtolum, ipſum hoc voc. εις, quo in proxime ſequentibus hoc ſenſu vtitur, adhibuiſſe, et verba εις ὑπακοην etc. vocula και ante greſſis junxiſſe, putaverim; ne dicam denique, ſuperfluam aliquo modo videri poſſe totam ſententiam, quippe quae verbis εις ὑπακ. etc. ſtatim repetitur. Ὑπακοη eſt vox de *ſtudio legum Moſaicarum* apud Judaeos perpetua, Rom. 6, 16. 16, 19. modo additis vocabulis πιϛεως, Rom. 1, 5. 16, 26 et αληθειας, 1 Petr. 1, 22. modo abſolute, vt h. l. ad *obſequium praecepptis religionis chr. praeſtandum* transferri ſolita. Rom. 16, 19. 2 Cor. 7, 15. 10, 5. 6. 1 Petr. 1, 14. niſi, praeeunte *Clerico*, voc. αἱματος tam ad ὑπακοην, quam ad ραντισμου referri malueris, ita vt ὑπακοη αἱμ. ſit: ὑπακοη δια το αιμα vel δια τον θανατον I. X. quod tamen paulo durius mihi quidem videtur. Ῥαντισμος αἵματος, eſt formula ex ſacrificiorum diſciplina Iſraëlitarum repetita, ex qua tum ſacerdos populusque, antequam ſanctuarium intrarent, humore quodam aſpergebantur, Exod. 24, 8. 12, 23. 29, 21. Lev. 1, 5. tum, quod magis adhuc ad l. n. pertinere putaverim, pontifex maximus quotannis ſanguinem victimae expiationis, ad peccatorum condonationem pro populo impetrandam, verſus arcam foederis ſpergere jubebatur. Lev. 16, 18 19. Hinc ab apoſtolis, qui omnino meritum Chriſti ad victimae ſimilitudinem revocare amant, (teſtis eſt prae caeteris epiſtola ad Hebr.) ραντισμος αἱματος, vel αἱμα ραντιζομενον, ad *ſanguinem I. C.* transfertur, *qui ad veniam peccatorum nobis comparandam effuſus ſit*, nulla tamen *aſperſionis* notione ex ritu iſto Moſaico amplius retenta. Εις ραντισμον αἱματος I. X. paſſive ſumendum eſt pro: ἱνα ραντιζωνται συν αἱματι I. X. vel ἱνα ραντιζηται το αἱμα I. X. ὑπερ αυτων. Ἐκλεκτοι εν αγ. πν. εις ραντ. αἱμ. I. X. vero, eſt formula paulo conciſior, pro: *electi, vt ſanguine I. C. a peccatorum ſuppliciis liberarentur, ſicuti olim Judaei ſanguine hirci, ad arcam adſperſo, peccatorum veniam impetrabant*, cf Hebr. 9, 13. 14.

Quae

3 Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-

VARIAE LECTIONES.

5. ζώης pro ζωσαν 9. 46. Verf. *Syr.* Codd. *Lat.*

Quae quidem immunitas a fuppliciis divinis, vt longe praeftantiffimum commodum, quod ex religione chr. ad nos tedundat, pro *felicitate omnino*, quam ex religione chr. percipimus, pofita effe videtur. Jam vero funt, et inter hos *Beza*, qui εἰς ὑπακοὴν pro ἐν ὑπ. vel δὶ ὑπακοῆς. accipi malint; fed tunc apoftolum εἰς ὑπακοὴν etc. vocula καὶ cum praecedentibus junxiffe, et in vocc. εἰς et ἐν (quod paulo ante hoc fenfu adhibuit,) fi quid fentio, vix variaffe putaverim. Χαρις, *benevolentia*, ex hebr. חן, רצון, חסד pro *beneficio* ipfo, atque adeo pro *felicitate omnino* ponitur. 2 Cor. 1, 15. 8, 4. Tob. 7, 18. Pf. 84, 12, 14. Εἰρήνη, fecundum hebr. שלום. i. q. Χαρις, *falus atque felicitas quaevis*, minime vero *favor*, f. *gratia*, quae quidem fignificatio contra omnem vfum loquendi, ex priori fignificatione voc. Χαρις, cum quo jungi folet, vnice deducta videtur. Χαρις - πληθυνθείη, ex anacolutho, in falutando folenni, jungendum cum Πετρος ἀποςολος v. 1. ita vt Πετρος απ. — εκλεκτοις — χαρις ὑμιν πληθ. pofitum fit pro: Πετρος τοις εκλεκτοις χαριν fc. ευχεται, vel magis graece fimpliciter χαριν, vel χαιρειν. vid. ad Jac. 1, 1. Petrus ap. *vobis felicitatem in dies crefcentem apprecatur.* cf. cum hac falutandi formula 2 Petr. 1, 2. Jud. 2. 1 Cor. 1, 3. Num. 6, 24. 25. 26. *Midrafh Scheni* Hierof. 5. *Gamaliel et feniores — fratribus noftris, filiis Galilaeae fuperioris, filii Galilaeae inferioris pax veftra multiplicetur, omni captivitati Ifraelis pax veftra* multiplicetur. *Notum vobis facimus* etc. *Sanhedrin.* f. 11, 2. *Scribit fratribus, filiis meridiei: pax veftra* multiplicetur.

3 — 12. I. Salutatione folenni praemiffa, Petrus, pro fine fibi propofito, Chriftianos in retinenda atque profitenda religione chr. confirmandi, *in fenfum felicitatis, homini vere Chriftiano olim futurae, eos vocare ftudet.* Jam vero cum animus apoftoli pietate, benignitatisque divinae fenfu plenus effet, in *gratias* pro hac ipfa felicitate *Deo agendas* erumpit. Θεος και πατηρ I. X. *Deus, qui idem eft pater J. C.* Recte fic apoftoli, ex ipfo J. C. loquendi more, qui, fi bene memini, ad indicandum arctiffimum illud, quo cum Deo conjunctus erat, vinculum, eum *femper* πατερα, vel πατερα ἑαυτȣ vocare folet. Κυριος, אדני, dum in terris adhuc

Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος ἀναγεννήσας

hunc Chriftus vivebat, nonnifi *doctoris* f. *magiſtri* ſignificatione, poſtquam vero in coelum redierat, vbi tanquam rex lateri patris aſſidere, olimque judicis dignitate, ad judicium de hominibus haben- dum rediturus putabatur, illuſtriori ſenſu accipiendum eſſe, dubio caret. Εὐλογητος — Χριϛȣ, vero eſt doxologia ſolennis, quae ex hebr. ברוך יהוה in graecum ſermonem translata, cum in principio, tum in fine alicujus rei tractandae, a N. T. ſcriptoribus adhiberi ſolet. Verterim: *Deus nobis pie colendus eſto* i. q. χαριν δει ἡμας εχειν τῳ Θεῳ. Plura relege exc. 1. Ἐλεος i. q. χαρις, *benevolentia;* vtrumque enim vocabulum invicem jungi, 1 Tim. 1, 2. 2 Tim. 1, 2. Tit. 1, 4. 2 Joh. 3. et a LXX ad exprimendum hebr. חן et חסד adhiberi ſolet. Loca innumera *Trommius* collegit. vid. nos ad Jac. 2, 13. Πολυ ελεος, ex hebr. רב חסד, pro ελεος μεγα. Sic πολυς Matth. 2, 18. 5, 12. 9, 37. 13, 5. Luc. 10, 4. Rom. 9, 22. Κατα το πολυ αυτȣ ελεος, כרוב חסדו igitur i. q. πλȣσιος ων εν ελεει, Eph. 2, 4. i. e. λιαν ελεων, *propter magnam ejus benignitatem,—pro ſummo erga nos favore;* alias θελησις, θελων, ευδοκων, κατα την ευδοκιαν τȣ θεληματος αυτȣ. Eph. 1, 3-5. ὑπερ της ευδοκιας αυτȣ. Eph. 1, 5. 9. Phil. 2, 13. Αναγεννᾶν, proprie *regenerare*, indeque *emendare*, quia, quae primum procreantur, nova atque integra prodire, et labe carere ſolent cf. v. 23. Senſus igitur eſt: *qui propter magnam ejus benevolentiam homines nos reddit quaſi regeneratos*, i. e. *prorſus emendatos*, ſc. *religionis chr. beneficio*. Eodem ſenſu αποκυειν Jac. 1, 18. et ανωθεν γεννασθαι Joh. 3, 3. ſimiliterque Deus etiam populum Iſraëlitarum *genuiſſe* dicitur, cum eum nonniſi *populum liberum fecit*. Deuter. 32, 18. Jam ſequuntur commoda ipſa ex religione chr. ad nos redundantia. *Primum* eſt: Ἐλπις i. e. *ſpes felicitatis olim futurae*. vid. v. 4. Ἐλπις ζωσα (vel ζωης. vid. var. lect.) dicitur vero ex hellenismo pro ε. ζωοποιȣσα ἡμας, h. e. *ſpes animum exhilarans*, nos: *belebende Hoffnung;* vel pro ſpe *vera*, *certa*, (vt opponatur ελπισι, quae, vt cum Aeliano v. h. 13, 29. loquar, nonniſi εγρηγοροτων ανθρωπων ονειροι eſſe, hominesque fallere ſolent,) ex hebr. חי, *vivus*, *vim exſerens*, vi oppoſ. rerum mortuarum, quae vi atque effectu carent. Sic Hebraei Deum *verum* אל חי, aquam *fontanam* מים חיים, Joh. 4, 10. vinum *bonum* יין חי dicere

νήσας ἡμᾶς εἰς ἐλπίδα ζῶσαν δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χρι-
4 στοῦ ἐκ νεκρῶν, εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον καὶ ἀμίαν-
τον

dicere folent, atque hoc fenfu Jefus etiam femetipfum αρτον ζωντα, panem verum, optimum vocat, Joh. 6, 51. Petrusque λιθες ζωντας adhibet, infra 2, 4. 5. θυσιαν ζωσαν vero Rom. 12, 1. vix huc trahere aufim, quia ζωσα, oppofitione contra victimas trucidatas facta, fenfu proprio retinendum effe videtur. Εις ελπιδα ζωσαν, vero pofitum eft pro: ἱνα εχωμεν ελπιδα ζωσαν. Δι αναςασεως I. X. ε. ν. jungi folent cum αναγεννησας, ita vt refurrectio J. C. pro *caufa emendationis noftrae* habeatur, 1 Petr. 3, 21. Malim vero jungi ελπιδα δι αναs. I. X. vt fit: *fpes refurrectionis, futuraeque felicitatis noftrae, quae nititur refurrectione Chrifti.* Atque recte fic Petrus, nam cum Jefus refurrexerit, ficque vaticinium de refurrectione fua impleverit, quis et nos quondam in vitam revocari, Chriftumque et reliquis, nos olim refufcitandi, atque beandi promiffis ftare poffe, dubitare aufit, poteritve? Ceterum Petrus prae reliquis apoftolis doctrinam de refurrectione J. C. ante omnia vrgere, et quavis data occafione ad eam, tanquam ad fundamentum totius religionis chr. felicitatisque noftrae, provocare, amat. cf. v. 21. 3, 21. Act. 1, 22. 2, 24. 31. et cum tota hujus loci fententia 1 Cor. 15, 14. 17.

4. *Alterum* commodum, quod religioni chr. acceptum referimus, eft *illa ipfa felicitas, in vita poft mortem futura, olim obtinenda,* nifi *forte* εις ελπιδα (v. 3.) εις κληρονομιαν (v. 4.) ita invicem jungere malueris, vt fit εις ελπιδα κληρονομιας, adeoque vtrumque comma ad commodum vnum revocetur. Praefero tamen comma 3. a com. 4. fejungi. Εις κληρονομιαν αφθαρτον etc. pro: ἱνα εχωμεν κληρ. vel ἱνα κληρονομωμεν ευδαιμονιαν αφθαρτον etc. Κληρονομια vero proprie eft: *occupatio alicujus rei,* five hereditate fiat, five forte, five quavis alia ratione, nec non etiam *res ipfa, quam occupavimus.* Hinc ex hebr. נחלה praecipue ad *occupationem Palaeftinae, felicitatemque eam, qua in hac terra Ifraëlitae fruebantur,* indeque demum ad *omnem omnino felicitatem,* praecipue in regno Meffiano olim obtinendam, transferri folet. Pf. 37, 18. Jef. 54, 17. Act. 20, 32 Eph. 1, 14. quo fenfu et h. l. retinendum effe, videtur. Αφθαρτος, αμιαντος et αμαραντος h. n. mere funt fynonyma et ad exhauriendam *fummae felicitatis* notionem accumulata. Αφθαρτος, dicitur, *quod corrumpi nequit* 1 Cor.

τον καὶ ἀμάραντον, τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς εἰς ὑμᾶς,

τοὺς

VARIAE LECTIONES.

4. ὑμας. A. C. 1. 2. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 19. 21. 23. 26. 27. 29. 30. 31. 32. 33. 35. 36. 37. 40. 45. 46. 47. Lectionar. 1. 3. Editio *Complut.* *Erafmi, Ald. Colinaei, Stephani* 1. 2. *Plantin. Bogardi, Genev. Bezae* 3. 4. 5. *Bengelii, E. Schmidii.* Verf. *Vulg. Syr. Belg. Arab. Oecumenius* ed. *Hieronymus* c. Jovin. 1, 45. *Auguftinus, Gildas*, probb. *Grotio, Millio, Wolfio, Wetftenio, Griesbachio* al. Et, fi argumentum internum audiendum eft, v. 6. quoque eandem lectionem requirere videtur, vbi ap. Chriftianos tertia perfona diferte alloquitur: εν ῷ αγαλλιασθε. ἡμας vero tuentur *Curcellaeus* et edd. pleraeque recentiores. Quam quidem lectionem inde natam effe putaverim, quod ap. v. 3. dixerat. αναγεννησας ἡμας.

1 Cor. 9, 25. 15, 42. 52. hebr, לא תתחבל. Dan. 2, 44. Αμιαντος, *macula*, et metaph. omnino *labe carens*, adeoque *ex omni parte perfectus.* Hebr. 7, 26. Jac. 1, 27. Αμαραντος vel αμαραντινος (5, 4.) denique, quod forfan paronomafiae caufa τῷ: αμιαντος jungitur, eft *non marcefcens*, proprieque de floribus dicitur; inde metaphorice *in aeternum duraturus.* Alludi ceterum voc. αμαραντος ad coronas ex floribus confectas, easque victoribus affignari folitas, cum quibus felicitas, nobis olim futura, non minus, ac vita noftra cum certamine, comparari folet, non prorfus negaverim; quanquam et nulla hujus imaginis ratione habita, haec loquendi formula perfpicua eft: at vero, quae veterum quorumdam interpretum fententia eft, ad *florem amaranthum*, nitorem atque gratiam diu fervantem, et in coronis, Diis praecipue deftinatis, adhiberi folitum, (*Plin.* 21, 25. *Athenaeus* 15, 11.) hic refpici, oppofitione facta contra coronas ex floribus cito marcefcentibus confectas, hoc quidem nexu longius repetitum et vix ferendum videtur. Ουρανοι, formam pluralem ad opinionem Judaeorum de pluribus, maxime *tribus*, (2 Cor. 12, 2.) et *feptem* coelis fpectare, ex locorum, a *Wetftenio* ad 2 Cor. 12, 2. allatorum multitudine apparet, ex qua *S. V. Koppius* ad Eph. 4, 10. omnium maxime infignem transfcripfit ad quem relegendum ablegatum hic volumus lectorem. Jam vero cum ex feptem his coelis aliud pro fede fummi numinis, aliud vero pro domicilio angelorum atque piorum, aeterna falute olim beandorum, haberetur, factum eft,

 vt

5 τοὺς ἐν δυνάμει Θεοῦ φρουρουμένους διὰ πίστεως, εἰς σωτηρίαν ἑτοίμην ἀποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ.

vt ϗρανος et ϗρανοι omnino vtroque hoc ſenſu, et h. l. potiſſimum *poſteriori* adhi-berentur. Εις ὑμας, בכם pro ὑμιν. Sic etiam *Arabs* et *Syrus*: *quae praeparata eſt vobis*. Κληρονομια τετηρ. εις ὑμ. eſt loquendi ratio a patre familias repetita: vti illi *pecuniam* ad liberos ſuſtentandos *reponit*, ſic etiam Deus *opes coeleſtes* nobis *aſſervare atque reponere* fingitur. Ab imagine vbi receſſeris, ſenſus remanet hic: *felicitas, quam Deus vobis quondam impertietur*. Eodem ſenſu αποκεισθαι Col. 1, 5. 2 Tim. 4, 8. Simili modo τηρειν de *poena* adhibetur, 2 Petr. 2, 17. Loca ſimilia e ſcriptoribus Jud. *Schötgenius* in hor. hebr. p. 1036. collegit.

5. Addita *fidei conditione*, ſub qua ſalutem iſtam aeternam ſperare poſſimus, in deſcribenda felicitate vitae futurae apoſtolus pergit. Τϗς Φρϗρϗμενϗς δια πιςεως reſolve per: εαν ὑμεις Φρϗρησϑε δια πιςεως. In Φρϗρεισϑαι, *aſſervari*, vero h. l. tantum notio *perſeverantiae* in aliqua re per longum tempus, tuenda, teneri debet; et incidiſſe videtur apoſtolus in hanc loquendi formulam e verbo praeced. τηρειν: "felicitas vobis *aſſervatur*, ſi vos pro felicitate per fidem obtinenda *aſſervamini*." A luſu idearum, quem vocare auſim, ſi receſſeris, ſenſus eſt hic: *ſi conſtantia atque perſeverantia veſtra in profitenda atque retinenda religione chr. vos felicitate illa haud indignos reddideritis*. cf. Gal. 3, 23. Εν δυναμει τϗ Θεϗ, pro δια της δυναμεως τϗ Θεϗ, i. q. alias dici ſolet: δια τϗ πνευματος ἁγιϗ. Πιςιν de *obſequio erga vniverſam doctrinam J. C.* omnino intellexerim, quanquam non multum repugnaverim, ſi de *firma animi perſuaſione, omnem felicitatem, olim exſpectandam, tantum Dei favore, per Jeſum parto, nobis contingere poſſe*, intelligi malueris. De vtraque πιςεως ſignificatione relege *S. V. Koppii* exc. 6. in ep. ad Gal. Σωτηρια, *felicitas in regno Meſſiano olim obtinenda*, de qua σωτηρια, σωζειν etc. vocabula ſunt N. T. ſcriptoribus propria. Εις σωτηριαν, pro: εις το συμβαινειν ὑμιν την σωτηριαν. Ἑτοιμην αποκαλυφϑηναι, i. e. ἡτις ἑτοιμη εςιν, ὡςε αποκαλ. Vocab. ἑτοιμη vero nonniſi *certitudinis* notionem inferre videtur, vt ſenſus ſit hic: *quae certiſſime apparebit*, ἡτις αληϑως αποκαλυφϑησεται. Αποκαλυπτειν vero גלה, et αποκαλυψις v. 7. tum de *apparitionibus divinis*, Luc. 17,

τῳ. ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶσθε, ὀλίγον ἄρτι, (εἰ 6
δέον ἐστὶ,) λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς,
ἵνα

VARIAE LECTIONES.

6. αγαλλιασεσθε cod. quendam (fed fine dubio ex interpretamento,) habere *Wolfius* annotavit, quem tamen cod. ap. *Wetft. Beng. Mill. Griesb.* fruftra quaefivimus.

Ibid. λυπηθεντες 6. 9. 14. a pr. m. 15. 16. 18. 22. 25. 33. 36. 38. 46. 51. Lectionar. 3. Haud dubie ex praevio φρερεμενες.

17, 30. Gal. 1, 16. tum de *rebus iis, quae nonnifi fingulari Dei interventu hominibus innotefcere poffe putabantur*, inprimisque hoc fenfu de σωτηρια *nobis olim futura*, adhiberi folent. cf. Matth. 11, 25. 27. Eph. 3, 5. faepiffime alibi. Καιρος εσχατος, nec non εσχατοι χρονοι, אחרית הימים (Num. 24, 14.) v. 20. εσχαται ἡμεραι, Act. 2, 17. 2 Tim. 3, 1. Hebr. 1, 2. Jac. 5, 3. εσχατος χρονος, Jud. 18. πληρωμα τȣ χρονȣ, Gal. 4, 4. πληρωμα των καιρων, Eph. 1, 10. מלאת הימים (LXX. πληρωσις των ἡμερων, Ez. 5, 2. Dan. 10, 3.) ex perpetuo vfu loquendi N. T. tum de *tempore Chrifti atque apoftolorum*, tum de *regno Chrifti folenni*, tum denique de *fine rerum omnium*, adhiberi folent, quia haec omnia ex opinione tam Judaeorum, quam Chriftianorum arctiffime invicem conjuncta erant. Hoc loco potiffimum, fuadente nexus ratione, fenfu pofteriori acceperim, vt i. fit q. ἡ εσχατη ἡμερα. Joh. 6, 39. 11, 24. vid. *S. F. Koppii* exc. 1. et 2. ad epp. ad Theffal.

6—8. Jam Petrus, hac ipfa futurae felicitatis fpe, vna cum calamitatum ad nos emendandos vi faluberrima, Chriftianis propofita, eosdem ad calamitates, religionis caufa conftanter fuftinendas, excitare conatur. Εν ᾡ, ex perpetua apoftoli confuetudine, adhibito pronomine relativo periodos periodis jungendi, pro εν τȣτῳ δε fc. καιρῳ εσχατῳ, vel, fi malueris, cum *Grotio, Wolfio*, aliis, χρηματι, (vid. *Bos* ell. gr.) ita vt ad comma antecedens *omnino*, et praecipue ad vitae beatioris exfpectationem referatur, 2 Cor. 4, 17. Praefero prius. Αγαλλιασθε, pro futuro αγαλλιασεσθε, *felices eritis*, accipiendum effe, fi εν ᾡ ad καιρ. εσχ. referatur, *Oecumenius* jam vidit. Sic etiam *Vulg.* et *Syrus*, qui addit: *in perpetuum*. cf. infra v. 8. et Matth. 5, 12. Αρτι, pro νυν, εν τῳ νυν αιωνι, faepius in N. T. occurrit. Joh. 9, 19. 25. 13, 7. 1 Cor. 4, 11.

ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως ˜ πολὺ τιμιώτερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυρὸς δὲ δοκι-

˜ πολυτιμοτερον.

VARIAE LECTIONES.

7. δοκιμον. 23. 56. Ex interpretam. *Ibidem.* πολυτιμοτερον A. C. 23. 25. 37. 39. 40. 45. 56. Verſ. *Syr.* prob. *Griesbachio,* non reprob. *Bengelio.* In ea tamen codicum multitudine, qui vulgarem lectionem πολυ τιμιωτερον, tuentur, ſigno ˜ lectionem πολυτιμοτερον lectioni textus aequalem, deciſionemque Lectori relinquendam eſſe, indicatum volumus.

4, 11. alibi. Ολιγον, ſc. χρονε μερος, id quod vel ad vitae partem, vel ad totam vitam humanam omnino referri poteſt, quae et ipſa, etiamſi ad ſenilem aetatem decurrere contigerit, cum aeternitate comparatione facta, tanquam momentanea apparet. Ει δεον εςι, vncis includendum, pro ει δει, Act. 19, 39. i. e. *non temere, ſed ſi ſalva virtute, et in fide tuenda conſtantia, calamitates evitari nequeunt.* Λυπηθεντες, reſolve per καιπερ λυπηθ. Εν π. pro δια π. π. Ποικιλοι πειρασμοι, vero ſunt *omnis generis calamitates religionis cauſa ſuſtinendae.* vid. ad Iac. 1, 2 et exc. 2. ad eandem ep.

7. Ἵνα, eſt εκβατικον, *quo fit, die Folge dieſer Leiden wird ſeyn, daſs* etc. Πιςις, h. n. *obſequium erga religionem chr. omnino* vid. ad v. 5. Το δοκιμιον, proprie *id, quo quid exploratur,* Heſ. κριτηριον, h. n. vero pro *ſtatu explorato* adhiberi videtur, ita vt το δοκιμιον της πιςεως i. ſit q. το δοκιμον τ. π. (vid. var. lect.) vel πιςις δοκιμη, *fides* (calamitatibus ſuſtinendis) *explorata.* vid. nos ad Iac. 1, 3. Υμων της πιςεως, inverſio ſolennis, pro της πιςεως ὑμων. Iac. l. c. Πολυ τιμιωτερον, vel πολυτιμοτερον, (vid. var. lect.) jungendum cum ευρεθη, נמצא, pro ειη. Nos eodem modo: *damit euer Glaube erprobter, ächter befunden werde,* pro *ächter ſey.* Χρυσιε, *Grotius* et *Wolfius* pro τε δοκιμιε τε χρυσιε accipiunt, nulla tamen, ſi quid video, neceſſitate vrgente, cum paullo poſt δοκιμαζομενε expreſſe addatur, dummodo χρυσιε - δοκιμαζ. junctim accipiantur pro: χρυσιε, καιπερ δοκιμαζομενε, ὁμως δε απολλυμενε, *vt conſtantia veſtra pretioſior ſit auro perituro, quamvis igne probato.* Recte igitur το δοκιμιον της πιςεως, cujus fructus aeterne duraturi ſunt, τιμιωτερον τε χρυσιε vocatur. Απολλυμενος, i. q. φθαρτος, v. 18. *id quod periturum*

δοκιμαζομένου, εὑρεθῇ εἰς ἔπαινον καὶ τιμὴν καὶ δόξαν, ἐν

turum eſt, et χρυσος απολλ. *aurum, quod vſu deteritur atque conſumitur*, vel, ſi malueris, cum *Wetſtenio*: *aurum, quod perit, a furibus ablatum, vel certe morte domini*. Eadem enallage temporis hoc ipſum verbum *Philo*, obſervante *Loesnero*, vſurpavit, de Profug. p. 454. B. ουκ οιδας, ὁτι ναυν ιδιωτης μεν παραλαβων σωζεσθαι δυναμενην, ανατρεπει. κυβερνητικος δε ανηρ και την ΑΠΟΛΛΥΜΕΝΗΝ πολλακις εσωσε; cf. 2 Cor. 4, 3. Quare non opus eſt emendatione *D'Orvillii* ad *Charitonem* p. 705. propoſita, ex qua legi mavult απολελουμενου, quo aurum *lotum* indicaretur, non diſſentiente *Syro* interprete, qui habet *depuratum*. Δοκιμαζειν, eſt vocabulum proprium, de *auri indole igne exploranda* vid. ad Jac. 1, 3. Δια πυρος, nam *auri experimentum ignis eſt*. *Plin*. h. n. 33, 19. cf. *Ovid*. Faſt. 4, 783. Δοκιμαζομενου δια πυρος, alias vno verbo πεπυρωμενον dicitur. Vtrumque verbum invicem jungit *Philo* 1 Alleg. p. 54. D. ἡ Φρονησις ἣν εικασε χρυσιῳ αδολῳ και καθαρᾳ, και ΠΕΠΥΡΩΜΕΝΗι, και ΔΕΔΟΚΙΜΑΣΜΕΝΗι, και ΤΙΜΙΑι Φυσει, εκει μεν εστιν εν τῃ του Θεου σοφιᾳ. Ceterum ſolenne eſt ſcriptoribus antiquis, virtutis tentationes cum auri probatione comparare, (*Iſocrat*. ad Demonicum: το μεν χρυσιον εν τῳ πυρι δοκιμαζομεν, τους δε φιλους εν ταις ατυχιαις διαγινωσκομεν. *Cic*. ep. fam. 9, 16. *Non facile dijudicatur amor verus et fictus, niſi aliquod incidat ejusmodi tempus, vt quaſi aurum igni, ſic benevolentia fidelis periculo aliquo perſpici poſſit: caetera ſunt ſigna communia*. *Seneca* de provid. 5. *ignis aurum probat, miſeria fortes viros*. *Ovid*. Triſt. 1, 4. 25.

> *Scilicet vt fulvum ſpectatur in ignibus aurum,*
> *Tempore ſic duro eſt conſpicienda fides.*

Plura dabit *Wetſtenius* in h. l.) auroque, omnium longe praeſtantiſſimo metallo, pretioſius dicere id, cujus *ſummum valorem* exprimere volunt. (*Philo* de ſacrif. Ab. et Cain. p. 144. B. ὁ ΤΙΜΙΩΤΕΡΟΣ ΧΡΥΣΙΟΥ λογος. *Plato* Rep. 1. δικαιοσυνην δε ζητουντας πραγμα πολλῳ χρυσιῳ τιμιωτερον) Επαινος, τιμη, δοξα, ex hebr. תפארת, הדר, כבוד, h. n. ne tantillum quidem differunt, ſed ad felicitatis notionem exhauriendam accumulata ſunt. Εις επαινον etc. vero jungenda cum ευρεθῃ, (ſic etiam *Polyb*. p. 231. πολλα μεν αν ΈΥΡΟΙ τις ΕΙΣ τουτο.) vt poſitum ſit pro: και τουτο το δοκιμιον της πιστεως εσεται vel αποβησεται ὑμιν εις επαι-

8 ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὃν οὐκ εἰδότες ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν, ἄρτι μὴ ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ, ἀγαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκ-

VARIAE LECTIONES.

8. ἰδόντες C. 7. 27. 29, Lectionar. 1. Ed. *Bezae* 3. 4. 5. Verf. *Vulg. Syr. Aethiop. Arab. Anglic.* (nifi forte hae omnes, difficultatis, quam in εἰδότες latere putabant, evitandae caufa, fic reddidiffe ftatuendum fuerit.) *Polycarpus, Irenaeus* 4, 9. 5, 7. prob. *Millio* prol. 1487.

Ibidem. Poft ὁρῶντες adhuc addunt πιστεύετε, Verf. *Vulg. Irenaeus* 5. 7. prob. *Millio.* Sed fine dubio ex interpretam. vt ὁρῶντες non minus quam πιστεύοντες δὲ a verbo finito excipiatur.

ἐπαινον etc. i. e. ἵνα λήψητε, εἰς ανταποδοσιν τȣ δοκιμιȣ της πιςεως ὑμων, επαινον, etc. Ἀποκαλυψις I. X. hic et 1 Cor. 1, 7. i. e. q. παρουσια τȣ Χριςȣ, fc. εν τῃ εσχατῃ ἡμερᾳ, Matth. 25, 34. 2 Tim. 4, 1. (vid. ad Iac. 5.) Φανερωσις, Col. 3, 4. 1 Petr. 5, 4. et επιφανεια, 1 Tim. 6, 14. 2 Tim. 4, 1. *adventus Chrifti ad judicium extremum de hominibus habendum.* Εν αποκαλ. I. X. pro εαν αποκαλυφθησεται I. X. vid. ad v. 5.

8. 9. E diverticulo in viam redit apoftolus, a qua inde a v. 4. paullulum digreffus erat, nominisque J. C. in fine v. 7. mentionem faciens, jam ad defcribendam felicitatem in feculo futuro, fub fola fidei in J. C. conditione obtinendam, revertitur. Ὃν, fc. I. X. Ουκ ειδοτες, fenfu h. l. non differt a μη ὁρωντες, *quamvis eum oculis non videritis,* (praefentia enim pro praeteritis h. n. accipienda funt,) fpectatque vtraque formula eo, quod Chriftianis, in iftis regionibus, Jefum de facie cognofcendi opportunitas, nunquam obtigit. *Xenoph.* Cyrop. p. 2. vtrumque vocabulum eodem fenfu jungit, (Κυρῳ γȣν ισμεν εθελησαντας πειθεσθαι τȣς μεν, απεχοντας παμπολλων ἡμερων ὁδον, τȣς δε, και εν μηνων, τȣς δε, ȣδ' ἙΩΡΑΚΟΤΑΣ πωποτε αυτον, τȣς δε, και εν ειδοτας ὁτι ȣδ' αν ΙΔΟΙΕΝ.) quare non opus eft, ιδοντες pro ειδοτες arripere. (vid. var. lect.) Αγαπᾶν Χριςον, apte ad hebr. אהב יהוה (vid ad Jac. 1, 12.) pro *colere, venerari Chriftum omnino,* fiquidem ex *amore* omnis cultus divinus oriri debet. Πιςευειν εις Χριςον, h. n. fenfu latiffimo acceperim: *Chriftum pro vero Meffia habere, doctrinae ejus debitum obfequium praeftare, omnemque felicitatem noftram a fola benignitate divina, per Chriftum nobis parta, exfpectare.* vid. *S. V. Koppii* exc. 6. in ep. ad Gal. fupra jam laudatum.

Ὀν

ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πί- 9

Ὀν — πις. vero ſic reſolverim: εαν δε τετον τον Χριςον, καιπερ μη ειδοτες αυτον, ὁμως αγαπατε, και εαν εις αυτον, καιπερ αρτι μη ὁρωντες αυτον, ὁμως πιςευητε, αγαλλιασθε etc. Similiter Marc. 15, 9. θελετε pro εαν θελητε, et ſic et nos conjunctionem interdum omittimus: *liebt ihr dieſen*, pro: *wenn ihr dieſen liebt.* Αγαλλιασθε, a quo jam incipit apodoſis, plane eodem ſenſu accipiendum eſt, ac v. 6. Ανεκλαλητος, i. q. αλαλητος, Rom. 8, 26. αρρητος, 1 Cor. 12, 4. et ανεκδιηγητος, 2 Cor. 9, 15. Χαρα ανεκλαλητος vero, *felicitas, quae, cum omnem noſtram exſpectationem ſuperet, non voce exprimi, ſed imo pectore tantum ſentiri poteſt;* verbo, *felicitas ſumma.* Χαρα δεδοξασμενη, (נאדרי Exod. 15, 6.) pro χαρα ενδοξος, ſ. δοξαση, *felicitas ſplendida.* Epitheton δεδοξ. a δοξα, כבוד, quo quidem nomine felicitas in regno Meſſiano olim obtinenda inſignis eſt, repetitum videtur. cf. infra v. 11. Rom. 8, 18. 1 Theſſ. 2, 12. Αγαλλιασθαι χαρα (i. e. συν, vel εν χαρα), eſt hebraismus pro *valde, magnopere gaudere*, ſimilis illis χαριτεν εν χαριτι, Eph. 1, 6. αγαπη αγαπαν, Eph. 2, 4. formulisque hebraicis: חָנַן, מוּת מוּת, חֵן שָׁלֹל שָׁלָל, aliisque. Senſum igitur ſic expreſſerim: *valde gaudebitis de futurae felicitatis magnitudine atque ſplendore.*

9. Κομιζεσθαι, in medio de *mercede reportanda* adhiberi ſolet a ſcriptoribus tam ſacris, (veluti a Petro ipſo 5, 4 et 2. ep. 2, 13. praetereaque 2 Cor. 5, 10. Eph. 6, 8. Col. 3, 25. Hebr. 10, 36. 11, 39.) quam externis: *Arrian.* exp. Al. l. 5. c. 27. p. 231. τα ΑΘΛΑ των πονων ΚΕΚΟΜΙΣΜΕΝΟΙ. *Joſ.* a. i. l. I. c. 18. ὡς (ΜΙΣΘΟΥΣ) αξιον εςιν επι τοιαυταις ευπραγιαις ΚΟΜΙΖΕΣΘΑΙ. Quapropter τελος της πιςεως h. n. non tam cum *Wolfio*, aliisque, per *ſcopum fidei*, (i. e. id, quod *fide veſtra aſſequi conamini*,) quam per *mercedem fidei* reddiderim, quia merces in *fine operis* dari ſolet; quanquam neutra ſignificatio neutram excludit. *Mercedis* ſenſu τελος habes ap. *Pindarum* Ol. 1. v. 81. 82.

Δορυκλος δε ΤΕΛΟΣ
Πυγμας φερε, Τιρυνθα ναιων
πολιν.

cf. infra 4, 7. 17. Hebr. 6, 8. Hebraei eodem ſenſu אחרית Jer. 29, 11. Prov. 23, 18. et עקב, Pſ. 19, 11. vbi LXX recte per ανταποδοσιν vertunt. Σωτηρια, eodem ſenſu vt. v. 5. Singularem vero iſtam omnique argumentorum probabi-

 litate

10 πίστεως ὑμῶν, σωτηρίαν ψυχῶν. περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάρι-

litate deſtitutam veteris cujusdam interpretis rationem, qua σωτηρια pro abſtracto σωτηρ accipitur, abunde refutatam vide a *Wolfio*. Σωτηριαν ψυχων, pro: τȣτ' εςι' την σωτηριαν των ψυχων ὑμων. Ψυχων vero addit apoſtolus, quia felicitas olim obtinenda, de qua hic ſermo eſt, praecipue ad *animum* pertinet. vid. ad Jac. 1, 20. 25. Sic etiam Syrus: *animi veſtri ſalutem;* nam vt σωτηρια ψυχων ex hebraismo ſimpliciter pro σωτηρια ὑμων accipi poſſit, ὑμων in textu exprimi debuiſſet.

10—12. Ad eo majorem vero animis Chriſtianorum hujus felicitatis ſenſum atque exiſtimationem injiciendam, apoſtolus jam addit ſententiam hanc: *ipſi prophetae ſummo olim deſiderio tenebantur cognoſcendae hujus felicitatis, explorandique temporis iſtius, ad quod vaticinia, a ſe, praecipue de Chriſto, enuntiata, ſpectarent, ſed non contigit iis, adeo eſſe felicibus, vt nobis, qui vobis horum vaticiniorum, eventu confirmatorum, novaeque religionis nuntii ſumus, qua angeli adeo delectantur.* Περι ἧς σωτηριας, pro περι ταυτης της σωτηριας. Εκζητειν et εξερευνᾳν v. 11. ſunt mere ſynonyma, omnique prorſus emphaſi carent, quam nonnulli iis temere tribuunt, ſiquidem ſignificant ſimpliciter *penitus inquirere in aliquid*, vel omnino *in aliqua re conſideranda vel inquirenda verſari.* Eodem ſenſu *Homerus* διερεσθαι et μεταλλᾳν invicem jungit. vid. locorum ſimilium multitudinem a *Loeſnero* e *Philone* ad h. l. congeſtorum, qui, vt vnum locum e pluribus eligam, de migrat. Abr. p. 416. E. ακριβȣν, εξεταζειν et ερευνᾳν eodem nexu atque ſignificatu adhibet. Προφητης, נביא, omnino eum deſignat, *qui ſingulari quadam ratione cum Deo conjunctus eſſe afflatuque divino gaudere putabatur*, inprimis vero eum, *qui futura praedicebat* (alias Hebraeis ראה dictus 1 Sam. 9, 9. *Seher. Weiſſager. Vorherverkündiger.*) quia hoc non ſine ſingulari afflatu divino fieri poſſe credebatur. cf. Matth. 5, 12. 17. 11, 13. 12, 17. Rom. 1, 21. Hebr. 1, 1. coll. 2 Petr. 1, 20. vbi προφητεια, et Matth. 11, 13. 15, 7. 26, 68. Joh. 11, 51. Act. 28, 9. vbi προφητευειν eodem rerum futurarum praedicendarum ſenſu occurrit. Sicque et h. l. voc. προφηται acceperim, quia vaticinia ab ipſis edita ſtatim addun-

χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες, εἰς τίνα ἢ ποῖον 11
καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ, προμαρ-
τυρό-

VARIAE LECTIONES.

11. ερευνησαντες, 3. sine dubio ex praevio εξεζητησαν και εξηρευνησαν v. 10. oriundum.

adduntur. De reliquis hujus voc. significationibus vid. *Ven. Koppii*, praeceptoris, pia mente aeternum colendi, egregium exc. 3. in ep. ad Eph. *χαρις*, pro *beneficio ipso*, (vid. ad v. 2.) et quidem h. n. pro *σωτηρια* v. 9. Εις ὑμας. עליכם, בכם, pro ὑμιν, לכם. sc. *αποβησομενη*, *μελλουσα αποκαλυφθηναι*, vel *αποκαλυφθησομενη*. Rom. 8, 18. *vobis eventura*.

11. Ερευνωντες, pro ερευνησαντες, quod etiam cod. quidam habet. (vid. var. lect.) Τις και ποιος. Illud cum *Grotio*, *Wolfio*, aliis, reddi solet: *qua annorum hebdomade?* hoc: *quanam rerum Judaicarum conditione, vtrum populo libero, an serviente?* Vereor autem, ne hoc a stili epistolaris, sermonisque quotidiani popularitate, qua vtrumque vocabulum sine vlla emphasi jungi solet, prorsus alienum videri possit. cf. Marc. 4, 30. ΤΙΝΙ ὁμοιωσωμεν την βασιλειαν του Θεου; η εν ΠΟΙΑι παραβολη παραβαλωμεν αυτην; Act. 7, 49. ΠΟΙΟΝ οικον οικοδομησετε μοι, λεγει Κυριος; η ΤΙΣ τοπος καταπαυσεως μου; nec minus apud externos, v. c. *Herodian.* 3, 12. p. 161. και ΤΙΝΑ ελεγχον μειζονα βουλεσθε, η ΠΟΙΑΝ αποδειξιν φανερωτεραν; *Aristides* circa finem του Πρεσβευτικου. ΤΙΝΑΣ λογους ερουμεν απελθοντες; η ΠΟΙΑΣ αποκρισεις αποκρινουμεθα; et κατα των εξορχουμενων p. 90. νυνς δε ΠΟΙΟΥΣ και ΤΙΝΑΣ μαλιστα ὁρωντες χαιρομεν και επληττομεθα, Quis, quaeso, in omnibus hisce locis vtrumque vocabulum invicem distinguere possit, aut sitve? Quare etiam h. l. τις και ποιος pro synonymis haberi malim, eodem modo sine emphasi invicem jungi solitis, ac πως η τι Matth. 10, 19. Luc. 12, 11. vel, sermone vernaculo, *ich weiss nicht wie oder wann, wo aus und wo ein*, etc.; ita vt τις non minus quam ποιος tam ad *temporis spatium adventus I. C.* quam ad *statum populi sub adventum ejus*, vel quod praetulerim, tantum, ad prius, referendum sit. Ad Dan. 9, 22. 23. vero hic respici, omnes fere interpretes cum *Grotio* animadverterunt. Δηλουν εις τι, nostrum: *auf etwas hindeuten*. Το εν αυτοις, sc. ον, Πνευμα Χριστου, vel

τυρόμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας.

vel pofitum eft pro πνευμα απο τȣ Χριςȣ δοθὲν αυτοις, *fpiritus f. a Chrifto*, (antequam homo nafceretur jam) *iis conceffus*, (*Barnabas* fin. epiftolae: *prophetae ab ipfo habentes donum, in illum prophetaverunt.*) vel περι τȣ Χριςȣ λαλον αυτοις. *fpiritus f. qui fata Chrifto olim futura iis praedicenda fuggerebat.* Praefero prius. Προμαρτυρομενον, refolverim per: οταν το πνευμα προμαρτυρει fc. δια τȣ ςοματος αυτων, vel δι' αυτων. προμαρτυρειν ceterum fenfu non differt a προφητευειν. Τα παθηματα εις Χριςον, fc. αποβησομενα, ελευσομενα, pro τα παθηματα τȣ Χριςȣ. Act. 5, 1. (vid. ad εις ὑμας v. 10.) formula enim eft elliptica, vt latina illa: *quod ad me* fc. *attinet.* Pertinet vero huc graviffimum illud Jefaiae effatum, C. 53. cf. Luc. 24, 25. 26. Act. 26, 23. Και μετα ταυτα (εσομενας, f. ελευσομενας) δοξας, ad refurrectionem Chrifti, afcenfum in coelum, miffionem fpiritus f. gentiumque vocationem ab interpretibus referri video, nifi forte δοξα, f. δοξαι, (nam forma pluralis tantum ad fententiae vim augendam interdum adhibetur, vel ex numero plurali verbi παθηματα orta eft,) hebr. כבוד de βασιλεια ενδοξω, f. βασιλεια των ȣρανων, vel τȣ Θεȣ, ad quam inftituendam Chriftus poft mortem in cruce perpeffam, afcenfumque in coelum, mox reditu- rus putabatur, intelligere malueris. (vid. ad δεδοξ. v. 8.) His jam ita ex linguae rationibus, ni fallor, explicatis, vix opus videtur explicatione ea, in quam alius inclinabam. Putabam equidem τα εις Χριςον παθηματα, (quae quidem conftructio, pro τα παθ. τȣ Χρ. paulo durior mihi videbatur,) poni pro τα παθηματα τȣ λαȣ εως Χριςȣ, vel εως της παρȣσιας τȣ Χριςȣ, vt fenfus prodeat hic: *fpiritus f. calamitates illas, quibus populum Iud. vsque ad J. C. tempora affectum iri praevidit, felicitatemque calamitates illas Chrifto adveniente mox infequuturam, per prophetas jam annuntiari curavit.* Sed judicent de hac qualicunque ratione intelligentiores. Ceterum omnia hic ita enuntiata comparent, ac fi apoftolus prophetas tantum pro inftrumentis habuerit, per quae f. f. vaticinia elocutus fit, quorum fenfum prophetae nec ipfi interdum perceperint. cf. Luc. 10, 25. *Jof.* ant. 4, 6. 5. και ὁ μεν τοιαυτα επεθειαζεν, ȣκ ων εν ἑαυτῳ, τῳ δε θειῳ πνευματι προς αυτα κεκινημενος — περι των ὁλων λογιζῃ, και δοκεις εφ' ἡμιν ειναι τι περι των τοιȣτων σιγαν η λεγειν, ὁταν ἡμας το τȣ Θεȣ

δόξας. οἷς ἀπεκαλύφθη, ὅτι οὐχ ἑαυτοῖς, ~ ἡμῖν 12
δὲ διηκόνουν αὐτὰ, ἃ νῦν ἀνηγγέλη ὑμῖν διὰ τῶν
εὐαγ-

~ ὑμιν.

VARIAE LECTIONES.

12. ὑμιν A. C. 1. 5. 6. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 17. 19. 21. 22. 27. 29. 31. 32. 35. 36 37. 38 40. 46. 47. 52. Lectionar. 1. Ed. *Complut. Plantin. Genev. Colinaei.* Verſ. *Vulg. Copt. Syr. poſt. Aethiop. Arab.* probb. *Millio*, prol. 1209. *Wetſtenio*, *P. Junio*, *Griesbachio.*

Θεȣ λαβῃ πνευμα; Φωνας γαρ, ἁς βȣλεται τȣτο, και λογȣς ȣδεν ἡμων ειδοτων αφιησιν. Vid praeterea loca, infra ad 2 Petr. 1, 21. transſcripta, ibique *Wetſt.*

12. Αποκαλυπτειν, vid. ſupra ad v. 5. et 7. Ὁις απεκαλυφθη, apte ad ηρευνων MEN v. 11. reſolvendum per ΑΛΛ' απεκαλυφθη αυτοις, ſc. τα παθηματα ταυτα, και ἁι δοξαι. Ὁτι ȣχ ἑαυτοις, pro ȣχ ἑαυτοις δε, *non vero prophetarum cauſa*, ſ. *in prophetarum emolumentum.* Magis perſpicua ſine dubio fuiſſet conſtructio haec: αλλ' ȣκ απεκαλυφθη ἑαυτοις. Pertinet huc illud *Targum* Eccleſ. 1,8. *In omnibus rebus, quae praeparata ſunt, vt fiant in mundo, defatigati ſunt prophetae antiqui, et non potuerunt invenire fines eorum.* Ὑμιν δε, pro αλλ' ὑμιν μαλλον. Διηκονȣν, ſc. ὁι προφηται. Αυτα, pro κατ' αυτα, ſuppl. παθηματα I. X. και δοξας. *miniſtraverunt vobis circa calamitates regnumque Chriſti*, ſc. *vobis annuntiandum.* Jam vero διακονειν et διακονια κατ' εξοχην de *quolibet negotio in commodum Chriſtianorum ſuſcepto* in N. T. adhiberi ſolent, Rom. 11, 13. 2 Cor. 4, 1. 5, 18. 1 Tim. 1, 12. 2 Tim. 4, 5. Act. 6, 4. διηκονȣν αυτα igitur paulo generalius expreſſum eſt pro: αλλ' ὑμων ἑνεκα προυφητευσαν ὁι προφηται ταυτα τα παθηματα, και τας μετα ταυτα δοξας I. X. *ſed veſtra cauſa*, i. e. *ad veſtram de Chriſto Meſſia perſuaſionem, veſtramque felicitatem augendam, virtutisque ſtudium excitandum, haec a prophetis enuntiata ſunt.* Ἁ, ſc. παθηματα και δοξας I. X. Vtrumque vocabulum eodem ordine Lucas etiam jungit C. 24, v. 26. Αναγγελλειν, ex hebr. ספר, Jeſ. 52, 15. i. q. διδασκειν, κηρυσσειν. Act. 14, 27. 15, 4. 20, 20. 27. Rom. 15, 21. 1 Joh. 1, 5. Ευαγγελιζεσθαι vero, cum derivatis ευαγγελιςης et ευαγγελιον ex hebr. בִּשֵּׂר Jeſ. 52, 7. quem quidem locum Judaei unanimi conſenſu de Meſſia interpretabantur, deſumtum, et ita ad *inſtitutionem apoſtolorum*

trans-

εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἀποσταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.

13 Διὸ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑμῶν, νήφον-

translatum eſt, vt ευαγγελιζεσθαι ſimpliciter pro διδασκειν, ευαγγελιον pro διδαχη, et ευαγγελιςης, cui h. l. ευαγγελισαμενος reſpondet, pro διδασκαλος ſ. αποςολος in N. T. adhibeatur. Ὑμας; ſaepius enim ευαγγελιζεσθαι ſenſu activo cum accuſativo, loco dativi, jungitur. cf. Luc. 3, 18. Act. 8, 25. 40. 13. 32. 14, 15. 21. Gal. 1, 9. Εν πνευματι ἁγιῳ, ex hebr. ב iterum pro δια πνευματος αγ. vid. ſupra ad v. 2. Αποςελλειν, vox de ſpiritu ſ. cum hominibus *communicando*, adhiberi ſolita, αποςαλεντι igitur i. q. δοθεντι. Luc. 24, 49. Joh. 14, 26. 15, 26. 16, 7. Απ' ερανε, i. q. απο τε Θεε, τε εν ερανῳ. vid. ad Jac. 1, 17. Εις ἁ, reſolv. και εις ταυτα ſc. τα παθηματα και δοξας. Επιθυμεσιν (אבר Pſ. 119, 20. 40.) παρακυψαι, in optativum junxerim; παρακυπτοιεν αν, *quam quidem de regno Meſſiano doctrinam ipſi angeli ſedulo perſcrutari cupiunt.* vid quae de voc. παρακυπτειν ad Jac. 1, 25. ſcripſimus, cf. loca ab *Elsnero* atque *Loesnero* ad h. l. allata. Minime vero cum *Grotio* hic ad *Cherubim* alludi putaverim, qui verſus ἱλαςηριον ſpectabant; ſed omnem ſententiam ex vulgari iſta opinione, angelos omnibus iis delectari, quae ad veram religionem propagandam ſpectabant, in iisque occupatos eſſe, deſumtam putaverim. Reputa tecum legislationem Sinaiticam, ab *angelis*, ex ſententia Judaeorum, comitatam, natales J. C. ab *angelis* annuntiatas, comparationemque inter *angelos* Chriſtumque in epiſtola ad Hebraeos inſtitutam. Hinc etiam apoſtolus, angelos perſcrutandis religionis chr. doctrinis delectari, ſibi finxiſſe videtur. Dignus eſt, qui transſcribatur locus *R. Salomo* ad Num. 33, 23. *Adhuc futurum eſt tempus, ſicuti tempus iſtud, quo manifeſtabitur amor, (quo Deus Iſraëlitas complectitur,) illi ſedebunt coram eo, legemque diſcent ex ore ejus, et eorum ſeptum eſt ante angelos miniſterii, ipſique angeli interrogabunt eos, quid agit Deus? S. D. et videbunt oculi tui doctorem tuum.* Jeſ. 30, 20.

13 — Cap. 2, 10. II. Praemiſſis his de dignitate atque felicitate hominis Chriſtiani, ex religione percipienda, olimque adhuc ſperanda, jam eosdem *hortatur*, *vt ejusmodi*

νήφοντες, τελείως ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν, ἐν

VARIAE LECTIONES.

13. Pro φερομένην P. Junius δεδομένην, W. Wall. φερομένην.

modi salutari religione digni quoque vivant. Διο, *quare*, sc. *cum tantus vobis honor sit, vt perspicere possitis, quae ipsos prophetas olim latebat.* Αναζωσαμενοι, sc. εστε, idque pro praesenti tempore (quod νηφοντες requirit,) αναζωννυετε, *succingite.* Ταςοσφυας, pro ἑαυτας, κατα τας οσφυας, vel potius: το ἱματιον, εν ταις οσφυσι. Atque hoc quidem moris erat inter veteres, quoties ad iter ingrediendum, sive ad aliud quodvis negotium peragendum, se parabant, Exod. 12, 11. Luc. 12, 35. Joh. 13, 4. ne vestibus laxioribus atque demissioribus; huc illuc diffluentibus, impedirentur; addito vero vocabulo της διανοιας, verbum αναζ. ab armatura, a qua ad exprimendum virtutis studium loquendi formulas repetere amant sacri scriptores, (locus maxime insignis est Eph. 6, 13 sqq.) ad *praeparationem animi ad aliquam rem omnino* transfertur, latetque in formula hac paulo concisiore, (similem relege Eph. 1, 18. οφθαλμοι της καρδιας.) comparatio haec: παρατηνατε την διανοιαν ὑμων προς αρετην, (vt cum *Isocrate* loquar,) ὡς αναζωσαμενοι ἑαυτες παρασκευαζεσι προς πολεμον, η προς αλλο τι πραγμα. Est sane nostris auribus durissima imago, sed cum eadem sit orientalis, non est, quod eam contra adversariorum reprehensionem tueamur. Quippe iisdem paene verbis in *Bohaddini* vita, *Salad.* p. 73. init. legitur: *Ascalone igitur, locisque Hierosolyma ambientibus, sub imperium redactis, cinxit lumbum studii sui ac contentionis in perfequendo proposito.* Νηφοντες, iterum pro verbo finito: νηφετε, vel δει ὑμας νηφειν. Voc. νηφειν, *sobrium esse*, vero, opponitur *comessationibus nocturnis*, indeque *omnis generis intemperantiae atque libidinibus;* vnde, si a tropo recesseris, νηφειν est: *a vitiis omnino se continere.* cf. 2 Tim. 4, 5. 1 Tess. 5, 6. 8. infra 4, 7. et 5, 8. Τελειος, *vel* est εις τελος, hebr. לנצח, Judith. 11, 5. cf. Matth. 10, 22. *vel*, quod praestare videtur, *perfecte*, i. e. hoc nexu *firmiter*, *sine vlla dubitatione.* Ελπισατε, pro praes. δει ὑμας ελπιζειν, vel ελπιζετε. ελπιζειν vero εις τι, plane refert nostrum: *auf etwas hoffen.* Επι την φερομενην χαριν, trajectio solennis pro: επι την χαριν, την

14 ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡς τέκνα ὑπα-
κοῆς, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς πρότερον, ἐν τῇ
15 ἀγνοίᾳ ὑμῶν, ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν
καλέ-

την Φερομενην. Φερειν autem opponitur τω: κωμιζειν, quorum illud est *offerentis*, hoc *accipientis*. In voc. Φερομεν vero supplendum est απο τȣ Θεȣ, idque omnino sibi vult. *quae dabitur vobis a Deo.* (vid. var. lect.) χαρις, pro *beneficio ipso*, et quidem h. n. pro *felicitate futura.* cf. cum loco n. *Hom.* Il. ι. 609. Ατρειδη ἡρωϊ ΦΕΡΩΝ ΧΑΡΙΝ vbi tamen Φερειν χαριν i. e. q. *gratificari.* Εν αποκαλ. Ι. vid. ad v. 7.

14. Τεκνα ὑπακοης, בני משמע, est hebraismus, ex quo praecipue *filii* (τεκνον, ὑιος.) praetereaque et *patris*, אב, atque *domini*, בעל, Gen. 14, 13. nomina ad quamvis *similitudinem* atque *conjunctionem* exprimendam adhibentur. τεκνα ὑπακοης igitur sunt ανθρωποι ὑπηκοοι, sc. τη διδαχη τȣ Θεȣ, idque omnino pro ανθρωποι αγαθοι, σεβομενοι, vel Φοβȣμενοι τον Θεον, *homines pii.* Similiter ὑιοι vel τεκνα Φωτος, ὑιοι ἡμερας, בני אור, pro ανθρωποι Φωτεινοι, Φωτι χρωμενοι, 1 Thess. 5, 5. Eph. 5, 8. ὑιος απωλειας, ילדי פשע, pro ανθρωπος απολλυμενος, ἁμαρτωλος, Joh. 17, 12. 2 Thess. 2, 3. Jes. 57, 4. ὑιοι απειθειας, בנים לא אמן בם, pro απειθεις Eph. 2, 2. Col. 3, 6. τεκνα οργης, בני אף, Eph. 2, 3. et τεκνα καταρας, 2 Petr. 2, 14. pro ארורים s. ανθρωποι οργης και καταρας αξιοι. porro בני חיל Jud. 18, 2. pro *viris fortibus*, בני הומנותא, pro *viris bonis*, בן מות, pro *morte digno*, בן הכות pro αξιω πληγων. Ὡς τεκνα ὑπακοης, pro ὡς πρεπει τεκνοις ὑ. vel ὡς δει τεκνα ὑ. Μη συσχηματιζομενοι, pro μη συσχηματιζεσθε. συσχηματιζεσθαι τινι, vel προς τι (*Plut.* Numa 73. E. συσχηματιζονται ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΝ. Liv. 14. *ipsi se homines in regis, velut unici exempli, mores formant.*) vero est: *conformare se ad aliquid, ad formam alterius se componere.* Rom. 12, 2. Ταις προτερον (sc. ȣσαις ὑμιν) επιθυμιαις, *pristinae vestrae vitiositati.* vid. ad Jac. 1, 14. Εν τη αγνοια, additur ad explicandum voc. προτερον, et ponitur pro: ἁς ειχετε εν τη αγ. ὑμ. Αγνοια, vero h. n. est χρονος της αγνοιας, Act. 17, 30. *tempus ignorantiae*, i. e. *tempus, quo religionem chr. adhuc ignorabant.*

15. Sequitur enumeratio *argumentorum*, cur pie atque honeste nobis vivendum sit.
Primum

καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον, καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν
πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε· διότι γέγραπται· 16
"Ἅγιοι γένεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι." καὶ εἰ 17
πατέρα

VARIAE LECTIONES.

16. Pro γενεσθε habent γινεσθε 4. 21. 38. 39. 40. 51. Lectionar. 1. *Oecumenius*. εσεσθε vero AC. 13. 36. 37. Ed. *Ald. Colinaei*. Verſ. *Vulg. Clemens* Strom. 3. extr. p. 562. *Optatus* 2. Non dixit: ſancti *eſtis*, ſed ſancti *eritis*, dixit: non reprob. *Bengelio*. Lectio ex verſ. ſeptuagintavirali oriunda videtur, quae ſic habet Lev. 11, 44. et 19, 2.

Primum ab ipſo *ſanctitatis exemplo* quod Deus nobis exhibet, repetitum eſt. Καλεσας, dicitur *Deus qui homines ad religionem chr., ſalutemque ex ea ad nos redundantem, apoſtolorum ope adduci curavit*. vid. exc. 2. Ἁγιος, קדש, quoties de *Deo* vſurpatur, eſt: *in quem vllum vitium cadere nequit* adeoque *ſumma noſtra veneratione digniſſimus eſt*; de *hominibus* vero vbi adhibetur, valet: *qui vitiis caret, ſceleriſque purus eſt*. vid. nos ad v. 2. Κατα ἁγιον ſc. Θεον, vero poſitum eſt pro: κατα το ὑποδειγμα τȣ Θεȣ, τȣ καλȣντος ὑμας, και τȣ ἁγιȣ οντος. (vid. *Raphelii* obſerv. ex *Xenoph.* in h. l.) Ἁγιοι, vid. paulo ante, *ſceleris puri*. Γενηθητε, δει ὑμας γινεσθαι, vel ειναι. Αναςροφη, pro βιος. vid. ad Jac. 3, 13. Πασῃ, ὁλῃ.

16. Ad augendam hujus cohortationis vim atque gravitatem, *effatum divinum* Lev. 11, 44. vel ex verſione LXXvirali memoriter citatum, vel ad textum hebr. expreſſum, in quo Deus Iſraëlitas ad vitae honeſtatem atque innocentiam hortatur, *ad Chriſtianos a vitio revocandos transfertur*. Διοτι γεγραπται, eſt formula ſolennis, dicta V. T. allegandi, eademque, ni fallor, ex hebr. כתוב quo quidem nomine libri V. T. appellari ſoliti erant, orianda, ſimilisque illis: ἡ γραφη λεγει, ἡ γραφη ἡ λεγȣσα, Marc. 15, 28. ȣχι ἡ γραφη ειπεν, Joh. 7, 42. reliquis, exc. 4. in ep. Jac. p. 207. a nobis enumeratis. Ἁγιοι, vid. ad comma praeced. Γενεσθε, vel εσεσθε, quod codd. aliquot habent, (vid. var. lect.) pro δει ὑμας ειναι. Ὁτι, διοτι. Εγω, pro και εγω, ſ. κἀγω, ſc. ὁ Θεος, cujus hic effatum affertur. Senſus eſt: *conformate vos ad ſanctitatis atque innocentiae exemplum, quod ego vobis exhibeo.*

17. Sequitur *ſecundum argumentum*, quo ad virtutem impellimur, idque a *be-*

nigni-

πατέρα ἐπικαλεῖσθε, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ

nignitate atque *juſtitia divina* deſumtum. Και, *porro*. Ει, pro διοτι, quo ſenſu ſaepius occurrit. Πατερα, reſolve per ὡς πατερα, i. e. *fiducia atque παρρησια ea, qua liberi patrem alloqui ſolent*. Επικαλεισθαι, vero, *precibus venerari*, vt pars quaedam praecipua cultus divini, pro λατρευειν, σεβεσθαι omnino ponitur. 1 Cor. 1, 2. Rom. 10, 12. 13. 14. 2 Tim. 2, 22. Απροσωποληπτως, *unpartheyiſch*. vid. ad Jac. 2, 1. Κρινοντα, ſc. Θεον, np. εν τη εσχατη ἡμερα. Το εργον, collective pro τα εργα, idque pro αναστροφην. v. 15. ſ. *totam vivendi rationem* omnino. Κατα, hebr. כ, *pro unius cujusque vivendi ratione*. Nos: *nach Maasgabe des Betragens eines jeden Menſchen*. Τον - εργον vero, pro mera periphraſi τȣ Θεȣ δικαιȣ habendum eſt. Latet autem in priori hac commatis parte, vti jam in initio hujus v. indicavimus, duplex recte vivendi argumentum, alterum a paterno Dei erga nos amore, alterum a juſtitia divina repetitum, dummodo verba και - εργον reſolveris ſic: διοτι δε ὁ Θεος, ὁν επικαλεισθε, εςι πατηρ ὑμων, και διοτι απροσωποληπτως κρινεῖ (εν τη εσχατη ἡμερα) κατα το ἑκαςȣ εργον· εν φοβῳ κ. τ. λ. Εν φοβῳ, pro συν φοβῳ, vel μετα φοβȣ. Φοβος vero vel ſimpliciter, vel addito voc. τȣ Θεȣ, (cui interdum adhuc jungitur τρομος, 2 Cor. 7, 15. Eph. 6, 5.) et φοβειν τον Θεον infra 2, 17. reſpondent vocabulis hebr. פחד, יראה, Pſ. 36, 7. et רעדה Pſ. 2, 11. et ponuntur pro *pia veneratione Dei*, et omnino pro eo *pietatis ſenſu, ex quo homini Chriſtiano, quicquid agit, agendum eſt*: Noſtri *Ehrfurcht, Gehorſam*, tum quia vnicuique pietatis atque venerationis generi aliquis ſaltem, quantus quantus ſit, *timoris ſenſus* admixtus eſſe ſolet, tum praecipue, quia omnis religio Judaeorum, cum, in cogitando ſummo numine non tam paternum ejus amorem erga homines a ſe creatos, quam potius vim ejus atque poteſtatem, eos, qui legibus a ſe latis obſequium denegarent, puniendi, animo ſibi repraeſentarent, *metu* potiſſimum *ſuppliciorum divinorum* continebatur. Αναςρεφειν, ab Helleniſtis formatur ad imitationem hebr. התהלך, idque, ex ſolenni vitae noſtrae cum via comparatione, pro ζῆν. Nos, ex eodem loquendi tropo, *wandeln* pro *leben*. vid. ad Jac. 2, 1. Χρονος παροικιας mera *vitae noſtrae*, periphraſis. Παροικια opponitur

τ

κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροι-
κίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε· εἰδότες, ὅτι οὐ 18
φθαρ-

τῃ κατοικιᾳ, (quanquam Act. 17, 26. κατοικια i. eſſe videtur q. παροικια), atque reſpondet hebr. מגור Pſ. 55, 16. 119, 54. i. e. *peregrinatio, temporaria in aliquo loco commoratio.* Spectat vero, ſi recte judico, vocabulum hoc ad priſcam hominum Nomadum more vivendi rationem, cum qua ſacri ſcriptores vitam humanam comparare amant, tum ad brevitatem ejus exprimendam, tum ad ſpem vitae futurae, in quam ex hac vitae peregrinatione tanquam in domicilium fixum atque duraturum tranſituri ſumus, adumbrandam; eodemque conſilio Paullus 2 Cor. 5, 1 ſqq. noſterque 2 ep. 1, 13. corporis cum tabernaculo comparationem inſtituit. Quare ſenſum, qui mihi quidem in παροικιας vocabulo latere videtur, ſic circumſcripſerim: *pie vitae veſtrae tempus transigite, brevis enim eſt vita veſtra, neque adeo longum virtutis certamen, et poſt mortem vobis adhuc vita alia ſperanda eſt.* Cf. cum l. n. Geneſ. 47, 9. Hebr. 11. 13. *Philo* de agric. παροικειν ου κατοικειν ηλθομεν. τῳ γαρ οντι πασα μεν ψυχη σοφου πατριδα μεν ουρανον, γην δε ξενην ελαχε. de confuſ. ling. δια τουτο οἱ κατα Μωϋσην σοφοι παντες εισαγονται παροικουντες· αἱ γαρ τουτων ψυχαι στελλονται μεν ΑΠΟΙΚΙΑΝ δηποτε την εξ ουρανου. Ειωθασι δε ἑνεκα του φιλοθεαμονος και φιλομαθους εις την περιγειον φυσιν αποδημειν. επειδαν ουν ενδιατριψασαι σωμασι τα αισθητα και θνητα δι' αυτων παντα κατιδωσιν, επανερχονται εκεισε παλιν ὁθεν ὡρμηθησαν το πρωτον, πατριδα μεν τον ουρανιον χωρον, εν ᾡ πολιτευονται, ξενον δε το περιγειον εν ᾡ παρῳκησαν νομιζουσαι. *Plato* Axiocho. το κοινον δη τουτο και προς παντων θρυλλουμενον, ΠΑΡΕΠΙΔΗΜΙΑ τις εστιν ὁ βιος.

18. Excipit haec *tertium* ad virtutis ſtudium excitandum *argumentum*, a *merito Chriſti* depromtum. Ειδοτες, ex perpetua Petri conſuetudine participiorum ope periodos periodis jungendi, poſitum eſt pro ειδετε γαρ. vel και ειδετε, (Act. 23, 5.) *zudem*, vel *dabey bedenket* etc. Φθαρτοις, pro δια φθαρτων. Voc. φθαρτος autem, quod ſaepius de metallis adhibetur, (*Philo* de Congr. er. qu. gr. p. 440. B. ουκ ΑΡΓΥΡΟΝ, ουδε ΧΡΥΣΟΝ τιν', η αλλο των εν ὑλαις ΦΘΑΡΤΑΙΣ.) ad auri, argentique, quibus apoſtolus

 nos

φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἐλυτρώθητε ἐκ

VARIAE LECTIONES.

18. απο pro εκ 3.

nos a meritis fupliciis divinis redemtos effe negat, valorem imminuendum, mortis J. C. vero, in cruce pro nobis perpeffae, pretium augendum, ab apoftolo adjicitur. Αργυριον et χρυσος, pro *pecunia, ex auro argentoque confecta.* Αυτρον quod praeter hunc locum adhuc habes Luc. 24. 21. Tit. 2, 14. vocabulaque connata, *λυτρωσις*, Luc. 1, 68. 2, 38. Hebr. 9, 12. *απολυτρωσις*, Eph. 1, 7. (hebr, פדות,) et *λυτρωτης*. (גאל,) Act. 7, 35. (vnde nata funt vocc. noftra, in religionis chr. difciplinam fufcepta, *Erlöfer, Erlöfung, Erlöfie, Erlöfen*, latinaque: *redimere, redemtio, redemtor*, eodem fenfu adhiberi folita,) proprie de *redimendis captivis* vfurpantur, a *λυτρον*, i, e. *pretium, quod pro hominibus e captivitate liberandis folvitur.* Hinc deinde *λυτρον* et *λυτρωσις* ad *mortem J. C. pro nobis cruentam in cruce perpeffam, tanquam pretium redemtionis noftrae e peccatorum legisque Mofaicae fervitute*, et *λυτρωτης* et *λυτρεν*, ad *Chriftum, qui nos quafi ex hac ipfa fervitute morte fua in libertatem vindicavit*, et *λυτρωθηναι* denique ad *homines a peccatorum, legisque Mofaicae tyranno, a quo quafi captivi tenebantur, liberatos*, transfertur. Omnem igitur hujus vfus loquendi rationem in eo pofitam effe videmus, quod peccata atque leges Mofaicae in *fervitutis* atque *jugi* hominibus impofiti fimilitudinem vocari folebant. Matth. 23, 4. Act. 15, 10. Jam fi ab hoc orationis tropo receſſeris, *λυτρον* eft: *ipfa mors I. C. caeterique ejus cruciatus pro nobis perpeffi*, *λυτρωσις*, *perpeffio horum cruciatuum*, *λυτρωτης*, quo nomine Chriftus venit, *is, qui morte fua nos a poenis divinis liberavit*, *λυτρουν*, quod item de Iefu dicitur, *mortem, pro hominibus a fuppliciis peccatorum liberandis, perpeti*, et *λυτρωθηναι* denique, quod de hominibus adhibetur, *hac ipfa morte peccatorum veniam impetrare, et ab obfervandis legibus Mofaicis liberari;* et pofteriorem hanc *liberationis a legibus Mof.* fignificationem et h. l. tenendam effe, nemo dubitat, cum ftatim expreffe addatur: εκ της αναςροφης πατροπαραδ. Εκ, pro απο. (vid. var. lect.) Αναςροφη, alias pro βιος, (vid. ad v. 5. et Jac. 3, 13.) h. n. pro *vivendi ratione* ponitur, *certis legibus adftricta*, quia additur πατροπαραδοτε, i. e. εκ πατε-

ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατρο-
παραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ 19
ἀμώμου

πατερων δοθεισης, *quam a patribus*, (i. e. a. *majoribus*, ex hebr. אבות, 1 Cor. 4, 15.) *traditam accepistis*; atque haec est mera periphrasis *rituum lege Mosaica praescriptorum*. Πατροπαραδ vero etiam apud externos scriptores hoc sensu venire, *Wetstenius* atque *Alberti* magna exemplorum multitudine confirmaverunt. Ματαιος et ματαιοτης. ex indole vocabulorum hebr. הבל, חבל, הוה, שוא, et ריק, *vanum*, *nihilum*, magnam significationum varietatem mutuatur, siquidem modo de *improbitate omnino* vsurpatur, Pf. 57, 2. Prov. 13, 11. (vbi LXX per ανομια vertunt.) Pf. 26, 4. 31, 7. 52, 9. alibi, quo tamen sensu in N. T. vix deprehenderis, nisi Eph. 4, 17. huc referas, vbi tamen *ignorantiae* significatio melius procedere videtur; modo de *idololatria*, quo sensu Act. 14, 15. (non item Eph. 4, 17. cui loco et nunc significatum, sunt, qui ingerere cupiant,) accepetim; modo de *ignorantia*, inprimis cum LXX נסכל et הסכלתי per ματαιωθηναι 1 Sam. 26, 21. reddant, quam quidem significationem illo ipso id Eph. 4, 17. loco obtinere modo diximus; modo de *miseria fragilique rerum conditione*, Rom. 8, 20. coll. Eccl. 1, 2. 3. Pf. 39, 6. 89, 47. 48. modo denique et ante omnia de eo, *quod fructu atque vtilitate caret*, atque hoc ipso sensu 1 Cor. 3, 20. 15, 17. Tit. 3, 9. vbi aperte τῳ: ἀνωφελει jungitur, et apud Petrum tum l. n. tum 2 Petr. 2, 18. retinendum esse, vtriusque loci contextus clamat. ματαια ὑμων αναςροφη igitur in contemtum dicitur, pro *vivendi ratione, ex qua nullus omnino fructus ad vos redundat*.

19. Ἀλλα, sc. ελυτρωθητε. Τιμιῳ αἱματι, pro δια τιμιε αἱματος. Τιμιος, *pretiosus*, τῳ φθαρτῳ v. 18. αἱμα vero, i. e. *mors cruenta*, ex hebr. דם, τῳ: αργυρ. η χρυσιῳ, v. eodem, opponitur. Mortem autem cruentam, eandemque victimae innocentis ad hominum delicta expianda requiri, vetus jam erat Iudaeorum opinio, inde, ni fallor, oriunda quod initio tantum in gravioribus delictis victimae necari solebant, quibus is, qui eas offerebat, significare voluisse videtur, se eandem mortis poenam meruisse; vnde tum haec de sanguinis, ad condonanda peccata, necessitate, opinio, procedente tempore ad le-

 viora

20 ἀμώμου καὶ ἀσπίλου, Χριστοῦ· προεγνωσμένου μὲν

πρὸ

viora etiam, et demum ad omnia omnino crimina expianda transiisse videtur. Hinc in proverbium abiit apud Hebraeos; לא כפרא אלא בדם. quod Hebr. 9, 22. exprimitur sic: χωρις αἱματεκχυσιας ϰ γινεται αφεσις, nec voc. כפלה vllibi in lege Mosaica deprehenderis, nisi *sanguinis* mentione paulo ante facta. cf. loca ab *Eisenmengero* in libro *Entdecktes Judenthum* Vol. 2. p. 285. e. m. e Rabbin. scriptis collecta. Haec denique de αἱματεκχυσιᾳ, ad peccatorum veniam a Deo impetrandam necessaria, opinio etiam apostolis, (Paulloque inprimis) probatur, qui sanguinem *Christi* salutari hoc fine pro nobis effusum esse, vno ore contendunt. cf. Col. 1, 14. 20, 22. Eph. 1, 7. 11. 13. Hebr. 2, 14. 9, 14. 22. 10, 19. Rom. 5, 10. Ὡς Χριϛϰ, ad vocem τιμιος explicandam addita sunt. Ὡς αμνϰ, resolverim per: ην γαρ αἱμα αμνϰ etc. Αμνος, *agnus* et *columba* veteribus *innocentiae*, *animi integritatis*, atque *patientiae* symbola esse solent, vt *serpens sapientiae* atque *astutiae*. Saepius inde agni nomen, inprimis a Iohanne, ad Christum transfertur, 1, 29. 36. coll. Ies. 53, 7. Act. 8, 32. nisi forte ex hoc ipso prophetae loco, quem vnanimi consensu de Christo interpretabantur, ad ipsum transierit. Αμωμος, (proprie *irreprehensus*,) et ασπιλος, Jac. 1, 27. (*macula*, i. e. omnino *labe carens*.) significatu non differunt ab ἁγιος, τελειος, quibus saepius junguntur, et inter se mere sunt synonyma, (*Hes*. enim ασπιλον per αμωμον reddit,) ad *innocentiae* notionem, quae jam vocabulo αμνος exprimebatur, eo penitius exhauriendam, ex hebr. קחדש ומים eodem modo hic et 2 Petr. 3, 14. invicem juncta, vt alias ἁγιος και αμωμος, Eph. 1, 4. 5. 27. Col. 1, 22. victimae tamen paschalis, in cujus similitudinem hic Christus vocari videtur, ratione habita, quae omni *macula* atque *deformitate* carere debebat. Exod. 12, 5. Χριϛϰ, commate interposito ab antecedentibus sejungendum videbatur, quia additur, vt voc. αμνος de *Christo* intelligendum esse, indicetur. Quare Χριϛϰ resolverim per: ϰτος δε ὁ αμνος εϛιν ὁ Χριϛος.

20. 21. Jam vero, quo magis Christianorum suorum animos meriti Christi sensu percellat, et ad observandae virtutis praecepta commoveat apostolus addit sententiam hanc: *Christus ab aeterno quidem nobis constitu*

πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχά-
των

VARIAE LECTIONES.

20. εσχατε A. 13. 15. 27. 36. 37. Verſ. *Syr. Copt.* Codd. *Latini. Cyrillus* Glaſph. p. 276. prob. *Millio*, prol. 922.

Ibidem ἡμερων pro χρονων 31. Tunc επ' εσχατε των ἡμ. magis reſpondet hebr. באחרית הימים.

ſtitutus erat redemtor, *ſed hoc potiſſimum tempore, quo* vos Chriſtiani *vivitis*, *eum in mundum mittere, Deo viſum eſt, vt* vos *per eum a peccatorum culpa redimeremini.* Quae tamen ſententia, *ad ſenſum voluntatemque eorum, ad quos Petrus ſcribit, ſic expreſſa*, non repugnat unanimi ſacrorum ſcriptorum doctrinae: meritum Chriſti etiam ad reliquos homines omnes pertinere; ſed, quod Deus Chriſtum non ante hoc tempus jam miſerit, ejus rei cauſa potius quaerenda eſt in eo, (ſi homini alias de conſiliis divinis adeo reconditis judicare licet,) quod homines, ante hoc ipſum temporis ſpatium, in tanta animorum ruditate, religione Judaica gradatim quaſi praemulcenda, Chriſtianam, quae non ad res, quae ſenſibus ſubjiciebantur, ſed ad animum emendandum ſpectabat, vix accepturos eſſe praevidit. Προεγνωσμενε, arcte jungendum cum Χριςε v. 19. et ſic fere reſolvendum: τετον δε τον Χριςον ὁ Θεος μεν προεγνω, h. e. ex *priori* τε: προγινωσκειν ſignificatione, (vid. ad προγνωσις v. 2.) *Deus quidem Chriſtum ab aeterno novit*, ſc. *genus humanum per eum redemtum iri*; idque pro conſequente h. n. acceperim: *Deus quidem Chriſtum ab aeterno conſtituit*, vel *eſſe decrevit* ſc. *redemtorem noſtrum*, vt προγινωσκειν i. ſit q. προοριζειν, cui jungitur Rom. 8, 29. Eandem *decernendi* ſignificationem etiam apud *Joſephum* (ant. l. 1. c. 12. p. 20. vbi de Deo Sodomitas exuſturo habet ſic: ΕΓΝΩ τιμωρησασθαι της ὑπερηφανιας αυτες.) alioſque ſcriptores obtinere, *Kypkius* obſervavit, ſed loca omnia ab eo pro hoc vſu loquendi allata, cum tantum verbum *ſimplex* γινωσκειν, idque nonniſi ſenſu *judiciali* in iis occurrat, vix huc pertinere videntur: eadem vero verborum *conſtructione*, quae huic loco ineſt, *Ciceronem* vti, recte *Vir. Ill.* animadvertit. Verba *Cic.* ad fam. ep. 1. l. 1. haec ſunt: *Craſſus tres legatos decernit*, ibid. ep. 7. *ſtipendium Caeſari decretum eſt, et decem legati*; in quo quidem loquendi genere ſuppleri debet: *vt daretur*, vt

21 των τῶν χρόνων, δἰ ὑμᾶς, τοὺς δἰ αὐτοῦ πιστεύοντας εἰς Θεὸν, τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα,

vt mitterentur, aliaque his fimilia. Προ καταβολης κοσμȣ. καταβολην, a καταβαλλεσθαι, proprie convenire *aedium fundamentis*, ne tironem quidem fugit. Hinc vero ad *initia alicujus rei omnino* transfertur. Sic καταβολη πυρετȣ, *febris acceſſio* apud *Philonem*, leg. ad Caj. p. 1009. et καταβολη γενεσεως, *prima rei origo*, apud eundem, Vit. Mof. 1. p. 645 C. καταβολη και θεμελιον πολυχρονιȣ και βαρειας τυραννιδος ap. *Polyb.* l. 13. c. 4. init. Vnde denique καταβολη πραγματος τινος, pro ipfa κτισει π. τ. adhibetur, ita vt προ, vel απο καταβολης τȣ κοσμȣ, quod adhuc legitur Matth. 13, 35. 25, 34. Luc. 11, 50. Joh. 17, 24. Eph. 1, 4. Hebr. 4, 3. 9, 26. Apoc. 13, 8. 17, 8. ex fynecdoche i. fit q. προ της τȣ κοσμȣ κτισεως, *ante mundum creatum*, nifi forte ex fignificatione fecunda voc. καταβολης vertere malueris: *ante prima mundi initia*. Ceterum προ καταβ. τ. κ. eodem modo vt εν αρχη, בראשית, accommodate ad fenfum hominum dicitur, pro eo, quod alias audit: προ των αιωνων, 1 Cor. 2, 7. απο των αιωνων, Col. 1, 26. προ χρονων αιωνιων, 2 Tim. 1, 9. Tit. 1, 2. et hebr. מבי קדם Pf. 87, 2. quod LXX reddunt per: απ' αρχης. Quicquid autem fit in hac rerum natura, inprimis vero Meffiae in has terras adventum, Deus ab aeterno decreviffe putabatur. Φανερωθεντος, refolve per: αλλ' εφανερωθη. Φανερȣσθαι vero eft voc. de *adventu Chrifti in mundum* in N. T. adhiberi folitum. Col. 3, 4. 1 Tim. 2, 16. Joh. 1, 31. Sic etiam επιφαινω, Luc. 1, 79. 2 Tim. 1, 10. Επ' εσχατων χρονων, pro εν εσχ. χρ. De fenfu vid. ad v. 5. Δἰ ὑμας, alias περι, vel ὑπερ ὑμων, *ad vos a peccatorum miſeria morte ſua liberandos*. cf. cum hoc commate locus *act. ſynod. Nicenae* primae 1, 18. p. 28. γεγραπται εν βιβλῳ αναληψεως Μωϋσεως, προσκαλεσαμενος Ιησȣν ὑιον Ναυη, και διαλεγομενος προς αυτον εφη — και προεθεασατο με ὁ Θεος προ καταβολης κοσμȣ, ειναι με της διαθηκης αυτȣ μεσιτην.

21. Τȣς — Θεον, refolve per: ȣν ὑμεις δἰ αυτȣ πισευητε εις Θεον Δἰ αυτȣ, i. e. ὡς μαθηται αυτȣ, *ab eo edocti*. Πισευειν εις Θεον, i. q. Jac. 2, 19. πισευειν ὁτι ὁ Θεος (εσι, και) εἱς εσι, *credere, eſſe, atque pie colendum eſſe Deum*, quae quidem doctrina, cum omnium facile princeps fit, pro toto

δόντα, ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς Θεόν.
Τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας 22
=διὰ

toto religionis chr, *ambitu* poni solet. Additur *causa*, cur in Deum credendum, i. e. cur religio a Deo profecta a nobis promto animo amplectenda, atque pia mente observanda sit. Τον εγειραντα etc. igitur resolverim per: ηγειρε γαρ αυτον εκ νεκρων, και δοξαν εδιδω αυτω, τω Χριϛω. Δουναι δοξαν τω Χριϛω, ex hebr. נתן כבוד i. e. q. δοξαζειν Χριϛον, i. e. *gloriam atque honorem ejus augere atque amplificare*, et quidem eo, quod vi divina e mortuis resuscitabatur, qua quidem resuscitatione, vt vaticiniis Christi, sic etiam divinae ejus majestati, vaticiniis istis, eventu confirmandis, nixae, complementum accedebat. δουναι δοξαν vero, vbi de *hominibus* adhibetur, in N. T. plurimum est: *reverentia erga Deum ad aliquid dicendum, agendumve impelli.* cf. Joh. 9, 24. Luc. 17, 18. Rom. 4, 20. Joh. 7, 19. Ωϛε - Θεον, pro: ινα μαλλον πιϛευητε, και ελπιζητε εις Θεον, *quo magis Deum pie colatis, omnemque felicitatem vestram ab eo exspectetis, atque speretis.*

22. Explicatis jam hisce ad pie honesteque vivendum *argumentis*, ad ipsam *paraenesin* redit repetendam, *vt virtuti*, *et ante omnia* τῃ Φιλαδελφιᾳ *studere velint*. Τας ψυχας υμων, ex hebraismo satis noto, pro υμας; maluit vero dicere ψυχας υμων quia haec emendatio tantum ad *animum* spectat. vid. ad σωτηρια ψυχων, v. 9. Ἡγνικοτες, pro verbo finito atque praesenti: αγνιζετε δε. αγνιζειν καρδιαν, *animum maculis purgare*, vero sibi vult, *vitiis*, (quae cum maculis comparari solent,) *animum liberare*. cf. Ps. 51, 12. Jer. 4, 14. (vid. ad Jac. 3, 8.) Εν υπακοῃ, ex hebr. ב, pro δι υπακοης, minime vero, quae *Grotii* sententia est, pro εις υπακοην, quia adhuc sequitur εις Φιλαδελφιαν, Αληθεια, et λογος της αληθειας (pro λογος αληθης,) Eph. 1, 13. ex hebr. אמת, et דבר אמת Ps. 51, 8. est *omnis omnino vere de Deo sentiendi, recteque ac pie agendi ratio*, verbo, *religio vera*, quacunque tandem via generi humano innotescat. Hinc tum ad *religionem Judaicam*, tum *Christianam*, (additis praecipue vocc. αληθεια του Χριϛου, 2 Cor. 11, 10. του ευαγγελιου Gal. 2, 5. Col. 1, 5. της πιϛεως, 2 Thess. 2, 13.) vt et h. l. tum denique ad *religionem naturalem* Rom. 1, 18. transfertur. Ὑπακοη της αληθειας vero est formula paulo

= διὰ πνεύματος: εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, ἐκ καθα-
ρᾶς

VARIAE LECTIONES.

22. δια πνευματος omittunt AC. 27. Verf. *Vulg. Syr.* utraque *Copt. Aethiop. Hieronymus.* Omiſſio etiam probabilis videtur *Millio* prol. 1209. *Bengelio, Griesbachio.*

paulo conciſior, pro ὑπακοη εις της αληθειαν, (vt πιϛις αληθειας 2 Theſſ. 2, 13. pro πιϛις εις την αληθειαν ponitur,) i. e. *obſequium verae de I. C. doctrinae praeſtandum.* De voce πνευματος vid. ad. v. 2. Δια πνευματος vero, ſi ſana eſt lectio, (vid. var. lect.) abſente copula, arcte jungendum eſt cum ὑπακοη αληθ. vt ſit: υπακοη αληθ. ἡτις δια τȣ πνευματος κατεργαζεται, *obſequium, ad quod religioni chr. praeſtandum, ſpiritu ſ. impellimur.* Φιλαδελφια modo latiori ambitu pro *amore eo, quem omnibus praeſtare, jam ipſa humanae naturae fraterna quaſi ſocietate tenemur,* (in morum doctrina *allgemeine Menſchenliebe,*) modo *arctiori,* v. c. pro *amore erga Chriſtianos,* Rom. 12, 10. 2 Petr. 1, 7. pro *beneficentia* 1 Theſſ. 4, 9. aliisque ſingularibus virtutibus, prout contextus requirit, accipienda eſt. Hoc loco; vbi nil exſtat, quo voc. φιλαδελφια arctius circumſcribatur, ſenſu *priori* retinuerim. Φιλαδελφια ανυποκριτος, *humanitas ab omni fuco aliena, ſincera, ex animo profecta.* Eodem ſenſu nos quoque *ungeheuchelte Menſchenliebe.* vid. ad Jac. 3, 17. Quae quidem virtus, cum ſit longe praeſtantiſſima, inſtar omnium hic Chriſtianis ab apoſtolo commendatur. Εις φιλαδελφιαν ανυποκρ. vero jungendum eſt cum ἡγνικοτες, et reſolvendum per: ἁγνιζετε τας ψυχας, ἱνα ητε φιλαδελφοι ανυποκριτοι, vel ἱνα αγαπατε αλληλȣς ανυποκριτως. Reliqua hujus commatis ad φιλαδελφιαν magis deſcribendam ſpectare videntur. Αγαπησατε αλληλȣς, pro praeſ. αγαπατε αλλ. Καρδια καθαρα, ad imitationem hebr. לֵב טָהוֹר, dicitur *animus; vel ſceleris,* (cum macula comparari ſoliti, vid. ſupra) *omnino, vel ſingularis cujusdam ſceleris, ex nexu orationis intelligendi, purus.* Vnde h. l. quo de amore erga alios ſermo eſt, κ. κ. de *animo ſimulationis atque adulationis neſcio,* intellexerim, ita, vt ſenſu non differat a lectione Codd. quorundam εκ καρδιας, omiſſo voc. καθαρ. i. e. εκ ὁλης της ψυχης, *toto animo, ſerio, von ganzem Herzen,* Matth. 5, 8. 1 Tim. 1, 5. 2 Tim. 2, 22. Marc. 12, 30. et ab εκτενως, i. e. *ex intimo animi ſenſu, non ritu externo,* i. q. εκ ὁλης της ισχυος, Luc. 10, 27.

quod

ρᾶς καρδίας ἀλλήλους ἀγαπήσατε ἐκτενῶς· ἀναγεγεν- 23
νημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, διὰ
λόγου

VARIAE LECTIONES.

23. θεοῦ ζῶντος. Ed. *Complut. Plantin. Genev.* *Ibidem* εἰς τὸν αἰῶνα omittunt AC. 27. 29. Verf. *Copt.* Codd. *Latini. Syra pofter. Cyrillus* in Jef. p. 563. 582. 609. 771. *Hieronymus* in Zach. 10. 7. c. Jovinian 1, 45. probb. *Millio* prol. 1356. *Griesbachio.*

quod ibi, apte ad hunc locum, cum formulis fynonymis ἐκ ὅλης τῆς καρδίας, et ἐκ ὅλης τῆς ψυχῆς jungitur. Vocabulum ἐκτενῶς vulgo ab intento nervo arcus repetitum putatur, malim vero ab intentis corporis viribus ad internos animi fenfus translatis. cf. 4, 8. et Act. 12, 5. locaque a *Raphelio* ex *Polybio* ad h. l. allata.

23. Quo magis vero Chriftiani τῇ φιλαδελφίᾳ ftudeant, apoftolus jam addit *rationem* hanc: *vos enim emendati eftis religione veriffima, eademque ad animum corrigendum efficaciffima.* Ἀναγεγεννημένοι fc. γὰρ ἐστε, idque h. n. fignificatione propria retinendum eft, pro: *regenerati eftis,* Σπορὰ, *fatio,* h. l. pro σπέρματι pofitum eft. Jam vero hoc ipfum σπέρμα vt hebr. זרע, vel de *femine eo* intelligi poteft, *quod fpargitur in terram,* vel de eo, *ex quo gignitur homo,* vterque enim vfus loquendi apud externos fcriptores obtinet. Senfus vtrinque hic effe videtur: *vos non naturali modo regenerati eftis, vti herba progerminare, vel homo procreari folet.* Praefero tamen prius, quia tum, vnde in comparationem commatis feq. apoftolus inciderit, facilius perfpicitur. Σπορὰ φθαρτὸς igitur eft *femen, quod vna cum fructibus mox perit, haud durat;* ἄφθαρτος vero, vi oppofiti, *femen, quod, ut ipfum haud perit, fic etiam fructus profert aeternum duraturos.* Jam, quae fequuntur, addita funt, ad explicanda ea, quae per tropum modo expreffa erant, Διὰ λόγου igitur fic cum antecc. junxerim: τουτ' ἐστιν, ἀναγεγεννημένοι ἐστὲ διὰ λόγου etc. *h. e. emendati eftis per religionem* etc. De hoc fenfu verbi ἀναγεννᾶσθαι vid. ad v. 3. Λόγος, דבר, fenfu non differt ab ἀλήθεια v. 22. vid. ad Jac. 1, 13. Ζῶντος, καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα, quo referenda fint, vtrum ad Θεὸς, an ad λόγος, male habet interpretes. Alii, *Beza, Erasmus, Grotius,* vtrumque epitheton *Deo* convenire exiftimant, vt Θεὸς ζῶν καὶ μένων κ. τ. α. ex hebr. אל חי, fit *Deus verus atque aeternus:* fed

λόγου ζῶντος Θεοῦ καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα.
24 διότι πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ~ ἀνθρώπου

~ αυτης:

VARIAE LETIONES.

24. αυτης ABC. 5. 7. 9. 15. Ed. *Colinaei* Verf. *Vulg. Syr. vtr.* (non Arr.) *Copt. Aethiop. Origenes.* probb. *Millio* prol. 1209. 1356. *Griesbachio.*

Ibidem αυτε omittunt A. 2. 26. 30. 40. 63. Ed. *Erafmi Ald. Colinaei. Bogardi.* Verf. *Syr.* (non Arr.) *Origenes*, *Oecumenius* ed. Euthal. probb. *Millio* prol. 983. *Bengelio. Griesbachio.*

fed tunc cum ex grammaticae praeceptis, tum ex intimo confenfu locorum omnium, (ne *Danielis* quidem loco 6, 26. quem iidem huc ab apoftolo transfcriptum effe putant, excepto,) quibus equidem vocc. Θεος et ζων tam apud LXX, quam in N. T. invicem juncta legi, Θεος vocabulo ζων praecedere debuiffet fic: Θεε ζωντος, και etc. cf. Matth. 16, 16. 26, 63. Joh. 6, 69. Act. 14, 15. Rom. 9, 26. 2 Cor. 3, 3. 6, 16. 1 Theff. 1, 9. 1 Tim. 3, 15. 4, 10. 6, 17. Hebr. 3, 12. 9, 14. 10, 31. 12, 22. Apoc. 7, 2. 15, 7. et de locis apud LXX *Trommium* adi; alii vero, perpauci tamen, ζωντος ad Deum, και μενοντος autem ad λογον referendum effe putant; at vero, quis μενοντος tum nimis a λογε diftare non viderit? Quare vtrumque vocabulum cum b. *Luthero* ad λογον revocari malim, quem quidem ipfum, (non vero *Deum*,) ab omni mutatione atque infirmitate vindicare apoftolo intererat. Locum ipfum vero, dum ita jungo, ex Dan. 6, 26. depromtum effe, vix crediderim. λογος ζων igitur acceperim pro λογος ζωοποιων, λογος ενεργεμενος, f. ενεργης, *beglückende, zu unferm Glücke wirkfame Religion.* cf. Hebr. 4, 12. vid. v. 3. Μενων εις τον αιωνα, i. e. *religio, quae et ipfa aeternum durat*, (fiquidem divina eft, atque veriffima,) *et cujus fructus aeterne in nos redundant.* Εις τον αιωνα, in N. T. femper refpondet hebr. לעולם, quod, prout contextus requirit, modo pro *aeternitate*, vt h. l. acceperim, modo, fenfu populari, pro *tempore diuturno* adhiberi folet.

24. 25. Amplificatur fententia commatis 23, *aeterne nobis fervatum iri religionem chr. cum commodis ex eadem ad nos redundantibus*, effato *Jefaiae* 40, 8. memoriter ab ap. allegato. Senfus prophetae, in recens, atque ab antecedentibus plane diverfum oraculum prorumpentis,

θρώπου· ὡς ἄνθος χόρτου. ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε· τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς 25 τὸν

pentis, hic esse videtur: *hominis quidem natura fragilis est, atque caduca, at vero, quae ego vobis jam annuntiaturus sum, verissima sunt, siquidem a Deo ipso proficiscuntur.* Noster vero, nulla nexus ratione habita, his prophetae verbis vtitur, ad comparationem hujus religionis, aeternum duraturae, cum fugacitate vitae humanae instituendam, quanquam sint, qui etiam Jesaiam idem egisse contendant. Σαρξ, ex ea significationum varietate atque multitudine, quam ex vsu loquendi hebr. בשר S. V. *Koppe* exc. 9. ad Gal. felicissime deduxit, hic *hominem* designat, ita vt πασα σαρξ hebraico כל בשר respondeat, i. e. *omnes homines.* Χορτος, *gramen, herba omnino.* Ὡς χορτος, i. e. φθαρτη εϛιν, ὡς χορτος. vid. ad Jac. 1, 10. Και — χορτε, parallelismi causa, quem valde amant V. T. scriptores, cum antecedentibus junguntur. Δοξα pro πραγμα ενδοξον. Ανθρωπε, si genuina est lectio, (vid. var. lect.) collective sumendum pro ανθρωπων. Quodsi vero legeris αυτης, supplendum est σαρκος. Sensus vtrimque idem. Πασα δοξα ανθρωπε. vel σαρκος igitur est: παν πραγμα, ενδοξον ενωπιον των ανθρωπων, s. παν πραγμα, ὁ αν ενδοξον δοκει τοις ανθρωποις. v. c. *honores, divitiae, pulcra corporis forma,* et i. g. a. Ανθος χορτε, *Blüthe der Gewächse.* vt Jac. 1, 10. Ὡς ανθος χορτε, iterum pro φθαρτη εϛιν, ὡς ανθος χορτε. Εξηρανθη etc. Subito oratio Petri ex genere didactico in narrationem transit, plane vt Jac. 1, 11. et Ps. 103, 16. nam sic pergere debuisset: ὁ χορτος γαρ ξηραινει, και το ανθος αυτε εκπιπτει. Ξηραινεσθαι et εκπιπτειν ad Jac. 1, 11. explicata lege. Ceterum εξηρ. ὁ χορτος et και — εξεπεσε iterum parallelismo sese excipiunt. Plura V. T. huic similia ad Jac. 1, 11. collegimus, (quem quidem locum Petrum quoque hic ante oculos habuisse, dubio caret,) quibus ex scriptoribus externis adscribo duo haec, vnum *Homeri*, Iliad.

Οἱη περ φυλλων γενεη, τοιηδε και ανδρων.

alterum *Catulli*, carm. 11. v. 12.

—— *cecidit, velut prati*
Vltimi flos.

25. Ρημα τε Κυριε, sensu non differt a λογος τε Θεε v. 23. Μενει εις τον αιωνα, vid. ad v. eundem. Τετο - ὑμας ab apostolo adduntur, vt voc. ρημα, quod vnicuique doctri- nae

τὸν αἰῶνα. τοῦτο δὲ ἐστι τὸ ῥῆμα τὸ εὐαγγελισθὲν
II. εἰς ὑμᾶς. Ἀποθέμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα
δόλον καὶ ὑποκρίσεις καὶ φθόνους καὶ πάσας κατα-
λαλιὰς,

nae competit, de *chriſtiana* potiſſimum h. l. intelligatur. Τȣτο, ſc. το ρημα τȣ Κυριȣ. *Unter dieſem Worte Gottes aber verſtehe ich* etc. Ευαγγελ. vocabulum proprium doctrinae *religionis chr.* vid. ſupra ad v. 12. Εις ὑμας, בכם, pro ὑμιν, לכם. vid. ad v. 10. et 11. Similiter *Philo* (vit. Moſ. 2. p. 656. C.) de legis divinae Iudaeis praeſcriptae firmitate diſſerit: τα δε, inquit, τȣτȣ μονȣ βεβαια, ασαλευτα, ακραδαντα, καθαπερ σφραγισι φυσεως αυτης σεσημασμενα ΜΕΝΕΙ παγιως, αφ' ἡς ἡμερας εγραφη μεχρι νυν, και προς τον επειτα παντα ΔΙΑΜΕΝΕΙΝ ελπις αυτα ΑΙΩΝΑ ὡσπερ αθανατα, ἑως αν ἡλιος, και σεληνη, και ὁ συμπας ȣρανος τε και κοσμος ῃ.

Cap. II. non ſejungendum arbitror a Cap. I. Pertinent enim verſus ſaltem decem priores ad idem genus cohortationum de virtute ſequenda, vitioque fugiendo, de quo Cap. I. fin. ſermo erat.

1. Αποθεμενοι (pro αποθεσθε vid. ad Jac. 1, 21) — επιποθησατε invicem jungenda. Ουν, ſc. *cum tanta ſit religionis chriſtianae dignitas atque praeſtantia*, de qua paulo ante ſermo erat. Πας, hoc commate ſemper reddendum per: *omnis generis*. Κακια, δολος, ὑποκρ. κ. τ. λ. aucta videntur, vt *omnis ſceleris*, quo Chriſtianos, ad quos ſcribebat, obnoxios eſſe, apoſtolus forſan certior factus erat, *ambitus exhauriretur*; praemiſſa voce vniverſa, qua reliqua vitiorum genera, tanquam genere ſuo continentur, κακιας, i. e. *omnis generis malignitatis*, ſ. *Cicerone* judice, *conſuetudinis*, *alteri nocendi*, (Tuſc. qu. 4, 15.) ita, vt ſignificatione haud multum diſtet a πονηρια, αδικια, etc. quibus quidem vocabulis ſaepius jungitur. Rom. 1, 29. 1 Cor. 5, 8. alibi. Ὑποκρισεις, reliquaque vocabula, per ſe ſatis perſpicua, forma *plurali* exprimuntur, vel vt horum vitiorum *atrocitas augeatur*, vel, quod praetulerim, vt vitia haec *ad plures homines pertinere* ſubindicetur. cf. Gal. 5, 20. 21. 2 Cor. 12, 20. Καταλαλια, eſt *obtrectatio*, hebr. גרף enim Pſ. 44, 17. et הכלים Job. 19, 3. LXX. vertunt per καταλαλειν, vtrumque vero eſt *obtrectare*. vid. ad Jac. 4, 11.

2. Ad

λαλιάς, ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη, τὸ λογικὸν 2
ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε, ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε +

εἴπερ

+ εις σωτηριαν.

VARIAE LECTIONES.

2. εις σωτηριαν addunt AC. 5. 7. 8. 9. 13. 14. 15. 16. 18. 22. 25. 27. 28. ex emendatione. 29. 31. 33. 36. 37. 38. 39. 40. 46. 56. Ed. *Colinaei*. Verſ. *Vulg. Syr. vtr. Aethiop. Copt. Clemens* Paed. 1, 6. *Origenes* in Rom. 3, 13. *Hieronymus*. in Zach. 10, 7. *Cy:illus* Claph. Strom. 4. p. 393. *Damaſcenus*; *Gildas*. probb. *Grotio*, *Wetſtenio*, *Bengelio*, *Caſtalione*, *Hammondo*. Expunxerunt forſan, qui putabant, hoc pacto infantes a ſalute excludi; vel qui, ſola doctrinae chr. vi nos ſalutem aeternam impetrare poſſe, negabant.

2. Ad acuendum vero hoc ipſum virtutis ſtudium, ad quod ap. hactenus excitaverat Chriſtianos, jam comparatione inter Chriſtianos, addiſcendae religionis chr. cupidos, infantesque lactentes, inſtituta, eosdem ad religionis chr. praecepta avide arripienda, conſtanterque retinenda, cohortari pergit. Ὡς — επιποθησατε, eſt ratio paulo conciſior, ſic fere reſolvenda: ὡς αρτιγεννητα βρεφη το γαλα της μητρος επιποθεσι, ὁτω και ὑμας δει το λογικον γαλα επιποθειν. Αρτιγεννητον, i. e. αρτι γεγεννημενον, i. q. alias αρτιγενες, αρτιγονον, αρτιτοκον, νεογονον, βρεφος. cf. *Pollus* 2, 8. Ὡς αρτιγ. βρεφη. Solent Judaei *recens converſum*, קטן שנולד, *diſcipulosque novitios*, תינוקות, *ſugentes* vocare, *Jalkut Rubeni* fol. 160, 3. *Proſelytus, qui ad religionem Jud. acceſſit, eſt inſtar infantis recens nati*. Vid. loca plura apud *Wetſtenium*. Το γαλα, alias *prima religionis chr. elementa* (τα ςοιχεια της αρχης των λογιων τȣ Θεȣ. Hebr. 5, 12.) adumbrare, atque τῳ βρωματι, 1 Cor. 3, 2. et τῃ ςερεᾳ τροφῃ Hebr. 5, 12. *cibo ſolidiori*, i. e. ſi a tropo receſſeris. *doctrinis, intellectu difficilioribus* opponi ſolet; hoc nexu vero voc. γαλα, ex antegreſſa Chriſtianorum cum infantibus comparatione ab ap. repetitum, additis vocc. λογικον, (alias πνευματικον) i. e. *quod ad animum pertinet*, — *animo percipitur*, et αδολον, (alias καθαρον, ειλικρινες, αμιγες, etc.) i. e. *quod nullo vitio corruptum eſt*, ad *religionem omnino, quae ad animum emendandum, olimque beandum ſpectat, nec vlla humana doctrina per* καπηλευοντας τον λογον 2 Cor. 2, 17. *vitiata eſt*, transfertur. De hoc in vocc. γαλα et αδολ. loquendi vſu, loca innumera relege

apud

3 εἴπερ ἐγεύσασθε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος Πρὸς ὃ προσερ-
χόλε-

VARIAE LECTIONES.

3. χριϛος pro χρηϛος 1. a prim. m. 4. 10. 19. 21. 28. 31. 33. 37. 40. 45. 47. 56. Ed. *Plantin. Genev. Clemens* p. 42. 71. 286. 422. *Gregorius Nazianzenus* in S. Baptiſma in Editis. *Procopius* in Jeſ. 30, 14. 41. 1 Pſ. 34, 9. *P. Junius.* ſine dubio ex mendo librariorum.

apud *Wetſt.* *Elsneri* interpretatio hujus loci vix digna eſt, quae commemoretur. Reliquas vero reliquorum interpretum argutias, ſi tanti videtur, refutatas lege ap. *Wolfium.* Επιποθησατε, *Hammondus* legi mavult επιποτισατε, *Grotius* vero επιποτιζετε, ſed parum recte, cum, quod *Wolfius* jam vidit, tota Graecia vocem επιποτιζειν ignoret, ποτιζειν vero ſit *potum dare*, minime vero *cum vehementia appetere*, (quem tamen ſenſum nexus manifeſte requirit.) – *geſtire*, quod eſt επιποθειν. Ἵνα, vel redde per *vt*, vel εκβατικως: *quo fit*, – die Folge davon wird ſeyn, daſs ihr etc. Εν αυτω, ex hebr. ב pro δι αυτȣ, ſc. τȣ γαλακτος, i. e. ſi ab imagine receſſeris, δια της διδαχης I. X. *addiſcenda religione chr.* Αυξηθητε. Etiam hoc vocabulo alludere videtur ap. ad infantes, qui, lacte nutriti, paullatim ſuccreſcunt; αυξανειν enim eſt verbum *creſcenti corpori vegetabili* proprium, Luc. 1, 80. Col. 1, 10. translate vero accipiendum pro: *in pietate proficere.* Εις σωτηριαν, (vid. var. lect.) reſolv. per: εις το τυγχανειν υμας της σωτηριας, *ad impetrandam ſalutem olim futuram.* Cf. Eph. 4, 13.

3. Loco V. T. amplificatur ſententia commatis 2, in quem, cum paulo ante de religione chr. ſub *lactis* ſymbolo ſermo eſſet, verbo εγευσασθε deductus eſſe videtur. Locus eſt Pſ. 34, 9. is tamen, neque ſecundum textum hebr. neque ſecundum LXX, expreſſus, nam praeter mutatam verborum conſtructionem, LXX poſt γευσασθε ex hebr. וראו, adhuc addunt: ΚΑΙ ΙΔΕΤΕ ὅτι χρηϛος ὁ Κυριος, h. e. ex mente Davidis, ſi nexum Pſalmi conſulueris: *agite, vt omni modo vobis perſuadeatis, Deum eſſe numen benigniſſimum;* a quo tamen ſenſu eum, ad quem exprimendum Petrus his verbis vtitur, longe diverſum eſſe videbimus. Ειπερ h. n. *conditionem* involuere idemque eſſe videtur, q. ειγε *ſi modo,* – *wenn anders* Rom. 8, 8. (cf. *Hoogeveen* doctr. part, Tom. I. Sect. 7 p. 357.) quanquam non multum repugnaverim, ſi pro
διοτ

χόμενοι, λίθον ζῶντα, ὑπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀποδεδο- 4

διότι accipi malueris. Γεύεσθαι, (טעם) vt θεωρεῖν et ἰδεῖν, (ראה) pro more Hebraeorum, qui verba *ſenſuum externorum* ad exprimendos *ſenſus internos* transferre amant, perſaepe, vt et h. l. *experiendi* atque *percipiendi* ſenſu omnino adhibentur; e. g. γεύεσθαι θανάτε, Marc. 9, 1. coll. Luc. 9, 27. Joh. 8, 52. Hebr. 2, 9. 11, 5. θεωρεῖν θάνατον Joh. 8, 51. ἰδεῖν ἡμέρας ἀγαθὰς infra 3. 10. Cf. Pſ. 34, 9. 89, 49. Prov. 31, 18. Eodem ſenſu γεύεσθαι etiam a *Joſepho* vſurpari, *Krebſius* ad. Hebr. 6, 4. obſervavit; ſimiliterque *Homerus* Od. υ, 181 adhibet ΓΕΥΕΣΘΑΙ χειρῶν, *pugnis feriri*; et Od. φ, 98. ΓΕΥΕΣΘΑΙ οἴσε, *ſagittae acumen in ſe experiri*, verbo: *ſagitta vulnerari*. Cf. Il. υ, 258. Ὁ Κύριος, ex ap. mente ad Chriſtum ſpectat, et pro διδαχῇ τε Κυρίε accipiendum eſt. Χρηϛὸν vero, quo melius metaphora a guſtu repetita procedat, reddiderim per *ſuavis*, (i. q. ἡδύς,) quo quidem *ſuavitatis* ſenſu non modo in N. T. Luc. 5, 39. ſed etiam apud τοὺς ἔξω legitur. *Athenaeus* 13, p. 585. E. πεμψαντος δέ τινος αὐτῇ τῶν γνωρίμων οἶνον ΧΡΗΣΤΟΝ μεν, ὀλίγον δε. Et ſic quidem totius commatis ſenſus hic eſſe videtur: *perſuaſum vero habeo, vos hoc facturos eſſe, ſi* (εἴπερ) *pro hominibus haberi vultis, qui ſuavitatis atque felicitatis, ex religione chr. in nos redundantis, ſenſu praediti ſunt.*

4. 5. Commata haec, (in quibus ap. verbis ex Pſ. 118, 12. mutuatis, et ad v. 7. deinceps copioſius explicandis, Chriſtianos ad religionis chr. praecepta cum accipienda, tum obſervanda, cohortari pergit,) invicem divulſa, ſenſum quidem fundunt ſatis commodum; malim tamen ea, praeeunte *Wolfio*, ita invicem jungi, vt comma 4 protaſin, com. 5. vero apodoſin contineat. Πρὸς ὅν, reſolv. per: πρὸς τοῦτον δε ſc. Κύριον. Προσερχέσθαι, ſi priorem rationem ſequaris, ſupple: πρ. ἐϛε, i. e. δεῖ προσερχέσθαι; ſi poſteriorem vero praetuleris, reſolve per: ἐὰν προσερχόμενοι (ſ. προσθέμενοι) ἦτε, i. e. *ſi vos, vt lapides vulgares, Chriſto, vti ſaxo angulari, jungamini.* Προσερχόμενοι vero magis in *homines* convenit, quam in *lapides*, quibuscum homines h. l. comparantur. *Venerationis* autem ſignificatio, qua προσερχέσθαι ex hebr. קרב ab interpretibus hic ſumi ſolet, ab hujus quidem loci contextu prorſus aliena videtur. Λίθος, paulo generalius pro λίθος ἀκρογωνιαῖος, cui Chri-

δεδοκιμασμένον, παρὰ δὲ Θεῷ ἐκλεκτόν, ἔντιμον.

ſtus in loco iſto Pſalmi ab omnibus comparari putatur. vid. ad v. 7. Vſus vero ſemel hac lapidis imagine epitheton addit, quo vulgaribus lapidibus opponitur λιθος improprie ſic dictus, ζων, i. e. *vel omnino vita* atque *vi praeditus*, vi opp. lapidum vulgarium, *qui vita carent*; (vti θυσια improprie ſic dicta, addito epitheto ζωσα Rom. 12, 1. ſacrificiis vulgaribus, antequam Deo offerebantur *trucidari* ſolitis, a Paullo opponitur,) vel ζων hic, *Grotio* iudice, valet, quod alias audit: λογικον, καινον, πληρεμενον πνευματικον, vt ſit: *lapis vulgaribus lapidibus longe praeſtantior, lapis illuſtriori ſenſu ſic dictus.* vid. nos ad 1, 23. Quid praeferam ipſe, neſcio, cum vſus loquendi, nexusque ratio vtramque ſignificationem admittat. Προς λιθον ζωντα, vero accipe pro; ὡς προς λ. ζ. idque ſic circumſcripſerim: ὁς λιθος μεν καλειται, vel: ὁς λιθῳ μεν ὁμοιεται εν ἱεροις γραμμασι, αλλα λιθος εϛι ζων. cf. v. 5. vbi plenius dicitur ὡς λιθοι ζωντες. Similis ellipſeos exemplum habes apud *Sophocl.* Oed. Col. v. 138.

Μη μ' ἱκετευω προσιδητ' ανομον. vbi Schol. λειπει το Ὡς ἱν' ῃ: ὡς ανομον. Plura exempla collegit *Lamb. Bos* ellipſ. ſ. v. ὡς p. m. 367. Ανθρωποι, paullo generalius pro οἱ οικοδομεντες. vid. v. 7. Αποδοκιμαζειν, q. εξεθενειν, *reprobare, verwerfen, für untauglich zum Eckſtein erklären.* Παρα τῳ Θεῳ, et ενωπιον τε Θεε, reſpondent formulis hebraicis לפני יהוה, et בעיני יהוה, i. e. *ex ipſo Dei iudicio*, quibus quidem tam V. quam N. T. ſcriptores haud raro vti ſolent ad ſuperlativum, quem vocant, exprimendum, ita vt παρα τῳ Θεῳ εκλ. και εντιμον accipi poſſit pro μαλιϛα εκλεκτον και εντιμωτατον; malim vero ex opposſ. ὑπο ανθρ. verbis inhaerere, vt ſenſus ſit hic: lapis quamvis *ab aedificantibus* ſpretus, *a Deo* tamen maximi factus. Εκλεκτος hebr. בחור, *caeteris praeſtantior*, eſt epitheton, quod Chriſto etiam praeter hanc cum lapide comparationem tribuitur. Luc. 23, 35. Εντιμος, de lapidibus dictum, eſt *pretioſus*. Ceterum haec I. C. cum lapide angulari comparatio ab aedificantibus reiecto, a Deo autem electo, ad adumbrandam Iudaeorum crudelitatem ſpectare, qua Chriſtum, εκλεκτον ὑιον τε Θεε, omni ſuppliciorum genere excruciatum, de medio tollere auſi erant, vix eſt quod moneamus.

5. Και,

ἔντιμον. καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκο- 5
δομεῖσθε, οἶκος πνευματικὸς, ἱεράτευμα ἅγιον,
ἀνε-

VARIAE LECTIONES.

5. ενοικοδομεισθε pro οικοδομεισθε, A. ex emendatione. C. εποικοδομεισθε vero 27. 33. 36. 39. 46. Ed. *Colinaei*. Verſ. *Vulg*. *Cyrillus* de Adorat. p. 330. Glaph. p. 331. 427.

Ibidem ante ἱερατευμα ſupplent εις AC. 5. 7. 15. 27. 29. 36. Verſ. *Copt*. *Aethiop*. Cōdd. *Latini Origenes* c. Celſ. p. 391. *Cyrillus* Glaph. *Euſebius* in Pſ. 63, 4. *Procopius* in 2 Reg. 7. *Fulgentius* ad Monim. 2. Interpretamentum lectioni ſubeſſe videtur.

5. Και, ex hebr. ו apodoſin hic indicare putaverim. Gen. 28, 22. Αυτοι, pro υμεις αυτοι. Ὡς λιθοι. Ad hanc Chriſtianorum cum lapidibus comparationem inde deductus eſſe videtur ap. quod Chriſtum paulo ante cum λιθῳ ακρογ. comparaverat, Levitaeque apud Hebraeos lapides templi dici ſoliti erant, vnde facilis erat ejusdem ſimilitudinis ad Chriſtianos omnes tranſlatio. Ζωντες, eodem ſenſu, quo v. 4. Ex tanta locorum a *Wetſtenio* collectorum abundantia hunc praecipue, niſi vnice, huc pertinere exiſtimavimus: *R. Alſchech* in Hagg. 2, 10. *Parietes ſpirituales, quia homines pii ſunt praecipuum templum.* Οικοδομεισθε, ſc. *tanquam ſuper Chriſto, lapide angulari;* quaſi ſcripſiſſet Petrus εποικοδομεισθε. vid. var. lect. cf. Eph. 2, 20. Οικος, ex hebr. בית Petrum de ἱερῳ, ſ. ναῳ potiſſimum intellexiſſe, inde ſuſpicor, quia ſtatim ad metaphoram, a *pontificibus*, ſacrificiis in *templo* offerendis, potiſſimum occupatis, repetitam, delabitur. Οικος πνευματικος, vero pro ὡς ο. π. idque paullo conciſius, pro: εις το ειναι, vel γινεσθαι υμας οικον πνευματικον. Jam praemiſſa hac verborum ſingulorum explicatione, ſumma ſententiae v. 4. prioriſque hujus comm. partis, haec eſſe videtur: *Si vos tanquam lapides ad Chriſtum velut lapidem angularem acceſſeritis, futurum eſt, vt inde ſurgat templi moles, cultui divino conſecrati;* h. e. ſi a tropo receſſeris: *ſi vos ad Chriſti, ſummi doctoris veſtri, exemplum totam vitae veſtrae rationem compoſueritis, ejusque praeceptis morem geſſeritis, neceſſe eſt, vt vos, diverſis ſtudiis hactenus diſtracti, ad mutuum animi, ſtudiorumque conſenſum adducamini, et in vnum quaſi hominum coetum, quibus cultus divinus curae cordique eſt, ma-*

ἀνενέγκαι πνευματικὰς θυσίας εὐπροσδέκτους τῷ Θεῷ

gis magisque colligamini, *ita vt* οἱ πολλοι ἐν σωμα ωσι. Rom. 12, 5. Aliam vero ſatis ſingularem *Vitringae* aliorumque ſententiam, *fideles*, *qui modo cum infantibus recens natis comparati erant*, *nunc* λιθες ζωντας *appellari*, *facta ad voces hebr.* בן filius *et* אבן lapis, *verbumque* בנה aedificavit, *alluſione*, quis quaeſo ferre potuerit? Quod tamen Petrus in hoc potiſſimum diſputandi genus a *templo* repetitum inciderit, ejus rei cauſa in falſis, et, ex eo, quod de arcae foederis abſconſione tradebant, oriundis, Judaeorum, de tertio quodam templo, olim a Meſſia aedificando, commentis, quaerenda videtur; ſub quo quidem templo imperitiores templum materiale, ſapientiores vero ſpirituale (בית רוחניות) intelligebant; (loca in vtramque ſententiam vid. ap. *Eiſenmengerum:* Entd. Judenth. T. II. p. 860 ſqq. et *Buxtorfium* in hiſt. arcae foed. c. 23. exſtat in *Vgolini* theſ. Vol. VIII. p. 330 ſqq. Plura vero, qui de fallaci hac atque inani Judaeorum ſpe, inprimis vero de argumentis ejus, Chriſtianorumque doctorum contra motis dubitationibus noviſſe cupit, adeat ante omnia D. *Chryſoſtomum* orat. 3 et 5 adv. Judaeos et *Mart. Raymundum* pug. fid. par. 2. cap. 9. §. 14. 15. 16.) quanquam tamen etiam horum commentorum nulla ratione habita, totum hoc diſputandi genus vel ex vnico loco Pſalmi v. 4. allegato commode deduci poſſe crediderim. Jam vero Petrus, cum *templi* paulo ante mentionem feciſſet, cogitando devolvitur ad comparationem longe aliam, nimirum cum *ſacerdotibus* inſtituendam. Ἱερατευμα ἁγιον, pro, ὡς ἱερ. ἁγ. idque iterum pro: εις το ειναι vel γινεσθαι ἱ. ἁ. Ἱερατευμα αγιον, pro ἱερεις ἁγιοι, (cf. Exod. 19, 6. vbi LXX.) vt αδελφοτης v. 17. et 5, 9. pro τοις αδελφοις, σοφον αςρονομημα ap. *Diog. Laërt.* 1, 34. pro σοφος αςρονομος, *aviditas* et *pudor* ap. *Phaedrum* 2, 1. pro *avido* et *verecundo*, *legatio* apud omnes fere Latii ſcriptores pro *legatis*, et, apte ad hunc locum, noſtrum *Prieſterſchaft*, *Geiſtlichkeit*, pro *Prieſter*, *Geiſtliche.* Ἁγιον, קדש, dicitur hoc ἱερατευμα, quia ſacerdotes non niſi *integri*, *ſceleriſque puri* eligi ſolebant. (vid. nos ad 1, 2.) Atque haec ipſa *integritatis* ac *innocentiae* notio in hac Chriſtianorum cum ſacerdotibus comparatione vnice tenenda videtur, quaſi ſcripſiſſet Petrus: εις το ειναι υμας ἁγιες

Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διότι περιέχει ἐν τῇ 6
γραφῇ·

VARIAE LECTIONES.

6. διοτι pro διο και tuentur AC. 1. 2. 4. 10. 11. 14. 15. 16. 17. 18. 21. 22. 24. 26. 27. 30. 31. 32. 33. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 43. 45. 47. 51. Ed. *Complut. Plantin. Genev.* Verſ. *Vulg. Syr. vtr. Copt.* probb. *Millio* prol. 983 *Wetſtenio.* Quare etiam a *Bengelio* et *Griesbachio* in textum ipſum receptum eſt.

Ibidem. ἡ γραφη pro εν τῃ γραφῃ habent. C. 7. 14. 27. 29. 33. ex emendatione. 38. Verſ. *Vulg. P. Junius.* Sed vel refictus eſt contextus graecus ad verſ. Vulg. vel a ſciolo aliquo, qui genuinam lectionem, quia vulgaris non eſt, concoquere non poterat, graecum aliquod exemplum interpolatum eſt, vnde in reliqua tranſiit.

ἁγιας ὡς ὁ ἱερεις. Ανενεγκαι, reſolve per ὡςε vel εις το ανενεγκαι (ſc. ὑμας), quae propria eſt de *ſacrificiis offerendis* loquutio. vid. nos ad Jac. 2, 21. Θυσιας, ne vocem hanc de ſacrificiis proprie ſic dictis intelligant Chriſtiani, apoſtolus addita voce πνευματικας, (vt Rom. 12, 1. epitheto θυσια ΖΩΣΑ), providet, i. e. *ſacrificia, quae omnino quaſi offeruntur,* verbo: *pia animi ſenſa, morumque innocentia.* vid. *Schoetgenium* in h. l. Ευπροσδεκτος, alias ευαρεςος, *Deo acceptus.* Hebr. ריח ניחוח, οσμη ευωδιας τῳ Θεῳ. Lev. 1, 9. Ευπροςδεκτους vero reſolve per: τοιαυται γαρ θυσιαι ευπροσδ. εισι τῳ Θεῳ. Τῳ Θεῳ, ſive ex communi ratione ad ευπρ. ſive ad ανενεγκ. retuleris, ſenſus vtrinque idem. Δια Ι. Χ. ſi ad ανενεγκαι rejeceris, ſenſus hic eſt: *per Chriſtum, cujus doctrinae, mortique ſalutari vim ad bene beate-que vivendum acceptam referimus;* ſi vero, quod praetulerim, cum propiori ευπρ. junxeris, δια Ι. Χ. vertendum: *propter Chriſtum, qui peccata noſtra morte cruenta, in cruce perpeſſa, expiavit.*

6. Apoſtolus jam ad argumentum commatis 4 rediturus, loco V. T. Chriſtum cum lapide angulari comparari, eosque, qui ad hunc lapidem confugiant, beatos praedicari, oſtendit. Διοτι περιεχει εν τῃ γραφῃ, eſt V. T. loca allegandi formula, in N. T. haud amplius obvia, eaque non minus bene graeca, ac ſi ſcripſiſſet ap. διοτι περιεχει ἡ γραφη, (vid. var. lect.) dummodo vel, *Grotio* judice, ſuppleveris ſic: διοτι περιεχει ἡ περιοχη, Act. 8, 32. vel, quod praetulerim, verbum περιεχει, pro more Graecorum, *neutraliter* ſ. *paſſive* acceperis pro: περιεχεται, *quia continetur in ſ. ſ.* Nos: *weil*

 es

γραφῇ· „Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον ἀκρογωνιαῖον,

es in der Schrift heiſst i. q. alias διο λεγει ἡ γραφη; Petrum enim, quae Surenhuſii (in βιβλω καταλλ. p.687.) ſententia eſt, in adhibendo voc. περιεχει de ſummario complexu plurium locorum (Jeſ. 28, 16. Pſ. 118, 22. Jeſ. 8, 14.) ex quibus ea, quae proxime ſequuntur, petita ſint, cogitaſſe, vix crediderim. Locus noſtro ſimillimus, obſervante Krebſio, deprehenditur apud Joſephum, ant. 11, 4. 7. vbi Darius dicitur literis, ad praefectos ſuos miſſis, haec adidiſſe: βελομαι γενεσθαι παντα, καθως ΕΝ ΑΥΤΗ, ΠΕΡΙΕΧΕΙ. Herodoti vero locus, a Raphelio laudatus, ab hujus loci nexu prorſus videtur alienus. Jam ſequitur ipſe locus Jeſ. 28, 16. isque, provti memoria eum tenebat, ab ap. expreſſus, ſiquidem neque cum verſione LXXvirali, neque cum textu hebr. conſpirat. In loco ipſo vero, nexu ſuo apud prophetam explicando, mira cernitur interpretum varietas atque diſſenſio. Vitringa λιθον ακρ. ex mente prophetae de Meſſia, quem lapidi angulari ſimilem reddere Deus conſtituerit, intelligendum eſſe, nullus dubitat; ſed quomodo propheta in deſcribenda Judaeorum impietate comminandisque ſuppliciis divinis in vaticinium de ſalutari Chriſti adventu incidere potuerit, equidem non aſſequor. Magis mihi arridet Iil. Michaëlis ſententia, qui totum hunc locum, praeeunte Grotio, qui tamen regni Meſſiae notionem animo prophetae prorſus excludi non vult, de ſtirpe Davidica, ex tanta gentis Judaicae calamitate ſervanda, interpretatur. S. V. Koppius denique (ad Lowth T. 3. p. 114. 115.) huic loco ſubeſſe putat imaginem hanc: Gott, inquit, legt auf Zion einen Stein, veſt, wohlgegründet, und ſtellet auf ihn hin Recht und Gerechtigkeit, mit Schnur und Wage, zu meſſen das Maas der Sünden der Nation, zu wägen ihre Thaten; und plötzlich ſtürzen Hagel herab, Fluthen brechen ein, und Jehovens Arm zerſtört Land und Volk. cf. 2 Reg. 21, 13. ita, vt, imagine remota, ſenſus remaneat hic: exſeram vim meam divinam e Sione, vt ſervem, qui ei confidant, perdam vero, qui eam ſpernant. Perplacet ſententia haec, veteri poëta vtique digniſſima, excepto tamen hoc vno, quo ipſe lapis angularis, cui Juſtitia Dea impoſita fingitur, ſpectet, non prorſus perſpectum habeam. Mihi quidem in hoc loco perlegendo tam ad verba contumelioſa, quae Iudaeis in

νιαῖον, ἐκλεκτὸν, ἔντιμον· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ

in defcribenda impietate eorum, commate praeced. tribuntur: שוט, שטף כי עבר לא יבואנו, (*καταιγις Φερομενη εαν παρελθη, ε μη ελθη εφ' ἡμας*) quam ad minas divinas, apte ad convicia illa v. 17. fic expreffas: וסתר מים ישטפו, (*ὁτι ε μη παρελθη ὑμας καταιγις*) attendenti, propheta, *felicitatem* atque *fecuritatem* eorum, qui ad Deum confugiant, adumbraturus, ex his ipfis verbis a fluvio omnia inundante, fecumque rapiente, repetitis, et ad exprimendam *calamitatem* ipforum translatis, in tropum oppofitum, a lapide angulari, in quo vnicam *inconcuffae firmitatis* atque *fecuritatis* notionem teneri velim, repetitum, deductus effe videbatur, ita vt fenfus hujus commatis, inter convicia Judaeorum, minasque divinas interjecti, tropo remoto, rediret fere ad haec: *En Deus, qui Sionem montem inhabitat, omnipotens eft, itavt is, qui ad eum confugit, inconcuffa fruatur fecuritate atque felicitate.* Sed videant intelligentiores, fatisne placeat haec interpretatio. Plura vero de hoc loco ex mente prophetae explicando dicere, ab hujus quidem loci confilio alienum videri poffit, dum ex his jam ita dictis fatis appareat, prophetam in h.l. pronuntiando proxime de Meffia neque cogitaffe, neque cogitare potuiffe. Petrus igitur, qui *λιθον ακρ.* ad *Chriftum* transtulit, vel locum prophetae, alio nexu atque confilio pronuntiatum, ad Chriftum *accommodavit*, vel male de Chrifto ipfo *interpretatus eft*. Quae quidem *accommodatio* f. *interpretatio*, fi conjecturae locus eft ex Pf. 118, 22. oriunda videtur, in quo quidem pfalmo, aevo apoftolico vnanimi confenfu de Chrifto explicari folito, cum Chriftus conferri cum *lapide angulari* crederetur, factum hinc effe putem, vt omnis V. T. locus, in quo de *λιθῳ ακρ.* fermo erat, ad regnum Meffiae adumbrandum revocaretur. His jam ita praemiffis, fenfum hujus V. T. effati fic fibi animo concepiffe videtur apoftolus: *Ἰδε*, הנה, particula excitativa, et tranfitiva. *Τιθημι*, fc. *εγω ὁ Θεος*, quem loquentem inducit propheta. *Σιων*, hoc nexu pro *tota Judaeorum terra atque gente* ponitur. *Λιθον ακρ.* ex Petri mente ad Chriftum referendum effe, dubio caret. Vtrum vero ad faxa *afylorum*, quae *Ill. Michaëlis* angulis templorum olim inferta fuiffe contendit, an ad lapides *angulares*, nulla afylorum ratione habita, refpexerit apoftolus, decer-

7 οὐ μὴ καταισχυνθῇ.” ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιςεύουσιν· ἀπει-

decernere non auſim. Praefero tamen poſterius, propter v. 4 et 5, in quibus de ſolis lapidibus *angularibus* ſermo erat. Εκλεκτον, εντιμον, vid. ad. v. 4. In textu hebr. exſtat בחן, pro quo LXX interpp. non male בחיר legiſſe videntur. Και — καταισχυνθῃ. Verba haec Paullus Rom. 9, 33. ita exprimit: και πας ὁ πιςευων επ' αυτω, ꞩ καταισχυνθησεται. Ὁ πιςευων επ' αυτω, ſc. τω λιθω ακρ. *qui animo fidenti ad hunc lapidem confugerit.* Ου μη καταισχυνθη. Textus hebr. habet יחיש Alexandrinos igitur vel יחיש *pudoris* ſignificatione accepiſſe, vel יבישׁ legiſſe, *S. V. Koppius* ad Rom. 9, 33. jam obſervavit. Καταισχυνεσθαι *pudore ſuffundi* vero, ex veteri loquendi genere h. n. eſt *ſpe fruſtrari, miſerum fieri.* Rom. 5, 5. 9, 33. Jam metaphora remota mens Petrina haec eſſe videtur: *En, ego Jehovah ex gente Judaica Jeſum Meſſiam prodire jubebo, qui, vti lapis angularis totius aedificii molem ſuſtinet, ſic doctrina atque paſſione ſua felicitatis veſtrae vnicum ac firmiſſimum erit fundamentum. Beatus ille, qui omnem felicitatis ſpem in eo repoſuerit!*

7. Iam pergit ap. ad argumentum v. 6. ad Chriſtianos applicandum. Τιμη ex vſu loquendi omnium linguarum communi pro concreto τιμιος, vel εντιμος acceperim, (cf. v. 6.) quanquam non eo audaciae procedere auſim, vt εντιμος cum *Flacio* pro genuina lectione habeam, cum altera vox cum altera non ſine ſumma negligentia permutari potuerit, nec vlla codicum hic obſervetur varietas. Totam igitur formulam ὑμιν πις. reſolverim ſic: ὑμιν ꞩν ꞩτος ὁ λιθος ακρογωνιαιος εντιμος εςι, (ſ. δοκει,) διοτι πιςευετε εις αυτον, *vobis hic lapis res videtur pretioſa, quia animo fidenti ad eum confugiſtis*, i. e. ſi a tropo receſſeris: *vos quidem honore proſequimini I. C. quia fidem habetis doctrinae ejus, omnemque felicitatem ab eo exſpectatis.* Iam ea, quae ſequuntur, ap. apte ad proxime ſuperiora ſic exprimere potuiſſet: τοις δε μη πιςευꞩσι ατιμος εςιν ὁ λιθος, *impios autem vita atque doctrina ejus offendet.* Inſignis vero habebatur in hanc ſententiam locus Pſ. 118, 22. arcte jungendus cum Ieſ. 8, 14. quare his potiſſimum locis ad exprimendam hanc ſententiam vti maluit. Quare nolim ante λιθον verbum τιθημι vel λεγεται, vel ſimile quid ſuppleri. Poſteriori autem loco de *immunitate*

ἀπειθοῦσι δὲ, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες,

οὗτος

VARIAE LECTIONES.

7. λίθος, loco λίθον, habent A. 9. 19. ex emendatione. 25. 39. ex emendatione. Verf. *Vulg*. *Copt*. *Oecumenius*.

Ibidem. λίθον — και omittit *Syrus*, idque recte factum cum *Grotio* contendunt *Millius* atque *Pfaffius*, (in differtat. de var. lect. N. T. p. 143.) verba haec ex Matth. 21, 42. immature huc relata effe, exiftimantes. Sed ejusmodi conjecturam, in tam vnanimi omnium codd. confenfu qui haec verba tuentur, locum habere non poffe, vix eft, quod moneamus.

tate ab Affyriorum jugo, priori vero de *rege* fermo effe videtur, qui, poft hoftes profligatos, in regnum redux, et jam ante portas Sionis vna cum foederis arca conftitutus, canendo in formulam iftam proverbialem, cujus fpeciem prae fe fert, erupiffe videtur: λιθος ὁν etc. i. e. *res diu fpretae ad magnos faepiffime evehuntur honores; fic et ego, quem hoftes diu fpernebant, regemque recufabant, rex et victor in regnum jam rediturus fum*. Fieri tamen potuit, vt menti prophetae, in pronuntiandis his locis praeter fenfum hunc, quem nexus requirit, fimul inhaereret *Meffiae* cogitatio, quam Petrus faltem his verbis fubjeciffe videtur, ex mente ejus jam fic explicandis: Απειθεσι δε, vi oppofiti πις. pro τοις μη πισευεσι δε, idque refolverim per: τοις λοιποις δε. διοτι μη πισευεσι εις αυτον. Λιθον ὁν, paulo negligentius pro λιθος (ετος) ὁν, ficut 1 Cor. 10, 16. τον αρτον ὁν κλωμεν, εχι κοινωνια, pro ὁ αρτος, ὁν κλ. κ. τ. λ. Recte *Grotius*: "Eft conftructio, „qualis illa: *vrbem, quam ftatuo, veftra eft*". Quemadmodum enim *pronomina relativa* faepiffime cafu eo ad hibentur, quo *fubftantivum paulo ante pofitum erat*, non eo, quem verbum, cui jungitur, requirit; fic etiam verfa vice *fubftantiva* non femper cafu eo pronuntiantur, quem verbum pofcit, fed eo, quo *pronomen relativum*, *quod fequitur*, enunciatum eft. *Schoetgenius* vertit: *quod ad lapidem attinet* (κατα δε τον λιθον.) *quem aedificantes rejecerunt, factus is eft angularis*. Recte per fe, fed, fi comma integrum nexu fuo perlegeris, magna duritie hanc verfionem laborare videbis. Ceterum hunc λιθον ex Petri mente ad *Chriftum* fpectare, notatione vix indiget. Αποδοκιμαζειν, *pro inutili declarare* vid. *Raphelium* et *Elsnerum*. Οικοδομεντες, pro οἱ αρχιτεκτονες,

 more

οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, καὶ λίθος προσκόμματος

more Hebraeorum, participia pro ſubſtantivis adhibendi. Intelligendos eſſe ſenatores magni ſynedrii *Petrus* docet, qui, eosdem alloquens ὑφ' ὑμων inquit, των ΟΙΚΟΔΟΜΟΥΝΤΩΝ. Act. 4, 11. Ουτος, vel ad corrigendum accuſativum λιθον, quem pro nominandi caſu adhibuerat, vel ex hebraiſmo, ad augendam vim orationis repetitur. Verterim: *lapis, ab aedificantibus ſpretus, ille ipſe lapis* etc. Εγενηθη εις κεφ. γων. pro εγ. κεφαλη γ. Subeſt huic dicendi formulae in *Petri* ſcripto vtique hebraismus (Gen. 2, 7. alibi.) quamvis etiam ap. *Thucyd.* l. I. §. 13. eadem formula occurrat: τριηρεις τε, inquit, περι την Σικελιαν τοις τυραννοις ΕΙΣ ΠΛΗΘΟΣ ΕΓΕΝΟΝΤΟ. Κεφαλη γωνιας vero eſt hebr. ראש פנה, ad verbum translatum, *lapisque angularis*, graece λιθος ακρογωνιαιος. cf. v. 6. Eph. 2, 20. Hebr. ראש enim quamlibet *extremitatem* ſignificare poteſt: *extremitas anguli* (ר. פ.) tum ponitur pro *lapis extremus anguli*, i. e. *lapis angularis*. Και etc. ex Ieſaiae loco (8, 14.) hic annectuntur. Voc. και vero h. l. acceperim pro τετ' εςι, cum ea, quae ſequuntur, ad explicanda proxime ſuperiora addita eſſe videantur. vid. infra. Και λιθος, conſtructione paulo inverſa, pro: και εις λιθον, etc. Λιθος προσκομματος, אבן נגף, et πετρα σκανδαλȣ, צור מכשול, mere ſunt ſynonyma, paralleliſmi cauſa ſic expreſſa, et hoc fere modo reſolvenda: λιθος, εν ᾧ προσκοπτεται, πετρα, εν ᾗ σκανδαλιζεται: *ein Stein an dem man anſtöſst, ein Fels, über den man ſtrauchelt.* Jam totus hic locus reddi et ad Chriſtianos revocari ſolet ſic: *improbis idem ille lapis, quem aedificantes pro inutili declararunt, per ſe quidem eſt lapis angularis, at vero ſimul lapis offenſionis*, i. e. ſi a metaphora receſſeris: *Chriſtus quidem ad recuperandam etiam impiorum ſalutem a Deo miſſus eſt, ipſorum vero incredulitate fiebat, vt hujus ſalutis haud fierent participes:* Cf. Luc. 2, 34. Sententia quidem per ſe vtique veriſſima, ex hujus tamen loci contextu aliquanto durius elicienda. Putem ego, verba και λιθος etc. ad explicanda verba: και εγενηθη εις κεφαλην γωνιας, ab ap. addita, adeoque κεφ. γων. non minus ac λιθ. προσκ. et πετρα σκ. intelligenda eſſe de *lapide offenſionis*. Lapis enim angularis, cum prae caeteris emineat, ſaepius vſu venit, vt praetereuntes culpa ſua ad eum offen-

τος καὶ πέτρα σκανδάλου· οἳ προσκόπτουσι 8
τῷ λόγῳ ἀπειθοῦντες, εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν·
ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος 9
ἅγιον,

offendant. Verterim igitur ſic: *lapis, ab aedificantibus rejectus, iis factus eſt lapis vere angularis, h. e. lapis offenſionis et ſcandali.* Tropo autem remoto ſenſus remanet hic: *ſibimet ipſi miſeriam contraxerunt eo, quod Chriſtum ſpreverunt doctrinamque ejus rejecerunt.* Cf. v. 8. qui etiam nolenti hanc interpretationem obtrudit.

8. 9. 10. Comma 8, ſi quid judico, ad explicanda ea, quae v. 7. inde ab *απειθȣσι — σκανδαλȣ*, commata 9 et 10 vero ad illuſtranda ea, quae inde ab *ὑμιν — πιϛευȣσιν* ibidem paulo obſcurius dicta erant, addita eſſe videntur. *Προσκοπτειν* *offendere*, et metaphorice *ad peccandum aliqua re ſolicitari*, tropo a lapide, in quem impingimus, repetito: Matth. 4, 6. Nos eodem ſenſu: *an einer Sache Anſtoſs nehmen.* Sic etiam ap. *Sext. Empir.* legitur a. rhet. 74. ΠΡΟΣΚΟΠΤΟΥΣΙ *δε ὁι πολλοι τῃ τȣ λογȣ περιεργιᾳ.* *Λογος*, *religio chr.* Iam aliis *τῳ λογῳ* ad *προσκοπτȣσι*, aliis ad *απειθȣντες* (coll. 3, 1. 4, 17.) nobis ad vtrumque referendum eſſe videtur, quapropter ab interpunctione omnino abſtinuimus. Senſus autem bifariam conſtitui poteſt, vel ſic: *ὁι προσκοπτȣσι τῳ λογῳ εκεινοι εισι ὁι τῳ λογῳ απειθȣσι*, quaſi ſcripſiſſet ap. ſic: *το δε προσκοπτειν εϛι· τῳ λογῳ απειθειν*; vel ſic: *ὁι προσκοπτȣσι, δια τȣτο προσκοπτȣσι, διοτι τῳ λογῳ απειθȣσι*, conſentiente *Syro*, ſic reddente: *et offendunt in ipſum, propterea quod non credunt ſermoni.* Εἰς ὁ, pro *εις αυτο τȣτο δε* ſc. *το προσκοπτειν και απειθειν.* Ετεθησαν, ſc. *παρα τȣ Θεȣ*, (ex hebr. שום Joh. 15, 16. Act. 13, 47. 1 Theſſ. 5, 9. i. q. alias *ὁρισμενοι* vel *προορισμενοι εισι*, nempe quia ex veteri iſta cogitandi, dicendique ratione, quicquid etiam mali hominibus evenit, Deus id non tantum, vti nos loquimur, permiſiſſe, ſed aeternum conſtituiſſe, atque adeo ipſe ſua vi produxiſſe credebatur, dicebaturque. Sententia haec: *quae quidem fuit ſors ipſorum. So ſchien es ihr Loos mit ſich zu bringen.* Argutias interpretum in h. l. explicando vid. apud ipſos, inprimis vero apud *Wolfium.*

9. Ὑμεις δε, ſc. *εϛε.* Γενος *εκλεκτον*, Ieſ, 43, 20. pro *λαος εκλεκτος*, de quo vid. ad 1, 1. et Iac. 2, 5. Ἱερατευμα, eodem ſenſu,

ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγεί- λητε

ſenſu, quo ſupra v. 5. Ἱεράτευμα βασίλειον Sic Alexandrini Exod. 19, 6. vnde repetita eſt haec loquendi formula, parum accurate reddunt hebr. ממלכת כהנים, quod graece potius ἱερέων πολιτεία audire debuiſſet, i. e. *respubl. civitas, ſocietas, quae meris pontificibus conſtat;* ein Prieſterſtaat (ממלכת כה enim, vt ממלכה כה, eſt *regnum, cui imperatur,*) ſicque apud Moſen l. c. Iſraëlitae, apud noſtrum vero h. l. Chriſtiani translate vocantur, et quidem vel *pietatis* (vid. v. 5.) vel, quod praetulerim, *ſanctitatis* h. e. *conjunctioris cujusdam cum Deo neceſſitudinis, indeque ſponte fluentis ſingularis cujusdam, prae quocunque alio hominum genere, dignitatis* ſenſu, quae, ex Petri mente, non ſolum in ſacerdotibus Iudaeorum, ſed in *omnibus omnino Chriſtianis* cernebatur. Interpretes vero, quos inſpexi, omnes, verba ἱερατ. βασ. de *imperio ſpirituali*, quod in libidines animique affectus exercetur, intelligere, illudque *Ciceronis* pro Sylla: *regium eſſe, nulli ſervire cupiditati*, aliaque veterum loca huc trahere ſolent. An textui hebr. ſatis convenienter, viderint alii. Ceterum inter Judaeos traditio erat, verba illa Exod. 19, 6. in N. T. implenda eſſe.

Tanchuma Fol. 31, 3. *Vbicunque Deus in lege vtitur voce* לי, *mihi, ea res* בע״הז *ובע״הב in V. et N. T. occurret; e. c. de Iſraële ſcribitur,* Exod. 19, 6. *Et vos mihi eritis regale ſacerdotium in V. et N. T.* Ἔθνος ἅγιον. עם קדוש, *populus Deo inprimis carus et acceptus*, eſt nomen honorificum ex Deuter. 7, 6. et 14, 2. iterum a Judaeis ad Chriſtianos translatum. Cf. *Philo* de Abr. p. 357. E. Τὴν δὲ περισεμνον, τριάδα καὶ περιμάχητον ἑνὸς εἴδους ἐπιλεγομένου ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΙΕΡΑΤΕΥΜΑ, καὶ ΕΘΝΟΣ ΑΓΙΟΝ οἱ χρησμοὶ καλοῦσι. Targum Hier. *Et vos eritis nomini meo reges, et ſacerdotes et populus ſanctus.* 2 Macc. 2, 17. Περιποίησις, eſt *acquiſitio, vindicatio alicujus rei.* Λαὸς εἰς περιποίησιν, pro λαὸς περιποιηθεὶς, vel λαὸς, ὃν περιεποιήσατο ὁ Θεὸς, *populus, quem Deus ſibi in peculium adſcivit;* ſenſu i. q. λαὸς ἅγιος paulo ante, et περιούσιος. Tit. 2, 5. Cf. cum l. n. Eph. 1, 14. 1 Th. 5, 9. 2 Th. 2, 14. Hebr. 10, 39. Hebr. עם סגלה, Deuter. 7, 6. coll. Exod. 19, 6. Mal. 3, 17. Ceterum ap. ſynonymis accumulavit, ad exhauriendam *pietatis, felicitatisque* notionem, quam in honorificis hisce Judaeorum cognomentis, ad Chriſtianos translatis, vnice quaerendam

λητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ

rendam esse, nexus cum seqq. requirit. Ὅπως, verterim: *n keiner geringern Absicht, als dass ihr* etc. Αρεται, quo-ies Deo tribuuntur, sunt *laudes atque attributa ejus omnino*, alias vno verbo δοξα, hebr. הדר, תהלה, כבוד, הוד, Habac. 3, 3. Zach. 6, 13. Ies. 42, 8. 12. 43, 21. 63, 7.) comprehendi solita. (cf. *Philo* de nom. mut. p. 1073. B. Πολλη ε αγνοια νομιζειν τας Θεε ΑΡΕΤΑΣ, τας αρρεπεις και αγιωτατας χωρησαι ψυχην ανθρωπε δυνασθαι — ακρατες μεν γαρ αναγκαιον ειναι τας τε Θεε ΑΡΕΤΑΣ. vid. *Loesnerum*.) inprimis vero, provt nexus requirit, summa ejus *potentia* 2 Petr. 1, 3. et *benignitas* hoc voc. insignes sunt. Vtroque sensu, propter pluralitatis numerum etiam l. l. acceperim. Cf. de hac *humanitatis* et *benignitatis* significatione vocis αρετης *Philonem* de charit p. 711. Επαποδυεται δ' αυτος αυτω και αγωνιζεται, πολυτροπος ων ΑΡΕΤΗι και τινι ΕΥΤΡΟΠΙΑι χρωμενος προς τας καλας υφηγησεις. et *Josephum* ant. 17, 5. in oratione Damasceni pro Herode: Μαλιστα δε την ΑΡΕΤΗΝ επιπολυ εξηγειτο τε βασιλεως, ηπερ εις τε τροφας και παιδευματα χρησαμενος των υιεων. Plura dabunt *Krebsius* atque *Loesnerus*. De *potentiae* vero significatione vid. *Hes.* qui αρετην reddit per θειαν δυναμιν, et *Hesiod.* Εργ. v. 313. coll. *Plutarch.* de aud. poët. p. 24. Cf. etiam loca ea, in quibus αρετη plane vt lat. *virtus* pro *bellica fortitudine* adhibetur. *Ael.* V. H. l. 3. c. 23. *Theognis* IX. 1072. et *Etymol. M.* Εξαγγελλειν, i. q. alias διαγγελλειν, εξηγεισθαι, υμνειν, επαινειν. etc. Εξαγγελος *Hes.* αγγελλος, ὁ τα εσω γεγονοτα τοις εξω αγγελων. et *Euripid.* Hippol. 776. Sch. εξαγγελος δε, ὁ τα πεπραγμενα ενδον της σκηνης τω χωρω αγγελλων. ὁπως — εξαγγ. igitur sic reddiderim: *vt verbis factisque benignitatem divinam praedicetis*, (*damit ihr einen redenden Beweis der Güte Gottes abgebt.*) Loca similia sunt *Arrian. Epict.* 3, 24. Κανεινοι καθημενοι τας εμας ΑΡΕΤΑΣ ΕΞΗΓΟΥΝΤΑΙ — και εμε υμνεσι. *Philon.* de Somn. T. I. p. 656, 26. ἱνα — ΆΔΗιΣ μεσικως τας τε οντος ΑΡΕΤΑΣ. *Polybii* p. 1411. qui habet εξαγγελλειν τας πραξεις. Τε — Φως, est mera, sed apta ad h. l. periphrasis τε Θεε, siquidem hac ipsa periphrasi continetur id, quo αρετη, benignitas illa divina, conspicua est, quasi scripsisset ap. sic: ὁπως αρετ. τε Θεε εξαγγ. εκαλεσε γαρ ὑμας etc. Καλειν, vid. exc. 2. Σκοτος et νυξ,

Φως

10 αὐτοῦ φῶς. οἵ ποτὲ οὐ λαός, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ· οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες.

'Αγα-

Φως et ἡμερα, symbola esse, illud *ignorantiae*, et, vt h. l. *vitae humanae, flagitiis et calamitatibus funestae*, hoc vero *intelligentiae*, *animique, per religionem chr. veriora, melioraque edocti, ipsiusque*, quae significatio h. l. obtinet, *saluberrimae lucis religionis chr.*, vix est, quod moneamus. Cf. inprimis de voc. σκοτος Matth. 4, 16. Luc. 1, 79. Joh. 3, 19. Act. 26, 18. Rom. 13, 12. Eph. 5, 8. Col. 1, 13. 1 Th. 5, 4.5. et de voc. Φως Rom. 2, 19. 13, 12. Col. 1, 12. Θαυμαστ. dicitur haec lux, ad exprimendam *praestantiam* ejus, de qua vtique quisque *mirabitur*, qui εκ τȣ σκοτȣς primus ad eam accesserit. Dignus qui huc transscribatur locus *Macrob*. Sat. 1, 7. *Inde mos per saturnalia missitandis cereis coepit. Alii cereos non ob aliud mitti putant, quam quod hac principe ab incomi et tenebrosa vita quasi ad lucem et bonarum artium scientiam editi sumus.* cf. Matth. 4, 16. Apoc. 15, 1.

10. Verba hujus commatis, quo amplificatur sententia v. 9. repetita sunt ex Hos. 2, 23. (coll. 1, 10.) et apud Alexandrinos consentiente textu hebr. sic leguntur: αγαπησω την ȣκ ηγαπημενην, (vel secundum Cod. Al. et ed. Ald. ελεησω την ȣκ ηλεημενην,) και ερω τω ȣ λαω μȣ, λαος μȣ ει συ. Propheta ibi, si nexum consulueris, id agit, vt decem tribubus per Assyrios in exilium abductis, et a Deo, vt videbantur, prorsus rejectis, nova paterni amoris documenta polliceatur: vnde sensus hujus loci prodit fere hic: *vos qui omni tutela mea destituti esse videmini, denuo in populum mihi peculiarem recipiam, quique nunc nihil ad me pertinere putatis, denuo cari et accepti mihi eritis.* Petrus igitur (cum Paullo Rom. 9, 25.) hunc locum propter similitudinem, quae intercedebat inter Judaeos, tum temporis patria exules, gentesque nondum conversas, ad has accommodasse videtur. Οι pro: ὑμεις, οιτινες. Ποτε. sc. *antequam religioni chr. nomina daretis.* Ου λαος, sc. τȣ Θεȣ ητε, *homines eratis scelerati atque favore divino exclusi*; vel quod praefero, per se: ου λαος, *ne populi quidem nomine digni*, h. e. *abjectissimum hominum genus antea eratis.* Νυν, sc. *postquam ad rel. chr. accessistis, omnemque vitam vestram ad praecepta ejus accommodavistis.* Λαος Θεȣ, sc. εστε, *Deo cari et*

Ἀγαπητοί, παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρε- 11
πιδήμους, ἀπέχεσθε τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν,
αἵτι-

VARIAE LECTIONES.

11. ἀπέχεσθε. A. 2. 16. 20. 46. 56. Lectionar. 3. Ed. *Erasmi, Ald. Colinaei.* Verſ. *Vulg. Syr. Copt. Oecumenius ed.* prob. *Grotio.* Quapropter etiam *Bengelius* ἀπέχεσθε in textum ſuſcepit, loco vulgaris lectionis ἀπέχεσθαι, quam *Wetſtenius, Griesbachius,* aliique tuentur.

et accepti eſtis, vitamque vivitis felicem. Οἱ ἐλεηθέντες. *olim miſerrimi, nunc beatiſſimi homines.* Ceterum, ſi quid ſentio, verba commatis 9 epiſtolam noſtram Judaeo-Chriſtianis, verba vero v. 10. ethnico-Chriſtianis ſcriptam eſſe, oſtendunt; nam gentiles, antequam converterentur ad rel. chr. non pertinebant ad *populum Dei,* quo tamen nomine Judaei ſemper inſignes erant.

11. 12. III. Nova paraeneſi ap. jam hortatur Chriſtianos, vt fugiendis foedis libidinibus, improbitatis ſuſpicionem, quam ethnici de iis habebant, a ſe removeant. Ἀγαπητοί, q. ἀδελφοί. Jac. 1, 16. 19. Πάροικοι et παρεπίδημοι ita invicem differunt, vt illi ſint *hoſpites in domo privata,* et *domeſticis* (οἰκείοις) opponantur, hi autem, vt ξένοι, *peregrini* in *republica, civibus* oppoſiti; quanquam etiam, vt et h. l., perſaepe invicem commutari, et pro ſynonymis haberi ſoleant; alias enim Alexandrini hebr. גרים vtroque vocabulo reddere non potuiſ-

ſent. Gen. 23, 4. Job. 31, 32. vid. *Trommium.* *Grotius* vero παροίκους eſſe dicit, qui *ſedem habeant* extra patriam, παρεπιδήμους autem, qui extra patriam *peregrinentur;* an cum idonea ratione, viderint alii. Quicquid vero ſit diſcrimen illud; h. m. ſaltem πάροικοι καὶ παρεπιδ. iidem illi ſunt *Chriſtiani, extra Palaeſtinam inter gentiles viventes,* quorum 1, 1. mentio facta erat. Ὡς παροικ. etc. vero reſolverim ſic: παρακαλῶ νῦν πρὸ πάντων τούτους ἐξ ὑμῶν, οἵ εἰσι πάροικοι καὶ παρεπιδ. ἐν τοῖς ἔθνεσι, apoſtolusque conſilio cohortationem ad hos potiſſimum reſtrinxiſſe videtur, veritus, ne Judaeos Palaeſtinenſes, his ipſis libidinibus forſan parum obnoxios, offendat. Alii vero, iique plurimi, ſenſum hujus loci conſtituunt ſic: *vos alloquor, qui, peregrini quidem in hac vita, cives tamen futuri eſtis in vita coeleſti.* Huc etiam pertinet *locus Philonis* Qu. rer. div. her. p. 518. D. Τῷ φιλαρέτῳ κατοικεῖν ἐ δίδωσιν ὁ θεὸς, ὡς ἐν οἰκείᾳ γῇ, τῷ σώματι, ἀλλὰ

ΠΑΡΟΙ-

12 αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς· τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ῏ ἔχοντες καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν: ἵνα, ἐν

῏ εν τοις εθνεσιν εχοντες καλην.

VARIAE LECTIONES.

12. εχοντες καλην εν τοις εθνεσιν. 1. 2. 4. 21. 38. 40. 45. 46. 47. Ed. Complut. Erasmi. Colinaei Plantin. Genev. Clem. St 3. p. 544. Oecumenius ed. Quae tamen auctoritates ad verborum ordinem sic invertendum nobis quidem haud sufficere videbantur.

ΠΑΡΟΙΚΕΙΝ ὡς εν αλλοδαπῃ μονον επιτρεπει χωρᾳ — παντος δε Φαυλȣ συγγενες το σωματος χωριον εν ᾡ μελετᾳ κατοικειν, ȣ ΠΑΡΟΙΚΕΙΝ. cf. *Cic.* de offic. 1, 34. Sed vti *vitae coelestis* nullibi his commatibus notio injicitur, sic etiam v. 12. manifeste priorem rationem requirit. Απεχεσθαι επιϑ. σαρκ. (alias αποτιϑεσθαι, Φευγειν etc. *sich entfernt halten.*) i. q. Paullo audit: επιϑυμιαν της σαρκος ȣ μη τελειν. Gal. 5, 16. ςαυρȣν την σαρκα συν τοις παϑημασι και ταις επιϑυμιαις. 24. νεκρȣν την επιϑυμιαν Col. 3, 5. μη ποιειν τα ϑεληματα της σαρκος Eph. 2, 3. μη κατα την σαρκα περιπατειν, Rom. 8, 1. 4. 2 Cor. 10, 2. 3. ειναι, Φρωνειν Rom. 8, 5. ζην, 8, 13. Phil. 1, 22. quibus quidem loquendi formulis opponitur βιȣν ταις επιϑυμ. vid. ad 4, 2. Επιϑυμιαι, quid sint, vid. ad Jac. 1, 14. Σαρκικαι vocantur, quatenus εκ της σαρκος, i. e. ex *principio illo, in homine non Christiano, vnde, quicquid ille pravi facit, repetendum est.* oriundae sunt. Gal. 5, 16. Eph. 2, 3. cf. *S. V. Koppii* exc. 9. in Gal. num. V. Στρατευονται κατα της ψυχης, i. q. αντικεινται τ. ψ., similitudine a *militia* repetita, vt in οψωνιον Rom. 6, 23. αιχμαλωτιζειν, 7, 23 et πιπρασκειν, 14. eodem nexu a Paullo adhibitis. Libidines enim vt *hostes* τȣ νοος considerari solent, quo quidem respectu etiam *M. Antonin.* 2, 17. dicit: ὁ δε βιος, πολεμος. Sensus igitur verborum αιτινες — ψυχης hic esse videtur: *libidines, quae nos impellunt ad peragenda ea, quae rationi contraria sunt.* Alii: *quae pugnant cum animi nostri salute.* Praefero tamen priorem rationem, in quam relege *Aristot.* Nicomach. 2, 2. Ὁ μεν γαρ ΑΠΕΧΟΜΕΝΟΣ των ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ἩΔΟΝΩΝ, και αυτῳ τȣτῳ χαιρων, σωΦρων· ὁ δε αχϑομενος, ακολαςος. Plura suppeditabit *Wetst.*

12. Την — καλην, ad v. 11. adhuc rejicienda esse putaverim. Καλη αναςροΦη. quid sit, vid. ad Jac. 3, 13. Καλην αναςροΦην εχειν vero, pro καλως αναςρεΦεσθαι vel ζην, *einen*

muster-

ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων, ἐποπτεύσαντες, δοξάσωσι τὸν Θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς.

Ὑπο-

müsterhaften Wandel führen. Ἐχοντες, pro imperativo και εχετε, vel δει εχειν. Εν τοις εθνεσι, *in quorum conspectu vivitis, et a quibus ob religionis diversitatem observamini.* Εν ῳ, vel hebr. באשר, pro διοτι, vel suppl. χρονῳ, pro ὁταν. Loca pro hoc vsu loqu. satis noto, vid. ap. *Wetst. Grotius* vero, aliique, reddunt: *ob id ipsum*, sc. *ob rel. chr.* sed tum εν αυτῳ τετῳ, vel simile quid, sequi debuisset. Καταλαλεσι, *calumniantur*, sc. τα εθνη τῶν Ιεδαιων, vid. Jac. 4, 11. Κακοποιος, בעל און, verterim per *homo seditiosus, rebellis*, propter v. 13. 14. Εκ των καλων εργων, pro: δια τα καλα εργα, *propter egregia facta.* Post εργων sc. comma ponendum est, vt εκ τῶν καλ. εργ. arcte jungantur cum δοξασωσι. Εποπτευσαντες, pro ά εποπτευσαν, vel εαν εποπτευωσι sc. αυτα τα καλα εργα. εποπτευειν vero, quod adhuc habes 3, 2. coll. 2 Petr. 1, 16. est *accurate aliquid inspicere*, (vid. *Aristoph.* Ran. v. 757. vbi *Schol.* et *Spanhem.* atque Od. η. v. 140. *Eustath.* p. 497. 47. cf. *Wetst.*) deinde pereunte emphasi, pro *inspicere omnino.* Δοξαζειν, de omnis generis cultu divino intelligi potest, quem nexus requirit. Vnde modo reddendum est per: *laudes div. celebrare*, modo per: *gratias agere summo numini* etc. Εν ἡμερα επισκοπης, hebr., ביום פקדה, pro ὁταν επισκεψεται (Hom. ἡματι κεινῳ, pro τοτε.) sc. ὁ Θεος, vel τες Ιεδαιες, vel τα εθνη, prout verbum επισκεπτεσθαι explicaveris. Επισκεπτεσθαι τες ανθρωπες vero diciturDeus, tam ad *auxilium iis ferendum* Luc. 19, 44. Exod. 20, 5. 6. quam ad *poenas iis infligendas.* Deuter. 5, 9. Ies. 10, 3. Vnde *Syrus, Grotius*, ac *patres* (*Suic.* Tom. I. p. 1177.) et interpp. fere omnes, posteriori huic *puniendi* significationi inhaerentes, locum reddere solent sic: *laudent Deum tempore probationis, cum conspicient gentes illae, solos Christianos immunes ab illis malis, quae Judaeis ob turbulenta ac seditiosa ipsorum ingenia vbique locorum impendent.* (Malim vero equidem, si ad *Deum* haec verba revocanda esse, persuadere mihi possem, *auxilii ferendi* significationem in verbo επισκ. teneri, sensumque hujus loci constitui sic: *vt gentes Deum laudent, pieque venerentur, quando animos ipsorum ad Christum recipiendum pronos reddiderit.*)

13 Ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ

derit.) *Raphelius* vero ἡμεραν επισκ. intelligi vult de *die illo, quo episcopi s. magistratus publici, ad cognoscenda hominum facta constituti, munere hoc censorio fungentes, vel poenas, vel praemia decernere soliti sint.* (vid. de hoc episcoporum munere *Xenoph.* oecon. c. 9. p. 53. ed. *Bachii.* it. *Cic.* de legg. 3, 20. ex quo quidem loco sua repetiit *Columella* de R. R. 12, 3. vbi Interpp. Cf. etiam *Potter* archaeol. gr. 1, 3. *Vales.* ad *Harpocrat.* p. 134.) Vtraque vero, tum *Raphelii*, tum *Grotii*, aliorumque interpretatio nimis docta et ex longinquo repetita mihi quidem videtur. Equidem, verbi εποπτευσαντες, proxime praecedentis, ratione habita, εν ἡμερᾳ ex hebr. ביום per *quando*, vel *quotiescunque* reddiderim, επισκοπην vero ad *qualemcunque caussae cognitionem* retulerim, ita vt sensus prodeat hic: *quotiescunque, caussa rite cognita, de innocentia vestra constabit.* Fortasse etiam *Lutherus* idem in animo habuit, locum sic reddens: *wenn es nun an den Tag kommen wird.*

13-18. IV. Iam pergit ap. illustrare praeceptum generale v. 11. 12. per singula officia tam Iudaeo-quam ethnico-Christianis inter paganos obseruanda, ad commendandum ipsis *obsequium magistratibus publicis praestandum;* nec id praeter rem, cum Judaeorum animos ad seditiones contra Romanos excitandas, admodum proclives esse, (*Jos.* ant. 18, 2. 4. *Suet.* Claud. 25. Act. 18, 2.) et ea, quae supra v. 9. 10. de amore divino disputaverat, quo Deus eos in *populum sibi peculiarem* adsciverit, ab hominibus imprudentibus et malignis facile in iniquam, magistratuumque auctoritati contrariam sententiam trahi posse videret, vid. v. 16. Loca huic simillima sunt Rom. 13, 1. seqq. Tit. 3, 1. Ὑποταγητε, reciproce vertendum per: *subjicite vos.* Luc. 2, 51. Rom. 3, 7. 1 Cor. 16, 16. Eph. 5, 22-24. Jac. 4. 7. alibi. Ουν, sc. ἱνα εποπτευωσι τα καλα εργα ὑμων. Ανθρωπινη κτισις, interpretes tam veteres, quam recentiores, *Oecumenius*, *Lutherus*, *Grotius*, *Wolfius*, alii, vnanimi consensu ex hebr. ברא Sirac. 7, 6. 34, 30. 34. 36. 40, 1. 9. quod inter alia etiam significet *ordinare*, pro *ordinationibus*, s. *statutis*, *quae inter homines locum habere debeant*, et haec iterum pro *regibus*, *magistratibusque ipsis* accipere solent. Sed haec

διὰ τὸν Κύριον· εἴτε βασιλεῖ, ὡς ὑπερέχοντι·
14 εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι᾽ αὐτοῦ πεμπομένοις, εἰς
ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν·
ὅτι

haec interpretatio ad ſenſum aptior, quam ad vſum loquendi; nam omnis Graecia hanc της κτισεως ſignificationem ignorat, et loca iſta, quibus verbum ברא ſic adhiberi putant, ex genere longe alio eſſe videntur. Equidem, cum in his acquieſcere non poſſim, πασαν κτισιν vt κτισμα Jac. 1, 18. ex hebr. כל בריה pro *omnibus hominibus* acceperim, Marc. 16, 15. vbi *Lightfoot*, Rom. 8, 22. Col. 1, 15. 23. 2. Cor. 5, 17. vocabulumque ανθρωπινη additum eſſe putaverim, quo minus quis ab hac voc. κτισεως ſignificatione aberret. Πασ. ανθ. κτισει ergo dicitur, pro πασιν ανθρωποις. Cave tamen arguteris, et miſere quaeras, quomodo tandem rel. chr. et *omnibus omnino hominibus* obſequium praeſtemus, jubere poſſit? Hoc eſſet, ſi quid aliud, vbi omnia cum pulviſculo excutere, vbi *efficacior* loquendi modus ſenſu *populari* accipiendus, et h. quidem l. ad ἐξουσιας ὑπερεχουσαις Rom. 13, 1. i. e. ad *eos* reſtringendus eſt, qui *nobis imperandi jus atque poteſtatem habent*: id quod verba, quae ſequuntur, ειτε βασιλει etc. neceſſario requirunt. Δια τον Κυριον, pro δια την εντολην τȣ Κυριȣ 1. X. cf. Matth. 22, 21. Ειτε- ὑπερεχ. junxerim cum v. 14. Βασιλευς, מלך, tempore Chriſti a Graecis, Judaeisque vocabatur *Romanorum imperator*, quia poteſtate fruebatur prorſus regia. *Joſ.* de b. i. 5, 13. *Spanh.* de vſ. et praeſt. num. T. 2. p. 397. Ὡς ὑπερεχ. pro ὑπερεχει γαρ παντων, vel: ἡ γαρ εξουσια αυτȣ εϛιν ὑπερεχουσα. Rom. 13, 1. *opibus enim et potentia valet*. Vocc. enim ὑπερεχοντος et ασθενεις, ελαττονες ſibi opponi ſolent. Loca vide ap. *Loeſnerum* et *Krebſium*.

14. Ἡγεμων, (alias διοικητης, Φροντιϛης, επιτροπος.) dicebatur *omnis omnino magiſtratus provinciarum, proconſul, propraetor, legatus Caeſaris, ipſi duces exercituum*, rel. ex quibus quidem h. l. *proconſules Aſiae* intellexerim. vid. *Grotium* ad Matth. 27, 2. Δι᾽ αυτȣ, ſc. τȣ βασιλεως. Ὡς πεμπομ. reſolv. διοτι πεμπομενοι εισι. *ab-legati ſunt*, ſc. *in provinciam, adeoque ipſius imperatoris loco haberi debent*. Joh. 20, 21. Eodem nexu πεμπειν ap. *Joſ.* ant. 17, 11. 2. Προσθηκην δε Συριας γεγονοτας ὑποτασσεσθαι τοις εκειсε

 ΠΕΜΠΟ-

15 ὅτι οὕτως ἐςὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀγαθοποιοῦν-
τας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν·
16 ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς
κακίας

ΠΕΜΠΟΜΕΝΟΙΣ ϛρατηγοις. Plura loca vid. ap. *Wetſt.* Εις εκδικησιν, pro εις το εκδικειν; εκδικησις vero eſt *vindicta, poenarum inflictio.* Κακωποιος, vid. ad v. 12. Εις επαινον. pro εις το επαινειν; επαινος autem vi oppoſ. της εκδικ. et ex vſu loqu. etiam bene Graecis ſatis trito, pro *praemio*, vt επαινειν pro *praemiis afficere.* Cf. Rom. 13, 3. 1 Cor. 4, 5. et locum ex *Xenoph.* oecon. p. 53. ſupra ad v. 12. allatum. Αγαθοποιοι, vi oppoſ. των κακοπ. ſunt *ii, qui a rerum novandarum ſtudio alieni, legibus potius morem gerunt.* Eandem ſententiam Paullus expreſſit Rom. 13, 4.

15. Cauſa ſubjungitur, cur Chriſtiani magiſtratibus obſequium praeſtare teneantur. Ὅτι, pro διοτι, vel γαρ. Ὅυτως εςι το θελ. τȣ Θεȣ, pro: τȣτο γαρ εςι το θελ. vel ταυτη εςιν ἡ εντολη τ. Θ. cf. Matth. 10, 16. Αγαθοποιειν, cave reddas h. l. per *beneficia conferre in aliquem*, quod ſenſum funderet ap. conſilio prorſus contrarium, ſed accipe pro: *recte agere omnino.* Eodem ſenſu hoc verbum v. 20. 3, 6. 17. 3. Joh. 11. αγαθοποιος v. 14. Sirac. 40, 20. et αγαθοποιΐα infra 4, 15. occurrit. Φιμȣν, proprie *os obturare capiſtro*, (a Φιμος, *capiſtrum*,) et de *bovibus triturantibus* dicitur, 1 Cor. 9, 9. 1 Tim. 5, 18. metaphorice autem *ad ſilentium redigo*, et omnino *compeſco.* Matth. 22, 12. 34. Marc. 1, 25. 4, 39. *Heſych.* Φιμȣν, επιςομιζειν. Φιμω in Gloſſar. *compeſco.* Αφρονες ανθρωποι, hic *pagani* vocantur, religionis chr. praecepta ignorantes, oppoſiti *Chriſtianis* συνιȣσι το θελημα τ. Θ. Αγνωσια, pro *calumniis ex ignorantia oriundis.* Iam totum hoc comma reſolverim ſic: Ἁυτη γαρ εςιν ἡ εντολη τȣ Θεȣ, ὁτι δια τȣ αγαθοποιειν (δι' εργων αγαθων) δει Φιμȣν τας λοιδοριας των αφρονων ανθρωπων, τας εξ αγνωσιας προερχομενας. *Denn ſo will es Gott, daſs ihr die ſchiefen Vrtheile vnwiſſender Leute durch eine rechtſchaffene Aufführung verſtummen machet.*

16. Iam cavet ap. vt ne Chriſtiani maligni ea, quae de *libertate* Chriſtiana diſputaverat, ad *peccandi libertatem* extendant. Ὡς ελευθεροι emphatice ſumendum pro: ὡς ανθρωποι αληθινως ελευθεροι, ſc. απο της ἁμαρτιας, αγαθοποιειτε. Joh. 8, 33. 36. Rom. 6, 18. 22. Επικαλυμμα

מכסה

κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δοῦλοι Θεοῦ.
πάντας τιμήσατε· τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε, τὸν 17
Θεὸν

מכסה, i. q. προφασις, *praetextus*. Nos eodem modo *Deckmantel*, pro *Beschönigung*. Ελευθεριαν εχειν επικαλ. της κακιας, i. e. *libertatis praetextu vti ad excusanda peccata*. Sic *Philo* de decal. p. 768. A. Το μη ποιεισθαι ΠΡΟΚΑΛΥΜΜΑ πισιν απισιας. de spec. legg. p. 785. C. ΠΡΟΚΑΛΥΜΜΑ των αμαρτηματων αιδω ποιησαμενη. Δυλοι Θεε ex hebr. עבדי יהוה nil amplius, quam *pii cultores numinis div.* vid. ad Jac. 1, 1. Consilio vero Petrus hoc voc. vtitur, vt habeat, quod ex diametro opponere possit voc. ελευθεριας, sensusque prodeat hic: *gerite vos pro hominibus vere* liberis, *sed, quod attinet ad obsequium Deo debitum, pro* servis *ejus* i. e. *omnibus, et singulis ejus praeceptis morem gerite*.

17. Iam ap. obsequium imperatori praestandum Christianis iterum vna cum amore erga fratres, et reverentia erga Deum, inculcans, providet, *vt ne aliud officium ab alio sejungi posse* arbitrentur. Παντας, *omnes sine discrimine*. Τιμησατε, pro praes. δει τιμαν. Vox τιμαν autem latius patet, et non *honorem* tantum, sed etiam *mutua charitatis officia* complectitur. Sic etiam apud *Isocratem* ad Demonicum. p. 4. τιμαν et αγαπαν invicem permutantur: Οἱ μεν γαρ, inquit, τυς φιλυς παροντας μονον ΤΙΜΩΣΙΝ, οἱ δε και μακραν αποντας ΑΓΑΠΩΣΙ. Quare non opus est, hoc praeceptum Petrinum ad eos restringere, *quibus honos quis debetur*. Cf. Rom. 13, 7. et *Derech Arez Suta*: *Esto honorans omnem hominem*. Iam, quinam sint illi παντες, et quid sit τιμαν, pro vario dignitatis gradu eorum, quos τιμαν jubemur, luculentius declarat ap. Αδελφοτης, hebr. אחוה Zach. 11, 14. 1 Macc. 2, 10, 17. est abstr. pro concr. την εκκλησιαν των αδελφων, vel τυς αδελφυς. Cf. *Dio Chrys*. 38. p. 472. D. Ἡ δε ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ τι αλλο εσιν, η ΑΔΕΛΦΩΝ ὉΜΟΝΟΙΑ; ἡ δε φιλαδελφια τι αλλο, η φιλων ὁμονοια; Eodem modo συμμαχια pro συμμαχοις *Herodot*. l. 1. p. 37. θεραπεια pro θεραπευυσι *Matth*. 24, 45. vbi plura dabit *Wetst*. Vid. nos ad voc. ἱερατευμα v. 5. et de voc. αδελφοι ad Jac. 1, 2. Ceterum vox αδελφοτης ex hoc loco Petrino scriptoribus ecclesiasticis et praecipue *Basilio* evasit receptissima. vid. *Suiceri* thes. eccles. sub hac voc. Αγαπαν, non est nostrum

Θεὸν φοβεῖσθε, τὸν βασιλέα τιμᾶτε.

18 Οἱ οἰκέται, ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ

noſtrum *lieben*, qui quidem animi affectus, omnibus erga omnes, nec eſt, nec eſſe poteſt, ſed potius, *aliorum commodis, quantum per vires licuerit, quocunque modo, et quacunque data occaſione, inſervire.* Verbo: *benevelle alicui, jemandem wohlwollen.* Cf. Gal. 5, 13. Φοβειν τον Θεον, eſt *pie venerari Deum.* vid. nos ad Cap. 1. v. 17. Βασιλεα τιμᾶτε, ſc. *obſequio legibus, ab ipſo latis, praeſtando.* Videri poſſit gradatio melius procedere, verbis τον βασ. τιμ. ante Θ. φοβ. poſitis; ſed cum ap. id praecipue ageret, vt *obſequium erga magiſtratum* Chriſtianis commendaret, vis hujus cohortationis mirifice augetur eo, quod primum in fine hujus comm. collocata eſt. Sed haec magis animo percipi, quam verbis explicari poſſe, ſentio ipſe. Loca noſtro ſimillima ſunt duo haec: *Sophocles* Ajac. v. 653.

Τοιγαρ το λοιπον εισομεσθα μεν
Θεοις εικειν,
Μαθησομεσθα δ'Ατρειδας σεβειν
Αρχοντες εισιν, ὡς θ' ὑπεικτεον

Artabanus ap. *Plutarch.* in Themiſtocl. p. 125. Ἡμιν δε πολλων νομων και καλων οντων, καλλιςος ουτος εςι· το τιμαν βασιλεα, και προσκυνειν εικονα Θεου, του τα παντα σωζοντος.

18-25. V. Ab obſequio magiſtratibus publicis praeſtando ap. nunc pergit ad *officia ſervorum erga heros*, neque enim ſublatam vult conditionem ſervilem inter Chriſtianos, ſed ſervos potius chriſtianos ad ſingula officia heris praeſtanda hortatur. Ὁι οικεται, pro ὑμεις ὁι οικ. Οικετης, *ſervus domeſticus, verna.* Ὑποτασσομενοι, ex more Hebraeorum ad. v. 12. jam notato pro ὑποτασσομενοι εςε, vel ὑποτασσεσθε. Εν, pro συν. Πας φοβος, pro φοβος μεγιςος. Sic et nos: *mit aller Ehrfurcht*, pro: *mit der gröſſeſten Ehrf.* vid. ad Jac. 1, 2. Αγαθος h. n. i. q. επιεικης, πραΰς, *nachſichtig, billig.* Σκολιος plane vt lat. *pravus*, proprie i. e. q. *obliquus*, Luc. 3, 5. (*Heſ.* σκολια, ουκ ορθα, δυσχερη, επικαμπη, ανισα, δυσκολα. ad animum vero vbi transfertur σκολιος eſt *malignus, improbus.* Act. 2, 40. Phil. 2, 15. Vnde *moroſus, aſper, difficilis*, i. q. alias χαλεπος, ποικιλος το ηθος, (*der bald ſo bald ſo iſt*), δυσκολος, quapropter etiam *Vulg.: dyſcoli* reddi

καὶ τοῖς σκολιοῖς. Τοῦτο γὰρ χάρις, εἰ διὰ συνεί- 19
δησιν Θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας, πάσχων ἀδίκως.

VARIAE LECTIONES.

19. Poſt χαρις adhuc habent παρα τῳ Θεῳ C. 7. 13. 21. 27. 29. 32. 36. Verſ. *Syr. vtr.* poſterior cum aſteriſco. *Damaſcenus Ephrem.* T. 2. p. 88. probb. *Beza* in annot. ed. 3. 4. 5. *P. Junio.* — Θεȣ 5. — παρα Θεῳ. 15. 18. *Antonius* 118. — Θεῳ. 8. Sed omnes hae voces interpretandi cauſa additae videntur, inprimis cum v. proximo 20. eadem phraſis: τȣτο χαρις παρα Θεῳ, legatur.

reddidit, vnde vero non ſequitur. Vulg. quae ſolennis eſt criticorum conjectura, etiam δυσκολοις pro σκολιοις legiſſe. Bene Syrus *duros et perverſo*, et Lutherus *wunderlich;* propius ad ſecundam ſignificationem accedentibus *Arab.* et *Aethiop.* qui reddunt *perverſae naturae et pravos.* vid. *Wetſt.*

19. 20. Sequitur ratio, cur ſervis, ne ipſis quidem dominis difficilioribus obſequium denegare, liceat. Τȣτο γαρ χαρις, minus graece, ac ſi dixerit ap. αὐτη γαρ χαρις ſc. εςι, quae quidem verba multifariam reddi poſſunt. Vel ſic: *hoc demum virtutis laudem meretur,* (χαρις ex hebr. חסר pro αρετη.) vel ſic: *in eo cernitur vera humanitas et indulgentia, ſi pacis fovendae cauſa, incommoda multa ſuſcipere non recuſaveris,* (χαριν, pro *gratia in dicendo et agendo*, quis non noverit?) vel ſic: *hoc enim eſt generoſum,* (ſi χαριεν pro χαρις ſubſtitueris.) vel ſic: *hoc enim veram gloriam nobis parat.* (χαρις ex hebr. חסר, *gloria* et ſi ſuppleveris ex v. 20. χαρις παρα τῳ Θεῳ. חסר לפני יהוה, *gloria ex ipſo Dei, de nobis judicio redundans*, i. e. *vera gloria.* vid. var. lect.) vel denique ſic: *hoc enim fauorem div. vobis conciliat.* (τȣτο χαρις ſc. εςι παρα τῳ Θεῳ, pro τȣτο γαρ χαριν τȣ Θεȣ ἡμιν παρεχει.) Quid praeferrem ipſe, dubius haererem, niſi verba: ποιον γαρ κλεος v. 20. poſteriorem explicationem prae caeteris requirere viderentur. Συνειδησις Θεȣ, *mens conſcia Numinis, vindicis verae hominum virtutis.* Λυπας, pro τα λυπηρα, *triſtia, ex moroſitate dominorum oriunda.* Πασχων, και πασχει, *et incommoda patitur*, iterum *moroſitate dominorum.* Αδικως, quod praeter hunc locum haud amplius in N. T. occurrit, eſt: *immerito, inique, ſine culpa.*

20 ἀδίκως. ποῖον γὰρ κλέος, εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ
κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιοῦντες καὶ
21 πάσχοντες ὑπομενεῖτε, τοῦτο χάρις παρὰ Θεῷ. Εἰς τοῦτο
γὰρ

VARIAE LECTIONES.

20. κολαζόμενοι, pro κολαφιζόμενοι, 7. 9. 27. 46. probb. *Hammondo*, *P. Junio*. Quae tamen lectio vel ex interpretamento, vel ex mendo librariorum oriunda videtur.

20. Amplificatur ſententia v. 19. Κλεος, i. eſſe q. v. 19. et in fine hujus v. χαρις, nexus clamat. Ποιον γαρ κλεος, ſc. εςι. pro: ȣδαμως κλεος vel χαριν ſc. ενωπιον τȣ Θεȣ, ὑμιν παρεχει, vid. ad χαρις v. 19. Similis verborum conſtructio Jac. 4, 14. ποια ζωη ὑμων; Ει — ὑπομ. ſic reſolverim: ει κολαφιζεσθε, διοτι ἁμαρτανετε, και ȣτως ὑπομενετε. Ἁμαρτανειν vero h. n. retulerim ad *obſequium heris denegatum*. Κολαφιζεσθαι, *colaphum accipere*, hinc ad *omnis generis contumelias*, et quidem h. n. *ab heris moroſis perferendas*, extendi, et i. eſſe q. paulo poſt audit πασχειν, et alias κολαζεσθαι, (vid. var. lect.) ne tironem quidem fugit. Αλλ' — Θεῳ, iterum circumſcripſerim ſic: αλλ', ει πασχετε, διοτι αγαθοποιειτε, και ὁμως ὑπομενετε, τȣτο etc. Αγαθοποιειν vero, vi oppoſ. ἁμαρτανειν, reſtrinxerim ad *obſequium heris lubenter et ex animo praeſtandum*. Ceterum nequeo mihi temperare, quo minus egregium illum *Senecae* locum de benef. 4, 11. huc transſcribam: *Ignoto naufrago navem, qua revehatur et damus et inſtruimus. Diſcedit ille vix ſatis noto ſalutis auctore, et nunquam amplius in conſpectum noſtrum reverſurus, debitores nobis Deos delegat, precaturque, illi pro ſe gratiam referant.*

21 — 23. Ad hoc obſequium heris praeſtandum, quo efficacius provocet Chriſtianos, ap. jam Chriſti exemplum, quem eundem acerbiſſimas contumelias, atrociſſimosque cruciatus ſumma animi magnitudine pertuliſſe affirmat, Chriſtianis ad imitandum proponit. Εις τȣτο, ſc. το πασχειν και ὑπομενειν. Εκληθητε, ſc. παρα τȣ Θεȣ, *invitati vel provocati eſtis a Deo, per inſtitutionem rel. chr.* vid. exc. 2. Tota autem haec loquendi ratio eſt ex genere eo, quo *certus* alicujus rei *eventus* cum *fine alicui propoſito*, et id, *quod ſaepe accidit*, cum eo, *quod ſemper fit*, commutatur. Quid? igitur, ſi totum hunc

γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς
ἴχνεσιν αὐτοῦ· ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ 22
εὑρέθη

VARIAE LECTIONES.

21. περι pro ὑπερ. A.

Ibidem ἡμων pro ὑμων 1. 2. 4. 11. 15. 16. 17. 18. 21. 25. 33. 38. 40. 45. 47. Ed. *Complut. Erasmi. Colinaei. Bogardi. Genev. Stephani. Wechelii. Plant. Bezae. Schmidii.* Verſ. *Vulg. Copt. Syr. Belg. Aethiop. Arab. Ephrem. Cyrillus. Damascenus. Cyprian. Tertull. Fulg.* al. Sic etiam ἡμιν pro ὑμιν 2. 4. 18. 45. 47. Ed. *Erasmi. Colinaei. Bogardi. Stephani* 3. *Bezae. Schmidii.* Verſ. *Copt. Syr. Belg. Aethiop. Arab. Ephrem.* Sed vtraque verborum commutatio, praecipue prior, eo conſilio excogitata videtur, vt ne quis ſalutis, per Chriſtum *omnibus* hominibus partae, expers hic judicetur.

hunc locum ſic circumſcripſerim: Ὑμας γαρ πολλακις δει πασχειν, διοτι εκληθητε εις την βασιλειαν των ȣρανων; ſervos enim Chriſtianos ab heris ethnicis duriter tractatos eſſe, quis dubitaverit? cf. 1 Theſſ. 3, 3. Matth. 16, 24. Ὁτι και Χριϛος, pro και γαρ ὁ Χριϛος, *nam Chriſtus adeo, quamvis omnium hominum longe innocentiſſimus, praeſtantiſſimus* etc. Ὑπερ, vel περι (vid. var. lect.) ὑμων, ſc. των ἁμαρτολων, *ad peccata vice veſtra expianda.* quo quidem ſenſu ὑπερ h. n. tenendum eſt in epp. Paull. Ὑμιν ὑπολιμπανων, pro και ȣτως ὑπελιμπανεν ὑμιν. Ὑπογραμμος, in Gloſſario *praeſcriptum*, (Nos: *Skitze.*) Hinc metaphorice, vt et h. l. i. q. ὑποδειγμα, *exemplar, ad imitandum propoſitum.* Nos *Muſter. Heſ.* ὑπογραμμος, τυπος, μιμημα, Επακολȣθειν ιχνεσι, ϛοιχειν ιχνεσι, Rom. 4, 12. περιπατειν τοις ιχνεσι, 2 Cor. 12, 18. et apud alios Graeciae ſcriptores ιχνεσι βαινειν, εις ιχνος ιεναι, καθ' ιχνος ακολȣθειν, (vid. *Wetſt.*) formulae ſolennes pro ὁμοιον ειναι τινι, vel μιμεισθαι τινα, tropo ex conſueta vitae cum *tramite* comparatione repetito. Eodem modo Hebraei, חלך אחר, Syri הלך בעקבא, Latini *veſtigiis inſiſtere, veſtigia premere*, Nos *in jemandes Fuſstapfen treten*, pro *imitari aliquem*. Cf. cum h. v. 1 Petr. 3, 17. 18. Joh. 13, 15. Phil. 2, 5. 1 Joh. 2, 6.

22. Apoſtolus jam uberius exponit ea, *quae Chriſti exemplo inſint imitatione digna*, verbis vtens ex Jeſ. 53, 9. depromtis, iisque tam ex ſ.

vatis,

23 εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει· παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι

VARIAE LECTIONES.

23. παρεδιδε δε τω κρινοντι δικαιως. *Vulg.* fic reddit: *tradebat autem judicanti fe injufte*, quod tum de *Pilato*, injufto judice, cui Jefus fe permiferit, intelligendum effet. Defendunt hanc lectionem *Richard Simon*, *Cafaubonus*, alii, ftatuentes *Vulg. interpr.* vere legiffe: τε αδικως, quod tamen in vniverfali codd. Graecorum, et verf. praecipue Syr. et Arab. confenfu, quae vulgarem lectionem tuentur, nemini probabile videbitur. Mendum librariorum potius in ipfa verf. Vulg. latere putaverim. *Cyprianus* quidem de bono patientiae et *Paulinus* ep. 2. locum fic allegant; fed *Auguftin* tract. in Joh. 21. et *Fulgentius* l. 1. ad Thrafymachum contrariam vocem *jufte* adferunt. Iam vero fieri facile potuit, vt librarii duorum illorum patrum loca interpolarent, cum id fine argumenti, quod tractabant, detrimento fieri potuerit; at vero *Auguftinum* l. c. *jufte* legiffe, dubitari non poteft, cum locum Petrinum eo fine attulerit, vt probaret, patrem et filium judicium exercere.

vatis, quam apoftoli mente de *Jefu Meffia* intelligendis. Alexandrini paulo aliter fic vertunt: οτι ανομιαν εκ εποιησεν, εδε δολος εν τω ςοματι αυτε, at in nonnullis codd. εδε δολος ευρεθη εν τω ςοματι αυτε. Fortaffe haec verba ad verba Petrina funt reficta. Ἁμαρτιαν ποιειν, vt ἁμαρτιαν f. ανομιαν εργαζεσθαι Matth. 7, 23. Jac. 2, 9. ex hebr. עשׂה חמס, פעל און i. q. ἁμαρτανειν. Ἑυρεθη, hebr. נמצא, quod quidem apud Jef. l. c. non exftat, fed recte fubauditur, pro ην. היה. cf. Jef. 39, 2. vbi נמצא per ην ab Al. vertitur. Δολος, מרמה, non *fraudem* folum, fed *omnis generis impietatem* involvit. fed *omnis generis impietatem* involvit.

Senfus eft: *qui nec agendo nec loquendo vnquam peccavit:* et haec eft mera periphrafis *hominis ex omni parte perfecti.*

23. Αντιλοιδορειν, q. αποδεναι λοιδοριαν αντι λοιδοριας, *convicia regerere, Schmähre- den zurückgeben.* Παραδιδωμι, q. επιτρεπω, *trado, permitto.* Παρεδιδε, fuppl. vel τας λοιδοριας των εχθρων αυτε, vel ἑαυτον, (vid. *Bos* ell. gr.) vel denique την κρισιν, quod equidem praetulerim, propter vocem κρινοντα, quae κρισιν praeftruit. Ὁ κρινων δικαιως, eft mera, fed apta eadem ad h. l. *Dei* periphrafis. Cf. cum h. l. *Jof.* ant. 7, 9. 2. Περι της τε παιδος αποvoιας

κρίνοντι δικαίως· ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν 24
ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις
ἀπο-

νοιας κοινολογησαμενος, και περι παντων επιτρεψας κριτῃ τῳ Θεῳ. Jer. 11, 20. Ceterum eandem indulgentiam Hebraei praecipiunt, eumque, qui ita agit, חסיד, *ſanctum* vocant. Loca *Schoetgenius* hor. hebr. p. 1040. collegit.

24. 25. Apoſtolus ſemel in hanc cogitationem, de cruciatibus Chriſti, quae totum animum ejus implebat, delatus, jam pergit ad explicandam *vim eorum homines beandi ſaluberrimam*, quanquam totum hoc argumentum ab hoc quidem nexu plane alienum erat. Ante oculos eum habuiſſe his commatibus Jeſ. 53. 4. 5. 6. quisque videt, quanquam tamen nonnulla tantum ad verbum transſcripſit. Ἁμαρτια, ex hebr. עון per dilogiam, quam vocant, hoc commate prima vice *peccatorum ſupplicia*, altera autem *peccandi libidinem* deſignat. Αυτος, emphatice ſumendum pro: *ipſe*, non *alia quaedam hoſtia*. Αναφερειν ἁμαρτιας vero Chriſtus dicitur, fracta alluſione ad hoſtias Judaeorum, quae peccata ipſis impoſita *ferebant*, ſicque peccatis onuſta *offerebantur* in altari, quod h. l. eſt το ξυλον; Εν τῳ σωματι αὐτȣ addita eſſe videntur, ad explicandum vocabulum αυτος. Ὃς — ξυλον igitur ſenſum fundunt hunc, ὃς ανηνεγκεν ἑαυτον, τȣτ' εςι. το σωμα ἀυτȣ, ἁμαρτιαις ἡμων βεβαρημενον, επι το ξυλον. Sic etiam *Syrus* intelligi vult, ſic reddens: *portavit peccata noſtra omnia, et aſcendere fecit illa.* Quae quidem interpretandi ratio eo mirifice adſtruitur, quod apoſtoli, olim Judaei, et ſacrificiorum diſciplina inſtituti, ea, quae Chriſtus pro nobis perpeſſus eſt, ad ſacrificii ſimilitudinem revocare ſoliti ſint, et quod Petrus ipſe 2, 5. αναφερειν de ſacrificiis offerendis adhibeat. Qui tamen de ſacrificiis h. l. cogitare nolunt, ii αναφερειν accipere ſolent, (vt hebr. נשא, lat. *ferre*, noſtrum *ertragen*,) vel pro *pati*, vt ſenſus prodeat hic: *qui peccatorum ſupplicia pro nobis perpeſſus eſt*; vel pro αφαιρειν, *auferre*, Joh. 1, 29 (ex hebr. נשא et סבל, quod Al. Lev. 10, 12. Num. 14, 8. alibi, per Αφαιρειν Joſ. 24, 32. 2 Sam. 21, 13. Eſr. 1, 11. per αναγειν, et Jeſ. 53, 4. eodem ſenſu per φερειν reddidere.) Nec aliter Paullus Hebr. 9, 28. intelligi vult, vbi *Latinus* ſic habet: "ad multorum *exhaurienda* peccata." Senſus

ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν· οὗ τῷ μώλωπι αὐτοῦ

ſus tum oritur hic: *qui peccatorum ſupplicia, morte ſua in cruce perpeſſa, ſuſtulit.* At vero: ΕΠΙ το ξυλον! Certe id pro ΕΝ τῳ ξυλῳ accipere, paullo durius mihi quidem videtur. Sunt etiam, et inter hos ipſe *Grotius*, qui voc. ἁμαρτιαις pro *peccato* retinent, quo ſolo tamen locus, alias facilis, perobſcurus et coactus redditur. Επι το ξυλον, על על pro εις το ξυλον. Eſt vero ξυλον ex hebr. עץ, quod non ſolum *inſtrumentum ligneum, quod in variis ſuppliciis varia forma adhibebatur*, ſed *varia ſuppliciorum genera ipſa*, ex vniuscujusque loci indole accuratius dijudicanda, indicat, h. n. i. q. ϛαυρος, *crux*. Act. 5, 30. 10, 39. 13, 29. Gal. 3, 13. Relege de hac re doctiſſ. diſputat. *Caſauboni* in exercitt. Anti-Baron. 16. §. 77. Ἱνα, *eo conſilio, vt grati animi ſenſu compulſi* etc. Απογινεσθαι proprie *procul abeſſe ab aliqua re*, deinde per euphem. eſt *mori*, quo ſenſu τῳ: γινεσθαι, *naſci*, opponitur. Saepiſſime ſic apud *Herodot*. 2, 85. Θρηνος δε και ταφαι σφεων εισι τοισι, εαν ΑΠΟΓΕΝΗΤΑΙ εκ των οικηιων ανθρωπος. 136. μηδ᾽ αλλον μηδενα των ἑαυτȢ ΑΠΟΓΕΝΟΜΕΝΟΝ θαψαι. 5, 4. κατα δε τον ΓΙΝΟΜΕΝΟΝ σφι και ΑΠΟΓΙΝΟΜΕΝΟΝ ποιευσι ταδε· τον μεν ΓΙΝΟΜΕΝΟΝ — τον ΑΠΟΓΙΝΟΜΕΝΟΝ παιζοντες τε και ἡδομενοι γῃ καλυπτȢσι. Plura loca vid. ap. *Raphel Wetſt. Krebs.* απογινεσθαι ἁμαρτιαις igitur ex opp. ζῃν τῃ δικ. i. q. Paullo audit αποθνησκειν τῃ ἁμαρτιᾳ, Rom. 6, 2. 10. νεκρον ειναι τῃ ἁμαρτιᾳ. 6, 11. *abſtinere a peccatis perpetrandis*. Δικαιοσυνη vi oppoſ. ἁμαρτιας, vt hebr. צדקה, pro *virtute* omnino. vid. *S. V. Koppii* exc. 4. in Gal. Ζῃν τῃ δικαιοσυνῃ, vi oppoſ. απογ. ἁμαρτ. *omnem vitam virtuti dicare.* Nos eodem ſenſu: *für die Tugend leben*. Paullus: ζῃν τῳ Θεῳ. Rom. 6, 10. 11. Gal. 2, 19. Ου — ὑμων, ad verbum transſcripta ſunt ex Jeſ. 53, 5. et quidem ſecundum verſionem Al. excepto hoc vno, quod Al. apte ad textum hebr. hunc locum prima perſona reddiderunt, quem Petrus, quod caſu factum eſſe videtur, quamvis praecedente verbo *primae* perſonae ζησομεν, *ſecunda* perſona enuntiat. Μωλωψ, quod proprie eſt *vibex* et *livor ex contuſione oriundus*, (vid. *Wetſt.* et *Raphel.*) ad *quemvis dolorem*, et h. n. ad omnes *cruciatus, atque miſerias Chriſti, pro nobis perpeſſas* transfertur. Cave tamen, arguteris in forma ſingu-

αὐτοῦ ἰάθητε. ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενα· 25
ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸ ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον
τῶν ψυχῶν ὑμῶν.

Ὁμοίως αἱ γυναῖκες, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις III.
ἀνδρά-

singulari μώλωψ, quasi tam innumera fuerint vulnera Christo inflicta, vt *vnus livor* totum corpus texisset; ad quas quidem argutias *Schoetgenium* descendisse video. Ὀυ τῳ μώλωπι αὐτȣ, vero pro τῳ μώλωπι, vel διὰ τȣ μώλωπος αὐτȣ, ad imitationem hebr. אשר בחם אשר בו אשר, Jos. 13, 21. Gal. 3, 1. Ιαθητε, spectat ad voc. μώλωψ, et positum est pro εὐδαιμονιαν εχετε; *cujus miseria vobis peperit salutem.*

25. Cf. Jes. 53, 6. Προβατα. Saepius *discipuli* cum *ovibus*, vti *doctores* cum *pastoribus* comparari solent. cf. Matth. 9, 36. Joh. 10, 11. 14. 16. Hebr. 13, 20. 1 Petr. 5, 4. coll. Num. 27, 17. 1 Reg. 22, 17. Πλανασθαι, h. l. sensu proprio: *a recta via aberrare.*

Sic *Homerus* de ovibus:
Αιγ' εν ορεσσι
Ποιμενος αφραδιησι διετμαγεν.

cf. de hac ovium simplicitate, et ad deerrandum proclivitate *Aristotel.* hist. animal. 9, 3. Επιςρεφειν, vi oppos. πλαν. est *redire ad pastorem,* *e cujus conspectu abierant.* Επισκοπος, ex hebr. פקיד, פקיד, vel מפקד designat eum, qui omnino alicuius rei, ex nexus ratione dijudicandae, curam gerit. Num. 4, 16. 31, 14. Jud. 9, 28. 2 Reg. 11, 16. 19. alibi. Hoc nexu igitur i. q. ποιμην, vel, si malueris, *pastor supremus,* αρχιποιμην, infra 5, 3. cui subditi sunt *pastores mercenarii.* Cf. ante omnia infra 5, 2. et Act. 20, 28. vbi ποιμαινειν et επισκοπ. invicem junguntur. Των ψυχων ὑμων, ex hebr. נפשותיכם, pro simpl. ὑμων, nisi forte voc. ψυχ. eo referre malueris, quod salus ea, quam Christus nobis comparavit, praecipue ad *animum* emendandum atque beandum spectat. Tropo remoto sensus remanet hic: *olim quidem expertes eratis religionis chr. felicitatisque ex ea ad nos redundantis, nunc autem participes ejus facti estis.*

Cap. III. 1 — 7. VI. Sequuntur *officia a conjugibus invicem praestanda,* et quidem officia *vxorum* inde a v. 1 — 6, *maritorum* vero v. 7. Cf. cum *toto* h. l. Eph. 5, 22 - 24. Col. 3, 18. 1 Tim. 2, 9. Ὁμοιως, vt ὡσαυτως, est trans-

ἀνδράσιν, ἵνα καὶ εἴ τινες ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ, διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς ἄνευ λόγου κερδηθήσωνται, ἐποπ-

VARIAE LECTIONES.

1. κερδηθησονται pro κερδηθησωνται A. 22. 24. 25. 26. 27. 30. 31. 32. 33. 35. 36. 37. 46. Ed. *Complut. Clem. Al. Oecumenius.* Videtur autem haec transmutatio ab iis inſtituta eſſe, qui, futura Graecorum paſſivis conjunctivis deſtitui, putabant. Sed ſimilem verborum formam habes 1 Cor. 13, 3. καυθησωμαι et Matth. 5, 25. qualis etiam eſt apud *Iſocratem* orat. ad Demonic. p. 10. οφθησῃ. *Dorismum* vero in hac ſtructura fruſtra quaeri, alii ſatis oſtenderunt.

transeundi particula 1 Tim. 2, 9. Αἱ γυναικες, pro ὑμεις αἱ γυν. vid. ad 2, 18. Ὑποτασσομεναι, iterum pro ὑποτασσεσθε. vid. ibidem et Eph. 5, 22. ὑποτασσεσθαι vero h. n. non tam *ſervilem*, quam *voluntariam* potius *obedientiam*, ex propriae infirmitatis ſenſu profectam, denotat. vid. loca a *S. V. Koppio* ad Eph. 5, 23. allata; quibus addo locum *Joſephi* adv. Apion. 2. Moſis inſtituta deſcribentis: γυνη δε χειρον φυσει ανδρος εις τα παντα. Paulo poſt: τοιγαρουν ὑπακουετω, μη προς ὑβριν ταυθ' ἡγουμενη, αλλ' ἱν' αρχηται. Θεος γαρ ανδρι το κρατος εδωκε. cf. loca ad v. 5 et 6 transſcripta. Ιδιοις ανδρασιν, pro τοις ὑμετεροις ανδρασι. 1 Teſſ. 2, 14. Eph. 5, 22. 24. *maritis veſtris.* Τινες, ſc. ανδρες. Λογος, per dilogiam prima vice λογον αληθειας, *religionem chr.* altera vero *oralem inſtitutionem rel. chr.* ſignificat, quanquam etiam, ſi malueris, vtraque vice ſenſu poſteriori retineri poteſt. Απειθειν τῳ λογῳ, alias *obſequium denegare rel. chr.* vel etiam *ad rel. chr. nondum acceſſiſſe.* Ει τινες απειθουσι, reſolv. per: ει τινες μη θελουσι πειθειν, vel πιστευειν. Δι αναστροφης, emph. pro δι ἁγνης vel καλης αν. vid. ad v. 2. Ανευ λογου, *ſine graviori admonitione, ipſo vxorum exemplo commoti.* Κερδαινειν, h. n. i. q. σωζειν, 1 Cor. 7, 16. *ad rel. chr. adducere*, nam *homo ad rel. chr. converſus* vt *lucrum*, vel *quaeſtus* conſiderari ſolebat, quem Deus vel rel. chr. feciſſe putabantur. cf. Matth. 18, 15. 1 Cor. 9, 19-22. Ceterum vere eo tempore accidiſſe, vt mulieres chriſtianae ſolo, quod praeibant, caſtae virtutis exemplo maritis ethnicis religionem chr. commendarent, non ſine aliqua veri ſpecie ex 1 Cor. 7, 16. colligi poteſt. Dicebant, *Grotius* inquit, quod dicebat *Libanius*: "Proh, quales feminas habent Chriſtiani!"

2 — 4.

ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν. 2
ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν, καὶ περιθέσεως 3
χρυ-

2—4. Iam quae in vniverſum expreſſerat ap. v. 1. per δι' ἀνασρ. ὑμων, nunc v. 2—4. accuratius definiuntur, et explanantur. Εποπτευσαντες, pro εαν εποπτευωσι. vid. ad 2, 12. Την—ὑμων, ſic reſolv. την αναςρ. ὑμ. ευσεβη και ἁγνην. Φοβος, ſc. τȣ Θεȣ. (quod in vocabulis, religioni exprimendae propriis, non raro omittitur) vid. ad 2, 18. *Paullus* vno verbo θεοσεβεια. 1 Tim. 2, 10. *Wetſtenius* φοβον τȣ ανδρος intelligi vult, coll. Eph. 5, 33. quo tamen loco nil efficitur, cum ibi ανδρα expreſſe addatur, quod h. l. nullo, quantum memini, ſimili exemplo eſſet ſupplendum. Αναςρ. ἁγνη, vita *pura*, i. e. *innocens, caſta, vitiis non contaminata.* cf. Phil. , 8.

3. Ὧν, ſc. γυναικων, pro ὑμων δε, vel ὑμετερος δε, ſc. ὁ κοσμος. Κοσμος vero *ornamentum*. Εςω ȣχ, pro ȣ δει ειναι, ὁ εξωθεν εμπλοκης etc. pro κοσμος εξωθεν ων, (vel εξωτερος,) ὁ εςιν (vel κατεχεται) ἡ εμπλοκη τρ. etc. *ornatus mulierum non debet eſſe externus, quippe qui continetur artificioſa crinium compoſitione* etc. Eandem formulam κοσμος εξωθεν vid. in loco *Philonis* mox allegando. Εμπλοκη τριχων. Comam vnguentis madidam (*Joſ.* b. j. 4, 9. 10. *Ovid.* de Med. Fac. 18. *Martial.* 3, 72. 10, 65.) et calamiſtro criſpatam (*Cic.* poſt red. 7. pr. Sextio 8. *Servius* ad Aen. 12, 98.) mulieres tam Graecae quam Romanae vel pectinis ope ex auro confecti, et κτενιον, ξανιον, vocari ſoliti, (*Pollux* 5. 16, 96. 10, 28. *Petronius* 126. *Ovid.* F. 1, 405.) vel acu crinali, eademque aurea, quam δορατιον, περονη, καλαμις, καλαμος, ευτροπον Graeci vocant, (*Pollux* 5, 96. *Martial.* 2, 66.) in orbem flectere ac in cincinnum denique colligere ſolebant. Ceterum quae a Petro h. l. in vniverſum εμπλοκη των τριχων, (quo quidem ipſo voc. etiam *Euſtath.* vtitur in Il. λ. p. 781. 52.) a Paullo πλεγματα 1 Tim. 2, 9. a reliquis vero Graecis modo πλοκιον, πλοκος, πλεκος, εμπλοκια, modo denique βοςρυξ, βοςρυχος, βοςρυχιον etc. ſpeciatim vero in *viris*, ſi qui forte flexo capillo incederent, κρωβυλος, ſ. κορδυλη, in *mulieribus* κορυμβος in *virginibus* denique σκορπιος vocantur. *Thucyd.* 1, 6. Schol. Romani vero muliebrem hunc capitis ornatum omnino

4 χρυσίων, ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος, ἀλλ' ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου

nino *tutulum* vocabant. cf. *Varro* l. 4 et *Val. Max.* 2, 1. Adſtipulatur his a me dictis *Heſych.* πλεκος, πλεγμα, εμπλοκια — το συν ταις θριξι πλεκομενον γυναιξιν πλοκαμοι, κονδυλοι τριχων πεπλεγμενοι. βοστρυχοι, πλοκαμοι. Περιθεσις, et περιτιθεναι non minus ac ſynonyma ενδυσις et ενδυειν ſunt formulae ſolennes de corpore tam veſtibus, quam aliis ornamentis amiciendo atque exornando. cf. 1 Cor. 11, 23. *Philo* 3. de vit. Moſ. p. 689. D. Επι μετουσιαν κλων των πατρωων, ει μη ειεν ὑιοι δευτερας θυγατερας, αἱς φησι δειν ΠΕΡΙΤΙΘΕΝΑΙ τον κληρον, ὡσανει κοσμον εξωθεν, αλλ' ουχ ὡς ιδιον και συγγενες κτημα. το γαρ ΠΕΡΙΤΙΘΕΜΕΝΟΝ ουδεμιαν οικειωσιν εχει προς το διακοσμουμενον, ἁρμονιας και ἑνωσεως αλλοτριουμενον. Χρυσια, *aurea* ſc. *ornamenta* vel *corporis omnino*, velut frontalia, annuli, monilia, inaures, etc. vel *capitis* potiſſimum, ipſis *crinibus* innexa, v. c. pecten, acus crinalis, etc. Sic etiam *aurum* ap. Ovid. ep. 21, 88. Περιθεσις χρυσιων, pro χρυσια περιτιθεμενα. Ἱματια πολυτελη, *ſplendida*, *pretioſa*, *purpurea*, quae μαλακα Matth. 11, 8. vocantur. Ενδυσις ἱματιων πολυτελ. iterum pro ἱματια πολυτ. ενδεδυμενα, ſ. καταστολη πολυτελης. Ceterum multus fuit mulierum tam Judaeorum, quam Graecorum atque Romanorum ex auro, argento, purpuraque ornatus. Adi loca haec: Ieſ. 3, 16. ſqq. *Phintys*, Grotio ad 1 Tim. 3, 9. citatus, feminis ſic praecipit: χρυσον δε και σμαραγδον ἁπλως μη περιτιθεσθαι, και γαρ πολυχρηματον, και περιφανιαν εμφαινον ποτ ταις δαμοτικας. vid. etiam *Clement.* paedag. 2, 10. *Jul. Paul.* ſent. 2, 4. *Val. Max.* 2, 1. *Poll.* 7, 24. *Plut.* ſympoſ. 6, 7. *Digeſt.* tit. *de auro, argent*[o] *mundo*, et loca deinceps ad finem v. 4. a nobis afferenda.

4. Αλλ', ſc. ὁ κοσμος ὑμω[ν] εσω. Ὁ κρυπτος ανθρωπος, v[el] ὁ εσω (vel εντος,) ανθρωπο[ς] Rom. 7, 22. Eph. 3, 16. v[el] oppoſiti του εξω (vel εξωτερου) ανθρωπου. vel *corporis*, mer[e] eſt periphraſis του νοος, alii[s] etiam ſcriptoribus commu[ni]nis, quorum verba *S. F*[r.] *Koppius* ad vtrumque Rom[.] et Eph. locum attulit, a[d] quem adeo lectorem abl[e]gatum volumus. (*Philo* d[e] Gig. p. 288. D. eodem ſen[ſu] dicit ὁ προς αληθειαν ανθρω[πος]). Ex ejusmodi formul[is] vero, in quas omnes om[ni] tempore homines natura[...]

ing[...]

ἡσυχίου πνεύματος, ὅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολυτε-
λές.

ingeniorum consensu facile incidere potuerunt, male, lectorum ab ap. Platonis aliorumque, apud quos hae formulae deprehenduntur, scriptorum, argumentum peti, idem ille exc. 9. ad Gal. p. 126. jam declaravit. Της καρδιας, vncis includenda censuerim, quia ad explicanda verba ὁ κρυπτος ανθρωπος addita esse videntur. Locus ita reddendus est, ac si scripsisset ap. sic: αλλ' ὁ κρυπτος ανθρωπος, τετ' εστιν' ἡ καρδια αυτε. Εν τῳ etc. cum formula ὁ κρ. ανθρ. ad quam copiosius explicandam haec adduntur, arcte jungenda sunt sic: ὁ κρ. ανθρ. ων, vel ὁ κατεχομενος, εν αφθ. etc. et hoc pro: ὁ κρ. ανθ. τετ' εστι το αφθαρτον etc. Το αφθαρτον — πνευματος, vero ex graecismo solenni, pro: πραΰτης και ἡσυχια τε πνευματος αφθαρτος. Αφθαρτον vero hanc πραΰτητα vocat, eandemque ad πνευμα refert, vt caducis corporis ornamentis opponatur. Alii αφθαρτον eo referunt, quod hae virtutes *semper coli* debeant a mulieribus; neque id male, quanquam parum ex nexu. Ὃ, pro τετο, sc. το αφθ. τε πρ. κ. ἡσ. πν. πολυτελες ενωπιον τε Θεε, יקר לפני יהוה, *pretiosum ex visu Dei judicio*, est ratio hebraica saepius notata, pro: μαλιστα πολυτελες. Comma hoc implicitum verterim fere sic: *Vielmehr sey Euer Schmuck der innere Mensch, oder das Herz, darunter verstehe ich eine sanfte stille Seele, ein Kleinod, was uns niemand rauben kann,* (αφθ.) — *ja das alles hat selbst in Gottes Augen einen hohen Werth.* Cf. cum l. n. *Plut.* praec. nupt. p. 141. D. Κοσμος γαρ εστιν, ὡς ελεγε Κρατης, το κοσμεν' κοσμει δε το κοσμιωτεραν γυναικα ποιεν' ποιει δε ταυτην ε χρυσος, ετε σμαραγδος, ετε κοκκος, αλλ' ὁσα σεμνοτητος, ευταξιας, αιδες εμφασιν περιτιθεσιν. *Plato* de rep. I. δικαιοσυνην δε ζητεντες, πραγμα πολλων χρυσιων τιμιωτερον. *Melissa* ad Claretam p. 749. Κοσμιοτητα και σωφροσυνην αντι χρυσω και σμαραγδω. *Aristoteles* in Oeconomicis: δαπανῃ τε και εσθητι, και τῃ αλλῃ κατασκευῃ χρησασθαι, και ελαττονι η κατα τες της πολεως νομες ενθυμεμενην, ὁτι μητε το των ενδυματων λαμπρον, μητε τε καλλες το εξοχον, μητε χρυσιε μεγεθος ετω συντελει εις συστασιν γυναικος, ὡς ἡ των πραγματων ευταξια και το τε βιε σεμνον τε και ευπρεπες. ὡς ἁπας μεν τοιετος ὁ της ψυχης κοσμος επερασος μαλλον, και βεβαιοτερος

5 λὲς. οὕτω γάρ ποτε καὶ αἱ ἅγιαι γυναῖκες αἱ ἐλπίζουσαι ἐπὶ τὸν Θεὸν, ἐκόσμουν ἑαυτὰς, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις

VARIAE LECTIONES.

5. αἱ ελπιζουσαι επι τον Θεον omittit *Aeth.* probante *Millio* prol. 1217. cui haec phrafis παρεμβλησεως fufpecta eft, fiquidem nemo talia, fi adfuiffent, omittere potuerit. Sed quomodo, arbitremur, factum effe, vt phrafis haec codices ad vnum omnes caeterasque verfiones occuparet, nifi pro genuina habenda effet? Videtur potius interpres Aeth. vel errore quodam, vel eam ob caufam, quia fenfum verborum αἱ — Θεον jam voc. ἁγιαι continere putabat, hanc phrafin vertendo praetermififfe. vid. comment.

Ibidem. εις pro επι τον AC. 13. 15. 27. 36. *Damafcenus.*

τερος πολλῳ, ὡςε μεχρι γηρας ἑαυτῃ τε και τοις παισι τον αληθη καλλωπισμον προσπορι-ζεσθαι. Vid. praeterea *Juftin.* 20, 4. *Ter.* Heaut. 2, 3. 47. *Senec.* confol. ad Helvid. 16. *Plautus* Amphitr. 2, 2, 209. quae quidem loca, quamvis egregia, huc transfcribere nimis longum foret.

§. 6. Ap. cohortationem *exemplo a Sara repetito* illuftrat. Ἁγιαι, vel *mulieres piae*, vel *mul. venerandae*, vt fit nomen honorificum. (vid. ad 1, 2.) Praefero prius propter ea, quae fequuntur. Ελπιζειν επι τον Θεον, (vel εις τον Θ. vid. var. lect.) hebr. בטח ביהוה, חסה ביהוה, Pf. 6, 12. *confidere Deo*, non minus quam αγαπαν τον Θεον, אהב יהוה, *Deum amare*, vt virtus praeftantiffima, pro quolibet *piae virtutis fenfu* omnino ponitur, ita vt in

γυνη ελπ. επι τ. Θ. mera *piae* mulieris periphrafis contineatur. Ὑποτασσομεναι, pro δια τε ὑποτασσεσθαι, vel ὑποτασσειν ἑαυτας f. ὑπακουειν v. 6. *durch Unterwürfigkeit.* Τοις ιδιοις ανδρ. iterum pro τοις ανδρ. ἑαυτων. vid. ad v. 1. Cf. cum l. n. *Clem.* ftrom. 4. p. 364. ex *Eurip.* Orefte: πασα γαρ δουλη εςι ανδρος ἡ σωφρων γυνη. *Meliffa* l. c. αρεσκειν δε, (δει) τω αυτῆς ανδρι, επιτελουσα ποιουσαν τας εκεινου θελησιας. α γαρ τῳ ανδρος θελησεις νομος οφειλει αγραφος ειναι κοσμιᾳ γυναικι, ποθ' ὁν χρη βιων αυταν. νομιζειν δε προϊκα ποτινενηχθαι ἁμα αυτῳ καλλιςαν και μεγιςαν ταν ευταξιαν. *Philemon* fragment. p. 35[?] v. 123. bonae vxoris eff dicit:

Μη κρειττον ειναι του ανδρο[ς]
αλλ' ὑπηκοο[ν]

ἰδίοις ἀνδράσιν· ὡς Σάῤῥα ὑπήκουσε τῷ Ἀβραὰμ, κύ- 6
ριον

6. Ὡς, pro ὄυτως. Ὑπακȣειν, i. q. pra ὑποτασσεσθαι. Κυριον αυτον καλȣσα, i. e. κυριον γαρ αυτον εκαλεσε. Κυριος vero est hebr. אדני, Genef. 18, 12. qui quidem locus hic refpicitur cf. 2 Sam. 11, 26. Eodem fenfu בעל Gen. 20, 3. Exod. 21, 3. Ioël 1, 8. Non folum vero Hebraeorum, fed etiam Graecorum vxores maritos κυριȣς vocaffe, abunde teftantur loca haec: *Plut.* de virt. mul. p 252. B. vbi Megifto, Timocleontis coniux fic Ariftotimum tyrannum alloquitur: ει μεν ης ανηρ Φρονιμος, ȣκ αν διελεγȣ γυναιξι περι ανδρων, αλλα προς εκεινȣς αν, ὡς ΚΥΡΙΟΥΣ ἡμων, επεμπες. *Ariftoph.* equit. 965. διωξεις Σμικυθην και ΚΥΡΙΟΝ. vbi Schol. fic: ὡσπερ εν ταις εισαγωγαις των εγκληματων κηρυττειν ειωθασιν, επειδαν γυναικι επιΦερεται εγκλημα. ὁυτω γαρ προκαλεισθαι ειωθασιν εν τω δικαςηριω. Ἡ δεινα και ὁ ΚΥΡΙΟΣ, τȣτ' εςιν ὁ ΑΝΗΡ. Adi etiam *Euftath.* in Od. ξ. p. 536. 34. Quid, quod, obfervante *Elsnero*, mariti non κυριοι folum, verum etiam δεσποται vocabantur. cf. *Eurip.* Med. v. 223. et Hel. 578. *Achill. Tat.* l. 5. p. 309. Romae quoque fic loquendi mos erat, quanquam, corruptis Romanorum moribus, ex more contrario vxores *dominae* a maritis vocabantur. Εγενηθητε, pro fut. εσεσθε. Τεκνα, emphat. fumendum pro ὀντως τεκνα εγεν. *licet non fitis natae Judaeae, filiae tamen ejus eritis.* τεκνον vero vel ὑιον τινος ειναι, pro more Hebraeorum etiam N. T. fcriptoribus recepto, vel *felicitatis*, vel *pietatis*, vel aliam quamcumque *fimilitudinem* exprimit, qua cum aliquo jungimur. Rom. 8, 16. 17. 9, 7. 8. Gal. 3, 7. alibi. Hoc nexu *pietatis* fimilitudo tenenda eft, ita vt fenfus prodeat hic: *huic Sara pietate fimiles eritis*, vel: *hanc Saram imitabimini.* Αγαθοποιȣντες, pro εαν αγαθοποιητε· αγαθοποιειν vero vel ad *virtutis ftudium* omnino extendi, vel ad *obfequium maritis ab vxoribus praeftandum* adftringi poteft, (vid. ad 2, 20.) prout πτοησιν deinceps acceperis. Μη Φοβȣμ. μηδεμ. πτοης. ex graecifmo folenni pro: και μη Φοβηθητε τινα πτοησιν. Και — πτοησιν, jam alii aliter interpretantur. Peffime omnium, qui πτοησιν de *libidine venerea*, vel *amore impotenti* intelligunt, quo fenfu omnino apud *Ariftotelem* de generat. animal l. 4. c. 5. occurrit. Verba fic audiunt: διο και των γυναικων ὁσαι προς την ὁμιλιαν ακρατεις την τοιαυτην, ὁταν πολυ-

ϱιον αὐτὸν καλοῦσα, ἧς ἐγενήθητε τέκνα, ἀγαθοποιοῦσαι καὶ

πολυτοκησωσι, παυονται της ΠΤΟΗΣΕΩΣ. Senfum tunc ex l. n. prodeuntem *Henr. Steph.* in Schediafm. l. 2. Sched. 12. p. 59. in fupplemento ad Tom. 5. Thef. crit. Gruteriani, exprimit, allatis Petri verbis fic pergens: *vbi non male fortaffe* μηδεμιαν πτοησιν intelligemus το περι μηδεμιαν επιθυμιαν εποτησθαι. Sed quis quaefo non viderit, quam coacta, apoftolo indigna, et a nexu prorfus aliena, haec fit interpretatio? *Grotius* de *terriculamentis* fermonem effe putat, *ad prodendam pudicitiam, quam magiftratus provinciarum faepe etiam minis attentaverint.* At vero et haec interpretatio ex longinquo repetita, et ex nimio ftudio, omnes virtutes, quarum hic mentio fit, in vita *Sarae* etiam deprehendendi, oriunda effe videtur. Nam vti αγαθοποιειν eo refert, quod Sara benigne exceperit hofpites, fic hunc locum eo fpectare putat, quod Sara Abimelechi cupiditati non cefferit. Gen. 20. Πτοησις potius f. πτοα, (a πτοεο, *perterrefacio, attonitum reddo*) vel eft *metus*, *quem fentio ipfe*, (vid. *Stephani* Thef. Tom. 3. p. 589. locaque a *Loefnero* et *Krebfio* e Pilone et Iofepho huc allata.) vel *metus, quem aliis injicio*, quo fenfu Φοβος v. 14. vfurpatur, i. q. εκπληξις. (vid. Alex. Prov. 3, 25. fic reddentes: και ϰ φοβηθησῃ πτοησιν επελθϰσαν ϰδε ορμας ασεβων επερχομενας.) *Priori* fenfu *Loesnerus* et *Krebfius*, *Stephanum* fequuti, πτοησιν, accipientes, *mulieres juberi* putant, *vt etiam tum pie et recte agant, cum nullus eas metus conftringat*, i. e. *fponte et vltro.* *Tunc* μηδεμ. πτοησ. ex hebraifmo abundare, et tota phrafis prope accedere videtur ad proverbialem noftram loquendi rationem: *thue recht, fcheue niemand.* *Lutherus* vero ftatuiffe videtur, apoftolum hac phrafi in vniverfum cavere voluiffe, ne, quod interdum vfu venire conftat, obfequio maritis praeftando, ad fervilem eorum metum dejici fe patiantur; locum fic reddens: *und feyd nicht fo fchüchtern;* nifi forte vtraque interpretatio per fe quidem minime fpernenda, h. n. tamen nimis generalis videri poffit. *Millius* porro et *W. Wall.* in not. crit. ad N. T. p. 353. pofteriorem voc. πτοησις fignificatum arripientes, *terrores* hic indicari putant, *quibus mulieres a fide mariitis probanda avocari poffint.* Nec id male, cum ap. v. 14. idem agens phrafi vtatur fimilli-

καὶ μὴ φοβούμεναι μηδεμίαν πτόησιν. Οἱ ἄνδρες ὁμοίως, 7
συνοι-

millima hac: τον φοβον αυτων μη φοβηθητε, μηδε ταραχθητε. Nolim tamen in exemplum hic adduci illud, quod Abrahamo et Sarae accidit Gen. 20, 2. fed de *terroribus* potius cogitaverim, *quibus ipſi mariti ethnici vxores a profitenda atque retinenda rel. chr. deterrere conabantur*, quia de his potiſſimum v. 1. fermo erat. Omnium tamen facillima ratio femper mihi viſa eſt, ex qua πτοησιν de *moroſitate maritorum duriorique vxorum tractatione* commode intelligi poſſe crediderim, ita vt fenſus prodeat hic: *Leiſtet ihnen Gehorſam*, (αγαθοπ.) *und laſſet euch ſelbſt dann nicht aus der Faſſung bringen, wenn ſie euch auch noch ſo hart anfahren und behandeln.* In hanc ſententiam et Rabbini Sarae exemplo faepius vſi ſunt. *Tanchuma* fol. 9, 3. *Sed Abrahamum coluit vxor ejus, et vocavit ipſum dominum* Gen. 18, 12. *Muſar* c. 6. *Stat coram eo vxor bona, et miniſtrat ei, et vocat eum dominum ſuum S. D. — Sapiens quaedam femina dicebat filiae ſuae, cum eam duceret ad thalamum: mea filia, ſta coram marito tuo, et miniſtra ei. Si fueris ei ancilla, ipſe tibi ſervus erit, et honorabit te vt dominam, ſed ſi extuleris te contra eum, erit tibi dominus, et tunc evileſces in oculis ejus, vt ancillarum vna.*

7. Cf. cum h. commate Eph. 5, 25. et Col. 3, 19. Οἱ ανδρες, vid. ad v. 1. Ὁμοιως, alias παλιν, *viciſſim*, *dagegen*. Συνοικουντες etc. Verborum ordo ex vulgari interpunctione, inſtitui folet fic: συνοικ. (fuppl. τῃ γυναικι) κ. γνωσιν, ὡς — τιμην, ὡς και κ. τ. λ. Sed quamvis bene fententia verborum ὡς — τιμην fic congruat cum 1 Cor. 12, 23. συνοικουντες tamen, quo referatur, *non* habet, απονεμοντες τιμην vero ad *duo* iſta: ὡς — γυναικ. et ὡς — ζωης referri debet, et fic quidem fenſus totius commatis valde impeditur. Quare equidem, poſita poſt γυναικειῳ, et ſublata poſt γνωσιν et τιμην interpunctione verba hujus commatis junxerim fic: ΣΥΝΟΙΚΟΥΝΤΕΣ κ. γν. ὩΣ ασθ. σκ. τ. γυναικειῳ, ΑΠΟΝΕΜΟΝΤΕΣ τιμην ὩΣ κ. συγκλ. χαρ. ζωης, εις κ. τ. λ. Sic συνοικ. *habet*, cui jungatur, απονεμ. τιμ. vero nonniſi ad *vnum* illud: ὡς — ζωης referatur neceſſe eſt, praetereaque parallelifmus quidam huic commati ineſſe videtur. Συνοικουντες, pro συνοικειτε, vel δει ὑμας συνοικειν. Verbum συνοικειν vero proprium quidem

συνοικοῦντες κατὰ γνῶσιν ὡς ἀσθενεστέρῳ σκεύει τῷ γυναι-

dem eſt *conſuetudini tori conjugalis*, (vid. loca ap. *Wetſt.*) non tamen ita, vt *domeſtica maritorum cum vxoribus conſociatio* excludatur, quae quidem ſignificatio, magna locorum abundantia a *Raphelio* in annot. Xenophonteis et Herodoteis ad h. l. aliisque ſatis confirmata, et h. l. potiſſimum accipienda eſt. Κατὰ γνῶσιν, vt ἐν γνώσει 2 Cor. 6, 6. adverbialiter reddendum per *prudenter*, quae quidem prudentia praecipue in *indulgentia* erga vxores cernitur. Sic κατ' ἐξουσίαν, Marc. 1, 27. *potenter*, κατ' ἀλήθειαν, Rom. 2, 2. *vere*, κατὰ τάξιν, 1 Cor. 14, 40. *ordinate*. Σκεύος, de *muliere* intelligendum eſſe, nemini dubium eſt, *tum* quia mulieres a veteribus inter *res* et *ſupellectilem* quodammodo relatae eſſe videntur; in quam quidem ſententiam inſignia mihi ſemper viſa ſunt loca *Homerica* haec: Il. ψ. 259. 261. θ, 290. 291. ι, 122-129. vbi inter reliqua praemia, victoribus propoſita, *lebetas, tripodas, equos, mulos, boves*, et i. g. a. etiam *mulieres* eodem tenore commemorantur; *tum* quia *Shoetgenius* hebr. כלי eodem ſenſu a ſcriptoribus Iudaicis adhiberi, plurium locorum ad 1 Theſſ. 4, 5. collectorum, et a *S. V. Koppio*, qui copioſius hanc rem tractavit, ad eundem locum jam tranſcriptorum, conſenſu luculentiſſime effecerit. Simili modo *Ariſtoteles* polit. 3. vxorem ὄργανον τοῦ ἀνδρὸς vocat. Verterim, quia nil aptius novi, *Geſchöpf*. Ἀσθενεστέρῳ, ſuppl. τοῦ ἀνδρὸς, ſc. quoad vires tam *animi*, quam *corporis*. Loca ſimilia, quibus, mulieres viris infirmiores eſſe, aſſeritur, *Wetſt*. *Schötg*. *Wolf*, alii, congeſſerunt. Quae quidem *infirmitatis* notio, quo efficacius exprimeretur, ap. etiam voc. σκεῦος, ſolenniori voc. γυνὴ h. l. praetuliſſe, mihi quidem videtur. Τῷ γυναικείῳ, ſuppl. σκεύει, quod propter σκ. proxime praecedens jure hic omittebatur ab ap. Iam verba συνοικ. — γυναικ. reſolverim ſic: συνοικεῖτε κατὰ γνῶσιν τῷ γυναικείῳ σκεύει, ὡς σκεύει ἀσθενεστέρῳ (i. e. ἐστι γὰρ σκεῦος ἀσθενέστερον,) *prudenter*, i. e. *indulgenter vivite cum vxoribus veſtris, cogitantes, mulieres conſtituere infirmiorem generis humani partem:* Ἀπονέμοντες τιμὴν iterum pro δεῖ ἀπονέμειν τιμὴν, ſc. αὐταῖς, vel τιμᾶν αὐτάς. (vid. *Wetſt.*) i. e. ſi nexum conſulas, *leniter tractari debent*. Cf. *Epictetus* 62. ἐπ' οὐδενὶ ἄλλῳ ΤΙΜΩΝΤΑΙ (α

γυναικείῳ, ἀπονέμοντες τιμὴν ὡς καὶ συγκληρονόμοι χάρι-

VARIAE LECTIONES.

7. συγκληρονομοι AC. 1. 2. 4. 6. 7. 9. 10. 11. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 21. 22. 46. 47. Ed. *Complut. Erafmi. Stephani. Plantin. Genev. Bezae. Bogard.* Verf. *Copt. Caftal. Hieronymus* c. Jovinian. 1, 4. probb. *Millio* prol. 1209. *Wetftenio*, *Grotio.* Quare etiam *Bengelius* hanc lectionem in textum fufcepit. συγκληρονομοις vero tuentur 7. 8. 26. 31. al. Ed. *Syr. Arr. Aeth. Arm. Vulg. Oecum. Ambr. Aug. Caffiod.* prob. *Wolfio. Griesbachius* vtramque lectionem pro aequali habet. Nos quidem praeferimus priorem, tum quia nititur codd. graviffimorum multitudine, (verfiones quidem antiquiff. pro lect. altera pugnare videntur, fed ex verff. pro neutra lectione hic repeti poteft praefidium, fiquidem, quicquid legerint, σ—οι vel —οις, fenfum femper eodem modo exprimerent, neceffe erat.) tum quia eft lectio difficilior. Perire enim videtur, admiffa hac lectione, vis argumenti hujus: *vxores eodem loco cum viris a Deo haberi*; quae tamen non perit, dummodo συγκλ. non ad ανδρας fed ad γυναικας retuleris. vid. comment. Lectio σ—οις vero facilior eft, fiquidem fenfum iftum manifefte fundit, et particula ὡς, quae non minus ασθενεστερῳ σκευει, quam συγκληρονομοις praemiffa eft, mirifice adftruitur.

Ibidem εγκοπτεσθαι pro εκκοπτεσθαι A. 1. 3. 4. 5. 6. 10. 14. 15. 17. 18. 19. 21. 24. 25. 27. 28. 32. 33. 36. 38. 4[illegible]. 45. 47. 50. 51. Ed. *Colinaei*, *Complut. E. Schmidii*, *Oecumenius.* Verf. *Vulg. Syr.* vtr. *Copt.* probb. *Grotio*, *Millio* prol. 1209. *Alberti. Wetftenio*, *Griesbachio.* Iure igitur haec lectio etiam a *Bengelio*, quem fequimur, pro magis genuina habita eft. Lectio εκκοπτεσθαι forfan inde orta eft, quod ex hebraifmo etiam preces *exfcindi* dicuntur. vid. comment.

αἱ γυναικες ὑπο των ανδρων,) τῳ κοσμιαι φαινεσθαι, και αιδημονες εν σωφροσυνῃ. *Mufar.* f. 74. 1. *Debet homo honorare vxorem fuam.* — *R. Hanina dicit: femper homo honorem tribuat vxori, nam non eft benedictio homini, nifi propter vxorem ejus. S. D. Gen.* 12, 16. *Bava Mezia* f. 59, 1. *Dixit R. Chelbo; femper homo cogitet de* gloria *vxoris fuae, nulla enim benedictio in tota domo ejus reperitur, nifi propter vxorem. S. D. Gen.* 12, 16. *Jevamoth.* f. 62. 2. et *Sanhedrin.* f. 76. 2. *Tradunt Rabbini noftri: qui vxorem amat ficut corpus fuum, eamque magis* honorat, *quam corpus fuum,*

de

χάριτος ζωῆς, εἰς τὸ μὴ ἐγκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν.

Τὸ

de eo ſcriptura dicit: Job. 5, 24. *et videbis, quod pax ſit domui tuae.* Ὡς και συγκληρ. arcte jungenda ſunt cum proxime ſuperioribus, et reſolv. per: εισι γαρ κληρ. (ſc. αἱ γυναικες,) χ. ζ. ὡσπερ ὑμεις, *vna enim cum vobis,* vel *non minus enim quam vos olim participes erunt vitae aeternae, adeoque eodem loco, quo viri, a Deo habentur.* Ζωη, pro ζωη αιωνιος. *felicitas olim in regno Meſſiano obtinenda,* Χαρις ζωης, vel ζωη εκ χαριτος δοθεισα, *vita aeterna, gratioſe nobis conceſſa,* vel χαρισμα ζωης, *beneficium vitae aet.* Quocunque ſenſu vero acceperis, χαρις ſemper cum ζωη junctum eſſe videtur, vt omnis *proprii meriti* cogitatio ab hominibus removeatur. *Grotius* χαρις ζωης pro χαρις ζωοποιουσα accipit, i. e. *gratia evangelica, quae ad vitam nos ducit;* ſed, ſi quid ſentio, non ſine magna duritie. Εις το etc. mente jungenda cum συνοικουντες et απονεμ. τιμ. et reſolv. per ἱνα μη εγκ. Εγκοπτειν proprie eſt *inſcindere,* εκκοπτειν vero, quae altera eſt lectio (vid. var. lect.) *exſcindere.* Metaphorice vero vtrumque voc. adhiberi ſolet pro *impedire, irritum facere.* Act. 24, 4. Rom. 5, 2. 1 Teſſ. 2, 18. 2 Cor. 11, 12. *Preces* vero *impediri* dicuntur, quando *vis earum imminuitur atque efficacia;* neceſſe autem erat, vt preces mariti, vxorem duriter tractantis, irritae fierent, quia non animo tranquillo et fiducia pleno ſummum numen precibus adire poterat. Ceterum *preces alicujus irritas factas eſſe,* veteres dixiſſe videntur, cum eum omnino *gratia divina carere, et improbum atque infelicem factum eſſe* declarare volebant. Hinc ſenſus hujus l. huc redire videtur: *benigne vobis tractandae ſunt vxores veſtrae, vt ne vos ipſi gratia div. excidatis.* Tota vero ratio, obſervante *Schoetgenio,* eſt hebraica. *Schemoth Rabba* ſect. 22. f. 121. 4. *Dixit R. Jehoſchua ſacerdos filius R. Nehemiae* וכי יש תפלה עכורה, *num quaeſo, preces quaedam abſcinduntur?* (i. e. impediuntur?) etc. *Ialcut Rubeni* f. 161. 3. ad Deuter. 7, 14. ſic habet: לא יהא ונפילתך עקורה לפני המקום *non erunt preces tuae quaſi e loco ſuo evulſae,* (i. e. irritae) *apud Dominum.*

Τὸ δὲ τέλος, πάντες ὁμόφρονες, συμπα- 8
θεῖς, φιλάδελφοι, εὔσπλαγχνοι, ~ φιλόφρονες. μὴ
~ ταπεινόφρονες.

VARIAE LECTIONES.

8. Ταπεινοφρονες, pro φιλοφρονες AC. 5. 7. 8. 9. 13. 14. a pr. m. 15. in m. 16 18. in m. 25. 27. 29. 33. 39. ex emend. 46. Ed. *Colinaei.* Verſ. *Syr. Erp. Copt. Arm. Clemens* paed. 3. 11. p. 296. *Antiochus* 79. 92. probb. *Bengelio. Griesbachio.* — φιλοταπεινοφρονες 40. *Euthal.* — φιλοφρονες ταπεινοφρονες 60. *Oecumenius* modeſti, humiles. *Vulg.* humiles, modeſti. *harl.* Alii *lat.* alterutrum. Nos ταπεινοφρονες pro genuina lectione habemus, tum propter codd. graviſſ. conſenſum, tum quia lectio eſt difficilior, ſiquidem cum rel. vocc. ὁμοφ. συμπαθ. φιλαδ. parum conſpirare videtur. φιλοφρονες interpretamenti ſpeciem prae ſe fert, in quod quidem ex vocc. ὁμοΦΡΟΝΕΣ et ΦΙΛαδελφοι facile quis incidere potuit. Lectiones vero φιλοταπεινοφρονες et φιλοφρονες ταπεινοφρονες inde ortae eſſe videntur, quod φιλοφρονες, ad marginem primum ſcholii loco poſitum, in contextum tandem librariorum culpa irrepſit. Minime vero cum *Millio*, difficiliorem lectionem ταπεινοφρ. ex ſcholio marginali in textum translatum eſſe putaverim.

8. 9. VII. Jam omnium virtutum hucusque commemoratarum ambitum ap. revocat ad vnum *mutui amoris* atque *concordiae ſenſum*, ad quem eo penitius exhauriendum vocc. ὁμοφρ. συμπαθ. etc. accumulata, nec adeo metaphyſica ſubtilitate invicem diſtinguenda ſunt. Το δε τελος, סוף דבר, Eccl. 12, 13. pro κατα δε τ. τ. *ſumma cohortationum mearum jam eo redit.* 1 Tim. 1, 5. Παντες, emphat. ſumendum pro: ȣ μονον ὁι ανδρες και ἁι γυναικες, αλλα ὑμεις παντες (vid. ad 3, 1. 7.) Εςε, vel δει ὑμας ειναι. Ὁμοφρονες, alias το αυτο φρονȣντες, Rom. 12, 16. 15, 5. 2 Cor. 13, 11. Phil. 2, 2. et το ἑν φρονȣντες, Phil. l. c. *qui idem ſentiunt, quod alii, nec contrariis ſtudiis ſe in diverſas partes trahi ſinunt*, verbo: *concordes.* Συμπαθεις, vel *gleichgeſinnt*, i. q. ὁμοφρονες. vel *mitleidig, theilnehmend*, quod praefero, tum propter vſum loquendi vulgarem, tum propter nexum cum iis, quae proxime ſequuntur. Φιλαδελφοι. Cum inter Chriſtianos ipſum nomen αδελφων ſit ſolenne, horum potiſſimum eſt, *amore fraterno invicem ſe amplecti.* 1 Theſſ. 4, 9. coll. v. 10. Rom. 12, 10. Hebr. 13, 1. Ευσπλαγχνος. hebr.

9 μὴ ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἢ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας· τοὐναντίον δὲ εὐλογοῦντες, εἰδότες ὅτι εἰς

hebr. רחום, vel מרחם, i. q. ελεημων, ιλεως, *benignus, propitius, facilis omnino vel in condonandis injuriis fibi illatis, vel in miferia alicujus lenienda, vel in quacunque alia re.* Quo tamen fenfu ευσπλ. ex hebr. רחמים (τα σπλαγχνα,) quod proprie *vifcera*, deinde, vt idem illud lat. vifcera, *fedem animi*, hinc denique *animum ipfum*, et praecipue *mifericordiae* et *benignitatis fenfum* fignificat, (vti ex formulis σπλαγχνα ελεες Luc. 1, 78. et σπλ. οικτιρμων Col. 3, 12. abunde apparet,) deducendum, et N. T. fcriptoribus proprium effe videtur; externis enim fcriptoribus ευσπλ. femper valet *vir forti animo*, vid. *Kypke* ad Eph. 4, 30. Φιλοφρονες, *amica mente praediti*, i. q. Φιλαδελφοι. Cf. Act. 28, 7. vbi *comitatis* praefertim, et *affabilitatis* notionem involvit. *Suïd.* Φιλοφρονεϛατα, Φιλικωτατα. Φιλοφροσυνη, δεξιωσις, η προσηνεια. Quodfi vero ταπεινοφρονες pro genüina lectione mecum habueris, antec. pofitum effe videtur pro confeq. fiquidem, qui *modefte de fe fentiunt*, aliis etiam *bene velle* folent.

9. Cf. 2, 23. Κακον, non *malum quodvis*, fed *injuria illata*. cf. voc λοιδ. quod fequitur. Λοιδορια, *verba contumeliofa*, ὑβρισματα. Ex tanta locorum fimilium a *Wetftenio* aliisque ad h. l. et Matth. 5, 44. collectorum multitudine, bina haec transfcripfiffe fufficiat: *Jof.* ant. 6, 13. 4. και γαρ, ει πονηρος ετος εις ἡμας. αλλ' εκ εμε δει τοιετον ειναι προς αυτον. *M. Antoninus* 6, 30. εΦερεν εκεινες τες αδικως μεμΦομενες εκ αντιμεμΦομενος. Τεναντιον δε, alias μαλλον δε. Ευλογεντες, pro ευλογειτε fc. αυτες. i. e. *bene potius iis precamini, beneficiisque eos exornate.* Matth. 5, 44. vid exc. 1. Ειδοτες, ειδετε γαρ. Εις τετο εκληθητε, eodem fenfu quo 2, 21. Κληρονομειν hebr. נחל, fimpliciter i. q. τυγχανειν τινος. vid. ad 1 Petr. 1, 4. Ευλογια, pro *felicitate ipfa olim obtinenda.* Videntur itaque ευλογια et ευλογεντες, per παρώνομασιαν pofita, non per ανταναкλασιν, quae *Grotii* eft fententia, verbum ευλογειν ad folas benedictiones, ore pronuntiatas, praeter rem reftringentis. Senfus eft: *Ea lege Chriftiani facti eftis, vt fummam olim felicitatem adipifcamini.* Jam mente fuppleri poteft vel hoc: *de quo enim, fi cogitaveritis, facile erit,*

mala

ἰς τοῦτο ἐκλήθητε, ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε.
Ὁ γὰρ θέλων ζωὴν ἀγαπᾷν, καὶ ἰδεῖν ἡμέρας ἀγα- 10

VARIAE LECTIONES.

10. Και αγαπων ἡμερας ιδειν 22. Lectio reficta ad verba Alexandr. Pf. 34, 13.

nala quaevis in hac terra perpeti; vel hoc: felicitatem vero illam ipfa erga inimicos indulgentia vobis comparabitis. Et fic quidem caufa in his verbis latet, cur ignofcendum fit inimicis. Poffint vero etiam verba ειδοτες — εκλ. vncis inclufa fic reddi: bene perfuafi, hanc veftram effe fortem, vt mala ab aliis perferatis. Praefero tamen prius, praecipue, vt verba ις τυτο εκλ. eodem, quo 2, 21. fenfu, ferventur. Cf. cum hujus comm. fenten-tia 2, 20. et 1 Tim. 4, 8.

10. VIII. Verbis λοιδ. αντι λοιδ. adductus ap. jam annectit ad linguam compefcendam brevem cohortationem, verbis, ex Pf. 34, 13. 14. repetitis, expreffam. Alexandrini vero hunc l. fic reddunt: τις εςιν ανθρωπος, ὁ θελων ζωην, αγαπων ἡμερας ιδειν αγαθας; παυσον την γλωσσαν σε απο κακε, και χειλη σε, τε μη λαλησαι δολον. Petrus igitur, cujus verba propter vnius codicis fuffragium (vid. var. lect.) in verba Alexandrinorum neutiquam transmutari poffunt, hunc locum, prout memoria eum tenebat, pronuntiaffe, putandus eft. Γαρ, part. tranf. pro δε. Ζωη, pro vita beata, vel felicitate omnino adhiberi, inter omnes fatis conftat. vid. ad Jac. 1, 12. Θελων αγαπαν, redundanter pro fimpliciori ὁ αγαπων ζ. vel ὁ θελων ζ. qui bene beateque vivere cupit, fc. in hac terra; (vid. ἡμ. αγαθ. quod fequitur.) nam quorfum Grotius, vt omnia promiffa evangelica, fic et hoc, ad aeternitatem referri velit, equidem non affequor. Ἡμεραι, ex hebr. ימים, pro vita vniverfa. Αγαθος, h. n. felix. Ἡμεραι αγαθαι, igitur vita beata. Ιδειν vero ἡμερας αγαθας, ex hebraifmo fatis noto (ראה ימים טובים) pro διαγειν βιον ευδαιμονα, ζην ευδαιμονως. Eodem fenfu etiam Anthol. 1, 29. 8. legitur: ὁταν θελῃ τις ἩΜΕΡΑΝ ΙΔΕΙΝ ΚΑΛΗΝ. Ceterum hic tam Alexandrini quam Petrus fenfum magis, quam verba textus hebr. exprefferunt. Verba enim hebr. fic audiunt אהב ימים לראות טוב, verbotenus fic fere reddenda: αγαπων ἡμερας (f. ζωην, εις το ιδειν (f. ωςε ιδειν,) αγαθα. Παυω,

ἀγαθὰς, παυσάτω τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον.

11 Ἐκκλινάτω ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιησάτω ἀγαθόν ζητη-

Παυω, non *ceſſo*, ſed *ceſſare facio*, *coërceo*, et in paſſ. *coërceor*, (1 Petr. 4, 1.) παυομαι vero, medium, *facio ceſſare me*, *coërceo memetipſum*, quorum illud, (niſi abſolute vtrumque voc. adhibetur, vt Act. 20, 1. Luc. 8, 24. 1 Cor. 13, 8.) cum infinitivo, vt l. n., hoc autem cum participio jungi ſolet. Luc. 5, 4. Act. 5. 42. 6, 13. 13, 10. 20, 31. 21, 32. Eph. 1, 16. Col. 1, 9. et Hebr. 10, 2. Non deſunt tamen neglecti hujus diſcriminis exempla. *Eurip.* Jon. v. 512. παυε dixit pro *deſine*, cum v. 650. rectius dixiſſet, παυσαι λογων. Simili modo *Heſiod.* Scut. Herc. v. 449. παυε μαχης, *deſiſte a pugna*. *Ariſtoph.* in Veſp. vbi Philocleon ad Bdelycleontem: παυε δελειαν λεγων, *mitte*, *deſine*, *ſervum dicere*; cum recte Ran. act. 5. ſc. 2. dixiſſet παυσασθον ηδη των μελων, et act. 1. ſc. 5. παυε, παυε, pro *inhibe*, *cohibe*. Quare etiam Alexandrinis et Petro, Alexandrinos ſequuto, ignoſcendum eſt, qui apte ad verba hebr. נצר לשונך מרע, reddunt per παυειν απο κακε, loco παυειν λαλειν κακον, vel magis congruenter cum iis, quae proxime ſequuntur, παυειν τε μη λαλειν κακον. (Sic. etiam παυειν apud *Plut.* Sylla p. 457. cum inf. praepoſito articulo occurrit: επαυσατε τε πραττειν.) Jacobus, 1, 26. eadem praecipiens, dicit χαλιναγωγειν την γλωσσαν *Lutherus*, ex antiquiori et nunc fere deperdito loquendi genere vertit: *der ſchweige ſeine Zunge*. Κακον complectitur *vitia quaelibet, quae lingua committuntur*, δολον, λοιδοριαν, ψευδος et i. g. a. Χειλη, ex paralleliſmo i. q. γλωσσα. Δολος ex eodem parall. i. q. κακον.

11. — μακαριοι v. 14. arcte cohaerent. Petrus nimirum IX. ſemel in locum illum Pſ. 34, 13. 14. delatus, transſcribendis etiam indidem verbis commatum 15. et 16. iterum ad *virtutis ſtudium Chriſtianorum omnino cohortando exacuendum* redit. Congruunt v. v. 11. et 12. cum verſione Al. praeter mutatam perſonam et verb. ὁτι οἱ v. 12. ab Al. omiſſa. Cf. etiam Pſ. 37, 27. Εκκλινειν απο κακε, סור מרע, i. q. Φευγειν, αποτιθεναι κακον, Φυλαττεσθαι ποιειν κακον. Κακον, vel κακια, πονηρια, *flagitioſitas omnino*, vel, v. 9. *injuria nobis illata*. Ποιει-

ζητησάτω εἰρήνην, καὶ διωξάτω αὐτήν. ὀφθαλμοὶ 12
κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν
αὐτῶν·

VARIAE LECTIONES.

12. Poſt κακα adhuc addunt: τε ολοθρευσαι αυτες εκ γης. 32. Ed. Complut. Plantin. Verſ. Syr. poſt. cum aſteriſco. Sed haec ex verſione Alexandrina. Pſ. 34, 16. textui illata eſſe, quisque videt.

ποιειν αγαθον, alias vno verbo αγαθοποιειν. 17. 2, 15. αγαθον vero, vi opp. κακ. vel virtutem omnino, vel mutui amoris officia deſignat. Ζητειν, בקש, et διωκειν, רדף sunt ſynn. gradu tantum diverſa, eoque conſilio invicem juncta, vt acerrimum virtutis ſtudium exprimerent. Latini eodem ſenſu hoc. perſequi adhibent. Ειρηνη, שלום, ſi κακον et αγαθ. de vitioſitate et virtute omnino intellexeris, pro felicitate acceperim, quodſi vero haec vocc. de injuriis nobis illatis, mutuique amoris officiis interpretatus fueris, ειρηνην priori ſignificatione pro concordia et pacis ſtudio tinuerim; id quod fere praetulerim, quia paulo ante de lingua, tanquam diſcordiarum fomite, ſermo erat. Eodem ſenſu ζητειν ειρηνην habes apud Joſ. b. j. 5, 8. 2. μη ΖΗΤΟΥΝΤΑΣ ΕΙΡΗΝΗΝ, και κατα Ρωμαιων ζην ... ρωρρημενες. Cf. cum l. n. 1, ... 2, 1. 2. Matth. 5, 9.

12 — 14. med. jam addunt... ad bene recteque vivendum incitamenta haec: Deum enim non minus eſſe remuneratorem virtutis, quam ſceleris vltorem, 12. nec fieri poſſe, vt alii nos offendant, ſi virtuti ſtudeamus; 13. quodſi vero vel maxime nos offendant, tantum abeſſe, vt mala, quae virtutis tuendae cauſa ſuſtineamus, pro veris malis habenda ſint, vt potius ad felicitatem noſtram augendam conferre videantur. 14. Δικαιοι, צדיקים, homines probi, pii. Επι δικαιες ſc. βλεπεσι, εις αυτες ατενιζεσι. Προσωπον, פנים, q. paulo ante οφθαλμοι, עינים. Ποιεντες κακα, κακοποιοι, 2, 12, 14. pro ανθρωποι πονηροι omnino. Επι ποιεντας κακα, ſc. βλεπει; ſequitur in Pſalmo, quod hic brevitatis cauſa ſubticetur, τε εξολοθρευσαι εκ γης το μνημοσυνον αυτων. In toto vero hoc commate recte explicando tenendum eſt hoc vnum: Deum ανθρωποπαθως dici oculos dirigere in homines, quando eos vel praemio vel ſupplicio afficit, auresque declinare ad preces hominum, quando preces eorum exaudit. Senſus igitur eſt: Deus praemiis exornat probos,

αὐτῶν· πρόσωπον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά.
13 Καὶ τίς ὁ κακώσων ὑμᾶς, ἐὰν τοῦ ἀγαθοῦ˜ μιμηταὶ γέ-
14 νησθε; ἀλλ' εἰ καὶ πάσχοιτε διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι.
Τὸν

˜ ζηλωταί.

VARIAE LECTIONES.

13. ζηλωται pro μιμηται AC. 3. 5. 7. 17. 27. 29. 33. in m. 40. Ed. Colinaei. Verf. Vulg. Syr. utr. Arab. Aethiop. Copt. Clemens. Damafcenus. probb. Grotio. Bengelio. Griesbachio. Forte ζηλωται eam ob caufam in μιμηται transmutatum eft, quia fciolo alicui invidiae notionem fimul involvere videbatur. Eft faltem ζηλωται lectio vulgari aequalis, imo forte praeferenda; id quod h. l. figno noftro ˜ tantum indicare voluimus.

probos, precesque eorum exaudit, ab improbis vero fupplicia fumit. Cf. Xenoph. hift. Graec. l. 5. p. 442. ὡς Θεοι ὑτε των ασεβεντων, ὑτε των ανοσια ποιυντων αμελεσι.

13. Τις ὁ κακωσων ὑμας, fc. εϛαι, vel δυναται ειναι, pro τις κακωσει ὑμας, vel δυναται κακον ὑμας, male tractare, vid. Act. 7, 6. 19. 12, 1. 18, 10. Αγαθον, bonum, honeftum, i. q. αρετη. vid. ad 2, 14. 15. Μιμητην γινεσθαι, pro fimpl. μιμεισθαι. Εαν — γενησθε, igitur pro: εαν αγαθοποιητε, 3. Joh. 11. Lectio ζηλωται eundem fenfum fundit, modo efficacius expreffum (vid. var. lect.) Sic. M. Antonin. 11, 20. τι γαρ σοι ποιησει ὁ ὑβριϛικω-τατος, εαν διατελης ευμενης αὐτῳ; Seneca de ir. 1, 32. M. Catonem in balneo quidam percuffit, imprudens; quis enim illi fciens faceret injuriam? poftea fatisfa-cienti Cato, non memini, inquit, percuffum me. Cf. etiam Sir. 7, 1. Ceterum Chriftianos quidem, quam vis virtutis honeftatisque ftudiofos, magiftratuum faevitia atque crudelitate multi tamen perpeffos effe, inter omnes fatis conftat; fed in oratione populari, qualis in literis effe folet, fic omnia ad fubtilioris veritatis modulum metiri velle, qui quaefo probaverit? partim cum Chriftianos faltem haud ita multa paffos effe nemo dubitaverit, quam fi parum virtuti ftuduiffent; partim cum ap. haec fibi objici poffe fentiens v. 12. ftatim declaret, de veris malis fibi hic fermonem effe, quae viro probo accidere poffe neget.

14. Αλλ' — μακαριοι, a commate 14. divulfa cum v. 13. jungenda funt, quia inde a verbis τον δε φοβον etc. nova parae-

Τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε, μηδὲ ταραχθῆτε·

paraenefis incipere videtur. Ἀλλ' ει και. Finxiſſe ſibi videtur ap. adverſarium ſic obloquentem: πολλα δε ομως πασχομεν; ad haec ille: αλλ' ει και, *ſed quamvis vel maxime* etc. alias enim apoſtolum ſimpliciter ει δε πασχ. dixiſſe putaverim. Πασχοιτε, *vario modo cruciemini.* (vid. ad πειρασμοι ποικ Jac. 1, 2.) Δικαιοσυνη, i. q. v. 16. αγαθη εν Χριςω αναςροφη. Δια δικαιοσ. vt ἑνεκεν δικαιοσυνης Matth. 5, 10. reſolv. per μονον δια δικ. *dummodo honeſta veſtra, et ad praecepta rel. chr. accomodata vivendi ratio in cauſa fuerit; ſo bald es nur um Eurer chriſtlichen Rechtſchaffenheit willen geſchieht.* Μακαριοι, ſc. εςε; (Jacobus eodem nexu et ſenſu πασαν χαραν ἡγησασθε 1, 2.) *tum* quia vel ex ipſa cogitatione, cruciatibus noſtris religionis cauſa conſtanter ſuſtinendis, ejusdem rel. chr. veritatem atque praeſtantiam magis magisque confirmatam atque declaratam eſſe, ſumma laetitia ad nos redundat, *tum* quia, ipſo Jacobo (l. c.) auctore, cruciatibus perferendis in recte agendo confirmamur, *tum* denique, quia Deum pro ſumma ejus erga nos benignitate, cruciatus, ſine culpa noſtra perpeſſos, nobis in vita futura remuneraturum eſſe, Chriſto ipſo aſſeverante, Matth. 5, 10. laeti ſperare jubemur. Iam vero ſi his ex cauſis in atrociſſimis licet cruciatibus felicitas noſtra inconcuſſa manet, ſponte ſequitur, quae commatis 13. ſententia erat, neminem homines vere Chriſtianos male tractare poſſe.

Iam ea, quae ſequuntur, vſque ad Cap. IV, 7. arctiſſimo vinculo invicem cohaerent, ſiquidem ap. poſtquam Chriſtianos in atrociſſimis licet calamitatibus felices tamen eſſe contenderat, hinc iam X. eos cohortari pergit, vt etiam propter religionem chr. vario cruciatuum genere afflicti, conſtanti animo coram magiſtratibus cauſam dicentes, religionem defendant, 14. 15. 16. praeſtare enim, inſontem pati, quam ſontem, 17. id quod, Chriſti exemplo copioſius deinceps illuſtratur, 18 — 22. atque confirmatur. C. 4, 1 — 7. Vtitur vero ap. ad exprimendam hanc cohortationem verbis ex Jeſ. 8, 12. 13. repetitis, iisque h. n. a nexu eo, quo apud Jeſaiam leguntur, prorſus diverſo, ſic fere intelligendis: τον φοβον αυτων, pro κατα τον φοβ. α. et hoc pro δια τε φοβε α. φοβος, מֹרָא, autem active ſumendum pro: *metus, quem*

θῆτε· Κύριον δὲ τὸν Θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις
15 ὑμῶν. Ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦν-
τι

VARIAE LECTIONES.

15. χριστον pro Θεον AC. 7. 33. in m. Verſ. *Vulg. Syr. vtr. Copt. Clemens. Fulgentius.* prob. *Millio.* prol. 1248.

quem illi vobis, praecipue in judicio, (v. 15. 16.) *injicere conantur,* verbo εκπληξις, *terriculamentum,* et i. q. πτοησις v. 6. Cf. *Gellius* 9, 12. *Metus aeque ac injuria, atque alia quaedam id genus, ſic vtroqueverſum dici poſſunt. Nam metus hoſtium recte dicitur, et quum timent hoſtes, et quum timentur. Itaque Salluſtius in hiſtoria prima metum Pompeji dixit, non quod Pompejus metueret, (quod eſt vſitatius,) ſed quod metueretur. Verba haec Salluſtii ſunt: Id bellum excitabat metus Pompeji victoris, Hiempſalem in regnum reſtituentis. Item alio in loco: Poſtquam remoto metu Punico ſimultates exercere vacuum fuit.* Florus 1, 17. *Erat* terror *ingens tot ſimul tantorumque populorum.* 3, 10. *tantus gentis novae* terror *in caſtris.* Sophocles. *Philoct.* 1244. στρατον δ'Αχειων ου ΦΟΒΗ πρασσων ταδε. N. συν τῳ δικαιῳ τον σον ου ταρβω ΦΟΒΟΝ. Αυτων, ſc. *hoſtium Chriſtianorum, qui auctoritate valebant, magiſtratuque fungebantur.* cf. v. 15. 16. Al. habent αυτȣ, quod ſpectat ad λαος proxime praecedens. Φοβεισθαι Φοβον etiam apud *Eurip.* junctim deprehenditur. Troad. 1165. βρεφες τοσονδ' εδεισατ'; ουκ αινω ΦΟΒΟΝ, όστις ΦΟΒΕΙΤΑΙ, μη διεξελθων λογῳ. Φοβεισθαι vero et ταρασσεσθαι mere ſunt ſynn. gradu tantum diverſa, eoque conſilio accumulata, quo efficacius exprimatur ſententia haec: vt *nulla* poenae formidine ſe a ſtatu mentis dejici patiantur. Al. ſenſu prorſus non mutato, pro μηδε ταρ. reddunt ουδε μη ταρ.

15. Κυριον — ὑμων, LXX interpp. brevius ſic exprimunt: κυριον αυτον ἁγιασατε. Ἁγιαζειν, הקדיש, cum ἁγιος, קדוש, *pie venerandus* Deus dicatur, nil aliud eſſe poteſt, quam *pie venerari Deum omnino,* i. q. alias δοξαζειν, λατρευειν, σεβεσθαι, ευλογειν, δουλευειν etc. vid. ad 1, 15. Loca ex Judaeorum ſcriptis collecta vid. ap. *Wetſt.* et *Schoetg.* Εν ταις καρδιαις ὑμων, i. e. *precibus, votis, gratiarum actione etc. ſola mente conceptis,* ſc. ſi palam eum venerandi copia vobis a magiſtratibus, denegata

fuerit

τι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, μετὰ πραΰτη-
τος καὶ φόβου· συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθήν, ἵνα ἐν ᾧ 16
καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, καταισχυνθῶσιν οἱ
ἐπη-

fuerit. *Homerus* eodem sensu εφ' ὑμων, εν σιγη. Ἑτοιμοι δε, sc. εςε. Αει, *quovis temporis momento, quo religionis, quam profitemini, ratio a vobis exigetur.* Προς απολογιαν, i. e. εις το δεναι λογον, (vid. quae sequuntur.) *ad caussam reddendam, cur facti sitis Christiani.* Phil. 1, 7. 17. 2 Tim. 4, 16. Act. 22, 1. Παντι, ἑκαςῳ, *non magistratibus solum, sed unicuique rationem reposcenti.* Περι, redundat, vt saepius. Η εν ὑμιν, sc. εσα ελπις, i. e. *ipsa religio chr., qua,* praeter reliqua bona, per Christum nobis parta, *felicitatem post mortem futuram sperare* jubemur. Cf. Eph. 1, 4. 1 Thess. 4, 13. Col. 1, 5. Act. 26, 7. Putem vero, apostolum eam ob caussam ελπις ἡ ἐν ὑμιν εσα pro διδαχη τε Χριςε dixisse, vt ipso hoc vocabulo vel Christianis ad defendendam religionem chr. animum adderet, vel saltem iis subindicaret, απολογιας initium faciendum esse a spe immortalitatis, per Christi doctrinam hominibus confirmata. Μετα — φοβε, iungenda cum ἑτοιμοι προς απολ. Πραΰτης, *mansuetudo, qua religionem defendimus,* ab omni acerbitate, et in magistratus ethnicos contumacia, alieni. Φοβος, vero, *reverentia, verecundia,* magistratibus debita, ex qua illa ipsa πραΰτης oriunda est.

16. Εχοντες, vel pro μονον δε δει ὑμας εχειν, vel pro εχετε γαρ. Συνειδησις αγαθη, est συνειδησις τε αγαθε, *persuasio, se vel omnino, vel singulari quadam occasione bene recteque egisse.* Ex priori significatione sensus oritur hic: *conscii enim vobis estis, vos, praecipue ex quo Christiani facti estis, pro virium modulo bene recteque egisse;* ex posteriori vero hic: *persuasum enim habetis, vos tueri religionem verissimam, praestantissimam.* Nos: *denn Ihr seyd Euch Eurer guten Sache bewusst.* cf. infra ad. v. 21. Ἱνα — κακοπ. Sententiam eandem verbis iisdem expressam vide supra 2, 12. ad quem locum cogitando iam revoluitur ap. Εν ᾧ, vel, vt supra l. c. pro באשר, διοτι. vel δι αυτε τετε, δι ὃ etc. sensu hoc: *vt pudore afficiantur ipsis istis conviciis,* h. e. *vt illiberalis et inhonesta eorum agendi ratio palam se prodat per ipsa ista*

ἐπηρεάζοντες ὑμῶν τὴν ἀγαθὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφήν.
17 Κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιοῦντας, (εἰ θέλοι τὸ
θέλημα τοῦ Θεοῦ,) πάσχειν, ἢ κακοποιοῦντας·
18 ὅτι καὶ Χριστός ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ἔπαθε,
δίκαιος

VARIAE LECTIONES.

17. θελει omittunt 24. 26. — θελη 45. — θελει AC. 1. 2. 10. 11. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 21. 28. 29. 31. 32. 33. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 46. Lectionar. 1. Ed. *Complut. Erasmi* 1. *Colinaei. Plantini. Genev.* Codd. *Lat. Clem. Al. Oecumenius* ed. probb. *Wetstenio. Griesbachio.* Quare θελοι pro vulgari θελει jure in textum recepit *Bengelius.*

ista convicia, quibus vos infectati sunt. 2 Cor. 9, 4. Επηρεαζειν, omnino quidem est *nocere*, *damno afficere*, praecipue vero apud externos scriptores, vt et h. n. denotat, *deferre aliquem apud judicem; obtrectare, criminari in judicio*, i. q. paulo ante καταλαλειν ὡς κακοπ. *Demosthenes* Midiana p. 413. και βοηθησουσιν οἱ λεγοντες ὑπερ αυτου, ουχ' ουτω τουτῳ χαριζεσθαι μα τας θεους βουλομενοι, ὡς ΕΠΗΡΕΑΖΕΙΝ εμοι δια την εχθραν. *Plutarch.* Agesil. p. 599. περι τας κρισεις ὁμοιως, οἱς εκεινος ΕΠΗΡΕΑΖΟΙ, τουτους εδει πλεον εχοντας απελθειν. *Philostrat.* l. 8. vit. Apollon. c. 4. p. 324. ΕΠΗΡΕΑΣΑΝΤΟΣ δε του κατηγορου την ὑπεροψιαν. cf. *Jos.* ant. l. 16. c. 4. p. 550. et *Pollux* onom. l. 8. c. 6. Hinc etiam δικη επηρειας, *der Proceſs gegen einen Chicaneur.* In N. T. hoc voc. eodem ſenſu habes Matth. 5, 44. Luc. 6, 28. Αγαθη εν Χριςῳ αναςροφη, pro αναςροφη αγαθη και εν Χριςῳ (i. e. κατα τας του Χριςου εντολας,) εσα. *vita bona, et ad praecepta Christi accommodata.* Eandem verborum conſequutionem habes v. 2.

17. Κρειττον γαρ, ſc. εςι *praeſtat enim;* cur vero praeſtet ad v. 14. explicatum lege. cf. 2, 20. Αγαθοποιουντας, ſc. ὑμας. αγαθ. vero pro διοτι αγαθοποιειτε, vel δι' εργα αγαθα, i. q. v. 14. δια δικαιοσυνην. Ει — Θεου, vnci includenda, et ex pleonaſmo hebr. אם כן ירצה רצון אלהים accipienda ſunt pro: ει θελοι αν ὁ Θεος, vel εαν Κυριος θεληση, Jac. 4, 15. 1 Cor. 4, 19. *ſi Deo ita viſum fuerit.* Πασχειν, vid. ad v. 14. Η κακοποιουντες, pro η διοτι κακοποιειτε, vel δι' εργα κακα, πονηρα.

18 — 22. Iam. *Christi exemplo* copioſius explicatur praeſtare, inſontem pat...

qua...

δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ὑμᾶς προσαγάγη τῷ Θεῷ· θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύ-

quam fontem. Ὅτι, redundat. Καὶ, *adeo.* Senfus eft: non *homines* modo, fed *adeo* Chriftus, *omnium hominum longe innocentiffimus, praeftantiffimus.* Ἅπαξ, *femel et in perpetuum*, facrificiorum quotannis iterandorum ratione habita. cf. Hebr. 9, 26. 27. 28. *Suidas* ἅπαξ αντι τȣ αποφαντικως η παντελως. Eodem fenfu etiam apud τȣς ἔξω. Loca vid. apud *Bos* et *Alberti* ad Jud. 5. quae, quamvis fignificationem *omnino, plane*, ex iis elicere conuentur, maximam partem tamen fenfum a nobis conftitutum confirmant. Sic etiam Hebraei voc. אחת Prov. 28,18. Pf. 89, 35. et Latini voc. *femel* adhibent. *Ter.* Phorm. 5, 7. 8. f. et *femel et in perpetuum* iungit *Flor.* 2, 12. vbi *Dukerus.* Cf. praeterea *Bentlejum* ad *Hor.* ferm. 2, 8. 24. et *Burmannum* ad *Quintil.* l. 1. c. 2. p. 30. et ad *Declamat.* 6. p. 128. et ad *Valer. Flaccum* l. 7. v. 127. Nos: *ein für alle mahl.* Περὶ ἁμαρτιων, pro ὑπερ ἁμαρτιων, i. e. *ad expianda peccata noftra.* Rom. 8, 3. et alibi faepiffime. Cf. ea quae fequuntur. Δικαιος ὑπερ αδ. fc. επαθε. Qua quidem verborum confequutione vis orationis magis augetur, ac fi ordinem verborum inftituiffet fic: ὅτι και ὁ Χριστος, ὡς ανηρ δικαιος, ἁπαξ περι των ἁμαρτιων των αδικων επαθε. Ἵνα - Θεῳ, vel ad ea quae praecedunt, vel ad ea, quae fequuntur, referri poffunt, fenfu femper eodem. Ἡμας, fc. ανθρωπȣς, idque pro παντας ανθρωπȣς. Προσαγαγῃ τῳ Θεῳ. προσαγειν et προσαγωγη, Eph. 2, 18. 3, 12. Rom. 5, 2. *benevolentiae atque amicitiae alterius alicui conciliandae* notionem omnino involuit, quae et h. l. retinenda videtur, nifi forte, fenfu ne minimum quidem mutato, προσαγειν pro προσελθειν, quo LXX. hebr. קרב et נגש reddere folent, Jof. 3, 9. alibi, (et προσαγωγη pro προσελευσις Eph. 2, 18. 3, 12.) accipere malueris, ita vt *accedere ad Deum* ex eadem metaphora i. fit q. *frui benevolentia atque gratia divina.* Σαρξ, ex hebr. בשר, pro σωμα ανθρωπινον, vid. *S. V. Koppii* exc. 9. in ep. ad Gal. Θανατωθεις μεν σαρκι, i. e. θ. μ. εν τῃ σαρκι, idque pro κατα την σαρκα, vel κατα το σωμα. Ζωοποιειν, non modo *in vitam revocare*, fed etiam fecundum hebr. חיה Pf. 30, 4. (vid. *Trommium.*) *in vita*, vel *vivum confervare.* Sic et h. l. acceperim. Πνευμα,

 vi

19 πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκή-

VARIAE LECTIONES.

19. Poſt φυλακη addunt κατακεκλεισμενοις C 8. 25. Ed. *Colinaei.* *Beda.* Verſ. *Syr.* Codd. *Lat.* Sine dubio correctorium bibl.

vi oppoſiti της σαρκος, et ex hebr. רוח, pro ψυχη, נפש. Cf. Luc. 1, 47. Rom. 1, 9. 8, 16. 1 Cor. 5, 3. et praecipue 1 Petr. 4, 6. et 1 Cor. 6, 20. vbi apte ad l. n. σωμα et πνευμα eodem ſenſu invicem iuncta leguntur. πνευματι vero iterum pro εν πνευματι, et hoc pro κατα το πνευμα.

19. Εν ᾧ, ſubintellexerim ex antec. πνευματι, i. e. και κατ' αυτο το πνευμα. Φυλακη. hebr. כלא, בית כלא, כלוא et משמרת (exempla vid. apud *Trommium* Tom. II. p. 649. et 650.) alias שאול, *locum* ſignificare, *quem animae hominum poſt mortem ſubire putabantur*, et hanc de *inferno* ſententiam in Aegypto oriundam, inde ad Graecos, Romanos, Iudaeosque, quanquam ſub alia apud alias gentes forma, transtuliſſe, hic verbo tetigiſſe ſufficiat, cum, prolixius de hac veterum ſententia diſſerere, anguſti commentarii, quibus circumſcripti ſumus, fines, non ſinant. Φυλακην autem hunc infernum Hebraeis potiſſimum dictum eſſe, ejus rei cauſa latere videtur in eo, quod vmbrae, ex veterum ſententia, *invitae* in orco detineri, meritaque *ſupplicia* ſuſtinere putabantur. Scite *Epictetus*, *Raphelio* citatus: ὁπȣ τις ακων εςιν, inquit, εκεινο ΦΥΛΑΚΗ αυτῳ εςι καθο και Σωκρατης ȣκ ην εν Φυλακη, ἑκων γαρ ην. Huc ſpectant loca Homerica, quibus tartarus *ferreas portas*, *aereaque limina* habere commemoratur. Cf. Od. λ. 2 6.

Ἡ δ' εβη εις Αϊδαο ΠΥΛΑΡΤΑΟ ΚΡΑΤΕΡΟΙΟ

Il. θ. 15.

Ενθα (ſc. εν Ταρταρῳ) ΣΙΔΗΡΕΙΑΙ τε ΠΥΛΑΙ, και ΧΑΛΚΕΟΣ ΟΥΔΟΣ

coll. ibid v. 367. 479. quae quidem egregie imitatur *Virgilius* Aen. l. 6. v. 548. ſeqq. Adi vero ante omnia noſtrum 2 ep. 2, 4. Τοις εν Φυλακη ſc. ȣσι, vel κατακεκλεισμενοις (vid. var. lect.) Πνευματα i. e. *animae corpore exutae* vulgo *vmbrae*. Nos: *die Schatten*, vel *die abgeſchiednen Seelen*, i. q. infra 4, 6 οἱ νεκροι. cf. Hebr. 12, 23 Apoc. 6, 9. De animabus vero *flagitioſorum hominum Noachi aevo viventium* in voc. πνευματα potiſſimum cogitandum eſſe, v. 19. requirit. Πορευθεις, non prorſus redundare putaverim ſed cum de πνευμασι ſermo ſit, ad *deſcenſum animae* in *ipſum hunc locum*, retulerim.

Home-

ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ Θεοῦ 20

VARIAE LECTIONES.

20. ἀπεξεδεχετο AC. 1. 4. 5. 6. 7. 9. 10. ex emend. 11. 15. 16. 17. 18. 21. 22. 24. 25. 27. 32. 36. 37. 38. 39. 41. 42. 43. 44. 46. 51. 56. Ed. *Complut. Plantin. Genev. Bengelii.* Verſ. *Copt. Vulg. Syr. vtr. Aethiop. Origenes.* probb. *Caſtalione, Hammondo, Bos, Millio, Grotio, Wetſtenio, Griesbachio.* — ἁπαξ εδεχετο, 2. 10. 26. 29. 30. 31. 33. 35. 45. 47. Ed. *Erasmi* 1. *Ald. Colinaei.* — *Erasmus* denique: ſuſpicor, inquit, legendum fuiſſe ἁπαξ εξεδεχετο, eamque conjecturam in editione 2 et ſqq. recepit, quam ſequutus eſt editor Oecumenii contra MSS. Lectionem ἁπαξ εδεχετο vero librariorum culpa ex απεξεδεχετο facile oriri potuiſſe, dubio caret; niſi forte adeo quis ita emendaverit, quo magis ſenſus horum verborum τῳ: ἁπαξ επαθε v. 18. reſponderet.

Ibidem. ολιγοι. A. 3. 5. 8. 17. Ed. *Colinaei.* Verſ. *Vulg. Cyprianus. Origenes, Fulgentius.* prob. *Bengelio.*

Homerus hoc nexu θυμος απεπτατο. Od. λ. v. 206. alibi. vid. nos ad v. 22. Κηρυττειν et κηρυγμα, vti ευαγγελιζεσθαι, et ευαγγελιον, vocabula *tradendae religioni chr.* propria. Matth. 10, 7. 11, 1. Marc. 1, 38. 3, 14. Luc. 4, 44. Rom. 10, 14. 15. aliis locis. Απειθειν, vox generalis de quovis *impietatis genere*, ex nexu accuratius conſtituendo, vſurpari ſolita. Hoc loco acceperim pro απιϛειν, ut ſint *fidem obſequiumque denegantes Noacho, ad vitae ſanctitatem eos provocanti.* His iam ita ex linguae nexusque rationibus explicatis, non poſſum, quin ſtatuam, mentem Petri in hoc loco ſcribendo fuiſſe hanc: *Chriſtum poſt mortem quoad animam ad inferos abiiſſe.* Quem quidem horum verſiculorum ſenſum, vna cum aliis aliorum interpretum rationibus, copioſius explicavimus exc. 3.

20. Ὁτε απεξεδεχετο, arcte jungendum cum απειθησασι ποτε. v. 19. Απεδεχετο, vel ſupplendum την μετανοιαν των απειθεντων, vel abſolute ſumendum pro: *cum Deus exſpectaret*, i. e. *non ſtatim poenam iis immitteret.* Si quis tamen lectionem ἁπαξ εδεχετο receptae praeferre poſſit, voc. ἁπαξ eodem ſenſu, quo v. 18. retinendum eſt. Ἡ τȣ Θεȣ μακροθυμια, pro ὁ Θεος μακροθυμος, vel ὁ Θεος δια της μακροθυμιας αυτȣ. Ἐν ἡμεραις Νωε, hebr. בִּימֵי נֹחַ, *tempore Noachi*, ſenſu ſemper eodem tam ad απειθησασι, quam ad απεξεδ. quod praetule-

Θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε, κατασκευαζομένη[ς] κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγαι, (τουτέστιν ὀκτὼ,) ψυχαὶ διεσώ-θησαι[ν]

tulerim, quia parum diſtant, referri poteſt. Jam quae ſequuntur κατασκευαζομενης — ὑδατος, apoſtolo in mentem veniebant, dum Noachi mentionem faceret, adeoque hic ad amplificandam ſententiam annectuntur. Cf. in toto h. l. Gen. 6, 11 ſqq. Εις ἣν διεσωθησαν, invicem jungunt *Erasmus Schmiedius*, *Elsnerus*, alii, per rationem ellipticam, ſic reſolvendam: εις ἣν εισερχομενοι διεσωθησαν. Vid *Lucianus* ver. hiſt. l. 2. p. 771. μολις ὑπο λευκεθεας ΔΙΑΣΩΘΗΝΑΙ ΕΙΣ την των Φαιακων χωραν *Idem.* Pſeudomante p. 903. ΔΙΑΣΩΖΟΜΑΙ ΕΙΣ την Αμαστριν. *Etymol.* Φαρος— ὁ δε ὡρος λεγει, ὁτι τῃ καρια προσπλευσαντος Αλεξανδρυ ἡ ἑλενη παρεκαλει Φαρον τινα κυβερνητην παρα τῳ γενει, ΔΙΑΣΩΣΑΙ αυτον ΕΙΣ Λακεδαιμονα. *Jos.* cont. Ap. l. 2. p. 1061. τῃ ἑβδομῃ ἡμερᾳ ανεπαυσαντο ΣΩΘΕΝΤΕΣ ΕΙΣ την χωραν την νυν Ιυδαιαν λεγομενην. *Diod. Sic.* l. 2. p. 131. ὁι δε πολλα κακοπαθησαντες μολις ΕΙΣ την οικειαν ΣΩΖΟΝΤΑΙ. In mentem etiam venit locus *Homericus* his ſimillimus, Il. τ. v. 401. 402.

Αλλως δη Φραζεσθε ΣΑΩΣΕΜΕΝ ἡνιοχηα
Αψ Δαναων ΕΣ ὁμιλον. — —

Cf. quoque Act. 27, 44. 2 Tim. 4, 18. Crediderim vero εις ἣν facilius adhuc pro εν ᾗ accipi poſſe. Ολιγαι arct[e] jungendum cum ψυχαι reli[q]uis: τυτ' εςιν οκτω, paren[t]heſi incluſis. Quodſi ver[o] ολιγοι pro genuina lection[e] habueris, ſupplendum e[ſt] ανθρωποι, verbaque τυτ' εςι[ν] οκτω ψυχαι vncis includend[a] ſunt. Ceterum poſt ſcriptur[um] hoc vocabulum apoſtol[o] demum in mentem veniſſ[e] videtur, melius eſſe, nume[rum] conſervatorum additi[s] verbis τυτ' εςιν οκτω accura[]tius indicare, alias eum ſta[]tim ſcripſiſſe putaverim: ει[ς] ἣν οκτω ψ. δ. Οκτω, *Noë* ſc. *vxor, filii tres, tresque nu[*rus*]. Gen. 6, 18. cf. 2 Pet[r.] 2, 5. Ψυχαι, ex hebraiſm[o] noto, pro ανθρωποι. Act. [2,] 41. 7, 14. Ὑδωρ, pro κατα[]κλυσμος. 2 Petr. 2, 5. heb[r.] מבול Gen. 7, 17. Διεσωθησα[ν] δι ὑδατος, alii accipiunt pro δ. εν ὑδατι, *in mediis aqu[is] ſervati ſunt*, vel pro: δ. [δι] ἡμερων ὑδατος, (*die Tage de[r] Fluth hindurch, — währen[d] der Fluth.*) alii vero, ſenſ[u] prorſus non mutato reddu[nt] per: δ. εξ ὑδατος, *ex inu[n]datione ſervati ſunt.* N[e]que id contra vſum loquend[i] vtroque enim ſenſu accip[i] poſſunt loca haec: *Xenoph*[.] d[e]

θησαν δι' ὕδατος, ὃ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει 21
βά-

VARIAE LECTIONES.

21. ὃ. AC. 1. 3. 10. 11. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 22. 38. 39. 40. 45. 46. 47. 51. Ed. *Erasmi*, *Colinaei*, *Bogardi*, *Stephani*, *Wechelii*, *Bengelii*. *Cyrillus*. *Damascenus*. *Oecumenius*. *Cyprianus*. Verf. *Vulg.* prob. *Grotio* ὧν, 1 in m. — ᾧ. 35. C. *Salmasius*. P. *Junius*. — ὧν. 42. Lectionem difficiliorem ὃ in tot codicum confenfu caeteris longe praeferendam effe, dubio caret.

de exp. Cyri l. 5. p. 380. ed. alt. Hutch. ὅτι ΔΙΑ πολλῶν τε καὶ δεινῶν, ὡς ἡμεῖς ἀκȣ́ομεν, πραγμάτων ΣΕΣΩΣΜΕΝΟΙ παρεσε. *Iof.* ant. 2, 16. 5. θαυμάσαι δε μηδεις τȣ λογȣ το παράδοξον, ει αρχαιοις ανθρωποις και πονηριας απειροις ΕΥΡΕΘΗ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΟΔΟΣ και ΔΙΑ θαλασσης, ειτε ΔΙΑ βȣλησιν θεȣ, ειτε κατ' αυτοματον. *Iuftin.* hift. l. 44, c. 4. *Per omnes cafus fortuna quadam ferva-tus, ad poftremum ad regnum tot periculorum mife-ratione* (vel fecundum ed. Iunt. *admiratione*) *pervenit.* Vtraque vero explicatio cum v. 21. parum cohaerere videtur; quare malim equidem δι' ὕδατος ex fignificatione maxime propria accipi pro: ἐφ' ὕδατος, *per aquam*, f. *ab aqua* fervati funt, quippe quae arcam innantem fuftinebat. vid. ad v. 11.

21. Solo ὕδατος vocabulo deducitur ap. in *baptismi* cogitationem, fententiamque innectit hanc: *nos eodem modo nunc per baptismi aquam fervari, vti olim Noachus cum fuis per diluvii aquam fervatus fit.* 'Οι — βαπτισμα, refolvendum eft fic: το δε ὕδωρ και ὑμας νυν μεν σωζει, αλλ' ὡς βαπτισμα, f. αλλ' εν βαπτισματι, ὁ εςιν αντιτυπον, fc. τῳ ὑδατι τȣ κατακλυσμȣ. Quodfi vero ᾧ pro genuina lectione habueris (vid. var. lect.) locus circumfcribendus eft fic: τȣτῳ δε τῳ ὑδατι (fc. τȣ κατακλυσμȣ,) αντιτυπον εςι το βαπτισμα, ὁ νυν σωζει ἡμας. Senfus vtrinque idem. Και ἡμας, opponitur *Noacho ejusque familiae*. Senfus eft: *aqua non folum Noachum cum fuis fervavit, fed et nos adhuc fervat.* Σωζει, *caufa felicitatis eft, olim in regno Meffiano obtinendae.* vid. fupra ad 1, 5. coll. 9, 10. Αντιτυπον, ex τυπȣ notione explicandum; τυπος proprie eft *ictus*, (a τυπτω.) deinde *fignum ipfum, quod ictu exclufum eft*, Act. 7, 43. κατ' εξοχην denique *fignum rei futurae.* Rom. 5, 14. Hinc αντιτυπον eandem fignificationis varietatem mutuatur, ita vt proprie fit το αντικειμενον τῳ μαλακῳ, και μη ὑπει-

βάπτισμα, ὀυ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνει-

ὑπεικον τῃ ἀφῃ, vt ex *Philopono* declarat *Suidas*, f. το αντιφρον και σκληρον, vt *Moschopulus* et *Hesych.* nec non *ictus repercussus*, metaphora ab incude et malleo repetita. (Sic χωρια σκληρα και ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ, *dura et aspera loca* funt apud *Plutarchum* de fuperftit. init. *Heliodorus* porro l. 9. p. 432. thoracem dicit effe αντιτυπον τῶν βελων χρημα, *rem, quae telis vehementer resistit*. Nec non *Porphyrius* petram αντιτυπον de antro Nympharum adhibet. p. 253. *Iulianus* denique epift. 54. p. 441. ὁτι εστιν ηχω, inquit, φωνης ες αερος πληξιν αντιτυπος ηχη, προς τεμπαλιν της ακοης ανταναχλωμενη.) Vid. αντιτυπος Hebr. 9, 24. eft *res* f. *exemplar typo, vel figno rei futurae refpondens*; verbo: *res praefigurata*; (*Hef.* αυτυπος, — pro αντιτυπος — ισος, ὁμοιος. *Schol. Sophocl.* in Philoct. v. 1455. αντιτυπον, αμοιβαιον, αντιμιμον. *Mofchopulus* αντιτυπα, τα μεταγεγραμμενα, και τον αυτον τυπον εχοντα, απο τε τυπος. vid. *Suiceri* thef. eccl. T. I. p. 383. feqq.) quo quidem fenfu voc. αντιτυπ. et h. l. tenendum effe videtur, ita vt fenfus prodeat hic: *aqua Noachum cum fuis fervavit* v. 20. — *fed aqua* (fic jam pergit ap. v. 21.) *et nos adhuc*

fervat, fc. in baptifmo, cujus typus erat inundatio Noachica, et qui huic typo prorfus refpondet. Vide quaefo quam arcte fic omnia cohaereant. Quodfi vero δι ὑδατος v. praeced pro εξ ὑδατος f. εν ὑδατι acceperis; vel claudicat fimilitudo, fiquidem in inundatione Noachica *ex* vel *in* aqua fervati funt homines, in baptifmo vero *per* aquam; vel animo fupplendum eft in fine v. 20 fententia haec: *aquam fuiffe caufam falutis Noachi, ejusque familiae.* Ceterum tota haec comparatio vnice revocanda eft ad *aquam*, quae in baptifmo adhibetur, et ad *falutem omnino*, per baptifmum nobis comparatam; minime vero ad baptifmi *finem*, falutisque hujus *rationem* extendi debet. Jam fequitur ratio, cur baptifmus nobis fit caufa falutis. Ου — ρυπε, per appofitionem quam vocant, ad voc. βαπτισμα referenda, et refolvenda funt per: ε καθ' ὁσον το βαπτισμα εστιν αποθεσις ρυπε σαρκος. Αποθεσις, προλεσις, πλυσις, λετρον. Hebr. 10, 23. Σαρξ, ex hebr. בשר iterum pro σωμα. Ρυπος σαρκος, pro ρυπος σαρκικος, σωματικος, *körperlicher Schmutz*. *Iuftinus* dial. c. Tryph. τι γαρ οφελος εκεινε τε βαπτισματος, ὁ την σαρκα και μονο

συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεὸν, δι' ἀνα-

το σωμα Φαιδρυνει; Αλλα, iterum ſuppl. καθ' όσον το βαπτισμα εςι συνειδ. κ. τ. λ. Επερωτημα αγαθης συνειδ. *Elſnerus* reddi vult per *confugium conſcientiae ad Deum, et poſtulatio ſalutis;* quia Alex. Dan. 4, 14. אח שאל per επερωτημα, et דרש f. שאל יהוה per επερωταν Θεον reddiderint. Jeſ. 30, 2. 65, 1. Ez. 20, 1. 3. coll. Hebr. 10, 22. 23. 4, 16. Eandem επερωτηματος ſignificationem etiam apud auctores externos obviam eſſe ſtatuit. *Thucyd.* l. 3. p. 209. το τε ΕΠΕΡΩΤΗΜΑ βραχυον ῳ τα μεν αληθη αποκρινασθαι, εναντια γιγνεται, τα δε ψευδη, ελεγχον εχει. *Idem* p. 219. νομιζοντες το ΕΠΕΡΩΤΗΜΑ σφισιν ορθως ἕξειν. Sed in locis iſtis V. T. שאל et דרש יהוה valet: *cognitionem Dei ſibi acquirere*, idque pro conſequenti: *Deum pie venerari;* apud *Thucydidem* vero l. c. επερωτημα nil aliud eſſe quam *interrogationem omnino*, quiſque videt. Praeterea equidem non aſſequor, cur *bona conſcientia* potiſſimum, eaque *in baptiſmo* ad Deum confugere, et a Deo aliquid petere dicatur. *Salutis* denique notio aliunde arrepta huic loco infertur, nam ex loco iſto *Diodori Sic.* l. 3. p. 193. επερωτησαντων τον Θεον περι της των κακων απαλλαγης, non ſequitur, επερωταν Θεον per *ſe* ſignificare: *Deum rogare ſalutem.* Επερωτημα et επερωτησις potius valent *interrogatio*, vid. loca modo ex *Thucydide* allata. Κατ' εξοχην vero ſunt vocabula juris, *ſponſionibus* et *ſtipulationibus* propria, quia ſponſiones fiebant interrogando: *ſpondesne? ſpondeo: promittis? promitto: dabis? dabo.* (Vid. *Theophilum* titulo inſtitutionum: *de verborum obligationibus*, aliosque Graecos Romani juris interpretes. In *Gloſſario* επερωτω *ſtipulor*, επερωτωμαι, *promitto, ſpondeo.* Gloſſae inter alia επερωταν interpretantur *ſtipulari*, vt etiam *Priſcianus* l. 8. p. 794. *Seneca* de benef. l. 3. *ille*, inquit, *non eſt interrogatione* i. e. ſtipulatione *contentus, niſi reum manu ſua teneat.* Cf. praeterea, quae *Delingius* atque *Moshemius* pro hac vocis επερ. interpretatione dixerunt.) Ejusmodi ſponſio, interrogando facta, etiam in baptiſmo locum habebat, ſiquidem epiſcopus vel alius quis, nomine ejus, ita interrogabat, vel ſtipulabatur: αποτασση τῳ Σατανᾳ; cui reſpondebat babtizandus: αποτασσομαι: rurſum interrogatus: συντασση τῳ Χριςῳ; reſpondebat: συντασσομαι. (Quam quidem inter-

22 ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ

interrogationem baptiſmi vocat *Cyprianus* ep. 76. et 80. ac *ſponſionem ſalutis Tertullianus* de baptiſmo. *Idem* de reſurrectione carnis: *anima enim non lavatione, ſed reſponſione ſancitur.*) Hinc denique ἐπερώτημα omnino eſt *promiſſum quodlibet*, quo quidem ſenſu et h. l. acceperim, alluſione tamen facta ad quaeſtiones iſtas baptizandis proponi ſolitas. Συνειδησις αγαθη, pro συνειδησις αγαθων πραγματων, h. n. *conſcientia ſ. perſuaſio, nos omnino bene recte vixiſſe.* vid. ad v. 16. idque h. l. pro ipſa *vitae integritate omnino*, ex qua bona conſcientia oriunda eſt. Εις Θεον, cum σωζει jungendum eſſe, ſtatuit *Eisnerus*, verbis ȣ σαρκος — επερωτημα, quae baptiſmi deſcriptionem contineant, per parentheſeos notam a reliquo orationis nexu ſeparatis; tum quia σωζειν εις τι ſatis frequens ſit loquendi formula, tum quia v. praec. σωζεσθαι eodem modo cum praepoſitione εις iuncta ſit, tum denique, quia προς Θεον ſcripturus fuiſſet ap. ſi haec verba vqci επερ. jungi voluiſſet; ita vt σωζεσθαι εις Θεον ſit: *ſalutem impetrare apud Deum.* Id quidem lubens largior, σωζεσθαι εις TI haud infrequentem eſſe dicendi formulam, vid. ad v. 20. inde vero non ſequitur, dici etiam poſſe σωζεσθαι εις TINA, nam omnia iſta loca, ad v. 20. a me allata *rem*, v. c. βασιλειαν, χωραν, οικειαν etc. in quam aliquis ſalvus pervenerit, minime vero *perſonam* commemorant. Praeterea, cum verba εις ἡν διεσωθησαν v. 20. commode etiam accipi poterant pro εν ᾗ διεσ. nullum inde pro illa jungendi ratione repeti poteſt praeſidium. Porro ſi vel maxime επερ. προς τον Θεον magis graece ſonet, non deſunt tamen loca apud noſtrum, quibus το εις idem eſt q. προς. cf. 1, 4. 10. 11. 25. 4, 7. Denique ſi verba ȣ σαρκος — επερωτημα vncis includi voluiſſet ap. eum ſic ſcripturum fuiſſe crediderim: ὁ αντιτυπον βαπτ. (ȣ σαρκ. — επερ.) και ἡμας νυν σωζει εις Θεον. Quae cum ita ſint, equidem non video, cur αγαθ. συνειδ. επερωτημα εις Θεον, invicem juncta, non accipi poſſint pro α. σ. επερ. προς Θεον, vel Θεῳ ſc. ποιηθεν, *promiſſum Deo factum, nos bene pieque vivere velle.* Δι αναστασεως I. X. Qui εις Θεον verbo σωζει jungunt, et haec verba ad idem illud verbum referre ſolent, ſenſu per ſe ſatis perſpicuo: nos vero, cum εις Θεον cum επερ. iunxerimus, et δι αναϛ. I. X. vel ad

συνειδ.

δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανὸν, ὑποταγέντων

VARIAE LECTIONES.

22. Θεȣ. Poſt voc. hoc Verſ. *Vulg.* adhuc addit: *deglutiens mortem, vt vitae aeternae haeredes efficeremur:* quae *Veleſius* graece ita exhibere καταπιὼν τον θανατον, ἵνα της αιωνιȣ ζωης κληρονομοι γινωμεθα. Sic etiam *Auguſtinus*, *Fulgentius*, *Caſſiodorius*, *Beda*, et, vt *Millius* affirmat, *Latini omnes*, prob. *Bengelio* in Gnom. qui non pro argumento apud Latinos, ſed pro hiatu apud recentiores Graecos hoc habet, quia verſio omnium longe antiquiſſima ſic legerit. Sed verba haec ex 2 Tim. 1, 10. ad marginem primum fortaſſe ſcripta; inde in contextum relata eſſe, *Millius*, (in h. l. et in prol. p. 844.) jam obſervavit. Profecto itaque non erat, cur *Emſerus*, *Dietenbergerus* et *Zangerus* dicam olim ſcriberent *Luthero*, qui haec omiſerit.

συνειδ. αγαθην vel ad επερωτημα referamus neceſſe eſt; ita vt συνειδ. αγ. δι αναϛ. I. X. ſit *bona conſcientia, ad quam conſervandam reſurrectio Chriſti animum nobis atque vim ſuppeditavit;* επερωτ. vero εις Θεον δι αναϛ I. X. i. επ. ε. Θ. δια πιϛεως εις αναϛασιν I. X. *promiſſum conſervandae bonae conſcientiae, ex fide, in reſurrectione J. C. collocata, oriundum.* Praeferο poſterius, quia parum invicem diſtant επερωτ. et verba δι αναϛ. I. X. Ceterum vid. nos ad 1 Petr. 1, 3.

22. Jam vero, cum *reſurrectionis I. C.* mentionem feciſſet ap. ex naturali idearum aſſociandarum lege *aſcenſus I. C. in coelum* ei in mentem venit, tranſeundo adhuc commemorandus. Εἶναι, vel καθιζειν εν δεξια τȣ Θεȣ eſt: *frui honore atque poteſtate divina*, 1 Reg. 2, 19. Pſ. 45, 10. Matth. 20, 21. totaque loquendi formula nititur opinione ea, qua Deus, ex vulgi ſententia, throno in coelis inſidere putabatur, et ex Pſ. 110. de Meſſia vno ore explicari ſolito, ad Chriſtum, tum cultus, tum imperii intima ſocietate cum patre conjunctum, a N. T. ſcriptoribus transfertur. Vtrum vero Petrus, Paullus, reliquique apoſtoli ac Chriſtiani, tum temporis viventes, hoc Chriſti imperium, inprimis in Jeſu homine, ita pure ſibi cogitaverint, vt nulla rerum in ſenſus incurrentium imago admixta fuerit; id quidem in medio relinquendum eſſe cenſuerim. Πορευθεις, quod, vti ſupra v. 19. de *deſcenſu I. C. ad inferos*, ſic h. l. de *aſcenſu I. C. in coelum* adhibetur, reſolverim per: εξ ȣ επο-

γέντων αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων.

ἐπορευετο εις τον ουρανον. cf. Act. 1, 10. i. q. Luc. 23, 51. διεστη απ' αυτων, et Act. 1, 9. επηρθη. Quomodo vero ille ipſe aſcenſus I. C. in coelum animo concipiendum ſit, id quidem non ad h. l. ſed ad Luc. 23, 51. et Act. 1, 9 ſqq. declarandum eſſe videtur. Ὑποταγεντων αυτω αγγελων etc. ita circumduxerim: εν τουτω δε τω ουρανω ὑποτεταγμενοι αυτω εισι αγγελοι κ. τ. λ. totusque hic locus ſpectat ad exprimendam *ſummi imperii* notionem, quo Chriſtus jam ad dextram patris fruitur, nam qui in ipſos angelos, omnibus rebus creatis tam dignitate quam potentia longe ſuperiores, imperium tenet; is ſummo, imo divino imperio fruatur, neceſſe eſt. Ὑποτασσεσθαι τινι, vero eſt: *honore atque dignitate inferiorem, ac imperio alicujus ſubjectum eſſe.* Αγγελοι, vox generalior eſſe videtur, qua reliqua vocc. εξουσιαι και δυναμεις, tanquam ſpecies, comprehenduntur. Και — και, ad augendam ſententiae vim bis repetita eſſe putaverim, alias prima vice και commode omitti potuiſſet niſi forte h. l. και και per *cum, tum,* reddere malueris, ita vt per hunc μερισμον indicetur, voc. αγγελ. cum δυναμεις, tum εξουσιας complecti. Εξουσιαι vero και δυναμεις, Rabbinis כחות של מעלה, οἱ ανω δυναμεις, (*Jalkut Chaddaſch* fol. 89. col. 4.) i. q. Rom. 8, 38. αρχαι και δυναμεις, i. q. *regna atque imperia,* quae, vti inter homines, ſic etiam inter daemones locum habere putabantur. Eph. 1, 21. 1 Cor. 15, 24. Hinc procedente tempore vocabula haec in nomina certis angelorum claſſibus propria tranſierunt, ita vt abſtracta εξουσιαι κ. δυναμεις pro concretis, αγγελοι εξουσιαν κ. δυναμιν εχοντες, accipienda eſſe videantur. Quomodo vero hae angelorum claſſes invicem diſtinguendae ſint, in id jam h. l. inquirere, a conſilio menteque apoſtoli prorſus alienum foret, ſiquidem Petrus, ad *ſummi imperii,* quod Chriſtus in *omnes omnino angelos nullo excepto,* exercet, notionem eo penitius exhauriendam, varia haec angelorum nomina, quae, quomodo invicem diſtinguenda ſint ap. ipſe forſan ignorabat accumulaſſe videtur. Ceterum ſi Judaeorum, de variis hiſce angelorum claſſibus ſententias ſcire cupieris, adi ſi placet, interpretes in Rom. 8, 38. ante omnia vero *Bartoloccium* in bibliotheca Rabbin. magna T. I. p. 267. et *Eiſenmengeri* entdecktes Judenthum. T. vtroque.

Cap.

μέων. Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, IV.
καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε· ὅτι ὁ παθὼν ἐν
σαρκὶ

Cap. IV, 1—6. Male hic novi capitis initium constituitur, siquidem ap. post digressionem paulo longiorem jam redit ad argumentum Cap. 3, 18 sqq. et ex ipso I. C. exemplo 3, 18. — 22. proposito jam colligere pergit, *et nobis calamitates supervenientes constanti animo sustinendas esse*, addito statim v. 1. argumento hoc: *calamitatibus enim sustinendis peccandi libidinem in nobis exstingui*, in quo quidem amplificando versatur usque ad v. 7. Παθοντος ὑπερ ἡμων, vid. ad 2, 21. et 3, 18. Σαρξ, h. n. ponitur pro *toto corpore humano*, vid. *S. V. Koppii* exc. 9. in ep. ad Gal. σαρκι, vero pro εν σαρκι, vel κατα την σαρκα. Την — ὁπλ. resolv. per: κατα την αυτην εννοιαν, vel συν τῃ αυτῃ ενν. ὁπλιζετε ὑμας, *eadem mente instruimini*, vel *instruite vos*; similitudine nimirum pro more app. ab armatura militari repetita. Rom. 13. 12. Eph. 4, 24. 1 Thess. 5, 8. Col. 3, 10. Simillima loquendi ratio est apud *Jos.* ant. 6, 9. 4. vbi Davides cum Goliatho in singulare certamen progressurus, dicit: τον Θεον ὡπλισμαι. Eodem modo *Xenophon* de exped. Cyr. l. 6. p. 296. dicit: ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΑΣΘΑΙ την γνωμην, et *Hom.* Il. σ. 157. θεριν ΕΠΙΕΙΜΕΝΟΙ αλκην. et voc. ὁπλιζεσθαι *Eustath.* ad Il. δ. 325. definit per: εις εργον έτοιμαζεσθαι. Ὁτι, vel redundat, vel positum est pro διοτι, prout ea, quae sequuntur, explicaveris. Εν σαρκι, eodem sensu, quo paulo ante, retinendum. Πεπ. ἁμαρτ. (vid. ad 3, 10.) i. e. ουκ ετι ἁμαρτανει. Iam vero in constituendo totius hujus formulae ὁτι — ἁμαρτ. sensu, mira cernitur interpretum varietas. *Grotius* totam hanc sententiam, a proxime antecedentibus divulsam, reddit sic: *qui adflatus carnales in se cruci adfixit, atque interfecit, abstinet in posterum a peccatis*. Sed de prava libidine exstirpanda formulas αποθνησκειν τῃ ἁμαρτιᾳ, Rom. 6, 2. 10. την σαρκα σαυρουν, Gal. 5, 24. νεκρουν τα μελη, Col. 3, 5. et i. g. a. solennes quidem esse scio; at nusquam πασχειν εν σαρκι hoc sensu me legere memini; et cur quaeso vi illata invicem divellamus, quae arctissimo vinculo cohaerere videntur? Alii vero, *Beza* inprimis, ipsam illam εννοιαν his verbis latere statuens, locum sic vertit: *vos* eadem

2 σαρκὶ, πέπαυται ἁμαρτίας, εἰς τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυ-

eadem cogitatione armamini, nempe; *quod, qui passus est in carne, destitit a peccato*. Sententia quidem per se verissima, sed obstat την αυτην; scribi debuisset ταυτην την. Malim ego, si ipsam εννοιαν hic exprimi persuadere mihi possim, sententiam constitui vel sic: *eandem mentem induite, sc. quod, qui calamitates in corpore sustinet, non peccet*, i. e. *non sua ipsius vitiositate, suisque flagitiis ipse sibi has calamitates contraxisse, putandus sit*; (ὀτι ὁ παθων εν σαρκι, μη δι ἁμαρτιαν πασχει.) vel sic: *quod, qui corporis cruciatus sustinet, a peccatis abstinere, nec vindictam ab adversariis, ipsum laedentibus, repetere debeat*, (πεπ. pro δει παυεσθαι.) Sed vtraque cogitatio, quamvis non minus cum nexu, quam cum sanctissima mente I. C. optime conspiret, si verba specto, ex longinquo, fateor ipse, repetita, nimisque coacta esse videtur. Accedo igitur ad sententiam eorum, qui caussam *praecedentis cohortationis* his exprimi putant; quorum *alii*, praeeunte *Wetstenio*, sensum hunc ex verbis eliciunt: *nam, vt, qui occiditur, delinquere amplius non potest: ita, qui propter Christum vexationes sustinet, debet etiam ab omni alio peccato abstinere*: at tunc ap. non παθων sed αποθανων scripsisset, totamque sententiam paulo clarius expressisset sic: ὡς γαρ ο αποθανων κατα την σαρκα πεπαυται ἁμ. ὀυτω και ὑμας δει Φευγειν την ἁμ.; *alii* vero τον παθοντα de *Christo*, ipso intelligunt sic: *quia Christus, peccatorum supplicia pro nobis sustinens, a peccatis tamen prorsus fuit immunis*: obstante tamen huic explicationi, quamvis per se idoneae, formula πεπαυται ἁμ. pro ἁμαρτιας εκ εποιησε. Teneo igitur vulgarem interpretationem, ex qua εννοια per se ex nexu de *firmo-proposito* intelligitur, *quidvis religionis chr. constanter tuendae caussa perferendi sicut Christus atrocissimo cruciatus pro nobis perpessus fuerit*; reliquis autem verbi ὀτι — ἁμ. *fructus* addi putatur, *qui ex calamitatibus fortiter sustinendis, ad Christianos redundet*, ita vt sensus prodeat hic: *nam qui cruciatibus angitur, in corpore sustinendis, a peccatis se continere solet*. Bene arcteque sic omnia mihi quidem invicem cohaerere videntur.

2. Comma hoc arcte jungendum cum v. 1. Εις το μηκετι βιωσαι sc. τον παθοντα v. 1

ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ θελήματι Θεοῦ τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ
βιῶσαι χρόνον. ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρεληλυθὼς 3
χρόνος

VARIAE LECTIONES.

3. ἡμῖν. omittunt A. 29. 35. Verſ. *Vulg. Syr. vtr. Clemens. Auguſtinus.* probb. *Millio* prol. 1209. *Bengelio.* — ὑμῖν 14. 18. 19. 25. 26. 27. 32. 38. 45. Ed. *Complut. Plantin. Genev. Colinaei.* Verſ. *Copt. Aethiop. Arab.* Sed omiſſio illa et transmutatio haec factae eſſe videntur, ne *Petrus* et ipſe ethnicorum more vixiſſe dicatur, id quod ille tamen per κοινωσιν ſibi metipſi tribuit. vid. comment.

Ibidem. κατεργασασθαι pro κατεργασασθαι 40. — κατειργασθαι A. 27. 29. Verſ. *Vulg. Clemens.* probb. *Grotio*, *Millio* prol. 984.

v. 1. vel reſolv. per ἵνα, (quod ſum eſt ἐκβατικον,) *wovon die Folge die iſt, daſs* etc. vel per ὡστως ὅτι, *ita vt.* Praefero poſteriorem rationem. Ἐπιθυμιαι, quid ſint, vid. ad Iac. 1, 14. ἐπιθ. ανθρωπων ap. dicit pro ἐπιθυμιαι ανθρωπιναι, quo magis vocabula ανθρωπος et Θεος, ſibi oppoſita, in oculos incurrant. Sunt vero ἐπ. ανθρ. *cupiditates*, *quibus maxima pars hominum obnoxia eſt.* Θεληματα τε Θεε, h. n. *praecepta, quae Deus a nobis obſervari vult.* Επιλοιπος, q. λοιπος. Χρονος εν σαρκι, i. e. χρονος, ὡς εν σαρκι vel σωματι ζωμεν, Gal. 2, 20.) i. q. χρονος τε βιε v. 3. vel ζωη omnino. Τον ἐπιλ. χρ. vero eſt accuſativus, quem vocant, durationis: *per reliquam vitae veſtrae partem.* Βιεν a ζην diſtinguit *Ammonius*: βιεν, inquit, επι ανθρωπων μονων λεγεται, ζην δε επι ανθρωπων και αλογων ζωων, quanquam neglecti hujus diſcriminis ſatis multa proſtant exempla. Βιεν vero ταις επιθ. quod hic legitur, eſt *inſervire cupiditatibus*, et βιεν τω θελ. τ. Θ, *omnem vitam ſuam in obſervandis praeceptis div. conſumere.* Pro hoc legitur ζην τω Θεω, Rom. 6, 10. 11. ζην τη δικαιοσυνη, 1 Petr. 2, 24. pro illo vero Paullus dicit: της σαρκος προνοιαν ποιεισθαι εις επιθυμιας, Rom. 13, 14. ὑπακεειν τη ἁμαρτια εν ταις επιθυμιαις, 6, 12. τελειν επιθυμιαν σαρκος, Gal. 5, 16. αναςρεφειν εν επιθ. Eph. 2, 3. αγεσθαι επιθυμιαις, 2 Tim. 3, 6. δουλευειν επιθυμιαις, 3, 3. Petrus alias, et Iudas εν επιθυμιαις, et κατ' επιθυμιαις πορευεσθαι, 2 Petr. 2, 10. 3, 3. Jud. 16, 18.

3. Ἡμιν, pro ὑμιν, ad mitigandam reprehenſionis acerbitatem. Χρονος τε βιε, pro βιος. Θελημα των εθνων, opponitur formulae θελημα τε Θεε. v. 2. ſenſu vero i. e. q. επιθυμιαι των εθνων v. 2. Κατεργα-

χρόνος τοῦ βίου, τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν κατεργάσασθαι, πεπορευμένους ἐν ἀσελγείαις, ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις,

ἐργασασθαι, pro κατειργασθαι, (vid. var. lect.) et fuppl. εις το κατειργ. Iam vero tota haec formula αρκετος — κατεργ. paulo luculentius fic exprimi potuiffet: αρκετον γαρ εςι, ημας τον παρεληλυθοτα χρονον τȣ βιȣ etc. *fufficiat, nos per tempus praeteritum gentium more vixiffe:* plane vt nos: *genug dafs wir* etc. Eandem verborum confequutionem habes apud *Ifocratem* in panegyr. ἱκανος γαρ ὁ παρεληλυθως χρονος, εν ᾡ τι των δεινων ου γεγονε; et *Polyb.* p. 1408. ἱκανα γαρ τα κατ᾽ αγνοιαν γιγνομενα τοις γραφȣσιν. Πεπορευμενȣς. Accufandi cafus pendet ab ἡμας, quod in voc. κατεργ. fuppleri debet; nifi ex graecifmo hunc cafum, cum verbo, dativum regente, junctum effe dixeris, vt in loco ifto *Polybii* hift. 5, 9. ει δ᾽ ορθος ὁ λογος, σκοπειν εν μεσῳ παρεςι χρωμενȣς ȣχ ἑτεροις τισιν, αλλα τοις εξ αυτης της οικιας ταυτης παραδειγμασιν. Eft vero πορευεσθαι, αναςρεφειν, περιπατειν etc. ex hebr. הלך et התהלך i. q. ζην, nam plures loquendi formulae a via et ambulando defumtae ad vitam moresque exprimendos transferri folent. vid. ad Iac. 3, 13. Sic πορευεσθαι *vivendi* fenfu aliquoties ap. *Platonem* l. 4. p. 820. ΠΟΡΕΥΤΕΣΘΑΙ δε τον νομοθετην δει προτον ταυτη, ὁπηπερ αν θεληση, et l. 7. p. 1282. ΠΟΡΕΥΘΕΙΣ δε, ὡς ελεγομεν, και ἑαυτον εμφρονα τε και σωφρονα απεργαζομενος. πορευεσθαι autem εν τινι πραγματι eft *certum vitae inftitutum fequi;* formula igitur noftra πορ. εν ασελγ. i. fibi vult q. παραδουναι ἑαυτον ταις ασελγ. Eph. 4, 19. *totum fe tradere voluptatibus.* Ασελγειαι και επιθυμιαι, h. n. funt fynn. eam ob caufam invicem juncta, vt *veneris impurae delicta,* eo efficacius exprimerentur. Eodem confilio Paullus Gal. 5, 19. πορνειαν, ακαθαρσιαν et ασελγειαν ac Rom. 13, 13. κοιταις και ασελγειαις invicem jungit haud anxie diftinguendas. *Hef.* ασελγεια. πορνεια. cf. Marc. 7, 22. 2 Cor. 12, 21. Eph. 4, 19. 2 Petr. 2, 7. 18. Jud. 4. Rom. 13, 14. Οινοφλυγιαι, κωμοι, ποτοι, iterum necte{n}da, nam exprimi debe{t} *intemperantia quaevis,* addi{tis} flagitiis fingularibus, qui{bus} ea, noctu potiffimum exferi atque declarari folet. Nempe eft οινοφλυγια *vinolentia, ebrietas,* ab οινος, et φλυω *ferveo,* metaph. ver{o} ex auctoritate fcriptoris *Etymol.* ὁρμαω, vel ὁρμην εχ{ω}

πρ

γίαις, κώμοις, πότοις, καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις·
ἐν

προς τι. *Libanius* progymn. p. 120. C. μεθύσκεσθαι μεν αξιον της οινοφλυγιας, και οσοι μεχρι μεθης πινουσιν. *Euſtath.* in Il. Φ. p. 1330. 26. οινοφλυξ και οινοφλυγια, οτε τον οινον φλυει τις, ως οιον αναζεων εν τω λαλειν. επει και κατ' Ηροδοτον, οινε κατιοντος αναπλωουσιν επεα. *Andronicus Rhod.* lib. περι παθων p. 6. οινοφλυγια εστιν επιθυμια οινε απληστος. Cf. *Loesnerum* in h. l. Habes οινοφλυγια ap. *Plut.* οινοφλυξ ap. *Xenoph.* aliosque, vid. *Wetſt.* et οινοφλυγειν apud *Alexandr.* Deuter. 21, 20. Ief. 56, 12. pro סבא, vnde καβαζειν. Κωμοι, *nocturnae comeſſationes.* Nos *Nacht-ſchwärmen.* vid. *S. V. Koppe* ad Rom. 13, 13. et Gal. 5, 21. Ποτοι, alias συμποσια, h. n. ſenſu deteriori accipiendum pro μεθαι, Rom. 13, 13. vt h. ſit q. κωμοι, et οινοφλ. Cf. *Appianus* B. C. I. p. 700. ὁ δε Σερτωριος — τα πολλα ην επι τρυφης, γυναιξι και ΚΟΜΟΙΣ, και ΠΟΤΟΙΣ σχολαζων. *Suidas* apte ad l. n. ποτὸς et πότος ſic diſtingui vult, vt illud ſit το πινομενον, hoc το συμποσιον; ſed hoc ipſum diſcrimen adeo eſt incertum atque arbitrarium, vt *Ammonius* modo prorſus contrario diſtinguat ſic: ποτος εστι βαρυτονως το συμποσιον, οξυτονως δε αυτο το εκπομα. Videtur potius loquendi vſus

vtriusque voc. valde promiſcuus fuiſſe. Αθεμιτος et αθεσμιος, (a θεμις, *jus.*) eſt *illicitus, legibus div. contrarius.* Etymol. αθεμιτον αδικον, πονηρον, αναρχον, ασεβη, η νομοις μη χρωμενον. Αθεσμια, παρανομια. Cf. *Xenoph.* Cyrop. l. 1. p. 21. τας ΑΘΕΜΙΣΤΑ ευχομενας ομοιως εφησθα εικος ειναι παρα θεων ατυχειν, ωσπερ και παρα ανθρωπων απρακτειν τας ΠΑΡΑΝΟΜΑ δεομενας. Jam vero ειδωλολατρειαι dicuntur αθεμιτοι, vel *quia idololatrae venerationem, ſoli Deo debitam, ipſo nolente, aliis tribuunt;* vel, quae *Spenceri* (de legg. Hebr. ritual. l. 2. c. 3. ſect. 4. p. 614. ed. Tubing.) ſententia eſt, *quia omnia* πορνειας *exempla, adulterium, inceſtum, venerem maſculam, aliaque libidinis genera, in ſacris ſuis habuerint; vt, quo longius abeſſent a puritate, eo ſpiritibus, quos colebant, immundis gratiora redderentur. Nam auctor apocryphus,* ita pergit, μιασμον, γενεσεως εναλλαγην, γαμων αταξιαν, μοιχειαν και ασελγειαν, *inter alia ſcelera receuſet, quae inter media gentilium* μυστηρια και τελετας *admittebantur.* Vtraque ratio cum ſenſu nexuque totius loci bene congruit. Ceterum h. l. vel ad Judaeos ſermo

4 ἐν ᾧ ξενίζονται, μὴ συντρεχόντων ὑμῶν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀσωτίας ἀνάχυσιν, βλασφημοῦντες· οἱ

mo eſt, qui, antequam Chriſtiani facti eſſent, ad hos gentilium mores ſe accommodaverant, vel, quod praetulerim, ad ipſos Chriſtianos ex gentilibus converſos.

4. Ἐν ᾧ, arcte jungendum cum proxime ſeqq. quaſi ſcripſiſſet ap. ſic: ἐν τετῳ δε ξενιζονται, ὅτι μὴ συντρεχετε etc. Ξενιζεσθαι, quod adhuc habes infra v. 12. ex ſignificatione aliquantum rariori, cum priori tamen, *hoſpitis excipiendi* (ξεινοδοκειν) ſignificatu, arcte conjuncta, h. l. eſt *novitate alicujus rei inſolitae perturbari*. *Thom. Mag.* ξενιζω, ȣ μονον το ξενον ὑποδεχομαι, αλλα και εκπληττω. *Scholiaſtae Graeci.* το ξενιζονται αντι τȣ θαυμαζȣσι κειται. *Polyb.* p. 71. το μεν πρωτον ΕΞΕΝΙΣΘΗ δια το παραδοξον. *Joſ.* ant. 1, 1. 2. τον δε Θεον ΕΞΕΝΙΣΕΝ το πραττομενον. *Etymol.* ξενος — σημαινει και θαυμαςικον, ὡς το ξενον και παραδοξον. — το ξενιζω σημαινει δυο· παρα μεν τῳ ποιητῃ αει το εξεινοδοκησα, παρα δε τοις ρητορσι το θαυμαζω. vid. *Raphelium*, *Elsnerum* et *Krebſium* in h. l. et *Wetſt.* ad v. 12. Eodem ſenſu hoc verbum a patribus, *Origene*, *Chryſoſtomo*, *Oecumenio*, aliis, adhibetur. vid. *Suicerum* T. 2. p. 440. Verterim igitur: *quare alienum et inſolens iis videtur; vel* cum *Luthero* voci graecae convenientiſſime: *das befremdet ſie.* Συντρεχειν ειτι, indicat *multos*, eosque *promto animo* ad aliquid agendum accedere. Εἰς την αυτην, in *eandem*. ſc. *cum gentibus* flagitiorum colluviem. Ασωτια, שֹׁבֵל Prov. 28, 7. (ab ασωτος pro ασωςος *qui ſervari nequit*) *vel*, ſi ad ſcelera omnia, paulo ante commemorata, reſpexeris ſenſu latiori ad *vitam in omnem turpitudinem projectam* extendi, vel, ſi vocabula proxime ſuperiora κωμ. ποτ. ſpectaveris, ſenſu anguſtiori, eoque ſolenniori ad *prodigalitatis* et *luxuriae* ſignificationem reſtringi poteſt. Eph. 5, 18. T. 1, 6. *Theodotion* Ieſ. 28, 7. εν τῃ μεθῃ ησωτευθησαν ὑπερογκως. *Ariſtotel.* Ethic. ad Nicomach. 4, 1. ſic. habet: ασωτια εςιν ὑπερβολη περι τα χρηματα. Ibidem ασωτον ſic deſcribit, quod hoc malum in ſe habeat το φθειρειν την ȣσιαν. Praefero tamen h. n. priorem ſignif. Αναχυσις, proprie dicitur de *colluvie aquarum*, praecipue *putridarum*. *Strabo.* 3. p. 206. A. λεγονται δε ΑΝΑΧΥΣΕΙΣ αἱ πληρȣμεναι τῃ θαλαττῃ κοιλαδες εν ταις πλημμυρισι, και ποταμων

οἳ ἀποδώσουσι λόγον τῷ ἑτοίμως ἔχοντι κρῖναι ζῶντας καὶ 5
νεκρούς. εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα 6
κρι-

μων δικην ανατλας επι την μεσογαιαν εχεσαι. *Philo* mund. esse incorrupt. T. 2. p. 509. 1. ὕδατος δε την πολλην αναχυσιν. *Hes.* αναχυσιν, Φυρμον. quod alibi per μολυσμον, ρυπον, μιασμα interpretatur. Latini eodem sensu *sentina, gurges, colluvies.* Hinc αναχυσις, εκχεειν etc. tam *multitudinis*, quam *turpitudinis* atque *abominationis* notionem omnino involvunt. *Philo* de conf. ling. p. 336. E ω περιττης και ΚΕΧΥΜΕΝΗΣ αναισχυντιας. Sic ΕΚΚΕΧΥΜΕΝΩΣ αγαπαν et i. g. a. loquendi rationes affert *Abresch.* lect. Arist. p. 272. Latini vocabulis *effusus, profusus, effundere,* eodem sensu adhibere solent. *Cic.* de N. D. 1, 16, *effusas in omni intemperantia libidines.* Liv. 34, 6. *ne effundantur ad luxuriam.* Αναχυσις ασωτιας igitur est *luxuria turpis atque immodica.* Βλασφημουντες, jugendum cum ξενιζονται, sic enim Petrus jungere solet 2. ep. 2, 10. 12. et resolv. per: και βλασφημουσι, i. e. *vitae vestrae integritatem, quam stupentes conspiciunt, conviciis proscindere audent.* Locus simillimus reperitur apud *Petronium* 84. *Qui vitiorum omnium inimicus rectum iter vitae coepit inspicere, primum propter morum differentiam odium habet: quis enim potest probare diversa?*

5. Οἱ (sc. βλασφημουντες) αποδοσ. λογ. pro: αλλ' αποδ. λ. sc. εν εκεινη τη ἡμερα. *sed maledictorum iis olim reddenda est ratio,* in extremo judicio, in quo, ex vnanimi app. sententia, in *examen vocabuntur* hominum actiones. Τῳ ἑτοιμως εχοντι (sc. ἑαυτον) κριναι, pro: τῳ ἑτοιμῳ οντι ὡςε κρ. Act. 21, 13. 2 Cor. 12, 14. vel: τῳ μελλοντι κρ. *qui olim judicium exercebit,* quae quidem mera est periphrasis *I. C. jus aliquando dicturi.* Joh. 5, 26-29. Act. 17, 30. 31. 1 Cor. 15, 22. Phil. 3, 21. Ζωντας, pro ετι ζωντας, sc. *in adventu I. C. ad judicium illud exercendum.* Νεκρες, *antehac jam mortuos.* Z. κ. ν. igitur sensu i. q. *omnes omnino homines, nullo excepto.* Cf. cum l. n. Act. 10, 42. Joh. 5, 22. et 2 Tim. 4, 1.

6. Γαρ, vel est *transeuntis* ad aliam sententiam, vel, quod praetulerim, *rationem reddentis*, cur etiam *mortuos* in judicium aliquando vocaverit Christus; nimirum quia Chr. et iis, cum in vita adhuc degerent, religionem suam annuntiari, nec frustra eos dura propter rel. chr. perferre, voluerit.

7 κριθῶσι μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκὶ, ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι. πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγικε.

Σωφρο-

Νεκροι. Sunt qui de *fpiritualiter mortuis*, funt etiam, inprimis *Grotius*, *Wolfius*, *Wetftenius*, alii, qui de *hominibus piis vita functis*, et h. n. potiffimum de *martyribus* intelligi volunt, qui mortui jam erant, non cum iis traderetur rel. chr. fed cum Petrus haec fcriberet; provocantes ad Ruth. 1, 8. vbi מתים ii dicuntur, qui tunc mortui erant, cum Naëmi ifta diceret, minime vero, cum pie ab vxoribus colerentur. Equidem vero, fuadente orationis nexu cum Cap. praeced. *manes* intellexerim, qui, cum Chriftus iis in inferno evangelium praedicaverit, in judicium quoque olim vocari poffe hic dicuntur. Εις τουτο, *eo confilio*, *eo fine*. Ευηγγελισθη fc. ὁ Χριστος, Gal. 1 16. vel ἡ διδαχη του Χρ. Quodfi vero liceret ἱνα pro ὁτι accipere, tunc a voc. ἱνα ea inciperent, quae iis tradita funt. Ἱνα κριθωσι etc. En iterum *eventum* cum *fine*, ex veteri dicendi genere, invicem permutatum. Totum h. l. refolverim fic: ἱνα, καιπερ κριθωσι etc. Κρινεσθαι, κατακρινεσθαι, *condemnari* fc. *ad mortem*, vi oppof. ζωσι. Εν σαρκι, pro κατα την σαρκα, vel κατα το σωμα, vi oppof. πνευμ. vid. ad 3, 18. Καθ' ανθρωπους, refolv. per: τουτο γαρ μονον, (fc. το κατακριν. κατα την σαρκα,) εξεστι τοις ανθρωποις. Matth. 10, 28. Ζωσι δε, *felices autem vivant*. Κατα Θεον, i. e. *quod in fola Deo eft*, — *quod a fola Dei benigniffima voluntate pendet*. Πνευματι, pro κατα το πνευμα, *quoad animum mortis expertem*. Παντων — ηγγικε, a v. 7. divulfa cum v. 6. adhuc jungenda cenfuerim. Verba ipfa vero five de *perfequutionibus et calamitatibus haud diu duraturis*, five de *morte vnicuique mortalium imminente*, five de *communi omnium rerum calamitate atque interitu*, *tempore extremi judicii*, (quod jam inftare putabant app.) *futura*, commode intelligi poffe video; praefero tamen pofterius, quia paulo ante de *extremo judicio*, fermo erat cf. 2 Petr. 3, 5 — 15. *Schoetgenius* denique hunc locum de exitio reipubl. Jud. intelligit; nec hoc male, quia vtrumque, judicium extremum, et exitium reipubl. Jud. ex apoftolorum et Judaeo-Chriftianorum fententia, arctiffime cohaerebant. vid. ad. Iac. 5, 1. et 7. Παντων, fc. πραγματων. Τελος, קץ, *interitus*, quo fenfu et nos voc. *Ende* adhibere folemus. Ηγγικε, בא, pro

Σωφρονήσατε οὖν καὶ νήψατε εἰς τὰς προσευχάς.

Πρὸ πάντων δὲ τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀγάπην ἐκτενῆ 8
ἔχοντες,

pro εγγιζει, εγγυς εςι, παρεςι, vti. fit q. εγγυς εςιν επι θυραις, Marc. 13. 29. ἡ παρουσια τȣ Κυριȣ ηγγικε Iac. 5, 8. ὁ κριτης προ των θυρων εςι. ibid. v. 10. vbi, apte ad h. l. ex judicio extremo jam inſtanti ad bene beateqne vivendum argumentum repetitur.

7. Sequitur virtutum recenſus, in iisque XI. prima de *ſervando animo ſceleris puro, et ad preces recte faciendas tranquillo*. Σωφρονειν, quod proprie valet *ſanae mentis compotem eſſe*, Marc. 5, 15. Luc. 8, 35. et *prudenter agere* omnino, hinc cum ſubſtantivo σωφροσυνη, בִּינָה, *virtutis ſtudio* in vniverſum, et ante omnia *modeſtiae* proprium eſt, quia vera ſapientia praecipue in vitae honeſtate atque temperantia cernitur. Sic etiam νηφειν, quod jam ſequitur, proprie eſt *ſobrium eſſe*, vnde omnino ſignificat in *fugiendis vitiis ac ſceleribus quibusvis, praecipue vero in devitanda intemperantia, omnique prava libidine, ſolertem atque ſternuum eſſe*, facta nimirum ad nocturnas comeſſationes alluſione. Εις τας προσευχας, vel pro εις το προσευχεσθαι ſ. ἱνα δυνησθε προσευχεσθαι, ſenſu i. q. 3, 7. εις το μη εκκοπτεσθαι τας προσευχας ὑμων, vel ex hebraiſmo, quo verba verbis gerundiorum ope jungi ſolent, pro: και προσευχεσθε. Senſus ſemper idem: *virtuti, et, ante omnia, modeſtiae atque temperantiae ſtudeatis, quo magis animo, nullis affectibus perturbato, preces ad Deum fundere poſſitis.* Ceterum *preces* prae caeteris virtutibus h. l. Chriſtianis commendari, nemo mirabitur, qui meminerit, de *inſtanti periculo* ſermonem eſſe, in quo ex ipſo naturali quodam animi impetu ad preces refugere ſolemus.

8. 9. Excipit haec XII. *ad mutuum amorem et hoſpitalitatem exhortatio*. Προ παντων, vid. ad Iac. 5, 12. Εις ἑαυτȣς, pro εις αλληλȣς. Col. 3. 16. 1 Theſſ. 5, 13. Εκτενη, vid. ad εκτενως, 1, 22. et *Suiceri* theſ. T. I. p. 1072. Εχοντες, iterum pro imperativo εχετε, vel δει εχειν. Την — εχοντες, pro αγαπην εκτ. εχετε εις αλληλους, vel εκτενως αγαπησατε αλληλȣς, vti 1, 22. Ὁτι, pro διοτι. Ἡ — αμαρτ. eodem ſenſu, quo Iac. 5, 20.

ἔχοντες, ὅτι ἡ ἀγάπη ~ καλύψει· πλῆθος ἁμαρτιῶν.
9 Φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους, ἄνευ γογγυσμῶν.
10 Ἕκαστος καθὼς ἔλαβε χάρισμα, εἰς ἑαυτοὺς
αὐτὸ

~ καλύπτει.

VARIAE LECTIONES.

8. καλυπτει pro καλυψει A. 5. 7. 8. 9. 11. 14. 15. 16. 18. 22. 25. 27. 28. 29. 33. 36. 37. 38. 39. 46. 56. Ed. *Colinaei.* Verſ. *Vulg. Syr. Arab. Copt. Clemens. Origenes. Antiochus. Antonius. Damaſcenus.* probb. *Wetſtenio, Bengelio, Griesbachio.* καλυψει ad Iac. 5, 20. reſictum eſſe crediderim.

9. Φιλοξενοι, ſc. εϛε, *promti ſitis quaeſo, ad hoſpitio excipiendos fratres peregrinos.* Quae quidem φιλοξενιας virtus, vti veteribus omnino admodum celebrata, ſic iis potiſſimum temporibus maxime neceſſaria erat, quibus Chriſtiani, patria expulſi, in peregrinis terris oberrare cogebantur. Ανευ γογγυσμων, h. n. i. q. εν ἁπλοτητι, vel ἁπλως, Jac, 1, 5. *gern, ohne jemandem dieſe Wohlthat aufzurücken.* Phil. 2, 14.

10. 11. Chriſtiani, et praecipue religionis chr. doctores XIII. *in ſuo quisque χαρισματων genere acquieſcere et honeſte ac religioſe verſari* jubentur. Καθως ελαβε. pro εν τϐτῳ τῳ μετρῳ, εν ᾡ ελαβε, vel, vt Paullus, ὡς ὁ Θεος εμερισε μετρον χαρισματων. Rom. 12, 3. Χαρισμα, collective pro χαρισματα, i. e. *beneficia quaelibet, quae hominibus chr. contingunt,* non tantum, quae dicuntur, *miraculoſa,* ſed et alia, eaque magis *vulgaria* qualia ſunt *munera quaedam eccleſiaſtica, facultates eximiae* etc. de quibus h. l. ſermo eſt cf. v. 12. Διακονϐντες pro διακονειτω. Noli vero mirari, ἑκαϛος cum verbo plur. num. hic junctum eſſe; ſaepius enim hoc fit: *Herod.* l. 7. p. 413. μαχοιμην αν παντων ἡδιϛα ἑνι τϐτεων των ανδρων, οἱ Ἑλληνων ΕΚΑΣΤΟΣ φησι τριων αξιος ειναι. cf. *Eurip.* Oreſt. v. 1716. Διακονειν χαρισμα. vero nil aliud eſt quam χρασθαι χαρισματι, *adhibere ejusmodi facultates.* Videtur ap. inde in hanc loquendi formulam incidiſſe, quia v. 12. της διακονιας mentio fit. Καλος, h. n. *gewiſſenhaft.* Οικονομος, proprie *adminiſtrator, diſpenſator pecuniarum publicarum,* Luc. 12, 42. Rom. 16, 23. vbi *S. V. Koppe.* (cf. *Elsneri* obſerv. T. 2. p. 68. et *Weſſeling* ad excerpt. Diodor. T. 2. p. 534.) vnde h. n. omnino ad eum

trans-

αὐτὸ διακονοῦντες, ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάρι-
τος Θεοῦ· εἴ τις λαλεῖ, ὡς λόγια Θεοῦ· εἴ τις δια- 11
κονεῖ, ὡς ἐξ ἰσχύος, ἧς χορηγεῖ ὁ Θεός, ἵνα ἐν πᾶσι
δοξά-

transfertur, *qui omnino in aliquo negotio peragendo rite verſatur.* Χαρις, non ſolum *benevolentia*, ſed etiam, quae benevolentiae alicujus accepta referimus, *beneficia ipſa*, et quidem h. n. i. q. χαρισματα paulo ante commemorata. Quae quidem χαρις jam dicitur ποικιλη, i. e. διαφορος, Rom. 13, 6. nam, quam multifaria fuerit, praeter h. l. ex Rom. 12, 6. ſeqq. et aliunde ſatis conſtat. Senſus eſt: *vti bonum oeconomum oportet in diſtribuendis pecuniis publicis recta ſequi conſilia; ſic et vos oportet, dona, vobis a Deo benigne conceſſa, ad mutua officia vobis invicem praeſtanda adhibere.* cf. 1 Cor. 4, 1. coll. Tit. 1, 7. et *Ariſtot.* Rhet. 3, 3. πανδημȣ χαριτος δημιȣργος, και οικονομος της των ακȣοντων ἡδονης.

11. Jam quae v. 10. in vniverſum pronuntiaverat ap. exemplis hoc comm. clarius illuſtrantur. Ει τις λαλει, pro ει τις εχει το χαρισμα τȣ λαλειν. Λαλειν vero ſenſu latiori acceperim pro *loqui de religione omnino*, ſive in *eccleſia*, ſive in *judicio*, ſive quavis alia data occaſione. Λογια τȣ Θεȣ, *Heſychio* auctore i. q. θεσφατα, μαντευματα, χρησμοι, hebr. אמרות ſc. אל דברי Pſ. 139, 38. 58. Num. 24, 4. lat. *oracula*, *eloquia*, *reſponſa Deorum*, pro nexus ratione modo de *promiſſis*, modo de *praeceptis div.* etc. magis definite intelligenda. Hoc nexu vero ſenſu latiſſimo retinuerim. Vtuntur eadem voce etiam externi ſcriptores, vbi de oraculis Deorum ipſis ſermo eſt. Sic *Demoſthenes* ap. *Ariſtoph.* Equ. p. 294. oraculum a Nicia e Cleonis aedibus allatum videns, exclamat: ω λογια! Ita *Arrian.* expedit. Alex. 2, 3. p. 64. ὡς τȣ ΛΟΓΙΟΥ τȣ επι τῃ λυσει τȣ δεσμȣ ξυμβεβηκοτος. et 7, 16. p. 296. ΛΟΓΙΟΝ γαρ γεγονεναι σφισιν εκ τȣ Θεȣ τȣ Βηλȣ. *Joſ.* b. j. 6, 31. εδηλȣ το ΛΟΓΙΟΝ την ἡγεμονιαν. Similiter loquuti ſunt *Heracl. Pont.* de Politiis p. 510. ed. *Cragii*, et *Clem. Al.* Protrept. p. 67. Stromat. l. 5. p. 574. Latinis vox *dictio* interdum idem valet. *Liv.* 8, 24. *Alexandro data* dictio *erat.* *Pacuvius* p. 70. Collect. Vet. Trag. Scriverii: *flexa non falſa, autumare* dictio *Delphis ſolet*, vbi *Voſſius*, et p. 160. *aperte fatur dictio.* Ceterum diſcrimen, quod conſti-

 tuunt

δοξάζηται ὁ Θεός διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Ἀγα-

tuunt inter λογιον et χρησμος, ex quo illud fit oraculum *solutae*, hoc *ligatae* orationis, prorfus nullum eft. Ὡς λογια τȣ Θεȣ, fc. λαλειτω, (ȣχ ὡς ανθρωπινης σοφιας λογȣς. 1 Cor. 2, 13.) i. e. *loquatur fumma cum reverentia, quae debetur effatis divinis*. Ει τις διακονει, iterum pro ει τις εχει το χαρισμα τȣ διακονειν. διακονειν vero, διακονια et διακονος de *quovis munere religionis chr. caufa fufcepto*, 1 Cor. 12, 5. 2 Cor. 9, 1. ne *apoftolico* quidem excepto, Rom. 11, 13. 1 Cor. 3, 5. adhiberi fatis conftat. Hinc fequiori tempore vocabulum evafit Chriftianis iis proprium, qui non tam *doctrinae*, quam potius *rebus externis* fingulorum Chriftianorum providebant, et praecipue in *eleemofynis diftribuendis* verfabantur. Act. 6, 1 — 7. quo quidem fenfu et h. l. acceperim. Ὡς εκ ισχυος, fc. διακονειτω, *pro virium modulo hoc munere fungatur*. Vtrum vero, quae *Grotii* fententia eft, voc. ισχυς eo fpectet, quod *juvenes, viribus florentes*, ad diaconiam eligi folebant, an ad *vires omnino*, benigne iis a Deo conceffas, in medio reliquerim. Ceterum fimiles ellipticae loquendi rationes etiam Rom. 12, 7. deprehenduntur: ειτε διακονιαν, εν τῃ διακονιᾳ fc. μενετω. ειτε ὁ διδασκων, εν τῃ διδασκαλιᾳ fc. σωφρονειτω. etc. Ἡς, ex graecifmo vnicuique noto pro ἡν. Χορηγειν, proprie *choragum agere*, i. e. *omnia ea procurare, quae ad ludos et dies feftos celebrandos fpectant*. Hinc in genere notat *fuppeditare, quae omnino ad rem aliquam neceffaria funt*. *Hef*. χορηγει, παρεχει. διδωσιν. 2 Cor. 9, 10. Sirac. 18, 31. 2 Macc. 3, 3. Εν πασι fc. χαρισμασι, idque pro δια παντων χαρισματων. Δοξαζηται, q. ευλογηται, ἁγιαζηται. vid. ad 2, 12. Senfus eft: *vt donis hifce ex voluntate div. adhibendis pia Dei veneratio in aliis hominibus excitetur, ac religio ejus magis magisque propagetur*. Δια Ι. Χ. pro ὁν εξεστι δοξαζειν δια Ι. Χ. *quem licet pie venerari per Chriftum, qui Dei recte colendi rationem atque facultatem religione fua nobis fuppeditavit*. Ὡι — αμην, eft epiphonema doxologicum. Nimirum folemne hoc eft f. fcriptoribus, quotiefcunque fingularis cujusdam beneficii div. mentionem fecerant, vt animo, pietate et reverentia erga fummum numen pleno, in laudes ejus omnino

Ἀγαπητοὶ, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς 12
πειρασμὸν ὑμῖν γινομένῃ, ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνοντος·

nino erumpant. Gal. 1, 5. Rom. 1, 25. 2 Cor. 11, 31. Hebr. 13, 21. Ὧι. funt qui ad Θεον, funt etiam qui ad I. X. referant. Vtrumque aequo jure fieri, nullus dubitabit juftus verborum exiftimator. Praefero tamen cum *Wetftenio* prius, quia in Deum patrem potiffimum ejusmodi doxologiae alias enuntiari folitae funt. Relege loca Paullina modo citata. Εςιν, alias h. n. ex hebraifmo omitti folet. infra 5, 11. et Gal. 1, 5. Δοξα, כבוד, *majeftas*. Κρατος, ad imitationem hebr. עוז, i. q. δοξα, et τιμη, 1 Tim. 6, 16. Vtrumque autem vocabulum, δοξα et κρατος, faepius junctim occurrit; infra 5, 11. Col. 1, 11. Apoc. 1, 6. 5, 13. Εις τους αιωνας των αιωνων, בעולם עולמים, graec. αει, αιωνιος. Αμην, אמן, eft particula approbantis et optantis. Deuter. 27, 15. 1 Cor. 14, 16.

12 — 19. XIIII. Jam hortatur ap. ad *cruciatus religionis chr. caufa patienter fuftinendos*, propofitis duobus argumentis his: *altero* hoc: eo majora nobis praemia futura elle, quo plura in his terris, apte ad exemplum Chrifti, fuftineamus; v. 13. *altero* illo: cruciatus propter virtutem fuftinendos, pro cruciatibus haud amplius effe habendos. v. 14 — fin; Cap. Videntur Chriftiani ii, quibus deftinata erat haec epiftola, multis perfequutionibus obnoxii fuiffe, quia ap. ad hanc ipfam cohortationem iterum iterumque cogitando revolvitur. Ξενιζεσθαι, vid. ad. v. 4. Τῃ pro εν τῃ, vt comm. 4. vel επι τῃ. Πυρωσις, (f. δοκιμασια δια πυρος.) dicuntur *res adverfae*, quippe quibus nos, vt aurum igne, exploramur, exploratique probamur. cf. Judith. 8, 21. Prov. 27, 21. Pf. 66, 10. Zach. 13, 9. Ier. 9, 7. Dan. 11, 35. vid. nos ad voc. δοκιμιον Jac. 1, 3. Πειρασμος, *exploratio*, pro confequente, f. pro ipfa *probatione* acceperim vid. exc. 2. in ep. Jac. p. 184. Γινομενη, συμβαινουσα. Πυρωσις — γινομενη igitur verterim per: *calamitates probandae virtutis caufa vobis immiffae. Leiden zur Bewährung in der Tugend.* Ὡς ξενου ὑμιν συμβαινοντος, *tanquam res inopinata atque infolita vobis eveniat.* Simili loquendi ratione vtitur *M. Antoninus* 8, 15. μεμνησο, ὁτι, ὡσπερ αισχρον ξενιζεσθαι, ει ἡ συκη συκα φερει, ὑτως ει ὁ κοσμος ταδε τινα φερει. ὡν εςι φορος. cf. *Cic.* ad fam. 6, 2. et 5, 6. *Ovid.* met. 15, 493.

13 τος· ἀλλὰ καθὸ κοινωνεῖτε τοῖς τοῦ Χριστοῦ παθ-
μασι, χαίρετε, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει τ
14 δόξης αὐτοῦ χαρῆτε ἀγαλλιώμενοι. Εἰ ὀνειδίζεσ-
ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, μακάριοι· ὅτι τὸ τ
δόξ

VARIAE LECTIONES.

13. καθω pro καθο A. 31. — καθ' ὁ. 1. 21. 39. — καθο. 2. 4. 16. 38. 40. 47. Lectionar. 1. Ed. *Complut. Erasmi, Colinaei, Plant Genev. Stephani, Wechelii, Bezae* 2. 3. 4. *Bogardi, Benge. Oecumenius* ed. *Clemens.* probb. *Wetsteuio, Griesbachio.*

13. Καθο, vel καθως, (vid. var. lect.) h. n. valet ὁταν, *quando.* Κοινωνειν παθημασι Χριϛꝋ, i. q. κοινωνον ειναι των Χριϛꝋ παθηματων, 2 Cor. 1, 17. συμπασχειν Χριϛω, Rom. 8, 17. i. e. πασχειν ὡσπερ ὁ Χριϛος, *fustinere cruciatus quales Chriftus fuftinuit.* Χαιρετε, apodofin conftituit. Simillima Jacobi fententia 1, 2. coll. Hebr. 10, 34. Act. 5, 41. 2 Cor. 1, 7. cf. *Mechilta* fol. 47, 2. *Tanchuma* fol. 28, 3. *Praeterea homo gaudeat in afflictionibus, plus quam de bonis. Nam licet homo omnibus diebus fuis felicitate gaudeat, tamen nulla ipfi peccata delentur, id quod afflictiones faciunt.* Plura dabit *Schoetgenius* in h. l. Ἱνα, eft εκβατικον, *die Folge davon wird feyn, dafs* etc. Αποκαλυψις της δοξης αυτꝋ, fc. I. X. pro αποκαλ. Χριϛꝋ, τꝋ ενδοξꝋ, vel Χριϛꝋ, εν vel συν τη δοξη αυτꝋ, i. e. *tempus adventus I. C. ad judicium extremum de hominibus habendum.* vid. ad

1, 7. 13. Χαρητε αγαλλιωμεν (pro χαρητε και αγαλλιασθ funt fynn. ad *fummi gaud* atque *felicitatis* notionem penitius exhauriendam i vicem cumulata.

14. Ει, h. n. pro καιπερ. ονοματι Χριϛꝋ, (non cum μ καριοι, fed cum ονειδιζ. mar fefte jungenda,) *vel* accep rim ex hebraifmo, pro Χριϛω, idque pro δια τ Χριϛον, i. e. δια την διδαχ τꝋ Χριϛꝋ. Matth. 10, 22. alib *vel* refolverim per: ἑνεκεν ειναι (τꝋ ονομαζεσθαι) τꝋς Χριϛꝋ. (Χριϛιανꝋς.) cf. v. 1 Εν enim ex hebr. ב pro δ *propter* adhiberi, dubio c ret. cf. 2 Tim. 2, 9. Μακαρι refolv. per: ὁμως μακαριοι ες vid. ad 3, 13. Cf. cum to fententia Matth. 5, 10. 1 Ὁτι, διοτι. Πνευμα της δοξ και της δυναμεως, ex hebr. li guae, quae adjectivis defi tuitur, indole, pro πνευμα ε δοξον και δυναμικον, f. ενδοξ και δυναμικꝋς ὑμας ποιꝋν, i. *fpiritus, qui magnam vob conciliat dignitatem, et a* rc

ξης + καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀναπαύεται· κα-
μὲν αὐτοὺς βλασφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται.
γάρ τις ὑμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς, ἢ κλέπτης ἢ 15
κακο-

+ καὶ δυνάμεως.

VARIAE LECTIONES.

14. Post δοξης adhuc addunt και δυναμεως. A. 4. 7. 8. 13. 14. 27. 29. in m. 36. 43. 46. Verf. *Vulg. Copt. Syr. poft. Aeth. Arab. Armen.* ιanafius. *Cyprianus.* probb. *Grotio, Griesbachio,* reprob. *Bengelio.* *Ibidem* και omittunt 15. *Syr. vtr.* probb. *Grotio, Beza.* *Ibidem.* κατα μεν – δοξαζεται omittunt A. 3. 4. a pr. m. 13. 17. 27. 29. d. *Stephani.* Verf. *Vulg. Syr. prior pofterior* vero habet cum afte- 30. *Aethiop. Copt. Tertullianus, Ambrofius, Beda.* probb. *Millio* l. 708. 1210. *Griesbachio.* Vnde probabilis faltem fit omiffio.

magnas efficiendas, cala- tatesque fortiter fuftinen- s, vim atque poteftatem bminiftrat; nifi forte πν. δοξ. κ. τ. δυν. ex hebr. כבוד עז, quae divinitati pro- ia funt vocc. accipi malue- pro πνευμα τε ενδοξε και παντοκρατορος fc. Θεε, vid. v. 11. ita vt in vtroque c. *divini* tantum fpiritus tio quaerenda fit. Praefero nen prius. Και, quae qui- m omnino genuina eft ctio, (vid. var. lect.) ex fteriori explicatione ver- rum πνευμα τ. δοξ. etc. t explanativum, pro τετ' ι, ex priori vero explica- one i. valet q. lat. *deni- ue* noftrum *kurz*, ita vt fen- s prodeat hic: *kurz, damit h alles mit einem Worte fammenfaffe,* Gottes *Geift.* νευμα τε Θεε, vero eft *vis ivina,* qua Chriftiani tam l recte beateque vivendum, quam ad miracula perpe- tranda, impelli atque inftrui putabantur. Εφ' ὑμας αναπαυεται, hebr. שכן, quod item cum part. על conftruitur Exod. 40, 35. i. q. πν. ὁ κατ- ῳκησεν εν ὑμιν. Jac. 4. 5. *vim in vobis exferit, vobifcum manet.* Κατα μεν αυτες, pro κατα μεν την γνωμην αυτων, *ihrer Meynung nach.* Βλα- σφημειται, fc. το πν. ὁ αναπ. εφ' ὑμ. nempe *conviciis iftis, quibus vos infequuntur.* Κατα δε ὑμας, *quod autem ad vos attinet,* i. e. *veftra autem agendi ratione, veftraque inprimis conftantia, in cru- ciatibus religionis caufa for- titer fuftinendis confpicua.* Δοξαζεται, fc. τετο το πν. *praeftantia atque efficacia hujus fpiritus illucefcit.*

15. Μη γαρ, pro βλεπετε, ἱνα μη. Iunxerim: *denn ich fetze voraus, dafs keiner*

von

16 κακοποιὸς, ἢ ὡς ἀλλοτριοεπίσκοπος· εἰ δὲ ὡς Χριστ-
νὸς, μὴ αἰσχυνέσθω, δοξαζέτω δὲ τὸν Θεὸν ἐν τῷ μ-
τούτ

VARIAE LECTIONES.

16. ονοματι pro μερει A. 5. 13. 27. 29. 31. Verſ. *Vulg. Syr.* *Copt. Aethiop. Tertullianus, Ephrem, Cyrillus.*

von euch leidet, als etc. Φονευς η κλεπτης, pro *homini- bus valde malignis et in leges div. publicas vltro delinquentibus* omnino ponuntur. Κακοποιος, eſt nomen generale, quo reliqua continentur. 2, 12. 14. 3, 16. Αλλοτριοεπισκοπος, i. e. ὁς επισκεπτεται των αλλοτριων, alias πολυπραγμων, qui *Demoſtheni* dicitur περιεργασασθαι τα των αλλων, i. e. vt cum *Horatio* loquar, (2 Sat. 2, 19.) *aliena negotia curare, excuſſus propriis.* Nos: *einer der ſich in fremde Händel miſcht, ein Stöhrer der öffentlichen Ruhe.* Videtur omnino hoc voc. praecipue cum τοις Φονευσι και κλεπταις jungatur, ad certum quoddam, idemque malignum, hominum genus ſpectare, quanquam tamen, deficientibus ſatis certis hiſtoriae documentis, hoc ipſum genus neque cum *Larduero* ad *Judaeos*, qui facile in aliarum gentium negotia ſe ingerant, et principatum adfectent, revocare, neque omnino accuratius conſtituere auſim.

16 Ει δε, ſuppl. ex v. 15. τις ὑμων. Ὡς Χριστιανος, ſc. πασχει, i. e. πασχει, ὁ Χριστιανος εστι. Hoc ipſum v- *Chriſtianorum* cognom- forma latina, non graeca- Χριστος deflexum, pro m- Graecorum, qui a magiſt- diſcipulos nominabant, *Pythagoreos*, *Platonic-* etc. aſſeclis Chriſti indit- eſſe videtur. Prima vocab- origo in eccleſia Antioche- quaerenda eſt, Act. 11, 2 vbi ab Antiochenis, vt era- ad dicteria proni, (*Lucia-* de ſaltat. 76. οἱ γαρ Αντιοχε- ευΦυεστατη πολις. κ. τ. λ. *Pr-* *cop.* Perſ. II, 8. p. 105. τ- Αντιοχεων ὁ δημος, εισι γ- ε κατεσπεδασμενοι, αλλα γ- λοιοις τε και αταξια ἱκαν- εχονται. Cf. *Zoſimus* I- p. 258. *Julianus* Miſopo- p. 344. *Ammianus Marce-* 22, 14,) per ludibrium h- nomen acceperunt, quia n- rum ipſis videbatur, diſcip- los Chriſti regi, quem ign- minioſa morte ſublatum i- fatebantur, adhuc adhaeren- Cf. *Tacit.* annal. 15, 44. *Qu- per flagitia inviſos, vulg- Chriſtianos appellaba- auctor nominis ejus Chr- ſtus.* Nonnulli etiam *Chr- ſtianos* vocabant, repugnan- tibus tamen eccleſiae doct- ribu

ύτῳ. ὅτι ὁ καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα 17
τὸ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν, τί τὸ
λος τῶν ἀπειθούντων τῷ τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίῳ;
καὶ

ous. vid. *Lactant.* inſt. v. 4, 7. et *Tertull.* apolog. ad ſenat. Μη αισχυνεσθω, ο θελω ινα μη αισχ. Sic et s: *daſs er ſich dann ja ſſen nicht ſchämt.* Δε, pro λλον. Δοξαζετω τον Θεον, *fortiter patiendo.* Εν τῳ ρει τετῳ, alias το μερος, τετε κα, vel, loquutione latina, τῳ ονοματι τετῳ. (vid. var. t.) *quod attinet ad hanc m.* Nos: *von dieſer Seite, in dieſem Falle.* 2 Cor. 3, 9, 3. Col. 2, 16. Sic etiam *ſ.* ant. 15, 3. 4. ὡς — παρα-θησασθαι ΤΟΥΤΩι ΤΩι ΕΡΕΙ. Plura loca *Wetſt.* ngeſſit ad Col. 2, 16.

17. Ὁτι, redundat. Ὁ ιρος ſc. παρεστι. Marc. 11, . Τε αρξασθαι, pro εν ῳ ξεται. Κριμα, ὑπῦ, pro τακριμα, *ſupplicia et mala aevis, quibus Chriſtiani,* iriſto praedicente Matth. 19. *circum veniebantur.* κος, ex hebr. בית, pro *fa-lia,* quo quidem ſenſu iam Latini voc. *domus,* et s voc. *Haus* adhibere ſo-mus. Οικος vero *abſolute,* οικος τε Θεε voc. erat pro-inm *populo Judaeorum,* iippe quem Deus in pecu-rem ſibi adſciverat bene-lentiam; vnde h. l. et ali-ad *Chriſtianos Deo in-*

primis caros et acceptos transfertur, 1 Tim. 3, 15. id quod ex phraſi ſequente απειθεντες τῳ Θεῳ ſatis li-quet. Quare nolim, praeeun-te *Schoetgenio* hic *templum* ſub voce οικος intelligi. Τε αρξασθαι — τε Θεε, jam reſol-verim ſic: τε κατακρινεσθαι το πρωτον τον οικον τε Θεε, Ει — ημων, ſc. των Χριστιανων, αρχεται το κριμα, idque pro: ει δε ημεις το πρωτον κατακρι-νομεθα. Τι, ſc. εσαι. Το τελος, vel *ſors omnino*, vt εξοδος Luc. 9, 31. ſenſu prodeunte hoc: *was wird es dann mit den Ungläubigen für einen Ausgang nehmen?* vel *exci-dium, pernicies*, vt v. 7. Matth. 24, 14. ſenſu eodem: *wie gros wird dann das Un-glück der Ungläubigen ſeyn!* Ευαγγελιον τε Θεε, pro ἡ δι-δαχη τε Θ. ſ. *religio chr.* vid. ad 1, 12. Οι απειθεντες τῳ ευαγγ. i. q. alias μη πισευοντες. 2, 7. 8. 3, 1. 20. Egregius in hanc Judaeorum ſententiam eſt locus a *Schoetgenio* huc allatus: *Poenae nunquam perveniunt in mundum, niſi impii in eo ſint: verum non incipiunt, niſi a juſtis pri-mum.* Et poſt pauca: *quando potentia datur perditori, nullam ille inter juſtos et impios differentiam obſer-vat.*

18 καὶ εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸ
19 ποῦ φανεῖται; ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλη
μι

vat, neque hoc tantum, ſed a juſtis primum incipit. Cf. Jer. 10, 7. Pſ. 68, 36. Plura ſuppeditabit *Wetſtenius* in h. l.

18. Amplificatur eadem ſententia loco Prov. 11, 31. eoque ad verſionem LXX. interpr. expreſſo. Textus hebr. vero magis quoad ſenſum, quam quoad verba graece redditus eſſe videtur. Ὁ δικαιος, צדיק, collective ſumendum, pro οἱ δικαιοι, *homines pii atque probi omnino.* Μολις, (a μολος, *labor, pugna,* quaſi συν μολῳ, vnde etiam *Syrus* hic habet למחסן, *cum vi,* coll. Sap. 9, 16. vbi μολις et μετα πονȣ vt paria ponuntur.) *Thomas* αντι τȣ βραδεως, i. q. συν σπουδῃ apud *Homerum*, et μογις apud alios ſcriptores, i. e. *vix, aegre* et h. n. *non ſine adverſis.* Nos: *mit genauer Noth.* Σωζεται, *a malis atque miſeriis liberatur.* Cf. *Libanius* 10, 236. Αντιοχος ἐτοσι των ΜΟΛΙΣ ἐςι ΣΕΣΩΣΜΕΝΩΝ. *Diodor.* S. 17, 55. παραβολȣ δε γενομενης της διαβασεως και των Μακεδονων ΜΟΛΙΣ ΔΙΑΣΩΘΕΝΤΩΝ. Plura habet *Loeſnerus.* Ὁ ασεβης και ἁμαρτωλος, רשע וחוטא, ſynn. ex ap. ſententia a τοις απειθ. τῳ ευαγγ. non diverſa, et, vt ὁ δικ. iterum collective ſumenda. cf. 1 Tim 1, 9. Πȣ Φανειται; *vbi apparebit?* i. e. ȣδαμȣ Φαν *nu[l]libi apparebit, prorſus peri[bi]bit;* Sic αφανες, de re qua[e] interiiſſe putatur, adhuc ha[]bes ap. *Callim.* Epigr. 43, [] et *Philonem* 3, de vit. Mo[ſ.] p. 696. A. Locus huic ſimi[]limus eſt *Rabb. Simeoni[s]* ad X. Num. *Quum Deu[s] ſanctus, benedictus, judi[]cium facit in juſtos, ſanctu[s] extollitur et laudatur: na[m] ſi in illis hoc facit, quant[o] magis in impiis.* Cf. Je[r.] 45, 29.

19. Ὁι πασχοντες, ex pe[r]petua hujus voc. in hac ep[.] ſignificatione, *qui propte[r] religionem chr. adverſa pa[]tiuntur.* Κατα το θελημα τ[ȣ] Θεȣ, i. q. ει θελοι το θελημ[α] τȣ Θεȣ, ſupra 3, 17. Τα[ς] ψυχας ἑαυτων, ex hebraiſm[o] vnicuique noto, pro τ. [ψ.] αυτων, (quam quidem lectio[]nem, neſcio an jure, i[n] textum ſuſceperit *Bengelius*[)] idque pro ἑαυτȣς. Παρατιθ[εσθαι] και την ψυχην ἑαυτȣ τῳ κτις[ῃ] igitur vel eſt *commenda[re] atque totum ſe tradere crea[]tori,* (*Joſ.* ant. 7, 15. 11. ΠΑ[]ΡΑΤΙΘΗΜΙ δε σοι και τȣς Βε[ρ]ζελαιȣ τȣ Γαλαδιτȣ παιδας[)] vel, ſi voc. την ψυχην ad ve[r]bum ſumſeris, *reddere D[eo] an[imam]*

μα τοῦ Θεοῦ, ὡς πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς ~ αὐτῶν: ἐν ἀγαθοποιΐᾳ.

Πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ, ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, V.

~ ἑαυτῶν.

VARIAE LECTIONES.

19. αὐτῶν pro ἑαυτων A. 1. 3. 5. 8. 21. 22. 23. 25. 32. 33. 35. 40. 56. Ed. Complut. Erasmi, Colinaei. Oecumenius ed.

nimam, quam ei acceptam referebamus, vt fit euphenismus pro *mori*. cf. Luc. 23, 46. Εν αγαθοποιΐᾳ, pro εν πραγμασι αγαθοις. Verterim: *unter Verrichtung guter Handlungen.* Ὡς πιςῳ κτιςῃ, duplex continet argumentum, tam pro *rebus suis Deo tradendis*, quam praecipue pro *morte religionis chr. causa haud recusanda*, primum illud: Deum esse *summum creatorem*, a quo omnia pendent, quique jus in nos habet, alterum hoc: Deum *stare promissis suis*, ideoque mala propter rel. chr. tolerata aeternis praemiis remuneraturum esse.

Cap. V, 1—5. XV. Hortatur ap. doctores, *ad curam discipulorum lubenter gerendam*, v. 1—4 et discipulos *ad obsequium doctoribus praestandum.* v. 5. Πρεσβυτερυς, nec non επισκοπυς, ποιμενας, etc. eos omnino misse, quorum cura tam ea, quae ad *institutionem*, quam ea, quae ad *externam disciplinam* spectabant, dirigebantur, ad Jac. 5, 14. jam monuimus. Tempore enim apostolorum munera ecclesiastica episcopi, presbyteri etc. nondum certis finibus circumscripta erant, id quod etiam ex h. l. apparet, vbi presbyteris το ποιμαινειν et το επισκοπειν injungitur, et vbi Petrus, qui tamen nulli certae ecclesiae adstrictus erat, se συμπρεσβυτερον vocat. Τυς εν ὑμιν, sc. οντας, *qui inter vos degunt*, pro simpl. τυς πρεσβυτερυς ὑμων. Ὁ συμπρεσβυτερος, pro εγω, ὡς συμπρ. *ego, collega vester.* Sic etiam imperatores Romanorum milites suos *commilitones* vocare solebant. Μαρτυς των τυ Χ. παθηματων, vel est *testis cruciatuum Christi*, quem nos dicimus *einen Augenzeugen der Leiden Christi*; vel *doctores, praecones rel. chr. omnino*, nam μαρτυριον et μαρτυρειν, in N. T. et praecipue apud Joannem, esse vocabula, *praedicationi doctrinae de Christo* propria (vid. v. 12. et

των, ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξ
2 κοινωνός, ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεο
ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἑκουσίως· μη
α

VARIAE LECTIONES.

2. Poſt ἑκουσιως adhuc addunt κατα Θεον A. 5. 7. 8. 13. 23. 27. 2 31. 33. in m. 40. Verſ. *Vulg. Copt. Aethiop. Syr. poſt. Conc. Nic.* Can. 4. *Ariſtenus, Hieronymus, Beda, Auguſtinus.* Quae quide auctoritates ita firmae mihi quidem comparent, vt Criticos ha verba in textum ſuſcepiſſe crediderim, ſi gloſſematis ſpeciem p rum prae ſe ferrent. Argumenta ſaltem externa dum ſpecio, (qu tamen in arte critica *praecipue*, vt ne dicam *vnice*, ſpectanda ſun vix temperare mihi poſſum, quo minus *addendi* ſignum adſcriba

et 1 Cor. 1, 6.) hujusque doctrinae ſententiam primariam hanc, de *cruciatibus, ſupplicio* et *reſurrectione I. C.* eſſe, ideoque hanc pro *toto religionis chr. ambitu* ab ap. commemorari ſolere, 1 Cor. 1, 17. 23. inter omnes ſatis conſtat. Δοξα, ex hebr. כבוד *felicitas, olim in regno Meſſiano obtinenda.* Μελλουσα αποκαλ. pro αποκαλυφθησομενη. vid. ad 1. 5. Κοινωνος, q. μετοχος *particeps*, ſc. εσομενος. Ceterum haec omnia, quae ap. hic de ſe praedicat, ſpectant ad eo majorem vim atque gravitatem cohortationi ſuae conciliandam.

2. Ποιμαινειν, ποιμην et ποιμνιον, vt βοσκειν, τα αρνια, caeterasque loquendi rationes ex paſtorali vivendi genere depromtas, tam ad *reges* et *ſubditos*, eosque *regundos*, 2 Sam. 5, 2. 7, 7. Pſ. 78, 71. Matth. 2, 6. (vn *duces* etiam ap. *Homeru* ποιμενες λαων audiun quam, vt h. l. ad *doctor* et *diſcipulos*, eosque *inſ tuendos* atque *gubernand* transferri, conſtat. vid. lo ad 2, 25. allata, quibus ad Job. 21, 15. 16. 17. Act. 2 28. Dicitur vero hoc π μνιον, π. τȣ Θεȣ, i. e. coet *Deum colens*, vel *Deo i primis carus*, vt addito h voc. a vulgari grege diſce natur. Sic apoſtoli addit formulis τȣ Θεȣ, πνευματικ θειος, etc. res *divinas* h. pra claras, ideoque *ſenſu nob liori ad numen divinum r ferendas*, a *vulgaribus* d ſtinguere ſolent. Το εν ὑμ ſc. ον, i. e. *grex qui in veſtr regionibus verſatur*, vel ποιμνιον ὑμων. vid. ad v. Επισκοπȣντες, פקדים, pro κ επισκοπειτε, quod ſenſu n differt a ποιμανατε. vid. n ad 2, 25. Μη αναγκαςως, μ

αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως· μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποι- 3

ut pastores mercenarii, i. e. non muneris in vos delati necessitate coacti, adeoque inviti, (i. q. ἄκων 1 Cor. 11, 17.) sed ἑκουσίως, בנדבה, i. e. laeto animo. Κατὰ Θεὸν, si sana est lectio, (vid. var. lect.) pro κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, Dei causa, i. q. ἑκουσίως. μὴ αἰσχροκερδῶς, לא לבצע, fern von niedrigen und gewinnsüchtigen Absichten, i. e. ἀφιλάργυρος 1 Tim. 3, 8. 8. 9. Tit. 1, 7. vid. Raphelii annotat. Herodot. p. 57. et Elsnerum p. 295. Προθύμως, vi oppos. αἰσχροκερδῶς, ex sincero erga Christianos animi affectu, ita vt non tuam, sed aliorum vtilitatem spectes. Hebraei dicunt מן כלה לבבכן, ישרין לב, f. Bemidbar. R. XI. Dixit Deus S. B. sacerdotibus, quando dixi, vt benedicere Israëli, non benedicetis illis per angarium aut terrorem, sed benedicetis eis corde recto.

3. Μηδ' ὡς κατακυριεύοντες, pro μηδὲ κατακυριεύετε. κατακυριεύειν רדה vero est: tyrannidem exercere in aliquem, den Herrn spielen, i. q. κυριεύειν, 2 Cor. 1, 24. (vti κατακχρῶμαι 1 Cor. 7, 31. et 9, 18. pro simplici χρῶμαι), nisi κατὰ h. n. in malam partem sumi malueris, (vt in καταλαλεῖν, verbisque aliis.) Matthaeus 20, 25. eodem sensu adhibet ἐξουσιάζειν. Κλῆροι, vox admodum vexata. Grotius, quem omnes fere sequuntur interpretes, voc. κλῆρος, ex hebr. נחלה, quae erat vox populo Israëlitico, eidemque Deo peculiari Deuter. 4, 20. 9, 29. propria, h. l. ad Christianorum coetum, Deo non minus carum et acceptum, translatum esse existimat. Sed quamvis haec significatio bene h. nexu procedat, hebr. tamen נחלה numquam numero plurali hoc sensu me legere memini; nam Jes. 49, 8. prorsus huc non pertinet. Quare alii significationi possessionis atque fundi (praeter alios a Spanhemio in Callim. hymn. in Delum v. 281. ad hymn. in Pallad. v. 142. et ad Aristoph. nubes. p. 203. satis evictae;) inhaerentes, facultates seu haereditates ecclesiarum hic intelligi malunt, quibus ne abutantur, ap. hic adhortetur presbyteros. Nolim equidem, infringendae hujus interpretationis causa, cum Wolfio provocare ad id, quod, ecclesias tempore apostolorum fundis ejusmodi destitutas fuisse, constet, nam,

4 ποιμνίου· καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποίμενος, κ
μιεῖσθ

nam, si non *ecclesiae*, *membra* tamen ecclesiae fundos habuerunt; at vero ποιμνιον, quod sequitur, cui, quod *Grotius* jam vidit, vox κληροι respondere debet, hanc interpretationem vix, ac ne vix quidem admittit; praeterea κληρος rarissime, et in N. T. nullibi, hoc sensu occurrit; vt taceam de eo, quod ap. comm. praeced. verbis ποιμανατε μη αισχροκερδως jam cohortatus esset presbyteros, *vt ne munus sibi demandatum quaestui haberent*. Mihi quidem voc. κληρος, cum presbyteros, reliquosque ecclesiae ministros *forte*, seu *fortitione* ad munus obeundum interdum saltem *electos* esse constet, (cf. Act. 1. et *Isidor*. de offic. eccl. Cap. 1. *Omnes, quos illis* — sc. apostolorum — *temporibus ecclesiarum principes ordinabant, forte eligebant*.) inde ad designandos cum ipsos *presbyteros* (cf. *Suidas*. λεγεται κληρος και το συστημα των διακονων και πρεσβυτερων. *Oecum*. in ep. Petr. p. 165. κληρον το ιερον συστημα — *ministros ecclesiasticos* — καλει, ωσπερ και νυν ἡμεις. — quae tamen significatio hic nullo modo locum habere potest. — *Isid*. l. c. *Cleros autem vel Clericos hinc appellatos Doctores nostri di-*

cunt, *quia Matthias* [sor]
electus est.) tum *coetus Chr*[i-]
stianorum, qui presbyt[e-]
ris instituendi obtigerun[t]
(*Theophanes* homil. 12. p. 7[..]
auditores suos vocat κληρο[ν]
quando eos ita alloquitu[r]
ἡμεις δε, ω κληρος εμος, κ. τ. [λ.]
Cf. *Bengel* ad *Chrysostom*.
p. Sacerd. p. 504.) non [so-]
lum sequioribus temporibu[s]
vti ex vsu loquendi, [..]
scriptis patrum modo cit[a-]
tis, obvio, eodemque ve[l]
ex hoc ipso loco Petrino fo[r-]
san oriundo, satis appare[t]
sed. etiam viventibus adhu[c]
apostolis, transiisse videtu[r].
Apte saltem ad posteriore[m]
hanc significationem, qua[m]
etiam h. l. retinendam es[se]
censuerim, ii, qui olim [a]
coetum Christianorum tran[s-]
ibant, ΠΡΟΣΚΛΗΡΩΘ[Η-]
ΝΑΙ dicebantur, Act. 17, [4.]
et ΚΛΗΡΟΣ των ἁγιων. C[ol.]
1, 12. facilius per *coetus Chr*[i-]
stianorum reddi, quam [e]
hebr. נחלה, quod non ta[m]
per κληρος quam per κληρ[ο-]
νομια exprimi solet, explica[ri]
posse crediderim. Quicqu[id]
vero sit, vt κληρος de *coet*[u]
Christianorum intelligamu[s]
vsus loquendi saltem pe[r-]
mittit, nexus vero vrge[t]
nam qui hic κληροι dicuntu[r]
statim ποιμνια nomine v[e-]
niunt. Ceterum pluralitat[em]
numerum κληροι ad *plur*[es]
Chr

ιεῖσθε, τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον.
5 Ὁμοίως νεώτεροι ὑποτάγητε πρεσβυτέροις·
άντες δὲ ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι, τὴν ταπεινοφρο-
σύνην

hriftianorum coetus fpecta-
e, vix eft quod moneamus.
ὑποι, (fuppl. μαλλον) exem-
la ad imitandum aliis pro-
ofita. Phil. 3, 17. Γινομενοι,
ινεσθε. Verterim: Seyd
icht fo wohl Tyrannen eu-
er Diöcefen, als vielmehr
Iufter der Gemeine,

4. Ratio additur cur pres-
yteri difcipulis exemplo
le debeant. Και, pro ἱνα,
el τοτε. Ἀρχιποιμην, Chri-
us jure dicitur, cum ap. re-
quos religionis chr. docto-
s cum paftoribus compara-
erat. Ab imagine vbi re-
ferris, habes primum et
ummum doctorem. 2 Reg.
4. coll. Hebr. 13, 20. vbi
hriftus eodem fenfu ποιμην
εγας dicitur. Φανερωθεντος
οχιπ. i. q. 4, 13. εν τῃ απο-
αλυψει της δοξης αυτȣ, i. e.
bi redierit C. ad judicium
xtremum de hominibus ha-
endum. cf. Col. 3, 4. Κο-
ιζεσθαι, eleganter dicitur
e praemio reportando; fu-
ra 1, 9. Hebr. 10, 36. 11, 39.
Cor. 5, 10. Eph. 6, 8. Στε-
ανον αμαρ. de felicitate in
eternum duratura intelli-
endum effe ad Jac. 1, 12. et
Petr. 1, 4. jam declaravi-
us. Dicitur vero hic στεφα-
ς infuper ς. της δοξης, idque

vel eft: στεφανος, τȣτ' εστιν ἡ
δοξα, corona, h. e. felicitas
olim in regno Meffiano obti-
nenda, vid. ad. v. 1. hujus
Cap. vel i. e. q. στεφανος εν-
δοξος, vt fit: ein ehrenvoller,
prächtiger Kranz. Quid
praeferam ipfe, dubius
haereo.

5. Ὁμοιως, particula trans-
eundi. vid. ad 3, 1. Vert. da-
gegen. Νεωτεροι, pro ὑμεις,
οι νεωτ. vt αι γυναικες 3, 1.
pro ὑμεις αι γυν. Voc. νεωτ.
vero non ad Chriftianos
juvenes reftringi, fed vi
oppof. πρεσβ. ad omnes om-
nino Chriftianos extendi
velim. Ὑποταγητε, morem
iis gerite. ad 2, 18. 3, 1. Δε,
h. n. vel eft corrigentis, et
i. q. η μαλλον, vel fententiae
vim augentis, vt i. fit q. imo,
quid? quod. Ὑποτασσομενοι,
pro ὑποτασσεσθε accipien-
dum, et reciproce verten-
dum effe, faepius jam mo-
nuimus. Senfus vero eft hic:
tantum abfit, vt presbyteris
debitum denegetis obfequi-
um, vt potius vobis invicem
adeo obfequium praeftare
teneamini, quatenus fc. τα-
πεινοφροσυνης officium hoc
a vobis exigit, id quod ad ex-
plicanda haec verba ftatim
hic fubjungitur. Ταπεινοφρο-
συνη,

σύνην ἐγκομβώσασθε· ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντι-
τάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.
6 Ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ
7 Θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν καιρῷ. Πᾶσαν τὴν μέριμνα[ν]
ὑμῶ[ν]

συνη. heb. ענוה Pf. 45, 6. *eft modeftia, contraria fuperbiae atque faftui.* Εγκομβεσθαι, praecipue de *induendo* εγκομβωματι adhibetur, quod eft *genus vestimenti muliebris* atque fervilis nodo conftringi foliti. Hinc ad *induendas veftes* omnino transfertur, nec differt ab ενδυσασθαι, περιβαλλεσθαι, לבש, omnino. *Pollux* 4, 119. τῃ δε των δελων εξωμιδι και ἱματιδιον τι προσκειται λευκον, ὁ εγκομβωμα λεγεται η επιρρημα. *Hef.* κομβωσασθαι, ϛολισασθαι. κομβωμα, ϛολισμα. εγκομβεσθαι, ενειλεισθαι. Plura loca fuppeditabit *Wetftenius.* Hoc nexu tandem εγκομβ. nil nifi *arctioris conjunctionis*, qualis eft conjunctio veftimenti cum corpore, notionem involvit, ita vt fenfus prodeat hic: *modeftiam propriam vobis reddite, modeftiae ftudete.* Luc. 24, 49. Rom. 13, 12. 14. 1 Cor. 15, 53. 54. Gal. 3, 27. Eph. 4, 24. Col. 3, 10. 12. vid. etiam ad 4, 1. Ceterum in quas argutias interpretes in h. l. explicando defcenderint, qualemque emphafin, quae tamen prorfus nulla eft, verbo εγκομβ. affinxerint, vid. ap. ipfo[s] et praecipue ap. *Wolfiu[m].* Ὅτι διοτι. Reliqua explica[ta] lege ad Jac. 4, 6.

6. 7. Loco ifto V. T. v. [5] recitato adductus XVI. Chr[i]ftianos jam hortatur, *vt tot[os] fe Deo regendos permittan[t].* Ταπεινωθητε, i. q. ὑποταγητ[ε] Jac. 4, 7. Κρατεια χειρ, יד חזקה [...] *fumma Dei poteftas*, ταπ[ει]νωθ. — Θεε igitur i. e. [...] ὑποταγητε τῳ Θεῳ, παντοκρ[α]τορι h. e. *omnes res veftra[s] omnemque rerum exitum a[r]bitrio Dei potentiffimi com[]mittite.* Sic etiam *Demofth[e]nes* habet: ὁι ὑπο χειρα τ[απ]εινοι. Ἱνα, eft εκβατικο[ν]. Ὑψεν, *erheben*, ap. vi oppo[s.] ταπεινωθ. dicit, pro *felice[m] reddere, praemiis afficer[e]* vid. ad Jac. 4, 10. vbi fente[n]tia eadem exprimitur. [Ε]ν καιρῳ, vel eft εν καιρῳ ιδι[ῳ] בעתו, i. e. *tempore oppo[r]tuno, zu rechter Zeit, z[ur] Zeit der Noth,* Luc. 12, 4[2] vel, quod praetulerim, em[]phatice fumendum, pro [εν] καιρῳ εσχατῳ, vt fupra 1, [5] *tempore extremi judicii.*

7. Μεριμνα, *cura follicit[a]* vt onus confideratur, quo[d]

μῶν ἐπιῤῥίψαντες ἐπ' αὐτὸν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν.
Νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν 8
ιάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος, περιπατεῖ, ζητῶν
τίνα

Deum επιρριπτειν, (לב, f. ıw.) devolvere hinc juben-r Chriftiani. Pf. 22, 8. 55, . Prov. 16, 9. A metaphora i recefferis, remanet ad ram omnium rerum fua-m Deo permittendam co-rtatio. Επ' αυτον, fc. τον εον. Ὅτι διοτι. Αυτω μελει ρι ὑμων, vos enim ipfi curae tis, curam veftri agit. Ea-m conftructio Matt. 22, . Marc. 12, 14. Joh. 10, , 12, 6. at vero 1 Cor. 9, 9. ρι omittitur. Cf. cum toto c commate Matth. 4, 25. . 6, 25. Similiter M. An-nius 4, 31. το δε ὑπολοιπον βιȣ διεξελθε, ὡς Θεοις μεν ιτετροφως τα σεαυτȣ παντα ὁλης της ψυχης.

8—11. Vltima denique pa-enefi XVII. Chriftianos ad ligionem in mediis licet lis, quibus tum tempo-cingebantur, conftanter endam hortatur. Νηψατε, γορησατε, pro νηΦετε, γρη-ειτε. ΝηΦειν, vid. ad 1, 13. 7. Γρηγορειν, vel αγρυπνειν, ıc. 21, 36. opponi folet mnolentiae, et in agendo gligentiae atque ignaviae, f. 5, 27, Prov. 10, 5. 4, 13. ide, fi a tropica loquendi tione difcefferis, omnino let: ftrenuum atque inde-feffum effe in bene recteque agendo. Eandem admoni-tionem habes Matth. 24, 42. 25, 13. Marc. 13, 35. 37. Act. 20, 31. 1 Cor. 16, 13. Eph. 5, 6. 1 Th. 5, 6. Ὅτι, διοτι. Αντιδικος, adverfarius in lite, vnde εχθρος, hoftis omnino. Matth. 13, 39. ΔιαΒολος, hic valet Σατανας, vid. ad Jac. 4, 7. nam vt adverfarius, f. calumniator omnino intelli-gatur, perpetuus vfus lo-quendi in N. T. additum-que voc. αντιδικος, quod, fi de calumniatore omnino locum explicaveris, plane langueret, et comma deni-que 9. prorfus non admittunt. Λεων. Cur ap. cum leone potiffimum diabolum com-paret praeter rem argutan-tur. (vid. Suic. T. 2. p. 232.) Ineft notio vehementioris aliis nocendi cupiditatis, ratione inprimis habita odii cruenti et internecini, quo ifto potiffimum tempore Chriftianorum vitae inhia-bant e Judaeis gentibusque adverfarii eorum, vt adeo male hic locus ad noftra tempora, quibus convician-do magis et irridendo, quam trucidando et dilaniando odium in Chrifti doctrinam fe exferere folet, transferri videatur. Ὠρυεσθαι (שאג Jud. 14,

9 τίνα καταπίῃ· ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, εἰδότ
τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῇ ἐν κόσμῳ ὑμῶν ἀδελφότ

14, 5. Pf. 22, 14. alibi,) praeter *leones*, *canes* etiam atque *lupi* dicuntur. (*Hef*. ὠρυομενων, κραζοντων. κυριως δε επι λιμῳ κλαιοντων λυκων, η λεοντων, η κυνων. *Pollux* 5, 86. Φωναι ζωων — λυκων δε ωρυγη, ωρυγμος, ωρυεσθαι, ωρυομενος. Λεοντων δε βρυχηθμος βρυχασθαι, βρυχωμενοι, — βοων δε μυκημα. vid. *Wetſt.* in h. l.) Rugit vero leo, dum *iraſcitur*, ωρυομενος igitur ſpectat ad illam *nocendi cupiditatem eo efficacius exprimendam*. Περιπατει i. q. διερχεται Matth. 12, 43. *oberrat*, ſc. *inter homines*. Sic enim veteres de Satana ſtatuiſſe, teſtatur locus Job. 1, 7. cf. *Aboth. R. Nathan.* c. 36. *Tria daemonibus et angelis ſunt communia: alas habent, futura praeſciunt, et ab vno extremo mundi ad alterum diſcurrunt, atque obambulant.* Ζητων, cf. Luc. 22, 31. Τινα, pro ὁντινα, vel τινα ανθρωπον, ὁν etc. Καταπινειν בלע, *devorare*, *deglutire*. *Athenaeus* 2, p. 283. B. κητος γαρ επελθον τῃ νηϊ του εποπεα — ΚΑΤΑΠΙΕΙΝ. Ceterum totum hoc comma ſpectat ad eam veterum de Diabolo cogitandi rationem, ex qua ille homines ad quaevis delicta, inprimis vero ad deferendam rel. chr. ſollicitare atque ſeducere p tabatur. Eph. 4, 27. 6, 1 1 Theſſ. 2, 18. Vtrum ve et noſter in h. l. pronu tiando vere de Diabolo, a de calamitatibus propter r ligionem chr. eo tempo Chriſtianos vndiquaque ci cumvenientibus, (iisque ipſis, ex veterum ſententi a Diabolo originem duce tibus,) omnino cogitaver id quidem in medio reli quendum eſſe cenſuerir niſi 1 Petr. 2, 4. vbi ap. ang lis malis vim nobis nocen demtam eſſe affirmat, et, q jam ſenquitur, v. 9. vbi, tractando eodem argume to, de παθημασι ſermo e poſteriorem interpretati nem requirere viderentur.

9. Ὡι, pro αλλα τετῳ τ ΔιαΒολῳ. Αντιϛητε, ad Jac. 7, cf. Eph. 6, 13. Στερε תקיף, reſolv. per ὡς ανθρ ποι ςερεοι οντες, vel διο ςερεοι εςε. Col. 2, 5. Πιϛις, *doctrina religionis chr.* acc piendum eſſe, nexus clama vid. *S. V. Koppii* exc. 6. ep. ad Gal. ſaepius laudatur Στερεοι τῃ πιϛει, vel pro ς. δ της πιςεως, *quia religio ch fortes vos reddit*, *ad cal mitates religionis cauſa co ſtanter ſuſtinendas*; vel pr ς. εν τῃ πιϛει, *quia firma a* q

ι ἐπιτελεῖσθαι. Ὁ δὲ Θεὸς πάσης χάριτος, ὁ κα- 10
έσας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὑτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ
ησοῦ, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς,
στη-

VARIAE LECTIONES.

10. Pro καταρτισαι habent καταρτισει A. 3. 5. 7. 9. 24. 25. 27. 28. 5. 39 42. 43. Verſ. *Vulg. Syra poſt. Aethiop. Arab.* prob. *Bengelio.* ταρτισας. 22.

Ibidem. ὑμας omittunt A. 4, a pr. m. 35. 43. Verſ. *Vulg. Syr.*

Ibidem. Pro ϛηριξαι, σθενωσαι, θεμελιωσαι legunt ϛηριξει, σθενωσει, μελιωσει A. (ſed omittit θεμελιωσει.) 3. 4. 5. 7. 9. 10. 11. 15. 16. 17 18. 9. 22. 24. 25. 27. 28. 31. 33. 36. 37. 39. 40. 42. 43. 45. 46. 47. Ed. *Conaei.* Verſ. *Vulg.* prob. *Bengelio,* qui hanc lectionem per codices ctione textus firmiorem, nec tamen plane certam eſſe, recte judicat.

ue inconcuſſa de rel. chr. erſuaſione gaudetis. cf. Petr. 1, 12. Ειδοτες, ειδετε ρ. Τα αυτα των παθηματων, ro τα αυτα παθηματα, *eosem cruciatus*, ſc. *propter el. chr. perferendos*, quo uidem ſenſu παθηματα et ασχειν per totam epiſtolam btinet. 1, 11. 4, 13. Τη αδελοτητι ὑμων, pro τοις αδελφοις ιων, *ſive ex Judaeis, ſive x gentilibus ad Chriſtum onverſis.* vid. ad 2, 17. Εν ῳ κοσμῳ, pro εν τῃ γῃ, ſc. σῃ, διεσπαρμενῃ. Επιτεεισθαι, hic valet εις τελος υμβαινειν, *ſemper evenire.* odem ſenſu ap. *Xenophonem* mem. Socr. l. 4. p. 645. egitur: ει δε βιωσομαι πλειω ;ονον, ισως αναγκαιον εϛαι x τȣ γηρως ΕΠΙΤΕΛΕΙΣΘΑΙ, και ὁραν τε και ακȣειν ττον. Ceterum totum hoc omma redit ad vulgare ſolaium hoc: *ſolamen miſeris, ſocios habuiſſe malorum.* Cf. *Cic.* ad fam. 6, 2. *Miſera eſt illa quidem conſolatio — ſed tamen neceſſaria: nihil eſſe praecipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat univerſis.* coll. 5, 6. *Achilles Tat.* 7, p. 415. Φαρμακον αυτῳ τȣτο τις, ὡν επαθε, λυπης ἡ προς αλλον εις το παθειν κοινωνια. *Seneca* Troad. 1016. *Ovid*, met. 15, 493. Prov. 27, 21.

10. Πας, pro μεγιϛος. vid. ad Jac. 1, 2. Θεον πασης χαριτος. (אל החנון Exod. 34, 6. 2 Paral. 30, 9. et in Pſalmis ſaepiſſime,) ex hebraiſmo ſatis noto pro Θεος χρηϛοτατος, *Deus benigniſſimus*, i. q. ὁ Θεος της αγαπης και ειρηνην, 2 Cor. 13, 11. coll. Rom, 15, 33. 16, 20. Phil. 4, 9. 2 Th. 3, 16. Hebr. 13, 20. Καλειν, *invitare.* vid. exc. 2. Δοξα, vt v. 1. pro ευδαιμονια ενδοξῳ, ſ. *fe-*

11 στηρίξαι, σθενώσαι, θεμελιώσαι· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

12 Διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ πιστοῦ ἀδελφοῦ, ὡς λογίζομαι, δι' ὀλίγων ἔγραψα, παρακαλῶν καὶ ἐπιμαρ-

f. *felicitate in regno Messiano olim obtinenda.* Dicitur haec felicitas αιωνιος, *aeternum duratura*, oppofita vitae hujus felicitati adeo *fugaci*. cf. Pf. 16, 11. Εν Χ. Ι. fi jungitur cum voc. καλειν, pofitum eft pro δια Ι. Χ. i. e. δια της διδαχης αυτȣ; fi vero jungitur cum παθοντας, pro δια τον Ι. Χ. i. e. δια το ευαγγελιον αυτȣ. Praefero prius. Ολιγον, (fc. χρονȣ, fupra 1, 6. Jac. 4, 14.) opponitur voc. αιωνιος. Ολιγον παθοντας, fc. *religionis chr. caufa.* vid. ad v. 9. Αυτος vel propter parenthefeos longitudinem ad filum orationis iterum annectendum, vel ex hebraifmo ad augendam orationis efficaciam, repetitur, vt הוא, Gen. 3, 12. Καταρτισαι — θεμελιωσαι, funt fynn. ab ap. fummo animi affectu correpto, invicem accumulata, vt *ardentiffimum votum* pro *firmanda Chriftianorum de rel. fua perfuafione*, (ad quam omnia haec vocc. vnice revocari debent,) eo efficacius exprimeretur. Καταρτισαι, יכונך, Deuter. 32, 6. proprie *membrum luxatum loco fuo reponere;* hinc vt et h. l. *parare, perfectum reddere* omnino. 1 Cor. 1, 10. 2 Cor. 13, 11. Jef. 59, 16. Rom. 1, 11. 16, 25. 2 Th. 2, 17. 3. 3. Σθενωσαι, חזק *roborare.* Θεμελιωσαι, *fundare.* Verterim: *Deus vobis largietur perfectam, firmam inconcuffam et bene fundatam de rel. perfuafionem*, infinitivis nimirum pro verbis finitis καταρτισει, στηριξει etc. pofitis. (vid. var. lect.)

11. Vid. ad 4, 11.

12. XVIII. *De epiftola quadam*, antehac ad Chriftianos extra Palaeftinam degentes a fe confcripta, *certiores eos reddit;* vel, vt quae *Grotii* fententia eft, amorem fuum iis teftetur dum dicit, fe non primum ad eos fcribere, fed jam fcripfiffe antehac, vel, vt a fe fcriptam, nec fuppofitam effe epiftolam illam, iis perfuadeat, vel denique quovis alio confilio. Σιλȣανος pro eodem haberi folet cujus 2 Cor. 1, 19. 1 et 2 Th. 1, 1. et fub *Silae* nomine in Act. ap. Capp. 15. 16. 17 et 18. mentio fit, nec video cur non ita ftatui poffit, dummodo non hanc ipfam Petri ep. *primam*, (vid. ad voc

μαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς ἣν στήκατε.

Ἀσπά-

oc. εγραψα) nec eam *eodem* *tempore*, quo epiftolam illam plurium apoftolorum nomine fcriptam Act. 15. ferens per Syriam alias-que provincias iter fecit, ecclefiis Ponticis etc. perculiffe putetur. vid. proleg, ὑμιν, rejiciendum ad εγραψα. πιςος αδελφος, non tam ad *fraternam religionis chr. societatem*, quam ad *focii operam* in propaganda atque tradenda rel. chr. referendum effe videtur, vt fit: *adjutor fidus, mihique inprimis carus, in inftitutione Chriftianorum.* cf. 1 Cor. 4, 17. Ὡς λογιζομαι, *fi bene memini*, nos; *wenn mir recht ift.* Jam funt, qui ad πιςε, funt etiam, qui ad ολιγων hanc formulam, referant. ita, vt vel de fide Silvani, vel de eo, vtrum pauca an multa ea fuerint, quae modo fcripferat, ap. incertus fuiffe videatur. Sed vtraque interpretatio, fi quid fentio, languidiffima, duriffima. Idem etiam de *Wetftenii* explicatione ftatuendum effe arbitror, qui, ὡς λογιζομαι cum εγραψα jungens, fenfum hujus loci conftituit fic: *fcripfi, vt ipfe fentio, et apud me, omnibus rite perpenfis, ftatuo, ita etiam alios hortor, vt idem* *mecum profiteantur: doctrinam Chrifti effe veram.* Rom. 8, 18. Quidni ὡς λογ. jungamus cum δια Σιλ. ita tamen, vt εγρ. non ad hanc. quam *primam* vulgo putant, Petri epiftolam, fed ad breviorem fecundam, vel aliam quamcunque ejusdem ap. epiftolam, nunc quidem deperditam, referatur. Tunc fenfus oritur hic: *antehac, et, fi recte memini, per Silvanum epiftolam vobis fcripfi.* Quae quidem interpretatio eo mirifice adjuvatur, quod hujus ep. antehac fcriptae, argumentum paucis ftatim adjicitur, id quod, fi hanc ipfam, quam modo fcripferat, ep. in animo habuiffet, prorfus fuperfluum videri potuiffet. Δι ολιγων, fc. λογων. *Dionyf. Hal.* 6. ΔΙ' ΟΛΙΓΩΝ αν ὑμιν εδηλωσα ΛΟΓΩΝ. Εγραψα, fc. εν τῳ προσθεν χρονῳ επιςολην. Παρακαλων etc. pro εν ᾗ επιςολῃ παρεκαλησα etc. Επιμαρτυρειν, i. q. παρακαλειν. Χαρις τȣ Θεȣ, vel eft *felicitas ea, quod Deum habemus propitium;* tunc ἑςηκατε εις χαριν, i. e. εν χαριτι, nil amplius eft, ac *frui hac felicitate*, et fenfus prodit hic: αληθως ὑμας χρασθαι τῃ χαριτι τȣ Θεȣ, vel, (quod praefero propter voc. αληθη, quod

 ex

13 Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, και Μαρ

ex priori interpretatione duritiem aliquam huic loco inferre videtur.) *ipsa religio chr.* quam gratiae div. acceptam referimus, et *beneficia omnia, quaecunque Christianis per hanc rel. contingunt;* tunc ἀληθῆ ad veritatem hujus relig. et ἐστηκ. עמד vt καταρτισαι etc. v. 10. ad *firmum* de hac rel. *persuasionem* spectare videntur sensu hoc: *veram esse relig. eam, de qua persuasi estis.* cf. Rom. 5, 2.

13. 14. XIX. Finem denique totius ep. *salutationes* et *pia vota* constituunt. Ἀσπαζεται ὑμας sc. δι' εμε, *exosculatur vos,* i. e. *salutem vobis per me dicit,* ex perpetua temporum istorum consuetudine, qua cuilibet salutationi *oscula* jungebantur. Rom. 16, 16. 1 Cor. 16, 20. Βαβυλων, vid. prolegomena. Ἡ εν Βαβ. συνεκλεκτη. *Syrus, Arabs* et *Latinus,* quos sequuntur interpretes fere omnes, addunt εκκλησια, vt sit: εκκλησια εκλεκτη, ὡσπερ και αἱ εκκλησιαι ὑμων εκλεκται εισι, *ecclesia, pariter ad rel. chr. conversa,* vt *ecclesiae vestrae;* verbo, *ecclesia religionis socia;* (vid. ad Jac. 2, 5.) quemadmodum etiam Paullus Christianos συγκοινωνες, συγκληρονομες vocat. Sed, ex meo quidem sensu, durissime: nam voc. εκκλησια necessario addi debuisse, quomodo dubitari possit equidem non video. *Wolfius* igitur Συνεκλεκτην pro nomine proprio accipi vult, ad quem prope accedit *Millius,* qui, provocans ad 2 Joh. 1. vbi Joh. τῃ ΕΚΛΕΚΤΗι κυρια salutem dicit, *feminam quandam,* et speciatim *Petri vxorem* per συνεκλ. indicari existimat; ita vt συνεκλ. sit: *vxor mea, fidei simul susceptae, vitae, laborumque socia.* Valde arridet haec interpretatio. Multa quidem sunt, quae objiciuntur, sed levioris illa momenti. *Primum,* inquiunt, Petrus ex hoc ipso loco Johanneo voc. κυρια vel γυνη addere debuisset; sed cur tandem *debuisset,* cum in ipsa terminatione εκλεκτΗ insit notio της γυναικος? *Deinde,* si vel vxor Petri, vel alia quaedam femina intelligi debeat, praestrui debere contendunt, alterutram Christianis, per tot provincias dispersis, notam fuisse, nisi haec salutatio ab hujus saltem epistolae consilio prorsus aliena et obscura videri debeat. Quid vero, si Petrus secum duxerit eam? sique ea partem laborum ap. in se susceperit? *Porro* rectius coetum coetui, quam vnam aliquam feminam integrae ecclesiae opponi, arbitratur:

Μάρκος ὁ υἱός μου. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν
φιλήματι ἀγάπης. εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι τοῖς ἐν 14
Χριστῷ

VARIAE LECTIONES.

14. Αμην omittunt A. 25. 27. 29. Aethiop. Vulg. mſ. harl.

Ibidem. Poſt αμην addunt εγραφη απο Ρωμης. 14. 25. alii, ſed ex conjectura.

ur: ſed cogitandum eſt de uxore APOSTOLI! Et cur tandem Marcus commemoratur? Adſtruitur potius hoc ipſo, quod ap. filii nomine Chriſtianis ſalutem dicit, ſententia noſtra, εκλεκτην non tam de ecclesia Babyl. quam potius de uxore apoſtoli intelligendum eſſe. Denique cur Petrus ἡ εν Βαβ. adjecerit, nec potius, ſi uxorem in animo habebat, ſimpliciter ἡ συν εμοι dixerit, adverſarii quaerunt. Millius, hanc difficultatem ſentiens, ſe non repugnare, ait, ſi propter addita haec verba de alia quadam femina opulenta ac illuſtri loco nata, apud Babylonios, cogitare malueris, quae ap. hoſpitio exceperit. Sed nonne verba ἡ εν Βαβ. συνεκλ. et ſic intelligi poſſunt: uxor mea, quae alibi remanſerat, nunc vero mecum εν Βαβ. verſatur; vel ſic: uxor mea, quae Babylone remanſit, ita ut Petrus hanc epiſtolam alibi ſcripſiſſe videatur? quo tum correruet tota aſſertio illa, hanc epiſtolam Babylone ſcriptam eſſe, id quod jam in prolegomenis annotaſſem, niſi jam prelo excuſa fuiſſent, cum haec a me obſervarentur. Μαρκος, intellige de Marco evangeliſta. Ὁ υιος μȣ, interpretes tantum non omnes pro comite ſ. diſcipulo Petri accipiunt. Act. 13, 13. coll. 15, 36—40. quia apoſtoli eos, quos ipſi inſtituebant, filios vocare ſoliti fuerint, 1 Cor. 4, 17. 1 Tim. 1, 2. 18. 2 Tim. 1, 2. 2, 1. quanquam tamen non multum repugnaverim, ſi quis filium ſenſu proprio intelligere maluerit, tum quia ex ipſo locorum Paullinorum modo allatorum conſenſu, diſcipuli non tam υιοι, quam τεκνα, et quidem addito vel εν Κυριῳ 1 Cor. 4, 17. vel εν πιϛει 1 Tim. 1, 2. dicuntur, (in reliquis enim locis τεκνον abſolute poſitum, nonniſi pro amoris vocabulo habendum eſt,) tum quia loca ea, quae pro Marco comite, non filio Petri afferri ſolent Act. 12, 12. Col. 4, 10. valde ſunt ambigua. Sed totum hoc argumentum ad evangelium Marci curatius diſcutiendum eſſe video.

14. Εν Φιλημ. pro συν Φιλ. Φιλ. αγαπης vero, (alias Φιλημα

Χριστῷ Ἰησοῦ. ἀμήν.

λημα ἁγιον Rom. 16, 16.) eſt ratio paulo conciſior, pro Φιλημα, αγαπης σημειον, *oſculum, quo Chriſtiani mutuum amorem invicem teſtantur.* Αλληλες, ſc. εν εκκλησιαις συνελθοντες, vel data quavis alia occaſione. *Conſtitt. Ap.* 1, 2. 57. ειτα και ασπαζεσθωσαν αλληλες οἱ ανδρες, και αλληλας αἱ γυναικες, το εν Κυριῳ Φιλημα — και μετα τετο προσευχεσθαι ὁ διακονος ὑπερ της εκκλησιας ἁπασης etc. Toto vero hoc loco ασπαζ. — αγαπ. quem ad ritum quendam orientalem ſpectare ad v. 13. jam monuimus, ap. non hunc tantummodo *ritum*, ſed *mutuum amorem omnino* Chriſtianis commendare voluiſſe videtur. Ειρηνη, ex hebr. שלום pro *quovis felicitatis genere* adhiberi ſatis conſtat. Ειρηνη ὑμιν, (ſc. εςω, ſ. ειη.) reſpondet hebr. שלום לכם (ſc. יהיה) quae eſt ſolennis tam *ſalutandi*, quam *valedicendi formula. Valete. Lebt wohl.* Graeci: χαιρετε, ὑγιαινετε, ερρωσθε. Act. 15, 29. 23, 30. Οἱ εν Χ. ſc. οντες, *homines cum I. C. arctiſſime juncti*, eſt mera *Chriſtianorum* periphraſis. Rom. 16, 7. 1 Cor. 1, 30. alibi.

EPI-

EPISTOLA

PETRI

SECUNDA.

PROLEGOMENA.

Petrum apoſtolum etiam ſecundae hujus epiſtolae auctorem eſſe, ſunt qui affirment, ſunt vero etiam qui negent. Ex inſtituti ratione, quae in vtramque partem diſputata ſunt, diligentius examinanda, examinataque Lectorum judicio permittenda ſunt.

Qui Petrum auctorem eſſe negant, in quorum numero ſunt ex veteribus CALVINUS [1], GROTIUS [2], SCALIGER [3], SALMASIUS [4], ERASMUS [5], ex recentioribus vero SEMLERUS [6], alii, duplici argumentorum genere vti ſolent: altero ex *teſtimoniis veterum*, altero ex *ſcribendi genere* repetito. Singula ſigillatim pertractanda ſunt.

Ex *veteribus*, qui hanc epiſtolam inter dubias collocant, vel Petro prorſus abjudicant, huc praecipue pertinent *Origenes*, qui ſecundam epiſtolam Petri ὁμολογȣμενην vocare dubitat; [7] *Euſebius*, αντιλεγομε-

νοις

[1] comment. in epp. can. p. 150. ed. Genev. 1565.
[2] in annott. ad Cap. I. v. 1.
[3] Scaligeriana II. p. 22.
[4] de epiſcop. et presbyter. p. 14.
[5] in nott. ad h. ep.
[6] praef. in h. ep.
[7] in Joh. ap. Euſeb. h. e. VI. 25. Πετρος δε εφ' ῳ οικοδομειται ἡ Χριςȣ εκκλησια, μιαν επιςολην ὁμολογȣμενην καταλελοιπεν. εςω δε και δευτεραν, αμφιβαλλεται γαρ.

νοις eam annumerans [8]; *Hieronymus*, qui propter stili diſſonantiam cum priori epiſtola, hujuſce epiſtolae authentiam in dubium vocatam eſſe enarrat [9]; *Syrus* in cujus verſione tota haec epiſtola omittitur [10] et

[8] h. e. III. 3. Την φερομενην Πετρου δευτεραν ουκ ενδιαθηκο[ν] μεν ειναι παρειληφαμεν. ὁμως δε πολλοις χρησιμος φα[νεισα] νεισα μετα των αλλων εσπουδασθη γραφων. et 25. τω[ν] αντιλεγομενων, γνωριμων δ' ουν ὁμως τοις πολλοις ἡ λεγο[μενη] μενη Ιακωβου φερεται και ἡ Ιουδα, ἡ τε Πετρου δευτερ[α] επιϛολη, και ἡ ονομαζομενη β. και γ. Ιωαννου.

[9] *de ſcript. eccleſ. in Sim. Petr.* Simon Petrus ſcripſi[t] duas epiſtolas, quae catholicae nominantur, quarum ſecunda a plerisque ejus eſſe negatur, *propter ſtil[i] cum priore diſſonantiam.*

Idem ep. ad Hedibiam Q. 2. de vtraque epiſtol[a] Petri ſic ſcribit: *ſtylo inter ſe et charactere diſcre[pant], ſtructuraque verborum;* ſtatim vero addit: *ex quo intelligimus pro neceſſitate rerum diverſis eu[m] vſum interpretibus;* (h. e. *duos diverſos eum adhi[buiſſe], buiſſe, qui mentem ſuam graeca lingua expreſſerint*). Hieronymus igitur vulgaria tantum praejudicia, quibus alii adverſus hanc epiſtolam capti erant, in medium profert, ſuo metipſius judicio haud ſuperaddito, et ad dubium, a ſtili diverſitate repetitum qualicunque modo reſpondet.

[10] *Cosmas Indicopleuſtes* VII. Παρα Συροις δε ει μη τρε[ις] μοναι — ουχ ευρισκονται. Λεγω δε ἡ του Ιακωβου, και [ἡ] πρωτη Πετρου, και ἡ Ιωαννου α. ἁι αλλαι γαρ ουτε κειντ[αι] παρ' αυτοις, ου χρη ουν τον τελειον χριϛιανον εκ τω[ν] αμφιβαλλομενων επιϛηριζεσθαι, των ενδιαθετως κ[αι] κοινως ὁμολογουμενων γραφων ἱκανως παντα μηνυοντω[ν] περι παντος του δογματος των Χριϛιανων.

"Syri, inquit *Wetſtenius*, actis apoſtolorum, quae apud ipſos LXIX capita habent, continuo ſubjiciunt epiſtolam Jacobi a cap. LXX ad LXXV, Petri a LXXV[I] ad LXXXII et Joannis primam a LXXXIII a[d] LXXXVIII. Deinde ſequuntur Paullinae quatuordecim epiſtolae, capitibus CLI, quarum vltima eſt a[d] Hebraeos. Deinde addunt ſecundam Petri, ſecundam et tertiam Joannis, et epiſtolam Judae, cum hac praefatione: *ſequuntur illae epiſtolae apoſtolorum*

et *Didymus*, circa medium feculum quartum florens, qui falfatam hanc epiftolam in canonem receptam effe negat [11]. Praeterea haec epiftola ab *Ignatio*, *Clemente Alexandrino*, *Tertulliano*, *Cypriano*, *Novato*, *Gregorio Nyffeno*, *Hilario Pictavienfi*, neglecta effe videtur, nifi forte hoc inde factum effe dixeris, quod hi fcriptores omnes opportuna, excitandae hujus epiftolae, occafione deftituerentur. Quicquid vero fit, jure tamen ex hifce veterum teftimoniis colligitur hoc: multos Chriftianos quatuor prioribus feculis

rum, quae reperiuntur in omnibus exemplaribus. Hoc didici ex cod. MS. Conftantinopoli ad me miffo."

Ceterum omiffio hujus epiftolae in verfione Syriaca fortaffe inde nata eft, quod pofterior haec ep. Petri non legeretur in Codice eo, ex quo Syrus reliquos N. T. libros fyriace reddidit. Verifimile autem eft, jam ante pofteriorem hanc ep. a Petro confcriptam, collectionem aliquam caeterarum epiftolarum apoftolicarum exftitiffe, atque in manibus Chriftianorum fuiffe.

[11] Verba ejus in fine commentarii fui in h. ep. haec funt: non eft ignorandum, praefentem epiftolam effe falfatam, quae, licet publicetur, non tamen in canone eft.

At vero, quod Wolfius, et poft eum v. Nietzschius jam obfervavit, cum *Didymus* nihil habuerit, quod per totam epiftolam reprehenderet, nifi quae Cap. 3, 13. leguntur, vbi nempe Platonicas tradi exiftimat revolutiones; cum etiam ipfe in hanc ep. commentatus fit, quod non facile facturus fuiffet, fi eam vere fpuriam atque falfatam habuiffet; cum denique *Athanafius* in eadem, qua *Didymus*, ecclefia Alexandrina clarus, hanc ep. jam ante *Didymi* aetatem in canonem retulerit: oritur fufpicio, verba illa ab aliena manu profecta effe, praefertim cum in fine commentarii adfcripta reperiantur: nifi forte *Didymus* verbum *falfare* eodem *accufandi*, vel *pro falfo declarandi* fenfu, quo obfervante *Du Fresnio* (gloffar. fcriptt. med. et inf. lat.) apud fcriptores fequioris aetatis obtinuit, accipi voluerit.

feculis hanc epiftolam non pro genuina, atque a Petro apoftolo profecta agnoviffe. Sed 1., plures conjiciendo fumere licet caufas veri fimillimas, ex quibus haec veterum de canonica hujus epiftolae auctoritate dubia commode deduci poffe videntur. Quid mirum enim, epiftolam hanc, Romae fcriptam, prioribus feculis, in ecclefiis, orientem folem fpectantibus non ftatim innotuiffe? Porro, nonne ipfi presbyteri atque epifcopi, qui forfan hanc ep. non ftatim cum ecclefiis communicarent, in caufa effe poffunt, cur Chriftiani, aliis aliorum fraudibus jam cautiores redditi, poftea, cum hanc epiftolam in manus acciperent, de authentia ejus dubitarent? Epiftolas enim apoftolorum, eo confilio fcriptas, vt praefente tota ecclefia recitarentur, epifcopis traditas, ab his veri haud raro reconditas apud fe fervatas effe, inter omnes fatis conftat; alias enim Paulus 1 Theff. 5, 27 presbyteros non, interpofita I. C. auctoritate, obte ftatus effet, vt epiftolam omnibus omnino Chriftianis praelegendam curarent. Quid? quod ipfe *Hieronymus* [12] hanc epiftolam propter ftili cum priori epiftola diffonantiam, Petro a plerisque abjudicatam effe enarrat. Cave tamen, hanc ipfam dubitationis caufam, a ftili diverfitate defumtam, ad antiquiffimos ecclefiarum chriftianarum doctores extendas, qu quidem vitio plures obnoxii funt interpretes; ea enim hujus dubitationis intelligitur effe natura atque ratio vt non tempore ifto, quo haec epiftola, ab auctore data, Chriftianis innotuit, fed tunc demum enaf coeperit, cum jam aliis ex caufis dubia reddita effe epiftolae auctoritas. *Multos fuae aetatis Chriftianos authentiam hujus epiftolae in dubium vocaffe, qu ftilo, charactere, verborumque ftructura a prio nimis difcreparet*; id folummodo *Hieronymum*, cum haec fcriberet, in animo habuiffe crediderim. Cete rum multo felicius in hac re dijudicanda verfaremu fi

12 l. fupra c.

ſi et aliae rationes, quibus nixi hanc epiſtolam primi Chriſtiani rejecerint, literis mandatae ad nos pervenilſent. 2., Deinde vero, etiamſi vel maxime fuerint, ſeculis quatuor prioribus, qui de authentia hujus epiſtolae dubitarent, fuiſſe etiam, tum his, tum ſequioribus ſeculis, qui et hanc epiſtolam inter canonicos libros referrent, infra demonſtrandi locus erit.

Sed longe gravioris momenti eſt argumentum illud, quod a *ſtili diverſitate*, comparatione cum priori epiſtola facta, contra epiſtolae noſtrae authentiam repeti ſolet. Nimirum ajunt, auctorem vti in hac epiſtola verbis, dicendi formulis, periodorum ſtructura, verborumque conſequutione, metaphoris et imaginibus, quae ab iis, quas in priori epiſtola adhibuerit, haud parum diſcrepent. Sed quamvis aliquam orationis diſcrepantiam negare nec poſſim, nec auſim, habeo tamen, quid reſpondeam. 1) Primum in tanta vtriusque epiſtolae brevitate, quis auſit ſtili comparationem inſtituere? quis determinare, quid ſtilo Petrino ſit proprium atque familiare, quidue ab eo alienum? praecipue, cum in epiſtolis conſcribendis non tam id agere ſoleamus, vt orationis ingenium atque indolem, ſtilique elegantiam atque puritatem mirentur ii, quibus epiſtolam deſtinabamus; quam potius, vt ea, quae cum amicis habebamus communicanda, amicamque mentem noſtram, qua erga ipſos affecti eramus, exinde cognoſcant. 2) Deinde nec hoc praetermittendum eſſe videtur, pro *temporis* atque *materiae diverſitate* ſtilum etiam diverſum eſſe ſolere. Nam provectior aetas, animi tranquillitas vel fervor, novae notiones, quas vel ex ſcriptis atque conſuetudine aliorum, vel propria cogitandi vi adhibita nobis acquiſivimus, imo ipſe corporis habitus atque valetudo, vivendi ratio eorum, ad quos ſcribimus, temporis ſucceſſu immutata, et id genus innumera alia, quid valeant

ad ſtilum ſcriptoris formandum, atque commutandum, experientia quotidiana ad vnum omnes docemur. Jam vero Petrum hanc epiſtolam nonnullis annis poſt priorem, brevique ante mortem ſuam literis conſignaſſe, omnes conſentiunt; (vid. infra) quid mirum igitur, ſi apoſtolus in hac cygnea quaſi cantione, qua fratribus ſuis valédicturus eſt, ſcribendi genere vtitur, ab eo, quod in priori epiſtola deprehenditur, aliquantum diverſo? Et de *materiae diverſitate* quid dicam? cujus tanta eſt vis ad genus dictionis immutandum, vt tantum non quaelibet materia verba ſua, ſuasque dicendi formulas, imagines etc. requirere videatur. Liceat haec omnia exemplo a me illuſtrari, a Cap. II. repetito. Nonne ap. hic in argumento tractando conſtitutus eſt longe alio? nonne etiam homines prorſus alios, nimirum falſos doctores, ante oculos habet, ac in priori epiſtola? nonne igitur neceſſe erat, vt animi ardore atque ira in ψευδοδιδασκαλους iſtos, qui fratres ſuos falſa doctrina decipere conabantur, incenſus atque inflammatus, verba verbis cumularet, eandem rem ſaepius repeteret, periodos inchoatas ad finem vſque non perduceret, et verbis, imaginibusque ſublimioribus atque inſolentioribus, ac omnino ſcribendi genere prorſus alio vteretur, ac ſi cum aliis hominibus, alio tempore, alioque animi affectu, loquutus eſſet? Quae quidem omnia ſi mecum reputo, tantum abeſt, vt ſtili diſſonantia ſcrupulum mihi quidem injiciat, vt potius nimia ſtili congruentia me perturbari, et in fraudulentae imitationis ſtili Petrini ſuſpicionem deduci poſſe crediderim. 3) Denique vero, in ſumma licet ſtili diſcrepantia cernitur tamen in vtraque epiſtola invicem comparanda mira tam ſententiarum, quam dicendi formularum atque verborum congruentia, ne dicam ſororia conſpiratio. Nam, vt a *ſententiis* ordiamur, ap. in priori epiſtola ſaepius in eo eſt, vt enumerandis atque praedicandis com-

modis

modis iis, multis atque magnis, quae ex religione christiana ad cultores ejus redundant, gratum animum, et obsequium ejusmodi religioni debitum excitet, 1 Petr. I, 4-11. II, 1-10. 25. et idem quoque apostolum agere videmus in epistola posteriori, I, 3-7. Porro apostolum in priori epistola ad Paulli epistolam ad Romanos respexisse, inficias ire non potest, qui a praeconceptis opinionibus liber 1 Petr. I, 21. cum Rom. IV, 24. 25. et X, 9. — 1 Petr. II, 13. cum Rom. XIII, 1-5. — et 1. Petr. IV, 10. 11. cum Rom. XII, 3-8. contulerit; auctor vero epistolae nostrae eo non contentus, vt sententiis vtatur ex epistolis Paullinis mutuatis, expressis verbis adeo, quod in nullo alio N. T. libro deprehendes, eandem materiam, quam ipse sibi tractandam sumserat, a Paullo jam expositam esse, fatetur. III, 15. 16. Neque id in demonstranda sententiarum in vtraque epistola obviarum similitudine praetermittendum esse videtur, quod Petrus in priori epistola loca atque sententias V. T. (praeter bina ista loca 1 Petr. I, 16. et II, 6.) non tam formulis consuetis ἡ γραφη λεγει, διο λεγει, λεγεται, γεγραπται, περιεχει εν τη γραφη, ad verbum recitare, quam potius argumentum horum locorum, versionem LXX seniorum sequutus, orationis suae seriei ita intexere, et ita omnia invicem copulare soleat, vt is, qui parum versatus fuerit in V. T. scriptis, vix animaduerterit, loca V. T. ejusmodi sententiis subesse. Atque eandem istam consuetudinem apostolum etiam in paucis istis V. T. locis, sententiis, atque dicendi formulis, quas data opportuna occasione in posteriori epistola in medium proferre poterat, sequutum esse videbis, dummodo paulo curatius invicem comparaveris loca haec: 1. Petr. I, 24. coll. Jes. XL, 6. 7. 1 Petr. II, 3. coll. Ps. XXXIV, 9. 1. Petr. II, 4. coll. Ps. CXVIII, 22. 1 Petr. II, 8. coll. Jes. VIII, 14. 1 Petr. II, 9. coll. Exod, XIX, 5. 6. Deuter. VII, 6. et Jes. XLIII, 20. 1 Petr. II, 10. coll.

 Hos.

Hof. II, 23. 1 Petr. II, 22. coll. Jef. LIII, 9. 1 Petr. II, 24. 25. coll. Jef. LIII, 5. 6. 1 Petr. III, 10-12. coll. Pf. XXXIV, 13-17. 1 Petr. IV, 8. coll. Prov. X, 12. 1 Petr. IV, 18. coll. Prov. XI, 31. 1 Petr. V, 6. coll. Job. XXII, 29 cum 2 Petr. II, 3. coll. Deuter. XXXII, 35. 2 Petr. II, 12. coll. Jer. XII, 3. 2 Petr. II, 22. coll. Prov XXVI, 11. 2 Petr. III, 4. coll. Jer. XVII, 15. et Ez. XVIII, 23. 32. et XXIII, 11. 2 Petr. III, 8. coll. Pf. XC, 1. 2 Petr. III, 13. coll. Jef. LXV, 17. et LXVI, 22. Inter *fingulares* denique fententias, quas pofterior epiftola cum priori habet communes, ante omnia infignis efto fententia loci 1 Petr. III, 20. vbi diluvii mentio fit, ac Deus ογδοον Νωε ex diluvii periculo fervaffe commemoratur. Eadem vero fententia 2 Petr. II, 5. non modo repetitur, fed res illa, per fe quidem leviffimi momenti, Petro tamen, nefcio quanam ex caufa, haud levis ponderis vifa, *octo* duntaxat homines benignitate divina periculo ifto ereptos effe, expreffis verbis additur, quam quidem rem alii N. T. fcriptores, vbi diluvii mentionem faciunt, ne verbo quidem tetigerunt. Matth. XXIV, 37. 38. Luc XVII, 26. 27. Hebr. XI, 7. Sic etiam fcrutinium atque ftudium fcriptorum V. T. Chriftianis non minus 2 Petr. I, 19. quam 1 ep. I, 10. commendat. Eadem vero vtriusque epiftolae fimilitudo cernitur etiam in *ftruendis periodis*, *exprimendis fententiis*, ac in *vocibus quibusdam Petro peculiaribus*. Nimirum in periodis invicem jungendis in priori epiftola plerumque ita verfatur, vt, quod Ill. Michaelis jam vidit, membrum fubfequens ope participiorum, atque pronominis relativi ὅς, ἥ, ὅ, cum membro praecedente jungatur, cf. 1 Petr. I, 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. II, 4. III, 3. V, 9. eandemque rationem Petrus etiam in pofteriori epiftola fervare videtur. 2 Petr. I, 4. 13. II, 12. 13. 14. III, 11. 12. Porro nofter in priori epiftola amare videtur fcribendi genus metaphoricum, fimilitudinibus atque imaginibus hinc inde petitis

titis exornatum, 1 Petr. II, 2. 5. 11. V, 8. nec non verba longius repetita, et in locum verborum propriorum fubftituta, cujus generis funt παρακυπτειν 1 Petr. I. 12. ὁπλιζεσθαι 1 Petr. IV, 1. εγκομβεσθαι 1 Petr. V, 5. idemque fcribendi genus etiam ex pofteriori epiftola fatis elucet. Dictiones metaphoricas habes 2 Petr. I, 13. 14. 15. 19. II, 13. 17. et verba curiofius quaefita 2 ep. I, 9. μυωπαζειν, 2 ep. II, 14. δελεαζειν, 2 ep. II, 20. εμπλεκεσθαι et 2 ep. II, 18. φθεγγεσθαι. Denique *vocabula* occurrunt in priori epiftola, quae in reliquis N. T. fcriptis haud amplius reperiuntur, (quo pertinent πατροπαραδοτον, 1 Petr. I, 18. pro quo Paullus Gal. I. 14. πατρικον, et Lucas Act. XXII, 3. πατρωον adhibent; — αμαραντος, 1 Petr. I, 14. et αμαραντινος 1 Petr. V. 4. επερωτημα 1 Petr. III, 21. ειρηνη πληθυνθειη, 1 Petr. I. 2.) vel faltem non eodem fenfu reperiuntur, quo nofter ea vfurpavit, (ex quo quidem genere funt επισκοπος et επισκοπειν 1 Petr. II, 25. et V, 2. αναστροφη et αναστρεφεσθαι. 1 Petr. I, 15. 17. II, 13. III, 1. 2. 6. — αρετη 1 Petr. II, 9. — πυρωσις, 1 Petr. IV, 12. παυεσθαι 1 Petr. IV, 1.) Eodem modo vero etiam in hac pofteriori epiftola Petrus partim nonnulla ex iisdem vocabulis modo commemoratis repetit, (vt αρετη 2 Petr. I, 3. et αναστροφη 2 Petr. III, 11. παυεσθαι 2 Petr. II, 14. ειρηνη πληθυνθειη, 2 Petr. I, 2.) partim alia, eademque ipfi peculiaria, addit, (qualia funt: ισοτιμος 2 Petr. I, 1. ληθην λαμβανειν 2 Petr. I, 9. παρειναι, eo nexu, quo occurrit 2 Petr. I, 9. 12. μυωπαζειν 2 Petr. I, 9. αυχμηρος ibid. v. 19. μνημην ποιεισθαι 2 Petr. I, 15. εκαστοτε ibidem, σοφιζειν 2 Petr. I, 16. quod quidem verbum adhuc legitur 2 Tim. III, 15. fed fenfu longe alio; επιλυσις 2 Petr. I, 20. τηρειν fignificatu eo, quo obviam eft 2 Petr. II, 4. 9. 17. αθεσμος, de *hominibus* 2 Petr. II, 7. et III, 17. μιασμος 2 Petr. II, 10. et μιασμα ibid. v. 20. εντρυφαν 2 Petr. II, 13. παραφρονια 2 Petr. II, 16. ροιζηδον 2 Petr. III, 10. ημερα αιωνος

 2 Petr.

2 Petr. III, 18. et i. g. a.)[13] Vides igitur, argumenta ex ſcribendi genere Petrino contra hujus epiſtolae authentiam repeti ſolita, adeo eſſe ambigua, adeoque incerta, vt niſi Petro hanc epiſtolam vindicent, ſaltem non abjudicent. Sed de hac re hactenus.

Priuſquam vero pergamus ad argumenta ea, quibus, vere Petrinam eſſe hanc epiſtolam, extra omnem dubitationis aleam ponitur; examinanda antea videtur *ſententia Grotiana*, quae Simeonem quendam, epiſcopum Hieroſolymitanum, Jacobi ſucceſſorem, hujus epiſtolae auctorem eſſe ſtatuit. Verba Grotii haec ſunt: "Petrus ſub Nerone mortem obiit; at haec epiſtola, aut epiſtola, vt nos arbitramur, huic ſubnexa, quae facit caput tertium, ſcripta eſt poſt excidium Hieroſolymitanum. Nemo enim Chriſtianus vltimum mundi diem venturum credidit, niſi poſtquam eveniſſet everſio Judaici ſtatus. Poſt eam vero, brevi admodum ſecuturam mundi ruinam multorum animo obverſabatur. Hic vero ſcriptor Chriſtianos vult patientes adhuc eſſe in illius diei exſpectatione, ſi forte ſperato tardius adveniat: eſſe hoc ſignum magnae Dei patientiae, qui adhuc multos ex Judaeis et Gentibus ad ſe velit converti. Scriptorem autem hujus epiſtolae arbitror eſſe *Simeonem*, ſive *Simonem*, epiſcopum poſt Jacobi mortem Hieroſolymis, ejuſdemque Jacobi, cujus epiſtolam habemus, ſucceſſorem et imitatorem. Nomen enim ejus epiſcopi vtroque modo et Simeon et Simon ſcribitur apud Euſebium et alios: vnde etiam conſtat vixiſſe hunc poſt excidium Hieroſolymitanum ad Trajani tempora, et tunc pro Chriſti nomine crucifixum." Sed ſi vera fateri licet,

[13] In omnibus his locis, quae a nobis hucusque commemorata ſunt, invicem comparandis, Lectorem ad commentarium noſtrum ablegatum volumus, ne eadem ſaepius repetere videamur.

cet, interdum et magnus dormitare videtur GROTIUS. *Primum* enim tantum abeſt, vt ap. Chriſtianos ad *patientiam* in diei extremi exſpectatione adhortetur, vt e contrario eos jubeat προσδοκᾶν καὶ σπεύδειν την παρȣσιαν της τȣ Χριςȣ ἡμεραϛ. Cap. III, 12. Apoſtolus potius, ſi omnia nexu ſuo perlegeris, (vid. comment.) id vnice agere videtur, vt arma ſuppeditet Chriſtianis, quibus impetus hoſtiles adverſariorum, de reditu Chriſti dubitantium, repellere poſſint. Cf. v. 4. *Deinde* vero, etiamſi vel maxime concedamus, quae concedere nulla neceſſitate vrgemur, auctorem epiſtolae vere adhortari Chriſtianos ſuos, vt ne mora adventus J. C. perturbentur, ejuſmodi tamen cohortationem etiam in Petro ap. quamvis Nerone imperante jam mortuo, locum habere potuiſſe, nullus dubito, ſiquidem Chriſtiani, quinimo apoſtoli ipſi, jam ante Hieroſolyma everſa, ſummo reditus J. C. ad regnum ſuum inaugurandum, deſiderio tenebantur. De eo quidem perſuaſi erant, reditum Chriſti non ante Hieroſolymorum everſionem eventurum eſſe [14], ſed cum reipublicae Judaicae fata parum ad ſe pertinere putarent, everſionem vero totius orbis terrarum vna cum reditu Chriſti futuram eſſe, exploratum haberent: factum eſſe videtur, vt, everſionis reipublicae Judaicae obliti, de adventu potius J. C. cum *mundi interitu omnino* conjuncto, eodemque mox adfuturo, cogitarent, inprimis cum falſi doctores non omitterent, Chriſtianos in opinione iſta quavis datá occaſione confirmare, vt, quo longius regni iſtius inaugurationem differri videbant, eo magis tam de promiſſionis fide, quam de totius

L 5 reli-

[14] *Maldonat* comment. in Matth. XXIV, 25. Les apôtres croyoient, que la fin du temple, et la fin du monde étoient neceſſairement jointes enſemble. Jeſus Chriſt ne voulut point les détromper, de peur, qu'aprés la deſtruction du temple, voyant leurs eſperances éloignées, ils ne demeuraſſent ſans rien faire.

religionis chr. veritate dubitare inciperent. Quapropter etiam Paullus hortatur Thessalonicenses [15], vt ne aegre ferant, aduentum J. C. de die in diem differri, nec a falsis doctoribus se decipi patiantur, qui diem J. C. jamjam instare, iis persuadere conarentur. Jam vero, cum Christiani, jam ante Hierosolyma eversa, certissima solemnis J. C. regni mox inaugurandi spe atque exspectatione defixi tenerentur; cumque ipse Paullus epistola posteriori ad Thessalonicenses cavere studeret, vt ne Christiani regni Messiani mora, spem ejusmodi regni omnino frustrari arbitrarentur, nec quis vnquam eo processerit audaciae, vt eam ob caussam secundam epistolam ad Thessalonicenses Paullo abjudicandam censeret: equidem non assequor, quomodo vlla de Petro hujus epistolae auctore inde nobis enasci possit suspicio, quod idem illud desiderium, quo Christianos eos, ad quos scribit, vel jam nunc flagrare, vel quondam saltem, falsorum doctorum culpa, flagraturos esse intellexerat, in hac quidem epistola mitigare conatur. Denique, quo jure et qua fronte Grotius Simonem istum, Hierosolymorum episcopum, hujus epistolae facere potuerit auctorem, cum veteres *duarum* epistolarum ab eo scriptarum ne verbo quidem mentionem faciant, (quae tamen ex Cap. III, 1. necessario ab eo scribi debuissent,) cumque auctor epistolae nostrae statim in fronte ejus δουλον se και αποστολον I. X. profiteatur, quae tamen dignitas nulla lege in Simonem episcopum cadere potest, prorsus non video. Grotius quidem, quod accidere solet omnibus, qui propriae opinionis commenta temere arripiunt, arreptaque semel paulo pertinacius tuentur, argumenta pro stabilienda hypothesi sua hinc inde anxie colligit; sed eadem admodum infirma,

novis-

15 1 Thess. IV, 15. 2 Thess. II, 1. coll. 1 Cor. XV, 52. 2 Cor. V, 3. Phil. IV, 5 Vid. Grotium in haec loca.

novisque hypothesibus superstructa. Sic difficultati priori, vnam tantum ex duabus istis epistolis Simonis episcopi, nimirum eam, quam Petri epistolam secundam dicere solemus, ad nos pervenisse, eo mederi annititur, quod priorem epistolam duobus prioribus capitibus epistolae nostrae, posteriorem vero capite tertio ejusdem epistolae contineri censet [16]. Sed si quid vnquam cum epistolae hujus natura atque indole pugnat, hoc sine dubio esse videtur. Desunt enim in fine cap. II. valedicendi formulae, piaque vota, in quae pro more veterum quaevis epistola abire solebat; et in principio cap. III. desideratur salutandi formula, veteribus non minus solennis; vt taceam de eo, in omnibus omnino codicibus cap. III. arctissimo vinculo cum duobus prioribus conjunctum esse, ita vt nonnisi vi illata ab iis separari, vel potius divelli posse videatur. Simili modo in titulo epistolae nostrae, quo servum atque apostolum Christi auctor se esse declarat, cum hypothesi sua conciliando, eo effugere conatur, quod verba. Πετρος και αποστολος ab iis adjecta esse statuit, *quae hanc epistolam*, vt verbis Grotianis vtar, *spectabiliorem et vendibiliorem facere voluissent*. Sed et haec opinio Grotii omni codicum, versionum atque editionum tam antiquiorum quam recentiorum suffragio prorsus destituitur, nam omnes verba Πετρος και αποστολος vt genuina atque ab auctore hujus epistolae profecta tuentur [17]. Quodsi vero vel maxime spuria essent haec verba, et tum pro Petro apostolo, hujus ep. auctore, contra Grotium ex inscriptione epistolae pugnari posse crediderim. Voc. δουλος enim in N. T. ex hebr. עבד יהוה haud raro syn. est voc αποστολος.

[16] vid. Grotii annott. ad Cap. III, 1.

[17] Reliqua argumenta, quae Grotius ad stabiliendam sententiam suam detorquet, infra, vbi de argumentis internis, quae, pro Petro ap. hujus ep. auctore faciunt, sermo fuerit, data occasione refutabimus.

λος. Gal. I, 10. Jud. 1. Apoc. I, 1. vnde etiam δȣλȣς και αποςολȣς junctim ſeſe appellare ſolent apoſtoli. (vid. nos ad Jac. I, 1.) Huc accedit, apoſtolum noſtrum non ſolum ſimpliciter Πετρος Matth. XIV, 28. XV, 15. et vtroque nomine invicem juncto Σιμον Πετρος Matth. IV, 18. X, 2. XVI, 16. ſed etiam, multis locis omiſſo Πετρος, ſimpliciter Σιμον dici. Marc. I, 16. 29. 30. 36. XIV, 37. Luc. V, 3. XXIV, 3. 4. Act. X, 5. ita tamen, vt, ſi de aliis ejuſdem nominis hominibus ſermo fuerit, patria, familia, aliaeque res addantur, quibus tam ab apoſtolo, quam inter ſe diſtingui queant, Matth. XIII, 55. XXVI, 6. XXXVII, 32. Joh. VI, 71. Luc. VII. 40. Nonne igitur, ſi vel maxime nude Σιμων legendum eſſet, haud additis verbis Πετρος — και απ. jure tamen quodam noſtro colligere poſſemus, eundem *Simonem* intelligendum eſſe, qui alias Πετρος, vel junctim Σιμων Πετρος vocatur? praeſertim ſi alia aliunde acceſſerint argumenta, quae Petro ap. hanc epiſtolam vindicant. (vid. infra.) Quae cum ita ſint, jure colligimus, GROTIUM opinionis ſuae novitate nimis captum, ad explicandam hanc epiſtolam acceſſiſſe, omniaque ad exornandam eam hinc inde traxiſſe, ne, quod moleſtiſſimum, ingenioque ſuo indignum videri ſolet iis, qui hypotheſes fabricare amant, opinionem ſuam miſſam facere cogatur.

His jam ita peractis, nunc quidem pergamus ad *argumenta* tam *externa*, quam *interna*, alia aliis firmiora, quibus Petro apoſtolo haec epiſtola vindicatur.

Argumenta externa veterum teſtimoniis abſolvuntur, ex quibus potiora adduxiſſe ſufficiat. Enimvero poſteriori hac epiſtola Petri, vtpote Romae ſcripta, mature vſi eſſe videntur *Clemens Romanus* [18] vete-

[18] Epiſt. c. VII. Νωε εκηρυξεν μετανοιαν, και υπακȣσαντες εσωθησαν· coll. 2 Petr. II, 5. et c. XI. Δια φιλοξενιαν

veteresque *interpretes Latini*, in Afia, vero ipfe *Judas* apoftolus [19], *Hermas* [20], *Juftinus Martyr* [21], et *Irenaeus* [22], fortaffis etiam *Theophilus Antiochenus* [23]. Seculo *tertio* dubitanter recepta eft ab *Origene* [24], paulo certius ab *Hippolyto* [25] et *Methodio* [26]. Seculo quator

νιαν και ευσεβειαν Λωτ' εσωθη εκ Σοδομων, της περιχωρυ πασης κριθεισης δια πυρος και θειυ. Προδηλον ποιησας ο δεσποτης, οτι τυς ελπιζοντας επ' αυτον υκ εγκαταλειπει, τυς δε ετεροκλινεις υπαρχοντας εις κολασιν και αικισμον τιθησι. coll. 2 Petr. II, 6—9.

19 Vid. Judae 4. coll. 2 Petr. II, 1—3. Jud. 6. coll. 2 Petr. II, 4. Jud. 7. coll. 2 Petr. II, 6—9. Jud. 8—10. coll. 2 Petr. II, 10—12. Jud. 11. coll. 2 Petr. II, 15. Jud. 12. coll. 2 Petr. II, 13. 14.

20 Vif. III, 7. Ii funt, qui crediderunt quidem, dubitatione autem fua reliquerunt viam fuam veram. coll. 2 Petr. II, 15. Et IV, 3. Aurea autem pars vos eftis, qui effugiftis feculum hoc. coll. 2 Petr. II, 20.

21 Dial. cum Tryph. p. 308. Συνηκαμεν και το μεν ειρημενον, οτι ἡμερα Κυριυ ὡς χιλια ετη, εις τυτο συναγει. coll. 2 Petr. III, 8.

22 Adv. haer. V, 23. p. 321. Quoniam enim dies Domini ficut mille anni. Et V, 28. Ἡ γαρ ἡμερα Κυριυ ὡς χιλια ετη. coll. 2 Petr. III, 8.

23 Ad Autol. l. II, p. 81. Οἱ δε τυ Θευ ανθρωποι πνευματοφοροι πνευματος ἁγιυ και προφηται γενομενοι, ὑπ αυτυ τυ Θευ εμπνευσθεντες και σοφισθεντες, εγενοντο θεοδιδακτοι, και ὁσιοι, και δικαιοι. Διο και κατηξιωθησαν την αντιμισθιαν ταυτην λαβειν, οργανα Θευ γενομενοι. coll. 2 Petr. I, 20. 21. Et 92. Ὁ λογος αυτυ, φαινων ὡσπερ λυχνος. coll. 2 Petr. I, 19.

24 Vid. fupra l. c.

25 Opp. p. 5. vbi refpexit 2 Petr. I, 21.

26 Apud *Epiph.* haer. LXIV, 31. Ἁπας ὁ κοσμος κατακλυζομενος πυρι. coll. 2 Petr. III, 6. 7.

quarto fortaſſis a *Lactantio*[27], eo certius a *Philaſtrio*[28], *Ruffino*[29], et *Hieronymo*[30]; penes Afros vero ab *Athanaſio*[31], *Macario Magno*[32], *patribus concilii Carthaginienſis*[33], et *eccleſia Coptica*[34]; in Aſia ab *Ephra-*

27 Inſt. V, 3. p. 583. de Petro Paulloque ſic: Et qui non tantum pro fide mortem ſubierint, ſed etiam morituros eſſe ſe, et ſcierint et praedixerint, et poſtea vniverſos, qui eorum diſciplinam ſecuti eſſent, acerba et nefanda paſſuros. coll. 2 Petr. I, 14.

28 Haer. c. 79. Nam et apoſtolus argumenta haec lique-ſcere et ad nihilum venire, nuntiat pariter et pro-phetat. coll. 2 Petr. III. 10.

29 Expoſit. ſymb. Apoſtol. inter Opp. Cypriani p. 575. Petri apoſtoli epiſtolae duae.

30 Epiſt. VII. ad Paullinum Opp. T. IV. P. 2. p. 571 - 574. cui titulus eſt: de ſtudio ſcripturarum: Jacobus, Petrus, Joannes, Judas *ſeptem* epiſtolas ediderunt, etc. coll. adv. Jovinian. I, 24. Et Comm. in Jeſ. c. LI: Juxta illud, quod in catholica epiſtola legi-mus: coeli, qui nunc ſunt, et terra eodem verbo reſeruata ſunt igni. Et iterum: elementa ardentia ſoluentur. coll. 2 Petr. III, 7. 10. *Idem* in Jeſ. c. LXIII. Vt illud eſt *apoſtolorum*, Petri: *miniſtrate in ſcien-tia veſtra virtutem*, et Paulli: *ſi quae virtus eſt, ſi quae laus* etc. coll. 2 Petr. I, 5.

31 In feſtalis epiſtolae fragmento, Opp. T. II. p. 38 ſq. Τα δε της καινης παλιν ουκ οκνητεον ειπειν. — — Ια-κωβου μεν μια (επιστολη) Πετρου δε δυο, κ. τ. λ. *Idem* T. I. p. 322. Και τουτο εστιν, ὁ ελεγεν ὁ Πετρος· ἱνα γε-νησθε θειας κοινωνοι φυσεως. coll. 2 Petr. I, 4.

32 Hom. XXXIX. p. 203. Γεγραπται γαρ· ἱνα γενωμεθα θειας κοινωνοι φυσεως. coll. 2 Petr. l. c.

33 Ejusmodi canon pluribus eccleſiae Africanae, inpri-mis Carthaginienſis, conciliis receptus exſtat in *Henr. Juſtelli* biblioth. jur. canon. vet. Tom. I. p. 342. vbi inter alia leguntur haec: Επιστολαι Παυλου δεκατεσσαρες, Πετρου αποστολου δυο κ. τ. λ.

34 Codices N. T. Coptici aut omnes, aut plerique ſal-tem omnes N. T. libros, etiam ambiguos, continent.

Ejus

Ephraëmo [35], *Cyrillo Hierofolymitano*, [36] *Bafilio Magno* [37], *Gregorio Nazianzeno* [38], *fynodoque Laodicena*

Ejus generis codices funt, tum is, cujus meminit HOTTINGERUS, bibl. orient. p. 252. tum alius, quem nominat MONTEFALCONIUS, diar. Ital. p. 69. tum denique codex HUNGTINGTONIANUS CCCXLIX et *Parifienfis regius* CCCXXX, quem idem recenfuit. Codex HUNGTINGTONIANUS XLIII vero particulam tantum fecundae ep. Petri exhibet. De Codd. Hungtingtonn. vid. WILKINSIUM in praefat. N. T.

35 Habet enim 2 Petr. III, 10. *Ephraëmus*, Opp. fyr. T. II. p. 342. et Opp. gr. T. II. p. 387. Alia, pluraque loca notavit HASSENCAMPIUS, in den Anmerkungen über die letzten Paragraphen des Hrn. Hofrath Michaelis Einleitung in die Schriften des N. B. p. 34-36. quibus etiam adjunxit multa teftimonia recentiora. p. 36-40. 44.

36 Cat. IV, 36. — — Δεχȣ δε και τας πραξεις των δωδεκα αποςολων, προς τȣτοις δε και τας ΈΠΤΑ, Ιακωβȣ και Πετρȣ Ιωαννȣ και Ιȣδα επιςολας καθολικας.

37 Opp. T. I. p. 276. Κατα το᾽ αγγελων ἁμαρτησαντων ȣκ εφεισατο. coll. 2 Petr. II, 4.

38 In carmine, cui titulus eft: περι των γνησιων βιβλιων της θεοπνευςȣ γραφης Opp. T. II. p. 98. inter alia leguntur haec:

Ἑπτα δε καθολικαι. ὧν Ιακοβȣ μια,
Δυο δε Πετρȣ, τρεις δε Ιωαννȣ παλιν,
Ιȣδα δ᾽ εςιν ἑβδομη. πασας εχεις.

Cum h. l. pugnare videtur alius canon ecclefiafticus in jambis ad *Seleucum* expreffus, qui exftant in *Greg. Naz.* Opp. T. II. p. 190-195. vbi habes verba haec:

Ειεν τι λοιπόν; Καθολικων επιςολων
Τινες μεν ἑπτα φασιν, οἱ δε τρεις μονας
Χρηναι δεχεσθαι, την Ιακωβȣ μιαν,
Μιαν δε Πετρȣ, την τ᾽ Ιωαννȣ μίαν.
Τινες δε τας τρεις, και προς αυταις τας δυο
Πετρȣ δεχονται. την Ιȣδα δ᾽ ἑβδομην.

Sed *Amphilochii*, epifcopi Iconienfis, hunc catalogum effe, plurimi ftatuunt.

dicena [39], denique etiam ab *Epiphanio* [40], *Chryso-stomo* [41] et *Scriptore anonymo* dialogi de orthodoxa fide [42].

Ex *argumentis* vero *internis* huc ante omnia pertinet 1. inscriptio epistolae: Σιμων Πετρος, δȣλος και αποςολος I. X. cujus argumenti vim ne Grotius quidem infringere potuit, quamvis eum anquirendorum atque inspiciendorum codicum, qui aliter haberent, satis sollicitum fuisse, dubio careat. (vid. supra.) 2. Aliud argumentum internum pro Petro hujus

[39] In canone conc. Laod. LIX inter alia deprehenduntur verba haec: επιςολαι καθολικαι έπτα, ȣτως· Ιακωβȣ μια. Πετρȣ δυο, Ιωαννȣ τρεις. Iȣδα μια. Sed satis exploratum nondum est, sitne iste canon, quamvis cum opinionibus scriptorum seculi quarti consentaneus, vere canon episcoporum synodi Laodicenae, vel additamentum postea adjectum. Minime enim exstat in Dionysii Exigui codice canonum ecclesiasticorum p. 132. nec in Martini Bracarensis collectione canonum p. 28. Abest quoque a codd. MSS. vetustissimis, qualem vnum nominat Gretserus, alium Jo. Gregorius.

[40] Haer. LXVI. p. 678. coll. 2 Petr. I, 19. — XXX. p. 149. coll. 2 Petr. III, 15. 16. — Ancor. XXI. p. 26. coll. 2 Petr. III, 10.

[41] Opp. Tom. VI. p. 400. Ουτος τοινυν ὁ Πετρος ειπεν· και εν ὑμιν εσονται ψευδοδιδασκαλοι, οἱτινες παρεισαξȣσιν αἱρεσεις πολλας της απωλειας, και τον αγορασαντα ἡμας αρνȣμενοι, και πολλοι εξακολȣθησȣσιν αυτων ταις ασελγειαις· ὡν το κριμα ȣκ αργει. και ἡ απωλεια αυτων ȣ νυςαζει. coll. 2 Petr. II, 1. 3. Alia loca vid. apud eundem Tom. I, 828. Tom. III, 839. Tom. VI, 268. 318.

[42] *Edit. Ben.* Orig. p. 821. Πεισει δε σε και ὁ εξωθεν λογος· ὁτι ἑκαςος ᾡ ἡττηται, τȣτῳ και δεδȣλωται. coll. 2 Petr. II, 19. Et p. 828. Πῇ δε ὑπο Πετρȣ αποςολȣ γεγραμμενον· κατα την σοφιαν φησιν, την δεδομενην τῳ αδελφῳ μȣ Παυλῳ. coll. 2 Petr. III, 15.

hujus epiſtolae auctore repeti poteſt ex cap I, 14. vbi leguntur verba haec: Ειδως, ὁτι ταχινη εϛιν ἡ αποθεσις τȣ σκηνωματος μȣ, καθως και ὁ Κυριος ἡμων Ιησȣς Χριϛος εδηλωσε μοι. Quae quidem verba, ſi ad orationem iſtam retuleris, quam Petrus habuerat cum Chriſto Joh. XXI, 18. omnis dubitandi exemta eſt materia, Petrum apoſtolum hujus epiſtolae auctorem eſſe; quodſi vero ad peculiarem revelationem, qua epiſtolae noſtrae auctor dignatus ſit, omnia referri malueris, et tum hic locus ſatis luculenter declarare videtur, *apoſtolum* hic loqui. Nam vti apoſtolorum praecipue intererat, mortem imminentem praeſcire, qūo citius ſcitu factuque neceſſaria ante mortem adhuc docere atque diſponere poſſint; ſic etiam revelationes ejuſmodi mortis imminentis nonniſi apoſtolis contigiſſe, 2 Tim. IV, 6. Act. XX, 22. 25. donumque προφητειας, quanquam apoſtolorum aetate etiam aliis conceſſum eſſe dubio careat, Act. XI, 27. 28. XVIII, 24-28. XXI, 9-11. non vltra apoſtolorum aetatem diu viguiſſe, vero ſimillimum eſt. GROTIUS quidem, quae eſt ſingularis ingenii vis, difficultatibus ſeſe expediendi, quibus ſe impeditum ſentit, et Trajani temporibus prophetiae donum in eccleſia Hieroſolymitana haud infrequens fuiſſe, contendens, et Simoni ſuo, cui hanc epiſtolam vindicare geſtit, hanc mortis imminentis revelationem contingere potuiſſe, affirmat. Prophetiae autem chariſma tum temporis adhuc floruiſſe, inde colligere conatur, quod *Cypriano* et *Chryſoſtomo* ſimile quid evenerit; ſed haec loca nonniſi vi illata ad dona prophetica primae eccleſiae transferri poſſunt. Ex eodem locorum genere valde ambiguo ſunt etiam *Iren.* adv. haer. l. V. c. 6. et *Juſt. Mart.* Dial. P. II. p. 258. et 352. ed. *Thirlbii*; tantum enim abeſt, vt de dono προφητειας in his locis ſermo ſit, vt facultatem adeo libros ſacros interpretandi hic intelligendam eſſe jure negent interpretes ſatis multi, ſiquidem hiſce potiſſimum tem-

 poribus

poribus contortam iſtam atque allegoricam, a rationibus grammaticis non minus quam a ſenſu atque conſilio ſacrorum ſcriptorum alienam interpretandi rationem enatam eſſe atque obtinuiſſe, inter omnes ſatis conſtat [43]. Quam male igitur GROTIUS, hujus loci Petrini ad Simonem ſuum accommodandi cauſa, ad prophetiae donum refugerit, quiſque vltro videt. 3., Alius locus, qui firmiſſimum et omni exceptione majus argumentum pro Petro apoſtolo hujus epiſtolae auctore ſuppeditat, deprehenditur C. I, v. 17. 18. vbi leguntur verba haec: Λαβων γαρ παρα Θεȣ πατρος τιμην και δοξαν, φωνης ενεχθεισης αυτῳ τοιασδε, ὑπο της μεγαλοπρεπȣς δοξης. οὑτος ἐςιν ὁ ὑιος μȣ ὁ αγαπητος, εις ὁν εγω ευδοκησα. Και ταυτην την φωνην ἡμεις ηκȣσαμεν εξ ȣρανȣ ενεχθεισαν, συν αυτῳ οντες εν τῳ ορει τῳ ἁγιῳ. Quibus quidem verbis reſpici ea, quae Matth. XVII, 1-9. memoriae prodita leguntur, nemini dubium eſſe poteſt, qui a praeconceptis opinionibus liber locum noſtrum cum narratione Evangeliſtae paulo accuratius contulerit; ſiquidem eadem vox, quae apud Matthaeum a comitibus Chriſti, quos ſibi teſtes majeſtatis ſuae elegerat, e coelo audita eſſe commemoratur, et h. l. totidem verbis coelitus delapſa eſſe dicitur. Jam vero cum Matthaeus [44], Marcus [45], et Lucas [46] praeter Petrum, Joannem, et Jacobum, quos Chriſtus praecipuo amore proſequi ſolebat, neminem cum Chriſto montem iſtum conſcendiſſe in commentariis ſuis

[43] De his patrum locis adi: *Joh. Jac. Zimmermann* disquiſitio de viſionibus, quae quatuor primis poſt exceſſum Chriſti et apoſtolorum ſeculis Chriſtianis quibusdam contigiſſe dicuntur. Exſtat in Opuſc. T. I. p. 646 ſqq.

[44] l. c.

[45] IX, 2.

[46] IX, 28.

fuis enarrent, cumque auctor noſter ſe ex numero eorum fuiſſe v. 18 haud obſcure ſignificet; cum denique epiſtola noſtra ſtatim in fronte Petro apoſtolo, minime vero Joanni vel Jacobo tribuatur; quiſque vltro largiatur neceſſe eſt, Petrum apoſtolum v. 17. 18. loqui, adeoque ab eo hanc epiſtolam profectam eſſe. GROTIUS vero, quae eſt ſua in hypotheſi tuenda conſtantia, cum mons iſte, quem Evangeliſtae ὑψηλον vocant, loco noſtro ἅγιος dicatur, per hoc igſum ορὸς ἅγιον non montem Ithabyrium, in regione Galilaeae inferioris ſitum, ſed montem *Moriam*, quippe qui a Judaeis, propter templum ibi exſtructum, κατ' ἐξοχην ἅγιος dictus ſit, intelligendum eſſe exiſtimat. Quid? quod vis hujus argumenti ex formula ορος ἅγιον repetiti, eo mirifice augetur, quod l. n. tam ſubſtantivum ορος, quam adjectivum ἅγιον, articulum το geminatum comitem habent; articulum vero praepoſitivum, eumque inprimis geminatum, non minus ac ה praefixum Hebraeorum [47], ſaepiſſime rem inſignem, nobilem atque definitam deſignare, res eſt omnibus notiſſima [48], id quod GROTIUS tamen, in ſumma licet exornandae hypotheſeos diligentia, non animadvertiſſe videtur. Hinc totum hunc locum Petrinum non tam ad narrationem Matthaei de μεταμορφωσει Chriſti, quam potius ad Joh. XII, 18. referendum eſſe colligit, vbi Chriſto precanti vox divina contigiſſe dicitur haec: και εδοξασα και παλιν δοξασω. Jam vero, cum Joannes precibus illis Chriſti non apoſtolos ſolum, verum etiam plures alios homines interfuiſſe enarret, non eſſe, ait GROTIUS, quod miremur, etiam Simonem

M 2 epiſco-

[47] *Glaſſii* philol. ſacra. l. IV. T. I. obſ. 1.

[48] E. c. Joh. X, 12. ἐγώ εἰμι Ὁ ποιμην Ὁ καλὸς ego ſum paſtor *ille* bonus. Cf. CEL. FISCHERI animadverſiones ſuper *Weller*. Gramm. gr. p. 111. et HOOGEVEEN ad *Viger*. de idiot. gr. dict. p. 19. 20.

episcopum in eorum numero fuisse, vocemque illam, quae Christo per subdiale gentium transeunti coelitus demissa sit, ab eo auditam esse; praecipue cum *Eusebius* illum ipsum Simonem expressis verbis vocet: αυτοπτην και αυτηκοον τε Κυριε, et *Hegesippo* teste anno aetatis CXX demum mortuus sit. At vero, quod attinet ad formulam ορος ἅγιον, qua nonnisi montem *Moriam* insignem esse GROTIUS existimat; tantum abest, vt epitheton illud ἅγιον tantum monti Moriae competat, vt etiam mons ille Galilaeae ob id ipsum, quod vox *divina* coelitus delapsa ibi audiebatur, et quia a Deo luculentissima praesentiae suae documenta ibi edebantur, ἅγιος dici potuerit. Nam quis nescit, omnes tam V. quam N. T. scriptores prophetas atque apostolos, praecepta divina, locaque cultui divino sacrata, et inprimis ea, vbi Deus sese hominibus qualicunque ratione praesentem exhibebat, et omnino res omnes, quae ad Deum ejusque venerationem spectant, *sanctas*, i. e. *augustas*, *venerandas* dicere solere. Exempla habes Gen. XXVIII, 17. Exod. III, 5. Jos. V, 15. Ps. LXVIII, 18. vid. etiam nos ad 1 Petr. I, 2. Quodsi vero vel maxime ex singulari liberalitate concederemus, locum Joanneum hic respici; ex ipso hoc loco tela depromi posse crediderim, quibus Grotianam hypothesin aggredi liceret. *Primum* enim ei adversatur id, quod non verba: και εδοξασα, και παλιν δοξασω, sed verba: ετος εςιν ὁ υἱος με ὁ αγαπητος, εις ὁν ευδοκησα, apprime ad narrationem Matthaei l. n. leguntur. GROTIUS quidem, hanc difficultatem sentiens, jubet, vt antiquiora inspiciantur exemplaria, annon forsan sint, quae verba priora in locum posteriorum substituant; sed omnes omnino codices, quae hucusque innotuerunt, vulgarem lectionem miro consensu tuentur. *Deinde*, vndenam arbitremur GROTIUM demonstrare posse, Christum tum temporis fuisse in monte Moria, orationemque suam habuisse, cum per subdiale gen-

tium

tium tranſiret; cum ex loco Joanneo nil amplius ſequatur, quam Chriſtum, qui tum Hieroſolymis verſabatur, verba feciſſe audientibus non ſolum apoſtolis, ſed etiam Judaeis, et potiſſimum proſelytis quibusdam Graecis, qui Dei venerandi cauſa Hieroſolyma profecti eſſent? *Porro*, quis quaeſo nobis perſuaſerit, Simonem epiſcopum illo ipſo die, et illa potiſſimum hora in comitatu Chriſti fuiſſe, cum vox iſta e coelo demiſſa audiretur? Fieri quidem omnino potuit, ſi *Euſebii* atque *Hegeſippi* teſtimoniis ſupra commemoratis fidem habemus; inde vero, vti recte praecipiunt dialectici, colligi nequit, vere etiam factum eſſe. *Denique*, etiamſi vel maxime Simon tum temporis ex comitibus Chriſti fuerit, veri tamen diſſimile eſt, eum hanc vocem, coelitus delapſam, prorſus intellexiſſe, cum ii, qui praeſentes aderant, nil niſi φωνην, h. e. *ſonum graviorem* audirent, adeo, vt alii coelum intonuiſſe, alii vero angelum cum Chriſto colloquutum eſſe, ſibi perſuaſerint, cumque ne apoſtoli quidem ſenſum horum verborum, (ſi et ipſi *verba* audiverint,) Chriſto nondum glorificato, percepiſſe videantur. *Poſtremum*, ſi Petrus l. n. montem Moriam in animo habuiſſet, non tam εν τῳ ορει τῳ ἁγιῳ, quam potius εν τῳ τοπῳ τῳ ἁγιῳ vel ſimpliciter εν τῳ ἱερῳ, eum ſcripturum fuiſſe crediderim, cum ſignificatio vocabulorum ἱερον et τοπος ἁγιος adeo late pateat, vt non ſolum ipſum templi aedificium, ſed etiam totum montem ſanctum, vel etiam vnum alterumve ſingularem montis ſacri locum ſignificent [49]. Quae cum ita eſſe deprehenderentur, quis quaeſo in judicando adeo temerarius, et in repugnando ita pertinax fuerit, vt in ſumma licet hujus argumenti perſpicuitate, Petrum apoſtolum hujus epiſtolae auctorem eſſe neget. 4., Neque

M 3 illud

[49] Cf. Matth. XXIV, 15. Act. VI, 13. et *Kyphe* obſerv. ſacr. P. I. p. 136.

illud veftigium internum, quod pro Petro apoftolo hujus epiftolae auctore facit, praetereundum effe videtur, quod latet in verbis Cap. III, 2. μνησθηναι των προειρημενων ρηματων υπο των αγιων προφητων, και της των αποςολων ἡμων εντολης, τȣ Κυριȣ και σωτηρος; vbi auctor inprimis verbis iftis: και της των αποςολων ‛ΗΜΩΝ εντολης, *memores fitis praecepti a nobis apoftolis vobis dati*, apoftolorum confortio fefe adnumerare videtur. Quae quidem verba, fi hoc fenfu ea accipienda effe concefferis, Simoni epifcopo tribui nequeunt, nifi in abjectiffimae defraudationis fufpicionem incurrere debeat, quafi, epiftolae fuae auctoritatem atque exiftimationem conciliaturus, apoftolorum nomen atque dignitatem fibi arrogaverit. Me quidem non fugit, pro ἡμων in codicibus nonnullis legi ὑμων, quae quidem vocabula faepius invicem commutantur, ac ejusmodi librum etiam GROTIUS ante oculos habuiffe videtur, quia alios pro ὑμων habere dicit ἡμων; *ac fi*, inquit, *vnus ex apoftolis loqueretur*; vnde apparet, GROTIUM probe intellexiffe, hujus loci pro Petro apoftolo hujus epiftolae auctore haud leve effe momentum. At vero, ne hypothefis fua, quae Simonem epifcopum hujus epiftolae auctorem effe ftatuit, quid detrimenti capiat, vtramque lectionem, tam ἡμων quam ὑμων, infarctam, totumque hunc locum per trajectionem fic refoluendum effe arbitratur: της εντολης αποςολων τȣ Κυριȣ και σωτηρος. Sed nullus hucufque repertus eft codex, in quo vtrumque, ὑμως et ἡμων defideraretur; nonnulli potius lectionem ὑμων, plurimi vero vulgarem ἡμων tuentur. (vid. var. lect. ad locum ipfum infra allatas.) Fac autem, lectionem ὑμων in fumma licet codicum tenuitate, qui fic habent, pro vera atque genuina haberi, et tunc hic locus caufam noftram adjuuare videtur. Quemadmodum enim Chriftus atque apoftoli, de fe metipfis loquuturi, haud raro tertium quendam introducere videntur; fic

etiam

etiam noſter, recepta lectione ὑμων, verbis των αποςολων ὑμων ſe metipſum complecti, omnino dici poſſet. Sed ne ſententia noſtra nimis capti videamur, lubentes volentesque concedamus, verba iſta: και της των αποςολων ἡμων εντολης, ex vſu loquendi ſatis trito commode quoque reddi poſſe per: memores ſitis praecepti apoſtolorum noſtrorum, quaſi auctor pro ὑμων ſcripſiſſet ἡμετερων, qua quidem verſione tum omnis hujus argumenti vis corruit atque evaneſcit; quanquam priorem interpretationem longe melius procedere, nemini dubium eſſe poteſt. 5., Inter argumenta denique interna, quae Petro apoſtolo hanc epiſtolam vindicant, non infimum locum mereri videntur ea, quae Cap. III, 15. leguntur, vbi auctor Paullum apoſtolum cognomine iſto honorifico; αγαπητος ἡμων αδελφος, appellaſſe legitur, cujus quidem cognominis ita comparata eſt natura, vt a Simone epiſcopo profectum eſſe nullo modo dici queat; tum quia in commemorandis hominibus jamdudum mortuis ab ejuſmodi appellationibus paulo familiaribus abſtinere ſolemus, (Simonem epiſcopum vero Paullo jam mortuo hanc epiſtolam ſcribere debuiſſe, ſi pro vero auctore haberi poſſit, ipſe Grotius fateatur neceſſe eſt,) tum quia Paullus nullo modo pro muneris ſocio ſive συνεργῳ [50] Simonis epiſcopi haberi poteſt, quo tamen ſenſu hoc vocabulum hic accipiendum eſſe, luce meridiana clarius eſt. Petrum vero, qui eadem aetate, qua Paullus, florebat, Paullum ſummo jure αγαπητον αδελφον, i. e. collegam ſuum, muneris que ſocium, appellare potuit. Grotius quidem, ne hypotheſi ſuae, quam in deliciis habuiſſe videtur, quid adverſi accidat, nodum hunc eo ſolvere conatur, quod haec verba vti ſpuria, atque ab iis adjecta, qui nobis hanc epiſtolam ſub nomine Petri

 obtru-

[50] Cf. Gal. I, 2. 1 Cor. I, 1. 2 Cor. I, 1. Col. I, 1. Phil. IV, 21.

obtrudere enixe contenderint, e contextu ejicienda atque exterminanda esse conjicit; id quod tamen contra omnem omnium codicum consensum qui hanc lectionem tuentur, vllo modo fieri nequit. His igitur jam ita praemunitis, pro vero atque indubitato demum affirmare licet, *Petrum apostolum, nec vllum alium, pro vero hujus epistolae auctore habendum esse* [51].

Ad quos data sit haec epistola, ex Cap. III. 1. statim confici posse videtur. Nimirum apostolus ibi ad priorem epistolam ita provocat, vt posteriorem hanc iisdem datam esse testetur, quibus prior inscripta erat. Jam vero cum priorem epistolam *Christianis, non minus ex Judaeis quam ex ethnicis ad religionem chr. conversis, iisque Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam et Bithyniam inhabitantibus*, destinatam esse videremus, (vid. prolegomena in priorem ep.) idem etiam de posteriori hac epistola statuamus necesse est.

De *tempore, quo scripta est haec epistola*, nil amplius liquet, quam eam proxime ante mortem auctoris exaratam esse, id quod ex Cap. I, 14. satis apparet: *ειδως*, inquit, *ὁτι ταχινη εστιν ἡ αποθεσις τȣ σκηνωματος μȣ* Ill. quidem Michaelis, comparatione inter Joh. XXI. 8 — 22. quo verba ista Petrina referenda esse, jure censet, cum loco Matth. XXIV, 34. instituta, tempus scriptionis magis definite

[51] Relege de tota hac materia Wolfii curas philol. et crit. in proleg. in h. ep. Rich. Simon hist. crit. du texte du N. T. p. 198. edit. Rotterdam 1689. Ill. Michaelis Einleitung in die Schriften des N. B. Tom. II. p. 1186 sqq. et ante omnia egregium libellum V. Nietzsche, cui titulus est: epistola Petri posterior auctori suo inprimis contra Grotium vindicata atque adserta. Lipsiae 1785.

definite ad annum LXIV revocare conatur fic: ex colloquio iſto, inquit, quod Petrus Joh. XXI, 18 — 22. cum Chriſto habebat, apoſtolus facile colligere potuit, ſe non vſque ad reditum Chriſti inter vivos manſurum eſſe; jam vero cum ex Matth. l. c. exploratum haberet, Chriſtum jam ante interituram hominum tum temporis viventium generationem, in hanc terram rediturum eſſe; manifeſtum eſſe arbitratur, Petrum triginta demum annis poſt collo-quium illud cum Chriſto habitum, adeoque circa annum LXIV mortem ſuam vti imminentem conſi-derare potuiſſe; niſi forte vocabuli γενεας ſignifica-tionem nimis incertam atque ambiguam eſſe, quis dixerit, ita vt Petrus mortis ſuae tempus vix, ac ne vix quidem, certe inde colligere potuerit.

Romae, vbi Petrum vita defungi conſtitutum erat, ſcriptam eſſe hanc epiſtolam, omnes fere conjiciunt interpretes. Vtrum vero tum temporis, cum hanc epiſtolam ſcriberet, Romae jam fuerit, nec ne, in medio relinquendum eſſe videtur.

Argumentum totius epiſtolae vnice abſolvitur *cohortatione ad obſequium religioni chriſtianae praeſtan-dum*, in qua quidem amplificanda vſque ad finem hujus epiſtolae verſatur fere ſic: *ſalutatione* ſolenni praemiſſa Cap. I, v. 1. 2. ſtatim *ab illa ipſa cohortatione* epiſtolae initium deſumit, Cap I, v. 3 — 11. addita ſententia hac: *ſe hanc admonitionem eo majori ſtudio vrgere, quo certius exploratum habeat, ſe brevi inter-fectum iri.* Cap. I, v. 12 — 15. Aſſerit deinde *reli-gionem chr. et praecipue doctrinam de adventu Chriſti teſtimoniis firmiſſimis et ſpiritus ſ. efficacia, in effatis prophetarum inſpirandis et interpretandis conſpicua, niti, cujus veritatem haud imminuturi ſint falſi pro-phetae, breui inter Judaeos exſtituri.* Cap. I, 16 - 21.

 Jam

Jam vero pseudoprophetarum semel mentione facta, per totum caput secundum, *tam reprehendenda scelerata ipsorum vivendi ratione*, *quam describendis ipsorum suppliciis*, *cavere conatur*, *vt ne Christiani ab iis se decipi patiantur.* Caput tertium denique ap. post aliquod temporis intervallum addidisse videtur, tum, *vt tam hanc quam priorem ep. a semetipso profectam esse*, *significet*, tum, *vt argumentum vtriusque capitis praecedentis Christianis iterum in memoriam revocet.*

ΕΠΙΣΤΟ-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΤΡΟΥ

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Συμεὼν Πέτρος, δοῦλος καὶ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ I.
τοῖς ἰσότιμον ἡμῖν λαχοῦσι πίστιν ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν

VARIAE LECTIONES.

1. Σιμῶν 5. 8. 40. al. 8. Ed.

Cap. I. 1. 2. Initium epiſtolae ap. pro more conſueto, repetit a *ſalute Chriſtianis dicenda.* Συμεων, quod in N. T. nonniſi de tribu Simeonis, aliisque hominibus hoc nomine inſignibus, occurrit, Luc. 3, 30. 2, 25. Act. 13, 1. Apoc. 7, 7. h. l. poſitum eſt pro forma ſolenniori, eademque magis graeca Σιμων, quam etiam codd. nonnulli hic habent. (vid. var. lect.) Vtrumque vero reſpondet hebr. שִׁמְעוֹן. Sic 1 Mac. 2, 65. in Latino legitur *Simon*, vbi in Graeco eſt Συμεων. Δουλος — Χριςου. vid. nos ad Jac. 1, 1. Ισοτιμον, voc. bene graecum, et i. q. alias ισομοιρον, ισοπεδον, vel ſimpliciter ισον, quando ſcilicet res *bonae* eaedem eſſe dicuntur. Cf. *Joſ.* ant. 12, 3. 1. Totum igitur locum τοις — πιςιν ſic reſolverim: τοις την αυτην (τιμιαν) πιςιν συν ἡμιν λαχουσι *iis qui eandem nobiscum profitentur (praeclaram) religionis chr. doctrinam.* Quare voc. ισοτιμον neque cum *Grotio* ad eundem *vitae aeternae honorem*, ad quem omnium Chriſtianorum fides ſpectet, neque cum aliis ad alias res, ſed, ſi τιμιον vertendo omitti non debet, ad religionis chr. *praeſtantiam omnino ſpectatam* referri velim. Ἡμιν, pendet ab ισος in voc. ισοτιμος, et ad *Petrum* referendum eſt. Λαγχανειν, proprie *ſortiri*, Joh. 19, 24. et *ſorte accipere*, Luc. 1, 9. hinc, vt et h. l. *obtinere, nanciſci omnino.* Act. 1, 17. Πιςις, pro ipſa *religione chr.* vt fere ſemper in ep. Petri

2 ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ· Χάρις ὑμῖν κα[ὶ] εἰρήνη πληθυνθείη ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ, καὶ Ἰησο[ῦ] τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Ὠ

Petri priori. vid. *S. V. Koppii* exc. 6. in ep. ad Gal. Δικαιοσυνη, h. l. *benignitas div.* cf. Pſ. 14. 3, 1. et Gen. 19, 19. vbi hebr. חסד ab Al. per δικαιοσύνη redditur. Εν δικαιοσυνη τ. Θ. ponitur pro δια της δικ τ. Θ. et jungi debet cum λαχȣσι. Σωτηρ, et vocc. connata σωτηρια, σωτηριον, σωζειν et σωζεσθαι, hebr. גאל Jeſ. 41, 14. Hoſ. 13, 14. יֹשַׁע, Jeſ. 63, 1. 5. יֵשַׁע, Jeſ. 62, 11. ישועה, Jeſ. 12, 2. 49, 6. תְּשׁוּעָה. Jeſ. 45, 17. ſunt vocabula, *Meſſiae*, qui nobis, a legum Moſaicarum dominio, et peccatorum miſeria liberatis, aeternam ſalutem comparavit, et huic ipſi *ſaluti et felicitati, praecipue in regno Meſſiano olim obtinendae* propria. Joh. 4, 42. 2 Tim. 1, 10. Tit. 2, 13. Ceterum *vel* commate poſt ἡμων poſito, verba τȣ Θεȣ ἡμ. cum *Wetſtenio* aliisque ad *Deum omnino*, verba vero και σωτ. I. X. ad *Jeſum*, C. *vel*, commate poſt ἡμων deleto, τȣ Θεȣ — X. cum *Wolfio*, plurimisque interpp. junctim ad *Chriſtum* referri poſſunt; ita vt idem ille Χριϛος, tam Θεος, quam Σωτηρ hic vocetur. Nam, quod ex priori jungendi ratione vocabulo σωτηρο[ς] articulus τȣ praemittendu[s] fuiſſet, ex poſteriori vero vocabulum ἡμων poſt σωτηρο[ς] demum poni debuiſſet, Tit. 2, 13. in eo artis exegetica[e] paulo peritior haud facil[e] argutabitur. Quodſi vero pr[o] alterutra jungendi ration[e] argumentum in medium pro[f]ferri deberet, non tam in v. hoc, quam potius in v. 2. vb[i] Θεος et Χριϛος eodem nex[u] invicem diſtinguuntur, i[d] latere equidem putaverim. Vt tamen in tanta totius loc[i] ambiguitate, quae vix vn[]quam prorſus dirimetur, liberum vnicuique judicium relinqueremus, ab interpunctione omnino abſtinendum eſſe cenſuimus.

2. Χαρις — πληθυνθειη, vid. ad 1 Petr. 1, 2. Εν επιγνωσει, pro δι επιγνωσεως. επιγνωσις vero τȣ Θεȣ etc. ſyn. eſt voc. πιϛις, ita vt ex hebr. דעת non *cognitionem* tantum, ſed etiam *piam ejus venerationem* ſimul involvat. Verterim: *Glück und Seegen werde Euch durch die chrſtl. Religion in vollem Maaſse zu Theil!*

3 — 11.

Ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως ἀυτοῦ τὰ 3
πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένης, διὰ τῆς ἐπι-
γνώσεως

3 — 11. Salutatione praemiſſa jam ſequitur *cohortatio, ad obſequium religioni chr. praeſtandum*, in qua quidem amplificanda, atque exornanda vsque ad finem, hujus ep. verſatur. Ante omnia in hoc commate paulo obſcuriori ordo verborum ſic inſtituendus eſſe videtur: ὡς της θειας δυναμεως αυτȣ παντα τα προς ζωην και ευσεβειαν ἡμιν δεδωρημενης, δια — αρετης· (δι' ὧν — φθορας,) και αυτο τȣτο κ. τ. λ. Ὡς alii aliter reddunt, *Wolfius* vero, *Alberti*, plurimique alii per *quia, quandoquidem*, et id quidem ſatis convenienter tam cum nexu hujus l. quam cum vſu loquendi. (*Aeſchin.* dial. 2. ſect. 33. ὩΣ εγω πανυ σφοδρα — αγαμαι. dial. 3. ſect. 13. ὩΣ αν συνηρανισμενον εκ συγκλυδος οχλȣ. *Aelian.* v. h. 12, 57. οἱ δε, ὩΣ ᾠοντο Αλεξανδρον τεθναναι, etc.) Cum tamen haec ipſa particula in genitivis, quos vocant, conſequentiae per ſe jam lateat, non poſſum quin cum *Krebſio* et *Loesnero* voculam ὡς ex pleonasmo hic participio, quod ſaepius fit, additam eſſe cenſeam, (*Joſ.* ant. 11, 7. 13. ὁ δε Μαρδοχαιος, ὩΣ αναλαβων την βασιλικην στολην, — προηλθεν. *Plato* Phaed. §. 45. ακȣε τοινυν ὩΣ ερȣντος. In Crat, 38. θαρρων λεγε — ὩΣ εμȣ ενδεξομενȣ. *Xenoph.* Ageſ. 1, 31. παρηγγειλε δε και τοις ἱππευσιν εμβαλειν, ὩΣ αυτȣ τε και παντος τȣ στρατευματος ἑπομενȣ. Huc etiam pertinet ille ipſe locus ab *Albertio* allatus, ex *Aelian.* v. h. 4, 12. ὩΣ ȣν μισθωμα τȣ Ἡρακλεωτȣ λαμβανοντος. vid. *Weſſelingium* ad Herod. p. 480. *Koenium* ad Gregor. de Dial. p. 31. et *Vigerum* de idiot. gr. l.) Θεια δυναμις αὐτȣ. ſc. τȣ Θεȣ, (cujus v. 2. mentio facta erat.) i. q. alias dicitur πνευμα ἁγιον, πν. τȣ Θεȣ. Ζωη και ευσεβεια, mere ſynn. pro *felicitate aeterna*, et praecipue *olim in regno Meſſiano obtinenda*, alias σωτηρια dici ſolita. Παντα τα προς ζωην και ευσεβειαν, ſc. αναγκαια οντα, *omnia ea, quae ad aeternam illam ſalutem nobis comparandam neceſſaria ſunt.* Similes loquendi rationes vid. ap. *Wetſt.* Δεδωρημενης, ſenſu activo accipiendum eſt, alioquin enim nihil adeſſet, a quo vox παντα penderet. Plura loca, in quibus hoc ipſum verbum ſenſu activo occurrit, *Loesnerus* ex *Philone* congeſſit, ex quibus hunc vnum transſcripſiſſe ſufficiat: de Cherub. p. 126.

B.

γνώσεως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, (δι

B. καθα και Αβρααμ τω σοφω της παρ' αυτω κατανωγης του Ισαακ τελειοτατην χαριν ΔΕΔΩΡΗΤΑΙ. Plura exempla passivorum, quae active sumenda sunt *Jensius* attulit in lect. Lucian. l. 2. c. 15. p. 247. Δωρειν vero h. n. i. q. alias χαριζεσθαι, vt omnis *proprii meriti* suspicio ab hominibus removeatur. Δια-ημας, arete jungenda cum δεδωρ. siquidem modus explicatur, quem Deus in iis, quae ad bene beateque vivendum necessaria sunt, nobiscum communicandis, secutus est. Επιγνωσιν h. l. ad solam *cognitionem* restrinxerim. vid. ad v. 2. 'Ο καλεσας ημας, (sc. δια της διδαχης αυτȣ εις την βασιλειαν των ȣρανων,) semper in N. T. est *Deus pater*. vid. exc. 2. Δια δοξης και αρετης, junge cum καλεσαντος, non tamen sensu eo, vt sit: *qui nos vocavit ad gloriam et virtutem*, 1 Petr. 5, 10. quam quidem graecis auribus plane inauditam, et a significatione partic. δια, (quae nusquam cum εις commutatur,) prorsus alienam versionem excogitarunt, et loco intulerunt ii, qui αρετην magis *hominibus* quam *Deo* convenire sentiebant; plane non cogitantes, αρετην, quoties Deo tribuitur, i. esse q. δοξαν, τιμην, δυναμιν, et δια δοξης και αρετης vt εν δια δυοιν, quod vocant, resolvendum esse per. δι αρετης ενδοξȣ, *per gloriosam ejus potentiam*; vid. supra ad 1 Petr. 2, 9. Cf. loca ea, quae *Wetstenius* et *Bos* huc attulerunt, in quibus δοξα et αρετη eodem sensu invicem junguntur. Quibus adde *Aelian.* v. h. l. 12. c. 1. vbi αρετη και κλεος junctim occurrunt. vid. etiam *Heinsium* in proleg. ad Aristarch. S. et C. *Vitringam* in obs. s. l. 1. c. 7. *Wolfius* quidem, cum in eodem hoc commate της θειας δυναμεως mentio jam facta sit, αρετην de *potentia* speciatim intelligi posse, negat, dubitatque, an phrasis δια δοξ. κ. αρ. per εν δια δυοιν pro *gloriosa virtute* accipi possit, cum ap. v. 4. non scribat δι ἡς, sed δι ὧν; sed, quod attinet ad illud, θεια δυναμις illic sensu latiori vniversum de πνευματι nobiscum communicato intelligendum esse, paulo ante jam annotavimus, et, quod pertinet ad hoc, constructio verborum non tam ad *sensum*, quam ad *verba* alicujus loci instituti solet, adeoque δι ὧν apostolo dicendum erat, quamvis vel maxime δοξ. κ. αρ per ἐν διὰ δυοῖν intellexerit.

ι ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες 4

VARIAE LECTIONES.

4. δι' ὧν 3. Ed. Colinaei. Vulg. harl. item Aeth. — δι' ἣν Pelag.

4. Comma hoc, quo ſententia v. 3. magis adhuc amplificatur, atque exornatur, vncis includendum eſt. Δι' ὧν, Caſtellio reddit per quem, praeceps ſequutus lectionem δι' ὄν, (vid. var. lect.) Beza vero ex eo quod, et Vulg. Erasmus, aliique per quae; rectius per quas, vt ſpectet ad δοξ. κ. αρ. per quas promiſſa illa nobis innotuerunt, humanae rationi, ſibi ſoli relictae, aeterne recondita. δι' ὧν vero reſolvendum eſt per δια τετων δε, vel δια τετων γαρ. Τα μεγιςα και τιμια επαγγελματα, ſc. felicitatis olim poſt mortem obtinendae. Ἡμιν δεδωρηται, ſine merito noſtro nobis revelata ſunt. vid. ad v. 3. Ἰνα, ita vt. Δια τετων, ſc. των επαγγελματων, bifariam reddi poteſt, vel. vt hiſce promiſſis commoti, vel: vt horum promiſſorum participes facti etc. Κοινωνον ειναι της θειας φυσεως, i. q. alias τεκνον ειναι τε Θεε, i. e. ὁμοιεσθαι τῳ Θεῳ, ſimilem eſſe Deo, id quod vel ad felicitatis, vel ad bonitatis ſimilitudinem referri poteſt. Αποφυγοντες, reſolvendum vel per: εαν αποφυγητε vel και ινα αποφυγητε. Της εν κοσμῳ (ſc. εσης) φθορας. Κοσμος h. n. vel terram omnino, vel homines potiſſimum malignos in hac terra degentes ſignificat, (vid. ad Jac. 1, 27.) Φθορα h. l. i. q. ἁμαρτια, et reſpondet germ. Verderben, quod eodem ſenſu adhibere ſolemus. Επιθυμια, quid ſit vid. ad Jac. 1, 14. εν επιθυμιᾳ vero vel jungi poteſt cum κοσμῳ, vt ſit: τῳ εν επιθυμιᾳ οντι, vel, ne verbis: κοσμος εν επιθυμιᾳ ων, ſententia eadem repetatur, quae in verbis φθορα εν κοσμῳ εσα jam latet; εν επιθ. pro δι' επιθ. accipi, et cum φθορας jungi malim, vt ſit: της φθορας, της δι' (vel εκ) επιθυμιας ſc. ελθεσης, fugite hujus ſeculi vitioſitatem, e prava concupiſcentia oriundam. His jam ita explicatis, duplex ex hoc commate ſenſus elici poteſt, vel hic: ſpiritui divino magnifica promiſſa accepta refertis, ita; vt horum promiſſorum olim participes facti, beatitudinem perceperitis, quali Deus ipſe fruitur, ſi fugeritis hujus ſeculi flagitioſitatem; vel ille: vt hiſce promiſſis commoti vitae integritate, virtutisque ſtudio Dei ſimiles evadere ſtudeatis, et omnem

5 φυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς.) καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες, ἐπιχορηγή-

σατε

nem *flagitiositatem hominum, hoc seculo viventium, fugiatis.* Praefero posteriorem explicationem, quam formula θεια φυσις et nexus cum αποφυγοντες etc. requirere videntur. Dignus est, qui cum l. n. conferatur, locus *Diodori* S. 3, 8. τȣς δε νομιζȣσι θνητης φυσεως κεκοινωνηκεναι, και δι αρετην και κοινην εις ανθρωπȣς ευεργεσιαν τετευχεναι τιμων αθανατων. cf. *Aristotel.* de anima 4.

5. Και, vel reddendum est per *etiam*, vel ex hebr. ו apodosin indicat, qua comma hoc cum. 3. quod protasin continet, jungendum est. vid. ad Jac. 1, 4. Αυτο τȣτο, pro δια, κατα vel εις αυτο τȣτο, *quapropter.* Eph. 6, 18. 22. Col. 4, 8. 2 Cor. 5, 5. 7, 11. cf. *Xen.* de exp. Cyr. l. 4. p. 250. ΤΑΥΤΑ εγω εσπευδον, και ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ σε ȣχ υπεμενον. *Aelian.* v. h. 4, 9. ȣτε δε Ακαδημιας εμεμνητο, ȣτε Σωκρατȣς, ΑΥΤΟ γε μην ΤΟΥΤΟ ενεφανισεν αυτοις, ὁτι καλειται Πλατων. vid. *Bos* ellipſ. gr. Neque tamen, ſi voculam εις ſupplendam eſſe cenſueris, hanc ipſam ex verbo παρεισενεγκαντες huc repeti velim, cum hoc in aliis ejusmodi verbis fieri, haud meminerim. Rom. 5, 20. Gal. 2, 4. Δε, *Alberti* reddit *inſuper*, quia a και vlteriore loco, quam ſecundo, remotum eſt; provocans ad Act. 3, 24. 2 Tim. 3, 12. 5, 32. *Arrian.* exp. Al. I. 6. c. 24. και ταυτην ΔΕ ελεγον. *Lucian.* Demonact. p. 858. και το σωμα ΔΕ εγεγυμνασο. ſed non minus in locis his quam in l. n. hanc voculam redundare putaverim. Παρεισφερειν σπȣδην, *ſtudium in aliquam rem conferre*, i. q. σπȣδαζειν v. 10. Eadem phraſis etiam apud externos ſcriptores obvia eſt. *Joſ.* ant. 20, 9. 2. πασαν ΕΙΣΕΝΕΓΚΑΤΟ ΣΠΟΥΔΗΝ και προνοιαν ὑπερ τȣ την χωραν ειρηνευεσθαι. vid. *Wetſt.* Πασα σπȣδη, pro σπȣδη μεγιστη. Sic et nós *allen Fleiſs anwenden*, pro *den gröſten Fleiſs anwenden.* Ex his jam ita dictis, ſenſum hujus loci, verborum conſequutione paulo obſcurioris, conſtituimus ſic: *quoniam omnia ea, quae ad bene beateque vivendum pertinent, per ſpiritum div. nobiscum communicata ſunt, et quidem cognitione ejus, qui per glorioſam ejus potentiam nos vocavit, (per quam quidem ipſam magnifica promiſſa nobis dedit,) jam et vos omne ſtudium conferte,*

et

σατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνῶσιν

VARIAE LECTIONES.

5. αυτοι δε, pro αυτο τȣτο δε, *A. Vulg. Aeth.* — αυτοι δε τȣτο. 8. Ed. *Colinaei.* — αυτο δε τȣτο. 14. 15. 18. 25. 26. 27. 36. 38. 44. *Syr.* — και αυτο τȣτο. 4. — αυτῳ δε τȣτῳ 40. *Euthal.* — αυτοι δε τȣτῳ denique *Bengelius* judicat lectionem per codices firmiorem, nec tamen plane certam, quanquam in textum eam non recepit.

et etc. Jam ſequitur virtutum recenſus, quibus Chriſtiani, qui tum pſeudoprophetis, tum calamitatibus, ipſis imminentibus, in defendae rel. chr. periculum inducebantur, (vid. Cap. 2, 1. ſqq.) praecipue indiguiſſe videntur. Sunt vero omnia ab επιχορηγησατε — αγαπην arctiſſime invicem jungenda in ſententiam hanc: *nulla virtus ſola; virtus virtuti cohaeret; ita vt, qui vni virtuti ſtudet, et alteri inſerviat, neceſſe ſit.* Expreſſit vero haec ap. gradatione, qua quidem orationis figura N. T. ſcriptores ſaepius vti ſolent. cf. Rom. 5, 3. ſqq. 8, 29. 30. 10, 13. ſqq. Jac. 1, 3. ſqq. Quare duo in h. l. explicando caute evitanda ſunt extrema, alterum hoc: vt ne *virtutum chriſtianarum ſyſtema* ab ap. hic nobis exhiberi putemus, id quod ab hujus loci conſilio, et magis adhuc a ſtili epiſtolaris popularitate alienum foret; alterum illud, vt ne *in ſingulis ſententiis haereamus*, quaſi η πιςις ſemper pareat αρετην, αρετη vero ſemper την γνωσιν etc. ſed *vniverſa* potius totius loci ſententia animo tenenda eſt. Haud facile enim virtutem virtuti junxeris, quas non, aliquo ſaltem vinculo, cohaerere, demonſtrare potueris. Επιχορηγησατε, pro praeſ. επιχορηγειτε, i. e. *oſtendite, exhibete.* Εν τῃ πιςει, pro δια της πιςεως. πιςις vero h. n. *firma de rel. chr. perſuaſio.* Αρετη vel *virtutis ſtudium* omnino, Phil. 4, 8. vel *conſtantia*, quia h. l. omnino de virtutibus, *in ſuſtinendis calamitatibus conſpicuis* ſermo eſſe videtur. (Sic e. g. *Aelian.* v. h. l. 3. c. 33. et l. 14. c. 29. αρετην de *fortitudine bellica* adhibet. Cf. Etym. M. λεγεται δε και ἡ κατα πολεμον δυναμις, παρα τον Αρην, του πολεμου.) Senſus igitur eſt: *veſtra de rel. chr. perſuaſio exſerat ſe virtutis ſtudio*, vel *conſtantia*; et ſic etiam reliquarum, quae ſequuntur, ſententiarum ſenſus conſtituendus eſt. Γνωσις, ſignificatione ſolenni pro *prudentia*, oppoſita temeritati, acceperim; minime vero cum *Wolfio* aliisque ex hebr. דעת

pro

6 γνώσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομο-
7 νήν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέβειαν, ἐν δὲ τῇ εὐσε-
βείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγά-
8 πην. ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρχοντα καὶ πλεονάζοντα,
οὐκ

pro ipſo *virtutis ſtudio*, nam quid tum tota ſententia: εν αρετη γνωσιν, (ſive αρετην pro virtutis ſtudio, ſive pro fortitudine acceperis,) ſibi velit, equidem non aſſequor.

6. Εγκρατεια, eſt *abſtinentia ab omnibus voluptatibus*, oppoſita τῃ ασελγειᾳ, ακαθαρσιᾳ και πορνειᾳ. Υπομονη, *conſtantia, in calamitatibus, propter rel. chr. patienter ſuſtinendis, conſpicua*. i. q. αρετη. vid. ad Jac. 1, 2.

7. Ευσεβεια, *pietas, vita ſancta*. ΦιλαδελΦια, et αγαπη, hic invicem diſtingui videntur; quare ΦιλαδελΦιαν ad *amorem, quo Chriſtiani ſeſe amplectuntur*, reſtringi, αγαπην vero ad *amorem omnibus hominibus debitum*, extendi velim. vid. ad 1 Petr. 1, 22. Ceterum vinculum illud, quo virtutes hucusque commemoratae invicem cohaerent, hoc eſſe videtur: firmam de rel. chr. perſuaſionem in fortitudine cerni, ap. contendit, quia pro doctrina, de qua quis haud perſuaſus eſt, mala ſuſtinere ſemper recuſabit; prudentiam vero hujus fortitudinis comitem eſſe vult, quia ſine prudentia, hac ipſa fortitudine, formidinis neſcia, haud raro in mala incurrimus, quae ſalvâ fortitudine noſtra, prudenter evitare potuiſſemus: prudentiam porro abſtinentia ſeſe exſerere affirmat, et recte id quidem, nam animi affectibus imperare, in eo omnes omni tempore viri ſapientes veram prudentiam poſuerunt. Ex abſtinentia jure deducitur conſtantia in rel. chr. inter atrociſſimos cruciatus tuenda; nam qui voluptatibus indulgere, et delicatule ac molliter vivere cupit, is quidem ad calamitates, religionis cauſa ſuſtinendas, parum eſt idoneus. Conſtantiam vero inter calamitates religionis chr. cauſa perferendas ad veram pietatem, veramque pietatem inprimis ad amorem erga Chriſtianos, et hunc denique amorem erga Chr. ad benevolentiam erga homines omnes nos perducere, per ſe jam ſatis clarum eſt.

8. Ταυτα — πλεοναζ. reſolv. per εαν ταυτα (αὗται αἱ αρεται) ὑμιν ὑπαρχωσι, και πλεοναζωσι, (alias ὑπεραυξανωσι) quibus

οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν· ᾧ γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, 9
τυφλός

quibus quidem virtutibus, si praediti fueritis, et si hae virtutes in dies majus acceperint incrementum. Ου καθιςησιν, sc. ὑμας *non sinent vos esse*. Ακαρπος, ad solennem actionum nostrarum cum *fructibus* comparationem spectat et syn. est voci αργος, i. e. *otiosus*, *tardus ad aliquid faciendum*, Matth. 20. 3. i. q. οκνηρος Rom. 12, 11. βραδυς. Jac. 1, 19. *säumig, unthätig.* Επιγνωσις τȣ Κυριȣ ἡμ. I. X. ex hebr. דעת יהוה, est mera periphrasis *verae religionis*. Jes. 11, 2. 9. Hos 4, 1. 6, 6. Eph. 1, 17, Col. 1, 10. Εις την επιγνωσιν, pro εν τη επιγνωσει, *in observandis religionis chr. praeceptis.*

9. Ὡι — ταυτα, pro ὑςερει τȣτων sc. των αρετων. Τυφλος εςι, ex nexu cum proxime superioribus et sequentibus i. q. ὑςερει vel αμελει της επιγνωσεως I. X. vel βεβαιαν ȣκ εχει κλησιν. cf. Matth. 15, 14. 23, 16. 17. 19. 24. Joh. 9, 39. Rom. 2, 19. Apoc. 3, 17. Μυωπαζειν, est *oculos claudere*, *nictare*, *connivere*, απο τȣ μυειν τȣς ωπας. *Hes.* μυντιζομενος, μυωπαζων, παρακαμμυων. *Suid.* εμυωπιασεν, ακροις τοις οφθαλμοις προσεσχε, μυωπαζω γαρ το καμμυω. Jam vero, cum oculis connivere soleant ii, qui proxima tantum vident, quae fere sunt sub oculis, μυωπαζων hinc i. valet q. μυωψ. (Μυωπαζειν λεγονται, inquit Aristoteles, οι τα μεν εγγυς βλεποντες, τα δε εξ ὑποςασεως ȣχ ὁρωντες.) nec adeo interdum differt a τυφλος, *caecutiens*. Idem *Hesych.* per μυωπαζοντα etiam intelligere videtur, quando, praesentem respiciens locum, μυωπαζων interpretatur οφθαλμιων. Est enim οφθαλμιω juxta veteres Gl. *oculos doleo*. *Suidas* inter alia interpretatur τȣς οφθαλμȣς πασχειν. Priorem significationem hic retinent *Suicerus*, (in thes. T. 2. p. 383.) *Bochartus*, (in hieroz. l. I. c. 4.) *Wolfius*, alii, τυφλον μυωπαζοντα intelligentes de eo, *qui ideo caecus est, qui sponte claudit oculos, vt ne videat, aut qui videre se dissimulat, quod vel invitus cernit*. Secundam *Grotius* amplectitur, vertens sic: *caecum eum dico, nimirum quia longe posita, in coelo scilicet, animo non videt.* (τυφλος εςι, διοτι μυωπαζει.) Sed vtraque interpretatio nimis coacta videtur. Teneo equidem significationem tertiam, qua μυωπαζων non differt a τυφλος.

τυφλός ἐστι, μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτιῶν. Διὸ μᾶλλον, ἀδελφοί, σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι.

VARIAE LECTIONES.

10. Poſt verbum σπουδασατε adhuc addunt; ἵνα διὰ τῶν καλῶν (ὑμῶν) ἔργων — — ποιῆσθε. A. 5. 8. 15. 25. 36. Ed. *Syr. Erp. Copt. Aeth. Arm. Syr. poſt.* c. aſt. *Vulg. harl. Beda* prob. *Whitbyo.* reprobb. *Bengelio, Wetſtenio, Griesbachio.*

τυφλος, et verba τυφλος εϛι μυωπ. reſolvo per: τ. ε. και μυωπαζει. In hac ſententia fuerunt *Syrus*, *Arabs*, et, ni fallor, etiam *Vulgatus interpres*, μυωπαζων reddens per: *manu tentans*, vt coeci facere ſolent. Καθαρισμος — ἁμαρτιων pro καθαρισμος απο των παλαι αὐτῳ οντων ἁμαρτ. Tota vero haec formula ſpectat ad baptiſmum Chriſtianorum, cui, ex baptiſmo proſelytorum, praeter alia commoda, ſymbolum *puritatis animi*, lotione atque ſubmerſione corporis adumbratae, inerat. cf. Eph. 5, 25. 26. Ληθην λαμβανειν, alias ληθην ποιεισθαι, ληθην εχειν, μνημην ϰ λαμβανειν, i. q. ληθεσθαι, επιλανθανεσθαι, i. e. *oblivifci*, ſenſuque populari, quo h. l. ſumendum eſt, αμελειν, *negligere*. Sic apud *Joſephum* ant. 2, 6, 9. της εξȣσιας ΕΠΙΛΑΝΘΑΝΕΣΘΑΙ. *Philo* de exſecrat. p. 936. C. ΛΗΘΗι της συγγενȣς και πατριȣ διδασκαλιας, Plura dabunt *Wetſtenius*, *Loesnerus*, *Krebſius*, et *Erneſti* ad *Callim. Del.* 34. Neque Latinis verbum *oblivifci* hac ſignificatione incognitum eſt. *Virg.* Georg. l. 2. v. 59. Aen. 11, 866. vbi *Burmannus* et *Servius*. Senſus igitur hic eſſe videtur: *non amplius baptiſmo ad ſanctam vitae rationem ſe commotum ſentit.* Quem quidem ſenſum in animo habuiſſe crediderim eos omnes, qui ληθην λαμβανειν hic per *oblivifci* ad verbum reddiderunt; quare miror *Krebſium*, hanc interpretationem eam ob cauſam reprehendentem, *quia ne vnus quidem homo animo fingi poſſit, qui oblivifcatur, ſe aliquando baptiſmo eſſe lavatum.* Ceterum phraſi apoſtolicae, ſimilis eſt illa *M. Antonini* 4, 29. τυφλος, ὁ καταμυων νοερῳ ομματι.

10. Σπȣδασατε, pro σπȣδαζετε, q. v. 5. σπȣδην παρεισενεγκαντες. Κλησις, *felicitas, ad quam in regno Meſſiano olim percipiendam religione* chr.

σθαι· ταῦτα γὰρ ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε. οὕτω 11
γὰρ πλουσίως ἐπιχορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν
αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ
Χριστοῦ.

Διὸ

chr. *invitamur.* vid. exc. 2, Εκλογη, ſyn. voc. κλησις. vid. ad Jac. 2, 5. Βεβαιαν ποιεισθαι την κλησιν, *ita agere, vt certam hujus felicitatis exſpectationem animo concipere poſſimus.* Ταυτα, iterum ad virtutes v. 5. 6. 7. commemoratas ſpectat. Ταυτα ποιȣντες vero, pro εαν ταυτα ποιητε. Πταιειν, (alias σκανδαλιζεσθαι,) proprie *impingere,* hinc *infelicem fieri,* metaphora a via deducta, cum qua vita noſtra comparari ſolet. Poſſis vero etiam κλησιν et εκλ. accipere pro *ipſa religione chr.* (vid. eundem exc. 2. et Jac. l. c.) βεβαιαν ποιεισθαι την κλησιν vero pro: *firmare noſtram de rel. chr. perſuaſionem,* πταιειν denique pro *delinquere,* ita vt ſenſus oriatur hic: *ſtudeatis velim, vt firmam vobis de rel. chr. perſuaſionem acquiratis; quod ſi feceritis, in nulla re delinquetis.* Praefero tamen priorem explicationem, tum propter nexum cum v. 11. tum propter voc. ταυτα, quod etiam v. 9. de virtutibus illis intelligendum erat.

11. Ratio additur, cur virtuti ſtudere, praeceptisque div. obſequium praeſtare debeant Chriſtiani. Ουτω, i. e. εαν σπȣδασ. βεβαιαν ποιεισθαι την κλησιν ὑμων, q. paullo ante ταυτα ποιȣντες, Επιχορηγειν, (vid. ad 1 Petr. 4, 11.) Metaphorae a via (εισοδῳ) repetitae convenientius forſan fuiſſet δεικνυειν. Πλȣσιως, adverbialiter verbo επιχορ. jungitur, quod adjective jungendum fuiſſet cum βασιλ. I. X. niſi πλȣσ. ad exprimendam *benignitatis div.* notionem referri malueris (vid. infra verſ. noſtr.) βασιλεια I. X. alias βασιλεια των ȣρανων, βασ. τȣ Θεȣ, i. e. *ipſa eudaimonia* olim εν τῃ βασ. I. X. *obtinenda.* vid. S. *V. Koppii* exc. 1. in epp. ad Theſſ. Αιωνιος dicitur, ad *ſummae felicitatis notionem* eo penitius exhauriendam. Εισοδος vero εις βασ. I. X. metaphora remota, quod nos vulgari ſermone dicimus: *Theilnahme an dieſer Glückſeeligkeit.* Σωτηρ, vid. ad v. 1. Senſus hic eſſe videtur: *Quod ſi feceritis, Deus, pro ſingulari benignitate ſua, participes vos reddet ſummae felicitatis, olim in regno Meſſiano obtinendae.*

12 Διὸ οὐκ ἀμελήσω ὑμᾶς ἀεὶ ὑπομιμνήσκειν περὶ τούτων, καίπερ εἰδότας, καὶ ἐστηριγμένους ἐν τῇ παρούσῃ
13 ἀληθείᾳ. δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι, ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι, διεγείρειν ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει·

εἰδὼς

VARIAE LECTIONES.

12. Pro ουκ αμελησω habent μελλησω ABC. 25. 27. 29. *Vulg. Copt.* Quam quidem lectionem *Millius* et *Bengelius* textus lectioni aequalem cenſent.

12—15. Jam vero, cum tanta ex religione chr. felicitas ad Chriſtianos redundet, nec diu ſe hac vita adhuc fruiturum eſſe ſentiat, ſe non deſtiturum eſſe ap. aſſeverat, hortari Chriſtianos, vt ſalutari huic religioni morem gerant. Διο, *quare* ſc. *cum tanta ſit religionis praeſtantia, atque vtilitas.* Ουκ αμελησω υπομιμνησκειν, pro σπεδασω υπομ. vel αδιαλειπτως υπομνησω υμας. Περι τετων, tam ad praecepta v. 5.-6. 7. quam ad commoda religionis chr. v. 11. ſpectare videtur. Καιπερ, ειδοτας, ſc. ταυτα, *quamvis ea vobis, etiam me non monente, jam ſatis cognita eſſe, perſuaſum habeam.* Εστηριγμενες, iterum pro καιπερ εστηρ. Αληθεια ex hebr. אמת, perpetuum eſt de *rel. chr.* vid. ad 1 Petr. 1, 22. Αληθεια παρεσα ſc. υμιν, i. e. *religio, quam hucusque profeſſi eſtis.* Εστηριγμ. — αληθεια, i. q. στερεοι τῃ πιστει. 1 Petr. 5, 9. *qui inconcuſſa de rel. chr. perſuaſione gaudent.*

13. Δικαιον δε ηγεμαι, ſc. ειναι, *fas eſſe puto, — officio mihi duco.* vid. *Wetſt.* Εφ' οσον, ſc. χρονον. Ειναι, pro ζην. βιεν. Εν τετῳ τῳ σκηνωματι, pro εν τετῳ τῳ σωματι. (vid. var. lect. ad v. 14.) Hebraeos enim Job. 4, 19. Sap. 9, 15. atque Graecos, et inter hos Platonicos potiſſimum atque Pythagoricos, corpus appellari ſolitos fuiſſe σκηνη, σκηνωμα etc. quia anima *ad tempus* tantum in eo verſatur, ab *Elsnero* p. 145. *Albertio* p. 360. *Wetſtenio* ad 2 Cor. 5, 1. (qui locus noſtri ſimillimus eſt,) aliisque, ingenti locorum multitudine abunde confirmatum eſt, quae huc transſcribere, nimis longum atque ſuperfluum foret, cum res nota atque manifeſta ſit omnibus. Hinc adeo *Heſych.* σκηνος inter alia reddit per σωμα. Εφ' — σκην. igitur tropo remoto ſibi vult: *dum adhuc in his terris vivo.* Διεγειρειν υμας, *excitare vos,* ſc. *ad obſervanda religionis chr. praecepta.* Ad miti-

εἰδὼς ὅτι ταχινή ἐστιν ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου, 14
καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσέ μοι
σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν 15
ἔξοδον, τὴν τούτων μνήμην ποιεῖσθαι.

Οὐ

VARIAE LECTIONES.

14. Pro σκηνωματος habent σωματος 16. 23. 37. 39. *Syr.* Codd. Lat.

mitigandam vero verbi διεγειρειν ſignificationem, quaſi e *ſomno ſuſcitari* debeant, (de quo διεγειρειν voc. proprium eſt,) ſtimulisque atque incitamentis ad recte agendum adhuc indigeant Chriſtiani, ſtatim addit εν ὑπομνησει pro δἰ ὑπομνησεως, *commonefaciendo*; (*durch bloſse Anerinnerung an Eure Pflichten,*) ὑπομνησις enim minus eſt, quam παρακλησις. cf. *Polyb.* p. 360. ΥΠΟΜΝΗΣΕΩΣ μονον, παρακλησεως δ' ȣ προσδει. Plura dabit *Loesnerus.*

14. Allegoriae, ſemel inchoatae, inhaerens, obitum imminentem praedicit ap. Ταχινη — σκηνωματος, pro ταχεως, i. e. ευθεως, vel αυτικα το σκηνωμα αποθησω, vel καταλυσω, 2 Cor. 5, 1. quae quidem vox propria eſt *tabernaculis detendendis*, αποτιθεσθαι enim proprie de *veſtibus exuendis* dici ſolet. Act. 7, 58. vnde hic per ſimilitudinem ad tabernaculum ſ. corpus, tanquam animae veſtimentum transfertur; quomodo et γυμνοι dicuntur, *qui corpore exuti* ſunt; 2 Cor. 5, 3. Tropo remoto, ſenſus eſt: *brevi me moriturum eſſe ſentio.* Καθως — μοι. Vtrum Petrus hoc ex dictis Chriſti Joh. 21, 18. 19. collegerit, an alia occaſione oblata a Chriſto de morte imminente certior factus ſit, deficientibus hiſtoriae documentis, in medio relinquendum eſt. Ceterum nata eſſe videtur ex his verbis viſio illa, quam Petro proxime ante mortem a Chriſto oblatam, veteres quidam tradiderunt.

15. Ἑκαϛοτε, *ſemper, vbivis*, tam ad σπȣδασω, quam ad εχειν ὑμας referri poteſt. Εχειν ὑμας, ſuppl. ὡϛε εχειν ὑμας τι, *vt habeatis aliquid, quo haec in memoriam vobis revocetis*, i. e. *vt haec in memoriam vobis revocare poſſitis.* Sic εχειν Matth. 18, 25. Luc. 7, 41. Marc. 14, 8. Εξοδος ſc. εκ τȣ κοσμȣ vel εκ τȣ βιȣ eſt euphemiſmus *mortis*, cf. Luc. 9, 31. *Joſ.* ant. 4, 8. 2. ου γαρ επ' ΕΞΟΔΟΥ τȣ ζην δυσχεραινοντας καταλιπειν. vid. *Suicerum* ſ. v. εξοδος. Την κ. τ. λ. ſuppl. ὡϛε

16 Οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες, ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

την κ. τ. λ. Τȣτων, iterum ad virtutis praecepta, v. 5. 6. 7. commemorata, ſpectare, ex nexu apparet. Μνημην ποιεισθαι *mentionem facere alicujus rei*, h. n. pro anteced. αναμιμνησκεσθαι. Vulgo ap. de literis ſuis, quibus efficere ſtuduiſſet, vt etiam poſt diſceſſum ſuum memoriam adhortationum ſuarum recolerent, loqui putatur, niſi forte ad evangelium Marci haec ſpectent, quod Petrus conſcribendum curavit, cf. inprimis v. 16. vbi de miraculis Chriſti a ſe enarratis ſermo eſt, de quibus tamen narratio vberior in *epiſtolis* Petri nullibi occurrit.

16—21. Sperat autem ap. fore, vt Chriſtiani doctrinae ſuae eo libentius fidem atque obſequium praeſtent, tum quia rerum a Chriſto geſtarum teſtis fuerit oculatus, et voce illa, qua Deus Chriſtum pro filio ſuo declaraverit, a ſe audita, de divina ejus natura, certiſſime perſuaſus ſit; v. 16—18. tum quia ſcriptis V. T. ſaepius legendis firmiorem in dies reddere poſſint ſuam de veritate religionis chr. perſuaſionem. 19—21. Σοφιζειν, proprie *ſapientem reddere*, 2 Tim. 3, 15. hinc *argute aliquid, more Sophiſtarum, comminiſci.* μυθοι σεσοφισμενοι igitur ſenſu deteriori h. n. ſunt *fabulae, ad decipiendos hominum animos artificioſe excogitatae atque exornatae.* (Sic apud *Ioſ.* b. i. 2, 3. τοιȣτοις ΕΣΟΦΙΖΕΤΟ τον Τιτον. et ap. Auctorem 2 Alleg. p. 72. E. ἡ μεν γαρ (ἡδονη) ΣΟΦΙΖΕΤΑΙ και παραγει τον νȣν. Plura vid. apud *Loeſnerum*, *Scheffer.* ad Phaedr. I. prol. v. 7. *Valeſium* ad Mauſſaci notas in Harpocrat. p. 122.) Hos vero μυθȣς *Ez. Spanhemius* (de vſ. et praeſt. num. T. I. p. 426. et ad *Callim.* hym. in Apoll. v. 13. p. 56. et 160.) *Iac. Elſnerus* p. 411. alii, vocabulis δυναμις, et παρȣσια τȣ Χρ. adducti, ad fabulas de *apparitionibus Deorum*, quibus aut aegrotis ſalus, aut adflictis ſolatium, aut laborantibus praeſidium adferri putabatur, (cf. *Diod. Sic.* l. 1. p. 15. *Dionyſ. Hal.* l. 2. p. 128. *Hor.* l. 1, od. 35.) alii vero ad μυθȣς *gentilium de variis Diis eorumque ortu* etc. infinito numero et admirabili arte excogitatos, alii denique, in quorum numero etiam eſt *Wolfius*, ad *omnes ejusmodi fabulas, quae tum inter Chriſtianos ex praepoſtera vel pagano-*

rum

Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. λαβὼν γὰρ παρὰ 17 Θεοῦ

rum philosophorum, vel Cabbalistarum, genealogias suas crepantium, imitatione haustas, spargi coeperant, referre solent. Prior explicatio ex longinquo repetita videtur; ex duabus posterioribus vero, quam praeferam ipse, dubius haereo. Ουκ — εξακολυθησαντες εγνωρισαμεν, pro ουκ ηκολυθησα, όταν εγν. *non sequutus sum fabulas, ad imperitam multitudinem decipiendam callide excogitatas, in enarrandis rebus a Christo gestis*, i. e. *enarrationem de rebus gestis J. C. non hausi s. composui ex fabulis ejusmodi argute inventis. Jos.* in prooem. antiq. §. 4. οἱ μεν γαρ αλλοι νομοθεται τοις μυθοις ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΑΝΤΕΣ, των ανθρωπινων αμαρτηματων εις τυς Θευς τῳ λογῳ την αισχυνην μετεθηκαν. κ. τ. λ. *Aristoph.* Nub. v. 547.

Αλλ' αιει καινας ιδεας εισφερω (forsan εισφερων) ΣΟΦΙΖΟΜΑΙ

Ουδεν αλληλαισιν ὁμοιας, και πασας δεξιας.

Γνωριζειν, i. q. διδασκειν, διηγεισθαι. Δυναμις et μεγαλειοτης, ad *miracula a Christo patrata* spectare, manifestum est. cf. Luc. 9, 23. Act. 2, 11. Παρυσιαν τυ Χριςυ, *Hammondus*, et qui eum sequuntur, de *adventu J. C. ad exitium Hierosolymorum, Coccejus* vero aliique de *adventu J. C. ad judicium universale de hominibus habendum*, intelligunt; sed neutram explicationem nexus admittit: praefero equidem sententiam eorum, qui παρουσιαν pro *adventu Christi in hunc mundum*, et pro *vita ejus in his terris peracta* omnino accipiunt, (vid. ad Jac. 5, 7.) et δυναμιν κ. παρουσιαν vt ἐν δια δυοιν explico per παρουσιαν δυνατην, *vitam, miraculorum a Christo perpetratorum splendore atque majestate insignem*. Εποπται, alias αυτοπται, quos vulgari sermone *testes oculares* dicere solemus. Apostolum vero in hoc vocabulo de *mysteriis gentilium* cogitavisse, qui eos, quos altero, vel, vt plurimum, quinto ab initiatione anno, probe eruditos, ad inspicienda mysteria admittebant, εποπτας, et εποπτευειν dicebant, id quod *Elsnerus* magna locorum abundantia confirmavit, vix crediderim, cum de mysteriis hic sermo non sit. Εποπται γενηθεντες, pro αλλα διοτι ην εποπτης.

17. Λαβων γαρ, sc. ην, pro ελαβε γαρ. γαρ vero est parti-

 cula

Θεοῦ πατρὸς τιμὴν καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ τοιᾶσδε ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης, "οὗτός ἐστιν ὁ
18 υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα." Καὶ ταύτην
τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν σὺν

cula tranſeundi. Θεος πατηρ, vid. ad 1 Petr. 1, 3. Τιμη και δοξα, hebr. הוד והדר iterum vt hendiad. per τιμη ενδοξος, *honor maxime glorioſus*, explicari poteſt. λαμβανειν vero τιμην και δοξαν, pro ſimpl. τιμασθαι και δοξασθαι etiam apud bene Gaecos occurrit. *Thucyd.* 4, 17. εχουσι μεν, ὡν κρατειτε, ΠΡΟΣΛΑΒΟΥΣΙ δε ΤΙΜΗΝ ΚΑΙ ΔΟΞΑΝ. *Pauſanias* Att. 25. εσχηκε δε και Ολυμπιοδωρος, μεγεθει δε, ὡν επραξε, ΛΑΒΩΝ ΔΟΞΑΝ. cf. *Lucian.* V. H. 2, 3. Φωνης ενεχθεισης, ſc. ουρανωθεν, ſ. εκ του ουρανου. vid. v. 18. *Plut.* Caeſ. p. 707. E. ταυτης της ΦΩΝΗΣ ΕΝΕΧΘΕΙΣΗΣ προς Καισαρα. Αυτω, *in honorem ejus.* Ὑπο της μεγαλοπρεπους δοξης, pro περι τ. μεγ. δοξ. ſc. Ιησου X. vt ſenſus prodeat hic: *cum vox audiretur, ad declarandum div. ejus honorem*, quod paulo ante vno verbo αυτω exprimebatur. *Grotius* vero, et interpp. quos inſpexi fere omnes, δοξ. μεγ. ex hebr. כבוד, de *Deo ipſo* intelligi volunt, et id quidem bene per ſe, ſed parum ex nexu. Ὁ υἱος μου, vid. *S. V. Koppii* exc. 2. in ep. ad Gal. Εις ὁν ευδοκ. pro εν ᾡ ευδ. hebr. אשר בו רציתי, i. q. αγαπητος.

18. Συν αυτω οντες, pro διοτι συν αυτω, ſ. παρ' αυτου ημην. Marc. 3, 21. Totum hunc locum ad Matth. 17, 1. ſqq. ſpectare, vbi Petrus cum Jacobo et Johanne in monte quodam Galilaeo vocem illam audiviſſe narratur, omnes conſentiunt interpretes, praeter *Grotium*, qui vllum alium montem, praeter *montem Moriae*, in quo templum, Deo ſacrum, exſtructum erat, ορος ἁγιον dici poſſe, negans, haec verba ad rem Joh. 12, 28. enarratam referri mavult, cui plures interfuerint, quos inter, non ſit quod miremur, fuiſſe etiam Simeonem eum, quem epiſtolae auctorem fingit, cum ille ipſe *Euſebio* dicatur αυτοπτης και αυτηκοος του Κυριου, et, *Hegeſippo* teſte, mortuus ſit, cum eſſet annorum CXX. Sed vt taceam de eo, quod Simeon ille pro epiſtolae auctore haberi nequit, obſtat etiam, quod apud Johannem, verba prorſus alia leguntur, ſc. haec: εδοξασα, και παλιν δοξασω, nam, quae *Grotio* incidit, ſuſpi-

σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ. Καὶ ἔχομεν βεβαιό- 19
τερον τὸν προφητικὸν λόγον, ᾧ, καλῶς ποιεῖτε, προσ-
ἔχοντες,

ſuſpicio, verba: τοιασδε — ευδοκησα, vt alia quaedam, addita eſſe ab illis, qui omnino hanc epiſtolam Petri *apoſtoli* credi voluerint, paulo audacior videtur, nec vllius codicis auctoritate ſuffulcitur. Ad voc. ορος ἁγιον vero, quod attinet, cur mons ille Galilaeus, ob id ipſum, quod *divina* iſta vox in eo audiebatur, non item ἁγιος dici potuerit, equidem non video. Tenemus igitur, in tanta hujus loci cum Matth. 17. ſimilitudine, vulgarem interpretationem, qua haec omnia ad Matthaei narrationem referri ſolent. (Vid. de tota hac re prolegom.)

19. 20. 21. Quomodo haec commata cum antecedentibus cohaereant, vid. ad v. 16. Και, h. n. *praeterea*, *inſuper*, *zudem*, *überdem*. Βεβαιοτερον. Noli argutari in comparativo, quaſi, quae plurium tam veterum, quam, recentiorum interpretum ſententia eſt, hic propheticus ſermo *firmior* dicatur, comparatione facta, vel cum mythis illis v. 16. commemoratis, vel cum miraculis a Chriſto perpetratis, v. 16: vel cum voce illa divina in monte ſacro audita, v. 17. 18. vel denique cum temporibus iſtis, quibus vaticinia de Chriſto eventu nondum confirmata erant. Malim equidem, cum vnicuique argumento propria ſua vis conſtet, nec ap. v. 20. 21. tam in eo ſit, vt hujus argumenti prae caeteris praeſtantiam, quam potius firmitatem omnino demonſtret, ex populari ſcribendi genere, quo apoſtoli vtuntur, βεβαιον, vel cum *Beza* per *firmiſſimum*, vel cum *Syro* et *Luthero* ſimpliciter per *firmum* explicari. Εχομεν, non ſolum ad Petrum, ſed etiam ad reliquos apoſtolos, Chriſtianosque omnes, ſpectare putaverim. Προφητικος λογος. Sunt qui formulam hanc ad *ſcripta Moſis*, et *typicas potiſſimum vmbras* quae in iis contineri putabantur, reſtringant, nec id quidem contra vſum loquendi, ſiquidem προφ. λ. obſervante *Loeſnero*, etiam ap. *Philonem* hoc ſenſu legitur. De Plant. Noë p. 230. D. του τεσσαρα αριθμον, πολλαχου μεν της ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ μαλιςα δε εν τῳ καταλογῳ τȣ παντος γενεσεως αποσεμυνειν εοικεν ὁ ΠΡΟΦΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ. Add. 2. Alleg. p. 68. C. και Μωσης δε ὁ ΠΡΟΦΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ φησιν. Malim vero, προφ. λ. vt προφητεια

v. 20.

ἔχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ ἕως οὗ

v. 20. fuadente nexus ratione, vel de *toto fcriptorum propheticorum ambitu*, vel de *vaticiniis* potiffimum *de Jefu Meffia pronuntiatis* intelligi. (vid. ad. 1 Petr. 1, 10.) Jam totus hic locus vulgo reddi folet fic: *praeterea etiam firma prophetarum vaticinia habemus; fed tunc*, fi quid video, art. τον plane omitti debuiffet. Junxerim equidem βεβαιοτερον cum εχομεν in fenfum hunc: *praeterea etiam vaticinia prophetarum de Chrifto pro firmis* i. e. *pro firmo doctrinae noftrae argumento habemus*, quatenus fc. a fpiritu div. profecta, atque eventu confirmata funt. vid. v. 20. 21. Ὡι fc. λογῳ. Καλως ποιειτε, vid. ad Jac. 2, 19. Ὡι — προσεχοντες, refolvendum per: και καλως ποιησετε, εαν τετῳ τῳ λογῳ προσεχητε, (fc. τον νεν.) et *faluti veftrae optime confuletis, fi ad haec prophetarum vaticinia (animum) attenderitis*, idque ex graecifmo nil amplius, quam: *recte, merito, praeclare animum advertitis.* Ex eodem dicendi genere funt loca haec: *Jof.* ant. 11, 6. 12. οἱς (γραμμασι Αμανε) ποιησετε καλως μη προσεχοντες. *Demofth.* epift. p. 108. οἱ Θεοι καλως ποιεντες σωσαντες την πολιν. cf. Act. 10, 33. Sequitur ratio, cur ap. ad invefiganda prophetarum fcripta Chriftianos hortetur. Λυχνος, neque de *lucernis facris*, nocturno tempore accendi folitis, et vfque ad luciferi ortum ardentibus, neque de *candelabro aureo*, *quo fanctum tabernaculi illuminabatur*, fed fimplicius, atque confilio apoftoli convenientius de *lucerna quavis*, et, tropo remoto, de *doctrina, erroribus libera*, intellexerim. cf. Pf. 119, 105. Prov. 6, 23. vt taceam apoftolum, fi de candelabro f. cogitaffet, λυχνιαν non λυχνον dicere debuiffe; nam candelabrum illud perpetuo λυχνια audit apud Alex. vti candelae, huic candelabro impofitae, λυχνοι vocantur. Αυχμηρος, proprie *fqualidus, fordidus*, (ab αυχμος, *ficcitas ex aeftu vehementi, fqualor.*) Jam vero, quia res fordidae fplendore carent, αυχμηρος f. αυχμωδης, hinc valet *tenebrofus*. *Ariftoteles* de color. opponit το ςιλβον και λαμπρον τῳ αυχμηρῳ, και αλαμπει, *Hef.* αυχμηρον, ξηρον, σκοτωδες. *Pollux* 5, 110. χωριον — νοσερον, ζοφωδες, αυχμωδες, αυχμηρον. Αυχμηρος τοπος neque ad *templum*, neque cum *Wolfio* ad καρδιαν, fed ad *quemvis locum obfcurum* retulerim. Ὡς — τοπῳ vero refolverim fic: ὁμοιος γαρ εςιν ὁ προφητικος λογος

οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνα-τείλῃ

λογος λυχνω φαινοντι εν τ. α. Pergit ap. in amplificanda metaphora femel inchoata. Ἑως — διαυγαση, noftrum: *bis der Tag anbricht*. Και — ανατειλη, ex parallelifmo i. q. ἑως — διαυγ. Εν ταις καρδιαις ὑμων, ap. addit, vt ἡμ. et φωσφ. non proprie intelligenda, fed ad *intellectum erroribus liberatum* transferenda effe, fignificet. cf. Joh. 1, 9. Eph. 5, 15. Apoc. 22, 16. Jef. 58, 10. Pf. 96, 12. et *Philo* de decal. T. 2. p. 188, 27. οἱ μεν τοις χρησμοις εξιεντες ειναι κατασειθεις, ὡς εν ασκιῳ φωτι τον αει χρονον βιωσονται, τες νομες αυτες ΑΣΤΕΡΑΣ εχοντες ΕΝ ΨΥΧΗι ΦΩΣΦΟΡΟΥΝΤΑΣ. et de princ. conft. προφητῃ δε εδεν αγνωστον, εχοντι ΝΟΗΤΟΝ ἩΛΙΟΝ ΕΝ ἙΑΥΤΩι. Jam fi a tropo receſſeris, fenfus remanet hic: *ferutemini velim vaticinia prophetarum; ex his ipfis enim homines, in errorum et ignorantiae nocte ante Chriftum viventes, aliquam faltem futuri Meffiae cognitionem hauferunt, qua, abfque his vaticiniis, prorfus caruiffent, vfque dum Chriftus ipfe, in mundum veniens, faluberrimam fuam doctrinam hominibus tradiffet*. Quodfi vero φαιν. διαυγ. et ανατ. pro imper-fectis fumere dubitaveris, fenfus etiam commode conftitui poteft fic: *vti candela non totam quidem domum, fed partem tantum illucefcit; fic etiam vaticinia prophetarum totum quidem religionis chr. ambitum non continent, fed magnam ei tamen lucem affundunt; quare vaticinia illa magis magisque fcrutemini velim, donec his ipfis et doctrina noftra ad pleniorem J. C. religionisque chr. cognitionem pertigeritis*. Grotiana vero hujus loci explicatione nil vidi durius, nihilque longius repetitum. Intelligit magnus ille vir αυχμηρον τοπον de *homine prophetiae dono carente*, quia Mich. 2, 1. Ezech. 21, 2. prophetia *ftillatio* vocetur, ἡμεραν vero et φωσφορον de *prophetia ipfa*, quia haec Jud. 13, 8. et Dan. 5, 14. φωτισμος, et Jef. 9, 2. *lucifer* appelletur; ita vt fenfus prodeat hic: *cum vos prophetiam nondum habeatis, opus eft, eam tantifper ab aliis foeneremini, donec vos ipfi donum propheticum a Deo confequamini*. Ceterum apte ad fenfum fupra prolatum Diana et Minerva φωσφοροι dicuntur apud *Plat.* πολιτ. p. 353. ἡ μεν ευμενων εις φως αγεσα τες αφανεις λογες, εσι φωσφο-

20 τείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι πᾶσα προφητεία γρα-

ΦωσΦορος. ἡ δ', ὡς νοερον Φως αναπτεσα ταις ψυχαις. Cf. etiam Apoc. 22, 16. Joh. 1, 9.

20. Τετο, suppl. δε. Πρωτον, h. l. i. q. προ παντων. Γινωσκοντες, alias ειδοτες, pro δει γινωσκειν ὑμας. ΠροΦητεια, h. n. *vaticinium* (vid. ad 1 Petr. 1, 10.) Πασα προΦητεια, q. προΦητειαι παντων των προΦητων, ΓραΦης, pro εν τη γραΦη. (vid. ad Jac. 2, 8.) Ιδιας επιλυσεως ε γινεται. Verba haec ab aliis aliter explicantur. Potiora examinasse sufficiat. Prima interpretum classis eorum est, qui επιλυσιν ad *vaticinia prophetarum* referunt, Petrumque id in animo habuisse existimant, *quod omnis prophetia, omnisque promissio, a prophetis literis mandata, nec eventu frustrari, nec vllo modo irrita fieri possit, sed prorsus immutabilis sit.* Sed επιλυσιν et επιλυειν nullibi hoc *destruendi* sensu memini, nam loca ea, quibus λυειν vel καταλυειν hac significatione occurrunt, prorsus huc non pertinent, siquidem a significatu verbi simplicis ad vim verbi compositi argumentari non licet, nisi vsus scriptorum accesserit. Alii, qui classem secundam constituunt, επιλυσιν ad *prophetas ipsos* spectare rati, sententiam apostoli huc revocandam esse consentiunt: *prophetas non pro arbitrio suo vaticinia eloquutos esse,* quanquam et ipsi in hoc sensu ex verbis eliciendo diversas vias ingrediantur. Nonnulli enim επιλυσιν ab επερχομαι, vel ab antiquo επελευθω, quod Luc. 1, 25. de *superveniente spiritu div.* et ap. *Arrian.* p. 2. de exp. Alex. de *cogitationibus in mentem nobis venientibus*, dicitur, quam ab επιλυειν derivari malunt, ita vt ap. negare videatur, *prophetias virtute quadam menti humanae propria et naturali provenire.* Sed vti ελευσις, εξελευσις, εισελευσις, προσελευσις, recte a verbo ελευθω derivantur, sic etiam επιλυσις, vt ab ελευθω derivari possit, επελευσις, vel επηλυσις, vt alibi, audire debuisset. Sunt etiam qui επιλυσιν de *emissione cursorum e carceribus* olim adhibitum, et hinc ad prophetas, *qui non a se, sed a Deo missi currerent*, translatum esse, contendant; sed hunc vsum loquendi nondum satis confirmatum esse, contra *Hammondum*, idem adserenten, ostendit *Io. Clericus*, in annott. ad illum, qui tamen ipse non magis recte επιλυσιν de *solutione*

γραφῆς ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται.

οὐ

VARIAE LECTIONES.

20. Loco ἐπιλυσεως habet διαλυσεως 9. — επηλυσεως Grot. Steph. Calvin. Curcell. A. Morus. — επιλευσεως Hemming. Heinf. — εμπνευσεως Iunius. Sed haec omnia ex conjectura.

tione oris intelligit; nam λυεσθαι id quidem, at non επιλυεσθαι dici posse, Lamb. Bos jam obſervavit. Rectiſſime omninm, et vſui loquendi convenientiſſime hunc ſenſum tuentur ii, qui επιλυσιν interpretatione retinentes, apoſtolum contendere exiſtimant: prophetas in vaticiniis ſuis non ſuam mentem aut propriam voluntatem, ſed mentem voluntatemque divinam interpretatos eſſe. Sed vti hoc, ſi quid ſentio, duriſſime exprimitur per ιδιας επιλ. γιν. ſic etiam eadem ſententia v. 20. ſtatim repetitur. Tertia denique interpretum claſſis ιδιαν επιλυσιν ad homines refert, qui vaticinia prophetarum legere et explicare conantur, ſenſumque hujus loci conſtituit ſic: vaticinia prophetarum non ex proprio arbitrio explicanda, ſed omnia interpretationis ſubſidia recte adhibenda ſunt. Tum totus hic locus a πασα-γινεται ſic reſolvendus eſſe videtur: πασα προφ. εν τῃ γραφῃ ε γινεται (vel εςι) προφητεια (ſ. εργον) ιδιας επιλ. Atque pro hac quidem interpretatione tam ex vſu loquendi, quam ex nexu, ſatis multa repeti poſſunt praeſidia. Επιλυειν enim et επιλυσιν interpretandi ſ. explicandi ſenſu adhiberi, dubitari nequit. cf. Marc. 4, 34. Act. 19, 39. Philo de vit. cont. p. 901. A. ζητει τις τι των εν τοις ἱεροις γραμμασιν, η και υπ' αλλε προταθεν· τι ΕΠΙΛΥΕΤΑΙ, φροντιζων μεν εδεν ΕΠΙΛΥΣΕΩΣ. Plura dabunt Loesnerus, Boſius, alii. Quae quidem ſignificatio mirifice etiam adſtruitur eo, quod Aquila hebr. פתר Gen. 40, 8. per επιλυομενος, et פתרנים per επιλυσιν expreſſit, qua voce et Symmachus Hoſ. 3, 4. voc. תרפים reddidit. Cf. etiam Geneſ. 41. 12. vbi in explicatione ſomnii, a Joſepho facta, Alexandrini in codd. nonnullis addunt: τα ενυπνια ἡμων, ανδρι κατα τι ενυπνιον αυτε ΕΠΕΛΥΣΕΝ. Ιδιαν vero προφητειαν eam eſſe, quae vnicuique arrideat, quaeque a θεληματι ανθρωπε (v. 21.) proficiſcatur, ex formula ſimili ιδιος νες Rom. 14, 5. clarum fit, vnde etiam ιδιωγνωμονες Graecis dicuntur ii, qui pertinaciter opiniones ſuas tuentur. Ad quam quidem phraſeos proprietatem accedit etiam nexus ſermonis.

21 οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ'

nis. Nempe cohortatus erat ap. Chriſtianos, ad ſcripta prophetarum legenda; quid quaeſo jam magis in promtu erat, quam vt de iis rite legendis, recteque intelligendis monitum ſubjungeret, rationemque huic monito v. 21. adderet hanc: *non ex prophetarum arbitrio, ſed ex revelatione divina vaticinia ipſorum profecta eſſe?* Ceterum dignus eſt, qui ex *Eliae Karaei*, libro אדרת אליהו, transſcribatur locus hic: *ſumma rei eſt, quod omnis expoſitio, cujus veritas eruitur ope ratiocinii, ex vno aliud inferentis, ſi cum dictis prophetiae conſpirat, de ea dicemus: noſtrum ſcrutinium eſt verum ſcrutinium; quoniam ejus concluſio conſentit veritati. Suntque velut duae lampades in duabus manibus noſtris, lucerna legis noſtrae, et lucerna intellectus noſtri. At vero ſi forte iis (prophetiae dictis) non conſentiat, tunc dicendum eſt, quod ad fundum et finem hujus examinis penetrare non queamus humana ſagacitate; et accipiemus, quod dictat prophetia. Etenim ſi poſſibile fuiſſet humano intellectui, omnia quae intelligi debent, ſecundum omnes vias ſuas et propoſitiones, notitia complecti, prophetia non fuiſſet opus. Verum jam data eſt prophetia, vt ſuppleat intelligendorum notitiam, hac parte, qua per lumen intellectus ea attingere nequimus.*

21. Θεληματι ανθρωπȣ, pro εν vel δια θεληματος ανθρ. i. e. ὁταν εθελησαν οἱ ανθρωποι, *loquuti ſunt futura, non pro arbitrio. — non cum ipſi vellent.* Ενεγκω, vel Φερω, pro compoſito προΦερω, lat. *profero*, pro *eloquor*. Cf. *Philo* de legg. ſpec. T. 2. p. 343, 25. προΦητης τε μεν γαρ ȣδεν ιδιον αποΦαινεται το παραπαν. αλλ' εϛιν ἑρμηνευς επιβαλλοντος ἑτερȣ πανθ' ὁσα ΠΡΟΦΕΡΕΙ, κ. τ. λ. Ου — προΦητεια, reſolverim ſic: ȣδεις γαρ ανθρωπος εκ ιδιȣ θεληματος ποτε προΦητειαν ηνεγκε, *nemo vnquam proprio impulſu vaticinia protulit*, vel *eloquutus eſt*. Cf. *Pollux* 1, 29. ἡκε μαντευμα εκ Θεȣ. ἡκε λογιον, ΗΝΕΧΘΗ μαντευμα. Πνευμα ἁγιον, eſt *vis divina qua impulſi futura eloquebantur prophetae;* quae Graecis εκϛασις, Latinis autem *furor poëticus* dicitur. Solemne vero eſt tam ſacris quam profanis ſcriptoribus, πνευμα hoc, ad vim ejus eo efficacius exprimendam, *tempeſtati* comparare, quae omnia *ſecum rapit*. (Φερει.) Hinc prophetae dicuntur πνευματι Φερομενοι, vel vno verbo apud externos ſcriptores, ΘεοΦορητοι, *ſpiritu*

ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ⸗ οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι.

Ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς II.
καὶ

VARIAE LECTIONES.

21. Pro οἱ ἁγιοι Θεȣ legunt απο Θεȣ ἁγιοι C. 27. 29. *Copt. Aeth.* ἁγιοι τȣ Θεȣ A. ἁγιοι Θεȣ. 1. 4. 10. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 22. 23. 25. 26. 32. 33. 36. 37. 38. 39. 40. 45. 46. 47. Ed. *Complut. Plant. Genev. Syr. poſt.* Quare vocabulo οἱ omittendi ſignum adſcripſimus,

ritu divino quaſi volentes nolentesve abrepti, i. e. *ſpiritu div. impulſi, — ad res futuras praedicendi idonei*, qui alias audiunt πνευματι λαβομενοι, κατεχομενοι, ενθȣσιοντες. *Herod.* 8, 13. ΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΤΩι ΠΝΕΥΜΑΤΙ, και ȣκ ειδοτες τῃ ΕΦΕΡΟΝΤΟ. *Longinus S.* p. 38. πολλοι γαρ αλλοτριῳ ΘΕΟΦΟΡΟΝΤΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙ, τον αυτον τροπον, ὁν και την Πυθιαν λογος εχει. *Macrob.* 1, 23. *FERUNTUR divino ſpiritu, non ſuo arbitratu, ſed quo Deus propellit.* Λαλειν, q. προφητευειν. *vaticinari.* (vid. ad. 1 Petr. 1, 10.) Ἁγιοι Θεȣ ανθρωποι. Junguntur hic, contra omnem tam V. quam N. T. vſum loquendi, duo prophetarum cognomina, mere ſynonyma: ανθρωποι Θεȣ, אנשי אלהים, 2 Reg. 4, 40. et ανθρωποι ἁγιοι, אנשים קדשים; quare, niſi codicum conſenſus vtrumque voc. Θεȣ et ἁγιοι tueretur, alterutrum pro gloſſa marginali habuerim. Vtrumque vero ſignificat *viros, qui ſingulari quadam ratione cum ſummo numine conjuncti eſſe, et familiaritate quaſi divina frui, putabantur.* Cf. cum tota hujus loci ſententia *Philo* de Monarch. I. p. 222, 1. ad Deut. 18, 18. αλλα τις επιφανεις εξαπιναιως προφητης θεοφορητος θεσπιει, και προφητευσει λεγων μεν οικειον μηδεν, ουδε γαρ, ει λεγει, δυναται καταλαβειν ὁγε κατεχομενος ȣτως και ενθȣσιων. ὁσα δ' ενηχειται, διελευσεται, καθαπερ ὑποβαλλοντος ἑτερȣ. Ἑρμηνεις γαρ εισιν οἱ προφηται Θεȣ καταχρωμενȣ τοις εκεινων οργανοις, προς δηλωσιν, ὡν αν εθελησῃ. de vit. Moſ. T. 2. p. 125, 27. κἀȣ μηδεν συνιεις — τα ὑποβαλλομενα εξελαλει προφητευων ταδε. coll. p. 126. 11. et T. 1, p. 125, 15. vid. ſupra ad 1 Petr. 1, 11. et *Wetſt.* in h. l.

Cap. II. *Prophetarum* in fine capitis ſuperioris mentione facta, apoſtolus jam ex naturali aſſociandarum idearum lege ad *pſeudoprophetas falſosque magiſtros* cogitando devolutus, tam reprehendenda ſcelerata ipſorum

καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς

rum vivendi ratione, quam defcribendis ipforum fuppliciis, per totum hoc caput cavere conatur, vt ne Chriftiani ab iis fe decipi patiantur. Εγενοντο i. q. ησαν. Δε, pro και, *etiam*, fc. *praeter veros prophetas*, quorum ap. paulo ante Cap. 1, 21. mentionem fecerat. Ψευδοπροφηται, *homines, qui falfo prophetarum nomen fibi arrogaverant*. Cf. 1 Reg. 22, 6. Jer. 28. Ezech. 13. 2. 23, 25..28. Sap. 3, 4. Λαος, ex hebr. עם, κατ᾽ εξοχην pro *populo Ifraëlitarum*, vti עיר pro *Hierofolymis*, נהר pro *Euphrate*, הר pro monte *Zion*, et *vrbs* in fcriptis Romanorum pro *Roma* etc. Ψευδοδιδασκαλοι. *Grotius* Carpocratem ejusque focios, *Vitringa* vero, *Wolfius* et *Michaelis* Gnofticos, qui vitae licentiam, magiftratusque contemtionem a Chriftianis non alienam effe putabant, *alii* denique alios hic refpici putant. Ex noftro quidem judicio *falfos magiftros* omnino hic intelligendos effe, in prolegomenis jam declaravimus. Vt tamen liberum vnicuique maneat judicium, veftigia ea, quae quifque pro fententia fua confirmanda in hoc capite deprehendere putat, indicare non omittemus. Ἁιρεσις, initio fenfu bono dicebatur id, *quando quis fententiam f. dogma aliquod prae caeteris eligebat, electumque fequebatur*. Cf. Act. 5, 17. 15, 5. 24, 5. 14. 28, 22. Sequiori autem tempore *fectae*, *ex placitis humanis iisque falfis, vehementius defenfis, oriri folitae*, et *placita ejufmodi humana*, et *religio falfa ipfa*, hoc nomine veniunt, quo quidem fenfu et h. l. accipiendum eft. Ἁιρεσεις απωλειας vero, ex hebraifmo fatis noto, eft *fecta abominabilis, perniciofa*. Παρεισαγειν αἱρ. απωλ. igitur eft: *falfa ejusmodi principia clam vel fubdole docere*, nos eodem fenfu: *falfche Grundfätze einführen*. Saepius παρα in compofitione pro *clandeftino* apud Gaecos occurrit. Cf. Gal. 2, 4. ibique *Raphelium* in notis Polybianis. Δεσποτης, hebr. אדני. i. q. κυριος, et, quamvis h. n. femper de *Deo patre* occurrat, Luc. 2, 29. Act. 4, 25. Jud. 4. Apoc. 6, 10. h. l. tamen de *Chrifto* intelligendum effe dubio caret, cum αγοραζειν, quod de hoc δεσποτῃ praedicatur, praeter Chriftum, nemini in N. T. hoc fenfu competat. Loca V. T. enim,

αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπάγοντες ἑαυτοῖς ταχινὴν ἀπώλειαν. καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς 2 ἀσελ-

enim, Deuter. 22, 5. 32, 6. Exod. 15, 16. quibus *Wetstenius* et *Benfonus* et h. l. vocabulum δεσποτης *Deo patri* vindicare conantur, ex genere longe alio funt, nec vllo modo cum loci noftri contextu comparari debent. Αγοραζειν vero proprie quidem eft *emere*, inprimis *redimere*, prouti fervus captiuus pretio foluto redimitur; fed quoties Chriftus in N. T. dicitur αγοραζειν τȣς ανθρωπȣς, nil aliud effe poteft, quam: *liberare homines a fuppliciis peccatorum*: Gal. 3, 13. 4, 5. 1 Cor. 6, 20. 7, 23. Ratio hujus vfus loquendi inde petenda eft, quod peccatum cum *tyranno*, a quo captivi tenemur, peccator cum *fervo captivo*, et vita peccatoris cum *fervitute* f. *captivitate* comparari folet. Hinc peccata etiam vocantur εξȣσια τȣ σκοτȣς, et mors I. C. qua poenas a nobis ferendas, ipfe tulit, λυτρον, Chriftus ipfe vero λυτρȣν τȣς ανθρωπȣς dicitur, facta allufione ad eandem metaphoram. vid. nos ad 1 Petr. 1, 18. Και αρνȣμενοι, jam refolvendum eft per: τȣτ' εϛιν, αρνȣνται, ειναι δεσποτην αγορασαντα αυτȣς, *redemtorem omnino effe negant*, vel, quod praetulerim: αρνȣνται τον δεσποτην ειναι αγορασαντα αυτȣς, *Chriftum redemtorem effe negant*. Haec omnia *Grotius* ad *Carpocratis fo-cios* refert, dicentes, "eum „natum patre Jofepho, et „multos de Carpocratis gre-„ge ipfi pares, quosdam et „fuperiores effe." *Iren.* l. 24. Επαγειν, et επερχεσθαι funt loquendi rationes *fuppliciis acceleratis* et *imminentibus* propriae. Επαγοντες — απωλειαν, refolv. per: και ȣτως ταχινως επαγȣσι ἑαυτοις απωλειαν. *Grotius*, ex hypothefi fupra prolata, απωλειαν de *bello Barchochebae* intelligi vult, cui Carpocratis difcipuli, vt homines mundani, adhaeferint; nos vero απωλειαν pro *quovis fuppliciorum genere* accipimus.

2. Και πολλοι, pro πολλοι δε. Ασελγειαι, de *quovis vitiorum genere* intellexerim, quibus haeretici ifti homines dediti erant. Εξακολȣθειν vero ασελγειαις τινος, eft: *imitare fcelera alicujus*, et ratio hujus vfus loquendi inde petita eft, quod quaelibet vivendi ratio cum *via* comparari folet. Δι' ȣς. Ratio paulo concifior, pro: δια δε τας ασελγειας αυτων, των ψευδοδιδασκαλων. Ὁδος αλη-θειας,

ἀσελγείαις, δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφη-
3 μηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπο-

VARIAE LECTIONES.

2. ασελγειαις, pro vulgari lectione απωλειαις, ABC. 1. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 31. 32. 33. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 45. 46. 50. 52. 56. Ed. *Complut. Plantin. Genev. Colinaei.* Verſſ. *Vulg. Syr. vtr. Aeth. Arab. Copt. Armen. Polani Chryſoſt.* T. 7. p. 215. *Oecum.* in com. *Hieron.* in Thren. 2. probb. *Bengelio, Beza, Hammondo, Whitbyo, Griesbachio.* Nec vſitate quis dicitur *ſequi alterius* perditionem, vt taceam de eo, lectionem ασελγ. etiam Judae loco parallelo v. 4. et infra v. 18. adſtrui. *Millius* vero, (quem ſequitur *Wolfius*,) difficiliorem lectionem απωλ. in faciliorem ασελγ. transmutatam eſſe, exiſtimat, et quidem ab iis, qui ignoraverint, απωλ. h. l. i. eſſe q. αιρεσεσι της απωλειας. Sed in tanto, qui lectionem ασελγ. tuentur codicum, verſionumque conſenſu, huic ſuſpicioni vix locus eſſe poteſt.

θειας, ex hebraiſmo cuique noto, pro ὁδος αληθης, i. e. *religio vera*, quo quidem nomine inſignis eſt religio *chriſtiana*. vid. infra 15. et Act. 19, 9. quanquam haec dicendi formula et apud externos ſcriptores occurrit: cf. *Pindari* Pyth. 3, 184.

— — — Ει
Δε νοῳ τις εχει
Θνατων ΑΛΑΘΕΙΑΣ 'Ο-
ΔΟΝ.

Δι — βλασφημηθησεται, igitur fundunt ſenſum hunc: *falſi iſti doctores vitae improbitate morumque pravitate aliis occaſionem praebebunt, religionem noſtram veriſſimam, cui ipſi non parent, contemnendi, contumeliaque afficiendi;* ſiquidem et ipſi pro Chriſtianis haberi voluiſſe videntur. Cf. Rom. 2, 24. 1 Tim. 6, 1. Tit. 2, 5. *Grotius* de Carpocratianis totum hunc locum intelligens, huc trahit *Irenaeum* de Carpocratianis ſic differentem: *Quin et ipſi ad detractationem divini nominis et eccleſiae, quemadmodum et gentes a Satana praemiſſi ſunt, vti ſecundum alium et alium modum, quae ſunt illorum audientes homines, et putantes nos omnes tales eſſe, avertant aures ſuas a praeconio veritatis, aut vt videntes, quae ſunt illorum, omnes nos blaſphement.* coll. *Epiphanio* haer. 27.

3. Εν πλεονεξιᾳ, pro δια πλεονεξιαν, vel πλεονεξιας ἐνεκα, *avaritia commoti.* Videntur itaque data pecunia aliis ſapientiam ſuam vendidiſſe. Λογοι πλαστοι, ſunt *ſermones ficti*, qui alias vno verbo

ἐμπορεύσονται· οἷς τὸ Κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ

verbo audiunt μεθοδειαι. Saepius πλαττω et πλαςος et apud externos ſcriptores hoc nexu legitur. Cf. *Plato* apol. Socrat. ΠΛΑΤΤΟΝΤΙ λογȣς. *Artemidorus* 1, 53. ΠΛΑΣΣΕΙΝ δοκει — αγαθον ῥητορσι — και πασι τοις απαθεσωσι, δια το τα μη οντα ὡς οντα δεικνυειν τας τεχνας ταυτας. *Grotius* haec iterum eo trahit, quod Carpocratiani *fidei* et *dilectionis* nomina praetexerint, et Anonymus in codice Coisliniano 26. de λογοις πλαςοις ſic differit: ταυτα δε ὁι κατ' εκεινȣς τȣς καιρȣς Γνωςικοι, ητοι Νασσηνοι, ὁι δε αυτοι και Λαμπετιανοι και Ευχιται εκληρωθȣν. Attulit haec *Albertius* in append. ad gloſſ. ſacr. p. 218. Εμπορευεσθαι, vbi accuſativo jungitur, eſt: *quaeſtum facere ex aliqua re*. Cf. *Joſ.* ant. l. 4. c. 6. p. 115. ΕΜΠΟΡΕΥΣΟΜΕΝΑΙ την ὡραν, την τȣ σωματος. *Philo* in Flaccum, p. 948. ΕΝΕΠΟΡΕΥΕΤΟ την ληθην των δικαςων. de vit. contempl. extr. Eſſenos vocat: Φιλοσοφιαν ΕΜΠΟΡΕΥΣΟΜΕΝΟΥΣ. *Themiſtius* orat. 23. p. 298. ΕΜΠΟΡΕΥΕΣΘΑΙ την σοφιαν. *Polyb.* p. 1357. πολλα δη τινα προς ταυτην την ὑποθεσιν ΕΜΠΟΡΕΥΣΩΝ και μεθοδευομενος, κεινει και παρωξυνε τȣς οχλȣς. *Schol.* ad Euripid. Hippolyt. v. 953. εν λογοις εμπορευεσθαι, καθαπερ ὁι λεγομενοι λογεμποροι και μη κατα φυσιν φιλοσοφȣντες αλλ' ὁι τȣς λογȣς καπηλευοντες. Eodem ſenſu etiam εμπολειν deprehenditur in *Sophocl.* Antig. p. 229. ὡς μη ΜΠΟΛΗΣΩΝ ισθι την εμην φρενα. Verterim igitur locum noſtrum ſic: *effictis verbis quaeſtum ex vobis facient*, ſ. *quaeſtus gratia vos decipient tanquam mercatores fraudulenti*; niſi forte εμπορευεσθαι hic pro eo accipi malueris, quod alias h. n. audit κερδαινειν, ita vt ſenſus prodeat hic: *fictis ſermonibus vos ſectae ſuae conciliare conantur*. Tum tota haec loquendi ratio eo ſpectat, quod homines ad aliquam diſciplinam tranſeuntes pro quaeſtu ſ. lucro hujus diſciplinae haberi ſolebant. Ὁις, pro αλλα τȣτων ſc. των ψευδοδιδασκαλων. Κριμα, ponitur pro κατακριμα, ποινη, nec ſenſu differt a voc. απωλεια. Εκπαλαι, *jamdudum*, *jampridem*. Etymol. παλαιος παρα το παλαι επιρρημα — εξ ȣ και το προπαλαι και εκπαλαι. *Phrynichus* quidem εκπαλαι minus recte dici putat pro εκ παλαιȣ, (p. 48. αποπαλαι, εκπαλαι, αμφοιν δυσχεραινε· εκ παλαιȣ γαρ χρη λεγειν.) ſed non contemſerunt hanc vocem ſcriptores eloquentiae laudem appetentes: *Joſ.* ant.

4 ἡ Ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγγέλων

ant. 16, 8. 4. ΕΚΠΑΛΑΙ μεν συνεδρευων αυτω προσεκειτο. coll. de b. j. l. 7. c. 19. p. 980. *Plut.* Themist. p. 127. A. παρεσκευακως ΕΚΠΑΛΑΙ πιστιδας. coll. Aristid. p. 328. E. de ser. num. vind. sub init. in Eumene p. 592. et 595. in Demetrio. p. 914. *Arrianus* exp. Al. 4, 9. εις λογισμον του ΕΚΠΑΛΑΙ. *Apollonius Alex.* in libro rarissimo atque vtilissimo de syntaxi 1, 2. etiam habet: την ΕΚΠΑΛΑΙ τουτων γνωσιν. Particulae Graecorum similes sunt: προπερυσι, εκτοτε, καταντικρυ. Jam vero vox εκπαλαι hic arcte jungenda est vocabulo κριμα, ita vt κριμα εκπαλαι i. sit q. κριμα εκπαλαι αυτοις προγεγραμμενον. Νυσαζειν, proprie est *dormitare capite nutans*, et h. n. i. q. αργειν, *cunctari, morari.* A metaphora vero si recesseris αργειν atque νυσαζειν dicuntur *homines*, quando *negligentes* sunt in aliquo negotio peragendo vel *sero* aliquid faciunt; et *res aliae*, dum *vi atque effectu carent.* Sic *Polybius* l. 3. c. 5. p. 224. de labore suo historico dicit: ουκ ΑΡΓΗΣΕΙΝ την υποθεσιν. *Plutarchus* in Numa p. 63. ΑΡΓΕΙΝ την εν σοι τοσαυτην δικαιοσυνην. *Poenae nictantes atque cunctantes* igitur sunt *poenae*, *quae vel sero vel nunquam hominibus immitti putantur.* In sensu vero totius hujus loci constituendo, ante omnia tenendum est, Κριμα et Απωλειαν *personarum* vim habere, (quare etiam literis initialibus majori forma imprimerentur, curavi,) adeoque de Κριματι atque Απωλεια aliquid praedicari, quod proprie Deo judici competit. *Poenae ipsae* igitur cunctari dicuntur loco ejus, quod *Deus* poenas istas hominibus jamdudum destinatas mox illaturus esse, dici debuisset. Simile quid habes apud *Euripidem* in Hecuba v. 662. ὡς ουποθ' ευδει λυπρα σου κηρυγματα. *Aelianus* excerpt. ex *Suida* voce Βραγχιδαι, p. 790. ου μην εκαθευδεν η του Θεου προνοια.

4—10. Sequitur ratio, cur fraudulenti isti doctores a Deo puniantur, eaque inde petita, quod Deus semper impios suppliciis, pios vero praemiis affecerit, id quod exemplis tam ab angelis malis, hominibusque Noachi aevo viventibus, et incolis Sodomae atque Gomorrae, (quibus quidem exemplis vti solent N. T. scriptores, vbi omnem sceleris atrocitatem exhauriendam sibi proposuerunt, vid. exc. III. in fine) quam a Noacho metipso et Lotho repetitis, copiosius

γέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου,

piofius illuftratur. Verf. 4—8. protafin, vv. 9. et 10. vero apodofin continere videntur, nifi apodofin omnino omiferit ap. (vid. infra.) Αγγελοι ἁμαρτησαντες, alias αγγ. πονηροι, *angeli, qui, quamvis boni a Deo creati erant, obfequium tamen Deo denegantes, mali atque impii evaferunt.* cf. Jud. v. 6. Ουκ εφεισατο, αλλα κ. τ. λ. Eandem rem affirmative et negative exprimere folent tam V. quam N. T. fcriptores, ad fententiae vim eo magis augendam. Σειραι, proprie funt *funes*, Vid. *Euftath.* in Il. ψ. p. 1401. 9. σειραι δε πλεγματα τινα απο σχοινων η σπαρτων, η καννα βεως, η αλλοθεν. et in Od. χ. p. 780. 55. σειρην δε πλεκτην, ειδος τι λεγει σχοινιυ, ισως δε και ιμαντος. V. Hom. p. 293. σειρα κυριως επι τυ σχοινιυ τασσεται, — καταχρηστικως σειρη χρυσειη. Hinc autem σειραι funt q. δεσμοι, *vincula*, quia captivi olim non tam catenis quam funibus ligari folebant. *Hef.* σειρη, ἁλυσις, δεσμος. *Etymol.* σειρα σημαινει την ἁλυσιν. Ζοφος, proprie non differt a σκοτος, αχλυς. Deinde vero etiam defignat ταρταρον, i. e. *locum fubterraneum, in quo tam angeli, quam homines mali, judicii diem exfpectare putabantur.* Dicitur vero ζοφος eam ob caufam, quia ejusmodi locus, infra omnem aftriferam regionem fitus, *tenebrofus* animo fingeretur necelle erat. *Etymol.* Ζοφος — σημαινει δυο, τον εν ἁδη τοπον, οιον ομιχλωδη, και τον εις δυσιν. Et ταρταρος, ὁ κατωτερος τυ ἁδυ τοπος — αλλοι δε τον σκοτεινοτατον τοπον. *Euftathius* p. 574. 22. ὁ δε ταρταρος, ὡς ειρηται, ηεροεις εστιν ητοι σκοτεινος, και υ λαμπεται υτε αυγαις ηελιοιο τερπεται. *Plato* Gorg. p. 356. C. το της τισεως τε και δικης δεσμωτηριον, ὁ δη ταρταρον καλυσι. *Nonnus Dionyf.* 38. ταρταρεης ζοφοεσσαν εριννυος ασκοπον αχλυν. *Hom.* Od. λ. v. 154.

Τεκνον εμον, πως ηλθες ὑπο
ζοφον ηεροεντα.

Et Il. φ. v. 55. 56.

Η μαλα δε Τρωες μεγαλητορες, ὁσπερ επεφνον
Αυτις ανασησονται ὑπο ζοφυ
ηεροεντος.

Cf. etiam loca reliqua mox a nobis excitanda. *Grotius* vero ζοφον de *regionibus aëris terrae propinquis* intelligi vult, vnde etiam princeps angelorum malorum αρχων της εξυσιας τυ αερος dicatur. Eph. 2, 2. Provocat fententiae tuendae caufa ad *Philonis* locum de Abrahamo: και το φως εν υρανῳ μεν ακρατον και αμιγες σκοτυς εστιν, εν δε τοις ὑπο σεληνην

ζόφου, ταρταρώσας, παρέδωκεν εἰς κρίσιν τηρουμένους· καὶ

VARIAE LECTIONES.

4. τηρουμένους pro τετηρημένους C. 1. 4. 6. 7. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 26. 27. 29. 31. 32. 35. 36. 37. 39. 40. 45. 46. 47. Edd. Complut. Plantin. Genev. Bengel. κολαζομένους τηρεῖν AB. 25. 33. Syr. Copt. Vulg. Ephr. Cyr. Damasc. Aug. Fulg. Auct. de promiss.

γην περι ζοφερη κεκρυμμενον φαινεται. et ad alium Plutarchi, in libro de Homerica poësi, vbi ἀέρα dicit esse ζοφον, addens: τουτον γαρ λεγει ζοφον ηεροεντα, επειδαν φως οικειον εκ εχει, αλλ' ὑπο ἡλιε και σεληνης και των αερων αλλων καταλαμπεται; Sed Eph. 2, 2. ex locorum genere prorsus alio esse videtur. E loco Philonis autem nil amplius sequitur, quam aërem ζοφον dici, comparatione cum luce coelesti facta. Plutarchi vero locus interpretationem nostram supra prolatam adjuvat, et ταρταρωσας denique, quod sequitur, tartari significationem hic manifeste requirit.* Σειραι ζοφε autem est ratio paulo concilior, pro σειραι εν ζοφῳ. Sic etiam ἁλυσις ζοφε de tenebris Aegyptiacis occurrit Sapient. 17, 17. Cf. Midrasch Ruth in Sohar Genes. fol. 45. col. 178. Postquam (filii Dei Gen. 6, 2.) filios genuerunt, sumsit eos Deus S. B. et ad montem tenebrarum, qui alias הררי קדם dicitur, perduxit, ligavitque eos catenis ferreis, quae vsque ad medium abyssi magnae pertingunt. Ταρταρεν, quod formatum est ex ταρταρος, i. e. q. ριπτειν εις ταρταρον, in tartarum aliquem detrudere. Cf. Hom. Il. Θ. 13.

Η μιν ἑλων ΡΙΨΩ ΕΙΣ ΤΑΡΤΑΡΟΝ ηεροεντα.

Et Plat. Phaed. οἱ δ'αν δοξωσιν ανιατως εχειν δια τα μεγεθη των ἁμαρτηματων, τετες δε ἡ προσηκεσα, μοιρα ΡΙΠΤΕΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΑΡΤΑΡΟΝ. Et vocabulum ταρταρεν ipsum adhuc habes apud Sext. Empir. Pyrrh. Hyp. 3, 24. ὁ δε Ζευς τον Κρονον ΚΑΤΑΤΑΡΤΑΡΩΣΕ; et Apollodorum bibl. 1, 1. et 2. de Titaneκαταταρταρουσθαι. Cave tamen, formulam ταρταρεν l. n. nimis ad verbum accipias detrudendi s. dejiciendi sensu; nil amplius enim sibi vult, quam παραδιδοναι τῳ ταρταρῳ. Cf. Lucianus contempl. 1. τῳ ανω Δι', — ὁ δε οξυθυμος τε εστι, και δεδια, μη βραδυναντα με ὁλον ὑμετερον εασῃ ειναι, ΠΑΡΑΔΟΥΣ ΤΩι ΖΟΦΩι, ἡ ὁπερ τον Ἡφαιστον πρωην εποιησε, ριψῃ κᾳμε τεταγως τε ποδος. Ταρταρωσας vero resolvendum est per: εξ ἐταρταρωσεν αυτες, et eo spectat, quod angeli isti defectores, quum sedem habuissent in summo coelo,

καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὄγδοον Νῶε, 5
δικαιοσύνης κήρυκα, ἐφύλαξε, κατακλυσμὸν κόσμῳ
ἀσε-

coelo, tanquam puriſſimae lucis domicilio, inde in tartari abyſſum detruſi eſſe putabantur. Παρεδωκεν arcte jungendum cum σειραις ζοφȣ, quare etiam, poſt ζοφȣ et ταρταρωσας commata ponerentur, curavi, ne quis σειραις verbo ταρταρωσας jungendum eſſe arbitretur. In eo vero, quod quis *vinculis in aliquo loco detineri* dicitur, *ſortis inevitabilis, legisque divinae irrevocabilis* notio tantummodo tenenda videtur. Κρισις, ſc. εν εσχατῃ ἡμερᾳ, qua ſuppliciis, tam angelorum, quam hominum malorum, complementum demum acceſſurum eſſe, putabatur. Τηρειν τι εις τι, ſaepiſſime, vt et h. l. notionem tantum ejus exprimit, *quod olim facturi ſumus.* Εις κρισιν τηρȣμενȣς vero reſolverim per: ἱνα εκει τηρωνται εις κρισιν, i. e. ἑως κριθησονται εν εσχατῃ ἡμερᾳ. Loca ſimilia ſunt. *Plut.* Alcibiad. p. 201, E. των ȣν δεθεντων και φυλαττομενων επι κρισει. *Nonnus Dionyſ.* 24. πως κρονον — ταρταριῳ ζοφοεντι κατεσφρηγισσατο κολπῳ. Senſus igitur totius commatis hic eſſe videtur: *cum Deus angelis malis haud pepercerit, ſed eos, quae eſt irreparabilis ipſorum ſors, in tartaro commorari velit, vſque dum in die extremo irrevocabile judicium de iis tulerit; etc.*

5. Και, ſuppl. ex v. 4. ει, et ſic etiam v. 6. et 7. quia protaſis vsque ad v. 9. extenditur. Κοσμος, h. n. pro ανθρωποις πονηροις. (vid. ad Jac. 1, 27.) Αρχαιος κοσμος, igitur valet: *homines mali olim, et quidem,* quod nexus requirit, *Noachi aevo viventes.* Αλλ' ογδοον — εφυλαξε. Vocem ογδοον interpretes nonnulli, *Heinſius, Lightfootus*, alii, jungunt cum κηρυκα δικαιοσυνης, ita vt Noachus *octavus* juſtitiae praeco fuiſſe credatur, Enoſum, Kenanem, Mahaleelem, Jaredum, Henochum, Metuſalem et Lamechum, facto ab origine idololatriae numerandi initio, in computum ducentes, quibus tandem octavus ſucceſſerit Noachus. Sed huic interpretandi rationi vel ipſa verborum ſtructura adverſatur, ſiquidem, ſi ita intelligi voluiſſet apoſtolus, ſcribere debuiſſet: αλλα Νωε, ογδοον δικαιοσυνης κηρυκα; vt taceam de eo, Noachum ideo praeconem juſtitiae vocatum eſſe, quia a Deo ad homines ſuae aetatis emendandos excitatus erat, quod tamen reliquis illis patriarchis ante dilu-

 vium

6 ἀσεβῶν ἐπάξας· καὶ πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας, τεφρώ-

vium viventibus contigiſſe, nullibi memoriae proditum legimus. Malim equidem cum interpretibus longe plurimis, ογδοον Νωε ita jungi, vt ſit Νωε συν τοις λοιποις ἑπτα. ac reſpondeat noſtro: *Noah ſelb achte*, quo *Lutherus* haec verba bene reddidit. Firmant hanc interpretandi rationem loca ſimilia haec: *Xenophon* hiſt. Gr. 2, 1. μετα ταυτα ἡρεθη πρεσβευτης εις Λακεδαιμονα αυτοκρατωρ ΔΕΚΑΤΟΣ αυτος. *Polybius* p. 589. εισπορευται ΤΡΙΤΟΣ γενομενος εις τον χαρακα. Plura loca dabunt *Raphelius* in annott. Xenoph. et Polyb. *Wetſtenius*, et *Kypkius*. Cf. 1 Petr. 3, 20. Δικαιοσυνη, ex hebr. צדקה pro *virtute* atque *pietate* omnino retinendum eſt. Κηρυξ (ſ. διδασκαλος) δικαιοσυνης vero dicitur Noachus, *quia ex mandato divino, omnem operam ſuam in eo collocaret, vt homines ſuae aetatis ad emendandam pravam ipſorum vivendi rationem provocaret*. Cf. *Bereſchith R.* 30, 6. *Dixit R. Abba Sacerdotis f.* κηρυξ *generationis diluvii, hic eſt Noachus. Inde dicunt: κηρυξ ejus, lampas ejus Job.* 12, 5. *contemtus, quia contemnebant illum, vocantes eum: ſenem contemtum.* Ceterum ex hoc Noachi elogio natum videtur κηρυγμα illud Noachi, quod ex lib. I. oraculorum Sibyllorum exhibet *Jo. Alb. Fabricius* in cod. pſeudepigrapho V. T. p. 230 ſqq. Φυλαττειν h. n. i. q. σωζειν, *ſervare, et quidem e diluvii periculo*. cf. 1 Petr. 3, 20. Επαγειν, eſt vocabulum proprium ſuppliciis *immittendis*, vti επερχεσθαι ſuppliciis *irruentibus* atque *ſupervenientibus*. Κατακλυσμος, eſt *diluvium omnino*, non vero, quod vulgari ſermone dicere ſolemus, *Sünd-fluth*, quae quidem *peccatorum* notio in hoc vocabulo prorſus non latet. Κοσμῳ ασεβων, h. e. τῃ γῃ, εν ᾑ ησαν ει μη ανθρωποι πονηροι; niſi forte in voc. κοσμος *multitudinis* notionem teneri malueris, vt ſit: *multitudini hominum impiorum*.

6. Πολεις Σοδομων και Γομορρας, eſt conſtructio qualis *vrbem Patavi*. Aen. 1, 247. πολιν Τριχηνος *Heſiod.* Scut. 469. πολιν Ορχομενοιο. *Apollonius* Arg. 2. 656. Τεφροω, eſt *in cinerem redigo*. *Heſ.* τεφρωσας, σποδωσας. Similiter Philo exſcidii harum vrbium mentionem facit, de Abrahamo p. 369. E. ἡμερα μια αἱ μεν ευανδρεσαι πολεις ταφος των οικητορων εγεγενηντο, αἱ δ' εκ λιθων και ξυλων κατασκευαι ΤΕΦΡΑ και λεπτη κονις. Καταστροφη, (hebr. הפכה

τεφρώσας. καταστροφῇ κατέκρινεν, ὑπόδειγμα μελλόντων

הפכה Gen. 19, 29.) et καταςρεφειν, *evertendarum vrbium* vocabula ſunt propria. *Aphthonius* Vituper. Philippi. Ἑλληνων ΚΑΤΕΣΤΡΕΦΕΤΟ πολεις. *Plut.* Rom. p. 38. D. πολεις ΚΑΤΕΣΤΡΕΨΑΤΟ. Και — κατεκρινεν. Verborum ordinem alii aliter inſtituunt. *Bengelius* vocem καταςροφῃ cum τεφρωσας jungit, ſed tum καταςροφη prorſus languere videtur. Plerique vero interpretes eam cum κατεκρινε jungentes, auferendi caſu vertunt ſic: *ſubverſione punivit;* quae tamen conſtructio paulo inſolentior videri poſſit. Equidem reddiderim: *in cineres redigens, damnavit ad everſionem.* Sic *Arrianus* diſſert. Epict. l. 1. c. 1. ελθ' ὁτι κατακεκρισαι φυγῃ, φησιν, η θανατῳ; φυγῃ. Cf. Marc. 10, 33. *Condemnationem* vero ſaepiſſime ſimul ſententiae *exſecutionem* includere, videri licet ex Marc. 16, 16. Rom. 8, 3. alias τεφρ. et καταςρ. κατεκρ. ordine inverſo ſeſe excipere debuiſſent. Ὑποδειγμα, h. u. eſt *exemplum* ſ. *documentum, quid alicui ſit extimeſcendum. Verterim* per: *warnendes Beyſpiel.* (vid. ad Jac. 5, 10.) *Phrynichus* et *Thom. Mag.* praecipiunt dicendum eſſe παραδειγμα, ſed ὑποδειγμα etiam hoc ſenſu apud externos ſcriptores ſaepiſſime occurrit. Vid. *Polyb.* p. 986. επεθηκε μετα ταυτα την αρμοζεσαν δικην, τοις δ' επιγινομενοις εξεθηκε καλλιςον ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ προς επανορθωσιν. *Apollonius Al.* qui praeter alia loca etiam l. 2. p. 149. fin. τα προκειμενα ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ dixit. *Philo* παραδειγματα et ὑποδειγματα eodem tenore invicem jungens, de conf. ling. p. 329. C. ὁ γεννηθεις μεντοι μιμεμενος τας τε πατρος ὁδες, προς ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ αρχετυπα εκεινε βλεπων, εμορφε ειδη· τε δε χειρονος ανταλγα ειδες ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ το λεχθεν. coll. Quis rer. div. her. p. 517. A. Plura dabunt *Trillerus* ad Thom. Mag. et reliqui interpp. p. 681. Τιθεμαι ὑποδειγμα vero dicitur ex Atticiſmo, et excipitur ab alia loquendi formula: προκειται ὑποδειγμα. Reſpondet Latin. *proponere exemplum*, et noſtro: *zum Beyſpiele aufſtellen.* — Ασεβειν omnis generis *irreligioſitati* atque *impietati* proprium eſt, vti σεβεσθαι et λατρευειν *religioſitati*, et *pietati*, ſummo Numini debitae. Ὑποδειγμα — τεθεικως jam ita reſolverim: και ετως τουτων των πολεων καταςροφην τεθεικε ὑποδειγμα τοις ετι μελλεσιν ασεβειν. Cf. cum toto hoc commate Jud. 7.

7.

7 λόντων ἀσεβεῖν τεθεικώς· καὶ δίκαιον Λὼτ καταπο-
νούμενον ὑπὸ τῆς τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσελγείᾳ ἀναστροφῆς,
8 ἐῤῥύσατο. (βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος, ἐγκατ-

οικῶν

7. Δικαιος, ad imitationem hebr. צדיק, *pius*, *probus*, comparatione facta cum iis, inter quos vivebat. *Philo* de vita Mofis, de eo loquens, και τοιγε, inquit, ȣκ επ᾽ ακρον ηκε σοφιας. Καταπονεισθαι, *vexari*, *affligi*, *excruciari*, i. q. βασανιζεσθαι v. 8. vbi diftinctius declaratur, quinam fuerint hi cruciatus. *Hef.* καταπονȣμενȣς, πειραζομενȣς. *Schol. Sophocl.* in Trachin. v. 328. verba αλλ᾽ αιεν ωδινȣσα exponit per: καταπονȣμενη. *Aelian.* v. h. 3, 27. ΥΠΟ πενιας ΚΑΤΑΠΟΝΟΥΜΕΝΟΣ. *Theophraft.* char. eth. c. 8. ΚΑΤΑΠΟΝΟΥΝΤΕΣ ταις ψευδολογιαις, *falfis narrationibus enecantes*, (vt cum *Terentio* And. act. 4. fc. 1. v. 36. loquar.) Vid. *Kypkium* in h. l. Αθεσμος, (vt fyn. εκθεσμος,) de *rebus* frequens, (vid. *Wetft.* et *Loefner.*) de *hominibus* vero, quo quidem nexu, vt et h. l. valet *exlex*, *legum contemtor*, rariffimum eft. Habes tamen αθεσμος hoc fenfu apud *Plut.* orat. 1, de fort. Alex. p. 328. ȣδε ΑΘΕΣΜΑ και ανηκοα ΦΥΛΑ νομȣς διδασκοντες και ειρηνην επηεσαν. cf. infra 3, 17. Ασελγεια, *cujufvis intemperantiae fcelus.* Αναστροφη, q. βιος, ζωη, *quodlibet vitae inftitutum.* (vid. ad Jac. 3, 13.) Εν ασελγειᾳ αναστροφη, ex hebraifmo pro αναστροφη εν ασελγειᾳ ȣσα, i. e. αναστρ. ασελγης. Ὑπο — αναστροφης, arcte jungendum cum καταπον, non vero cum ερρυσατο, et refolvendum per: ὑπο των αθεσμων ασελγως αναστρεφοντων. Ρυεσθαι, q. 1 Petr. 3, 20. σωζειν, et fupra v. 5. φυλαττειν.

8. Comma hoc vncis includendum eft. Βλεμμα, tam *vultum* omnino, quam *adfpectum* atque *intuitum* fignificare poffe, e locorum abundantia apparet, quae *Wetftenius* atque *Alberti* huc congefferunt. Βλεμματι και ακοῃ vero, quo referendum fit, male habet interpretes. Alii βλ. κ. ακ. jungunt cum ὁ δικαιος, *quafi Lothus et oculis et auribus innoxium fe probaverit*; fed tunc apoftolo fcribendum fuiffet: ὁ γαρ βλεμματι και ακοῃ δικαιος, vt taceam de nimia iftà duritie, qua Lothus inprimis *auribus* innoxius fuiffe dicitur. Alii vero, praeeunte *Wetftenio*, βλεμμα non de oculis, *qui vident*, fed *qui videntur*, *animique affectiones produnt*, intelligi, totumque hunc locum

ad

οἰκῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνό-
μοις

ad *Sodomitas* referri volunt sic: *Lothus vultu eorum meretricio conſpecto, et audita fama impudicitiae eorum*, h. e. *injuſtis eorum operibus torquebatur*. Quae tamen explicatio mihi quidem ex longinquo repetita videtur. Nos, cum interpretibus longe plurimis, βλ. κ. ακ. ψυχην δικαιαν εβασανιζεν, invicem jungimus ita, vt oculi et aures inſtar *inſtrumentorum*, per quae εργα ipſorum ανομα animo Lothi obverſata ſint, commemorentur, ſenſusque prodeat hic: *videndo enim et audiendo iniqua ipſorum facinora animam ſuam excruciabat*, quaſi ſcripſiſſet ap. βλεπων γαρ και ακεων — εβασανιζεν. Εγκατοικων εν αυτοις, reſolv. per: διοτι εν αυτοις κατωκει. Ἡμεραν εξ ἡμερας, vti hebr. יום יום et יום ליום Eſth. 3, 7. dicitur pro pleniori εξ ἡμερας εις ἡμεραν, *de die in diem, quotidie*, *Tag vor Tag*. (per annos ſc. ſexdecim, ex quo ab Abrahamo abierat,) Similiter etiam *Euripides* in Rheſo. v. 445. ἩΜΕΡΑΝ δ' ΕΞ ἩΜΕΡΑΣ πιπτεις. Propius accedit hoc Heniochi apud *Stobaeum* ſerm. 39. p. 241. αυτας ξενιζεσ' ἩΜΕΡΑΝ ΕΞ ἩΜΕΡΑΣ, αβελια. Plene *Theocritus* idyll. 18. v. 15. ΚΕΙΣ ΕΤΟΣ ΕΞ ΕΤΕΟΣ Μενελαε τεα νυος ἡδε. Ψυχην δικαιαν, ſc. ἑαυτε, idque pro ſimpl. ἑαυτον. Similes loquendi rationes habes *Hom*. Od. v. 16.

Ὡς ρα τε ενδον ὑλακτει αγαιομενε κακα εργα.

Apulej. Met. 7. *Cruciantes mora conſilii mea praecordia, imo miſerum ſpiritum*. *Valer. Max*. 1, 14. *Religioſiſſimi ſpiritus, tam crudeliter vexati — juſta exacturi piacula*. Cf. Sap. 10, 6. 7. Ανομοις εργοις, pro δὲ εργων ανομων ſc. αυτων, quae quidem addita eſſe videntur ad verba βλεμματι και ακοη eo magis illuſtranda. Βασανιζειν, de *cruciatibus* intellige, *ex animi moerore et indignatione oriundis*, vt in hoc *Luciani* in Tyrannic. p. 797. λυπη ΠΡΟΒΑΣΑΝΙΣΑΣ πολλη. Hisnam ita explicatis, totum hoc comma circumſcripſerim ſic: ὁ γαρ Λωτ, ανθρωπος ων δικαιος, εγκατοικων εν αυτοις, ἡμεραν εξ ἡμερας εβασανιζεν ἑαυτον, (vel ηδημονει την ψυχην,) ιδων και ακεων εργα αυτων ανομα. (vel δια τε ιδειν και ακεειν εργα αυτων αν.) Locus noſtri ſimillimus deprehenditur apud *Xenoph*. hiſt. Gr. l. 4. p. 407. ὡς ενιες και των τυπτομενων, νομιμων δ' οντων ανθρωπων, αδημονησαι τας ψυχας, ιδοντας την ασεβειαν.

9 μοις ἔργοις ἐβασάνιζεν·) οἶδε Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασ-
μοῦ ῥύεσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομέ-
10 νους τηρεῖν· μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω σαρκὸς, ἐν ἐπιθυ-
μίᾳ

9. 10. Sequitur apodosis, respiciens v. 4—8 nisi forte novam hic sententiam incipere, et apodosin, propter nimiam protaseos longitudinem per anacoluthon, quod vocant, omissam, in fine v. 8. animo suppleri malueris fere hanc: "cum Deus improbos homines semper puniverit; 4—8. nec *falsos doctores impunes evadere sinet.*" Praefero tamen prius. *Erasmus Schmidius* vero, particulam γαρ v. 4. per *si-quidem* reddens, verbis illis, quae inde a v. 4. vsque ad 10. leguntur, parentheseos nota a reliquis separatis, voces τολμηται, αυθαδεις etc. orationis seriem denuo annectere et pertexere arbitratur, quapropter etiam verba οιδε Κυριος hic reddi vult per: *novit quippe Dominus.* Quo tamen supplemento, si quid sentio, durissimo, haud opus est, si pro apodosi hoc comma habueris. Οιδε ὁ Κυριος, vel pro ειωθε, εθος εχει ὁ Κυριος, s. εθος εστι τῳ Κυριῳ, *solet* Dominus, (*Philo* de Decal. p. 760. E. τους ωφεληκοτας αντωφελειν εκεινα [θηρια], ΟΙΔΕ και πεπαιδευται. Cf. C. *Barthius* ad Claudian. 1. de Rapt. Prof. v. 165.) vel pro δυναται ὁ Κυριος. Κυριος, Θεος. Ευσεβεις, vi oppos. αδικοι, i. q. alias audit δικαιοι, צדיקים, *homines pii atque probi omnino.* Πειρασμος, collective pro *omnis generis calamitatibus.* (vid. exc. 2. ad ep. Jac.) Ρυεσθαι, vid. ad v. 7. Οιδε ρυεσθαι vero spectat ad exempla Noachi c. v. 5. atque Lothi v. 7. ope divina imminenti vitae periculo exemtorum. Κολαζομενους, pro κολασομενους, vt infra 3, 11. λυομενων, pro λυσομενων, vel λυθησομενων. Αδικους — τηρειν vero, nil amplius sibi vult, quam αδικους ΠΟΤΕ εν ἡμερᾳ κρισεως κολαζειν. (vid. ad v. 4.) et spectat ad angelorum malorum v. 4. hominum aevo Noachico viventium, v. 5. et incolarum Sodomae atque Gomorrae v. 6. severe a Deo punitorum exempla.

10. Comma hoc tam arcto vinculo cum v. 9. cohaeret, vt vix ab eo separari debuisset. Errare igitur mihi quidem videtur *Bahrdtius,* qui hic demum apodoseos constituit initium, siquidem, si v. 9. adhuc ad protasin pertineret, ad exemplum v. 5. 6. 7. vocula και cum proxime antecedentibus jungi debuisset. Μαλιστα δε, sc. οιδε Κυριος κολαζομενους τηρειν, vel ποτε κολασει. Τους,

sc.

μία· μιασμοῦ, πορευομένους, καὶ κυριότητος καταφρο-
νοῦν-

ſc. ψευδοδιδασκαλες. Σαρξ, et hebr. בשר vel pro principio *vitioſitatis*, et *ad errandum proclivitatis*, (vid. *S. V. Koppii* exc. 9. in ep. ad Gal.) et h. n. praecipue ex proxime ſequentibus επιθ. μιασμ8, pro principio *voluptatis illicitae*, vel γυνη ἑτερα, quo quidem ſenſu Judas v. 7. hoc vocabulum accepit, in deſpectum dictum eſſe videtur. Senſus vtrinque idem. Οπισω τινος πορευεσθαι, eſt hebraiſmus, qui, ſi *homines* ſequi dicimur, ſibi praecipue vult vel *imitari mores alicujus*, i. q. alias ιχνεσι τινος ϛοιχειν, vel *perſequi aliquem quacunque ratione*, quam *nexus requirit*; quodſi vero *res quasdam* ſequi commemoramur, πορευεσθαι οπισω τινος nil aliud eſſe poteſt, quam *vitae quoddam inſtitutum ſequi*. Οπισω σαρκος πορευεσθαι igitur, ſi σαρξ pro γυνη acceperis, eſt: *ſectari feminas, pudicitiae muliebris ſollicitandae cauſa*; quodſi vero σαρξ de *voluptate illicita* intellexeris, πορ. οπ. σ. i. e. *totum ſe tradere voluptati, voluptatem ſectari*. Επιθυμια eſt omnino *parva concupiſcentia*, (vid. ad Jac. 1, 14.) inprimis vero *libido* atque *voluptas illicita*. Μιασμος, *inquinatio*, metaph. *quaelibet vitioſitas*, inprimis *ſtuprum*; pro more ſcriptorum tam V. quam N. T. vitia in *macularum*, virtutes vero in *cordis puri* ſimilitudinem vocandi. Επιθυμια μιασμ8 igitur ex imitatione linguae hebraicae, quae adjectivis deſtituitur, eſt: *foeda* ſ. *turpis libido*. Nos: *entehrende Wolluſt*. Ευ επ. μιασμ. vero ad explicandam vocem σαρκος additum, adeoque ſic reſolvendum eſſe crediderim: τ8τ' εϛι κατ' επιθυμιαν μιασμ8, ita vt, ſi σαρξ de *muliere* intellexeris, ſenſus prodeat hic: *mulieres ſectantur*, *ſcilicet eo conſilio, vt voluptati totos ſe tradere poſſint*; quodſi vero σαρκα pro *principio vitioſitatis atque voluptatis* praecipue habueris, ſenſus oriatur ille: *carnem ſectantur*, *h. e. voluptati inſerviunt*. Κυριοτης et δοξα, ſunt abſtracta pro concretis κυριοι, et εν δοξα οντες, vel ενδοξοι, quae quidem verba *Grotius*, *Wolfius*, *Wetſtenius*, *Michaelis*, *Semlerus*, et interpretes, quos inſpexi, tantum non omnes, de *magiſtratibus*, et praecipue de *imperatore Romano*, *praeſidibusque provinciarum* intelligi volunt, quos a pſeudonymis hiſce Chriſtianis contemni et blaſphemari, Petrum hic conqueri, putant. Provocant ſententiae ſtabiliendae cauſa ad voce. καταφρονειν, τολμ.
αυθαδ.

νοῦντας. Τολμηταὶ, αὐθάδεις, δόξας οὐ τρέμουσι βλασ-

αυθαδ. βλασφ. quae in homines, angelos contemnentes, cadere nequeant. Sed magis ad adjuvandam ſententiam eam, Gnoſticos hic intelligendos eſſe, qui obſequium denegabant magiſtratibus, quam ex grammatica hujus loci explicatione, in hanc interpretandi rationem incidiſſe videntur. *Primum* enim, quod attinet ad vocc. iſta καταφρονειν, τολμηται, etc. commode et haec de *hominibus*, *angelorum dignitatem quavis ratione imminuentibus*, intelligi poſſe crediderim, dummodo memoriae proditum eſſet, quorſum haec omnia, quae de angelis hic commemorantur, ſpectarent. *Deinde* vocc. κυρ. et δοξ. ex loquendi vſu N. T. ſcriptoribus ſatis trito, *certis angelorum claſſibus* competere, dubio caret. Eph. 1, 21. Col. 1, 16. Rom. 8, 38. Jud. 8. *Porro* haec ipſa vocabula v. 11. qui tamen particula iſta relativa όπε cum commate hoc arctiſſime cohaeret, cum voce αγγελοι permutantur, vnde dubitandi locus vix relinquitur, ſub vocc. κυρ. et δοξ. angelos intelligendos eſſe. *Denique*, quod pro angelis h. l. intelligendis argumentum ſuppeditat, omni exceptione majus, *totius argumentationis*, qua ap. v. 10. et 11. vtitur, *vis perit atque momentum*, niſi et hoc commate de *angelis* cogitaveris; nam quid, obſecro, ſibi velit ſententia haec: "magiſtra„tus contemnere haud du„bitant, v. 10. cum tamen „angeli eos coram Deo non „vituperent." Magis ſaltem arridet ſenſus hic: "angelos „contemnere haud dubitant, „cum tamen angeli, digni„tate illis longe ſuperiores, „eos coram Deo non con„temnant, ſed potius excu„ſent." Τολμηται — βλασφημεντες. Vt ſingula haec ſingulis exclamandi ſignis muniantur, ſunt, qui praecipiant, interpretes: "*homines audaces! ſibi placentes!*" *etc.* ſed, ſi quid video verbum finitum τρεμεσι requirere videtur, vt in vtraque voce, τολμ. et αυθ. verbum εισι, vel οντες ſuppleatur. Τολμηται ſ. τολμηροι, (ſc. παρα δυναμιν) alias κινδυνευται, ſunt *homines audaces*, Nos: *tollkühne Menſchen*. Αυθαδης, quaſi αυτοαδης. (a αυτος et αδεω,) alias αυταρεσκος, eſt *homo, qui ſibi ſoi ſapere videtur, et praeconceptis ſuis opinionibus it vnice inhaeret, vt nil rectum putet, niſi quod ipſe faci*, qualem *Ariſtoteles* 7. ethic 9. ιδιογνωμονα και ισχυρογνωμονα appellitat; verbo: *ſi verbus*. Reſpondet hebr. עז quod LXX. interpr. Gen. 3 7. per αυθαδης reddiderun

βλασφημοῦντες· ὅπου ἄγγελοι, ἰσχύϊ καὶ δυνάμει 11
μείζονες

et noſtro: *ein eingebildeter, von ſich eingenommener Menſch*. Quare graeca ſcholia reddunt per: τὸ ἑαυτοῖς ἀρεσκον μεταδιωκοντες, et Heſychio ſynonyma ſunt: αὐθαδης, ὑπερηφανος, θυμωδης, παρανομος, ἐξουσιαστικος. Digni ſunt, qui inſpiciantur, *Theophraſtus*, char. c. 15. περι αὐθαδειας, et magnus ejusdem interpres, *Iſ. Caſaubonus*, qui in commentario inter alia ſic habet: *omnino ſuperbiae duo inſunt mala: vana, de ſua praeſtantia, opinio, et deſpectus aliorum. Prius illud proprie αὐθαδεια eſt; poſterius ὑπερηφανια, ſive ὑπεροψια. Sufſenus ſibi eſt ὁ αὐθαδης, contumelioſus in alios ὁ ὑπερηφανος. Ac vix eſt, vt in quo duorum iſtorum alterum inſit, non et vtrumque inſit. Quare etiam apud Scriptores haec paſſim videas omnia conjungi, atque eidem tribui.* Cf. praeterea *Raphelium* in annott. Herodot. p. 588. ſqq. *Elſnerum* p. 320. *Suicerum* Tom. 1. p. 572. et interpp. ad Tit. 1. 7. Δοξας, de *angelis* intelligendum eſſe, paullo ante jam monuimus. Ου τρεμουσι βλασφημουντες ex graeciſmo ſatis noto, quo participia loco infinitivorum ponuntur, pro ου τρεμουσι βλασφημειν, *contemnere non dubitant*. *Vulgat.* autem haec ita convertit: *ſectas non metuunt introducere*, ita vt Interpres per δοξας *opiniones*, minus convenienter intellexiſſe videatur. *Eraſmus* vero monuit in antiquis codd. M. Stis verbum *introducere* fruſtra quaeri. Jam, ſi de *magiſtratibus* ſermonem hic eſſe ſtatueris, τολμ. — βλασφ. ad *homines ſeditioſos et nova molientes* referendum eſt, *qui, ſibimet ipſis ſufficientes, obſequium denegabant magiſtratibus*; quodſi vero vocem δοξ. ex noſtra quidem ſententia, ad *angelos* retuleris; quo totus hic locus referendus ſit, in medio relinquendum eſt, cum de hoc deſpectu Chriſtianorum nonnullorum, cui angeli oppoſiti fuerint, nil prorſus memoriae proditum legamus. Eram quidem olim in ſententia ea, totum hunc locum de contemtione angelorum, ad *pravam hominum vivendi rationem* omnino revocari poſſe, qua angelos, indivulſos hominum comites, rerumque humanarum conſcios teſtes, contemtui habuerint; ſed, cum verba ἐν οἷς ἀγνοουσι βλασφημουντες v. 12. cum hac ſententia commode conciliari non poſſe viderem, nunc quidem eam prorſus miſſam feci.

μείζονες ὄντες, οὐ φέρουσι κατ᾽ αὐτῶν παρὰ Κυρίῳ
12 βλάσφημον κρίσιν. οὗτοι δὲ, ὡς ἄλογα ζῶα, φυσικὰ, γεγεννημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθορὰν, ἐν οἷς ἀγνοοῦσι βλασ-

VARIAE LECTIONES.

11. καθ᾽ ἑαυτων, pro κατ᾽ αυτων, ex interpretamento.

Ibid. παρα Κυριῳ omittunt A. 9. 18. 40. *Vulg. Syr. pr.* fed *poft.* c. aft. *Aeth. Copt. Ephr.* probb. *Grot. Mill.* παρα Κυριου 5. 36. 37. 39. 46. 56.

12. φυσικα omittunt 15. 18. 25. 36. Poft γεγενν. vero ponunt. AC. 14. 31. 38. *Ephr.*

Ibid. γεγεννημενα omittunt 9. et *Vulg.* γεγενημενα vero pro γεγεννημενα habent A. ex emend. 1. 3. 4. 17. 22. 31. 36. 37. 38. 46. 47. *Syr. vtr. Copt. Oecum.* Edd. multae.

11. Ὀπε, *cum tamen, da doch gleichwohl.* Ισχυς και δυναμις *Ammonius* invicem diftinguit fic: δυναμις και ισχυς διαφερει, ὡς φησι Πλατων εν Πρωταγορᾳ ου γαρ ταυτον εςι δυναμις τε και ισχυς· ἡ μεν γαρ δυναμις και απο επιςημης γινεται, και μανιας, και θυμȣ· ἡ δε ισχυς απο φυσεως και ευτροφιας των σωματων. Hoc nexu vero pro fynonymis habenda funt, ad dignitatem atque majeftatem angelorum augendam, invicem accumulatis. Μειζονες, fc. των ψευδοδιδασκαλων. Φερειν κρισιν pro κρινειν, vti *fententiam ferre,* pro *fentire, judicare.* Βλασφημον κρισιν φερειν κατα τινος, igitur pro βλασφημειν τινα. Παρα Κυριῳ, pro παρα τῳ Θεῳ, *coram Deo.* Totum vero comma fpectat ad veterum fententiam eam, qua angelos, vti miniftros divinos, Deum de hominum vivendi ratione, ad quam obfervandam a fummo numine ablegari putabantur, certiorem reddere crediderunt. Ceterum auctorem noftrum ex commate 6. vbi incolarum Sodomae atque Gomorrae mentio fit, qui iidem angelos, Loti fervandi caufa ablegatos, contemtui habebant, in caftigandum hoc contemnendorum angelorum flagitium incidiffe crediderim.

12. Ὀυτοι δε, fc. ὁι ψευδοδιδασκαλοι. Αλογα ζωα, non cum *Bocharto* (in hieroz. l. 1. c. 2.) animantibus *mutis*, fed, propter nexum cum iis, quae fequuntur, de animalibus *rationis expertibus* intellexerim. Φυσικα, vel per fe intelligi, vel cum antecedentibus, vel denique cum fequentibus jungi poteft. Si per fe acceperis, ζωα φυσικα i. e. q. ζ. αλογα, i. e. *animalia, quae, fanae rationis* exper-

βλασφημοῦντες, ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται,

expertia, indolem natura- lem sequuntur; quodsi vero αλ. ζ. φυσ. invicem junxeris, sensus est: *animalia, quae natura sua sunt irrationalia:* φυσικα γεγεν. εις αλ. denique invicem juncta sensum fundunt hunc: *animantia per naturam in id destinata, vt ab hominibus capiantur et interficiantur.* praefero prius, quare etiam, vt ante et post φυσικα comma poneretur, curavi; nam si κλ. ζ. φυσικα invicem jungi lebuissent, apostolum αλογα φυσει; quodsi vero φυσ. γεγεν. jungi voluisset, φυσει γεγενν. eum scripturum fuisse crediderim. Ἁλωσις, ad feras praecipue spectat. Φθορα, pro σφαγη. Γεγεννημενα — φθοραν, ad amplificandam notionem eam, quae atet in voc. αλογος, addita sse videntur. Cf. *Plut.* Al.). 677. A. πυνθανομενος δε μισθοφορων τινων γυναικων εφθαρμενα. — εγραψε κεευων, εαν ελεγχθωσι, ως θηια, ΕΠΙ ΚΑΤΑΦΘΟΡΑι των νθρωπων ΓΕΓΟΝΟΤΑ τιωρησαμενον αποκτειναι. Βλασφημεντες, ex more Hebraeorum, qui participia loco erborum finitorum adhiere solent, pro βλασφημεσι. ν οις — καταφθαρησονται, arie resolvi solet. *Alii* εν ις verbo βλασφ. jungentes, erborum constructionem instituunt sic: εν εκεινοις, i. e. δι εκεινων, ων αγνοεσι, βλασφ. sed non dici solet βλασφημειν εν τινι, et apostolum, si haec mens ejus fuisset, scripturum fuisse putaverim: εν οις αγνοεντες βλασφημεσι. *Alii* verba εν οις ad καταφθαρησονται revocantes, verba sic resolvenda esse statuunt: εν εκεινοις (i. e. δι εκεινων, vel δι εκεινα) α αγν. β. λ. εν τ. φ. α. κ. vt sensus prodeat hic: *per, vel propter ea, quae ignorantes blasphemant, semetipsos perdentes, interibunt.* Sed quamvis ap. particulam εν etiam 1, 4. geminaverit, nimia tamen duritie, si quid sentio, tota haec constructio laborare videtur. Equidem sic resolverim: εκεινα, εν οις (vel α, i. e. τες αγγελες, ες) αγνοεσι, ὁμως βλασφημεσι, αλλα δια τετο εν τη φ. α. κ. *maledictis in angelos invehuntur, quorum naturam atque indolem tamen parum perspectam habent;* nisi forte αγνοειν εν τινι germanismum nostrum: *in einer Sache unwissend seyn,* resipere dixeris. Φθορα hic repetitur, allusione facta ad voc. φθορα, quod praecedit, et verbo καταφθαρ. junctum, paronomasiam constituit. Vocabulum ipsum vero, vt hebr. שחת, proprie *corruptionem,* adjuncta tamen plerumque omnis

mise-

13 ται, κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας· ἡδονὴν ἡγούμε-νο

miſeriae notione, Gal. 6, 8. Rom. 8, 21. ad animum vero vbi transfertur, *omnis generis impietatem* deſignat. infra v. 19. coll. Apoc. 19, 2. Εν τη φθορα, pro δια της φθορας, vel δια την φθοραν. Jam provti φθοραν acceperis, ſenſus conſtituendus eſt vel ſic: *per impietatem ipſorum*, vel hoc modo: *per miſeriam*, *quam propria culpa ſibi contraxerunt*, (αυτων) *olim infelices erunt.* Praefero prius, quia φθορα etiam 1, 4. et 2, 19. *impietatis* ſenſu occurrit. Cave tamen, verbis φθορα αυτων καταφθ. hebraiſmum ſubeſſe putes, qualis eſt notus ille מות תמות, quem voc. αυτων hic prorſus non admittit.

13. Comma hoc arctiſſime cohaeret cum v. praeced. Κομισμενοι, reſolvendum per: και κομισονται, ſc. εν εσχατη ἡμερᾳ. De verbo ipſo jam diximus ad 1, 9. Μισθον αδικιας, minime cum interpretibus nonnullis pro μισθῳ αδικῳ, שכר שקר, quod ambiguitatem involvi, ſed pro ποινη αδικιας acceperim, i. e. *poena impietati ipſorum debita.* Ἡδονην ἡγεμενοι, reſolvendum eſt per: ἡδονην γαρ ἡγενται, vel per: διοτι ἡδ. ἡγ. *voluptati enim ducunt*; nam additur *cauſa*, cur olim ſupplicia ſuſtinuerint: et ſimiliter etiam, quae ſequuntur, reliqua ſubſtantiva σπιλοι και μωμοι, et participia εντρυφωντες, εχοντες, δελεαζοντες, καταλιποντες, et εξακολεθησαντες, reſolvenda eſſe, ſemel monuiſſe ſufficiat. Την τρυφην, pro το τρυφαν (vid. ac Jac. 5, 5.) Τρυφη εν ἡμερᾳ *Grotius* reddit per: *ad brevi tempus*, ſc. ſicut pecora quae etiam mox mactanda ſunt parum ex vſu loquendi. Alii in quorum numero eſ *Bahrdtius*, εν ἡμερᾳ vertun per *interdiu*, vt pejores di cantur illis, qui alias noctu potius epulentur, 1 Theſſ 5, 7. ſed tum, ſi quid video εν ἡμερᾳ aliquantum languere videtur. Quidni potius τρ εν ἡμ. accipiamus pro τρυφη εφημερος, vel pro τρυφα καθ. ἡμεραν, vel εξ ἡμερα εις ἡμεραν, vt ſenſus oriatu hic: *luxum quotidianum voluptati ducunt*, — *de die in diem ſaginari amant.* Cf. *Menander* ap. *Plut.* de amore frat. p. 479. C. εκ εκ ποτω και της ΚΑΘ' ἩΜΕΡΑΝ ΤΡΥΦΗΣ ζητεμεν ῳ πιςευσομε τα τε βιε. Plura dabit *Wetſtenius*. Σπιλοι και μωμοι, ſc γαρ εισι. Σπιλοι vero propri ſunt *maculae*; hinc, vt e h. l. abſtracto cum concreto permutato, ponitur pro *hominibus maculatis*, i. e. *impiis*, *ſceleratis*, nam quodlibet peccatum in *maculae adſperſae* ſimilitudinem vocari

νοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφὴν, σπῖλοι καὶ μῶμοι, ἐντρυ-

cari ſolet N. T. ſcriptoribus. Sic et apud nos vſu receptum eſt, homines ſceleratos vocare: *Schandflecke der menſchlichen Geſellſchaft.* (cf. Jac. 1, 27.) Μωμοι, *vituperationes*, iterum loco concreti accipiendum eſt, pro *hominibus vituperatione dignis*, i. e. *impiis, ſceleratis*, cf. 1 Petr. 1, 19. Eph. 1, 4. 5, 27. Verterim per: *Scheuſale.* Εντρυφωντες - ἀυτων. *Eraſmus Schmidius* et *Elsnerus* εντρυφαν accipiunt pro *inſultare, illudere*, provocantes ad veterum loca fere haec: *Plut.* Agid. et Cleom. p. 810. A. οἷον ΕΝΤΡΥΦΩΝ τοις πολεμιοις. *Lucian.* D. Mort. 2, 2. c. Menipp. ὕβρις ην, ἁ ὑμεις εποιειτε προσκυνεισθαι αξιεντες, και ελευθεροις ανθρασιν ΕΝΤΡΥΦΩΝΤΕΣ, κ. τ. λ. de merc. cond. 35. τοιαυτα ΕΝΤΡΥΦΩΣΙ, μαλλον δε ενυβριζεσι τοις ξυνεσι. inprimis autem pro *ſollicitare ad ſtupra*, allatis Gen. 39, 17. et 34, 31. quod et Latini imitentur: *Quinctilian.* declam. 3. c. 9. p. 66. *Curtius* l. 3. c. 12. Απαται vero *Elsnero* ſunt *fraudes*, quibus *pſeudochriſtiani inter convivia ad turpes amores pellicere* (δελεαζειν) *et ad ſtupra ſollicitare ſolebant mulieres.* Sic *Alex.* Exod. 22, 16. Jud. 14, 15. coll. Eph. 4, 22. Hebr. 1, 11. 13. *Heſych.* δελεαρ, απατη. δολος. δελεασθεις, απατηθεις. Eos itaque εντρυφωντας εν ταις απαταις ἀυτων h. l. dici putant: *qui dolis et artibus venereis circumventas contumelia afficere, et pudicitiae earum illudere conentur.* Pro qua quidem interpretatione magnum praeſidium repeti poſſe arbitrantur, tam ex nexu cum v. ſeq. quam ex loco Anonymi in catena Ms. Millii: ȣ δὲ αγαπην και το μεταλαβειν ἀλων φησι, συνευωχȣνται ὑμιν, αλλα δια το καιρον ἑυρισκειν της προς γυναικας ΑΠΑΤΗΣ επιτηδειον. At vero, ſi haec fuerit apoſtoli mens, ſcribendum ei fuiſſet: εντρυφωντες ΥΜΙΝ εν ταις απαταις. Cum vero legatur, εντρ. εν τ. α. *res* potius quibus *oblectantur*, non vero *perſonae*, quibus *illudunt*, intelligendae eſſe videntur. *Eraſm. Schmidius* quidem, hanc ſentiens difficultatem, verba diſtingui vult ſic: εντρυφωντες, εν ταις αγαπ, ἀυτων συνευωχȣμενοι, ὑμιν. *in conventiculis ſuis convivantes, vos ludibrio habent*; ſed, ſi quid ſentio, non ſine duritie voc. ὑμιν a verbo σὑνευωχ. cui proxime ab ap. junctum eſt, et cui vel ipſa partic. συν voc. ὑμιν vindicare videtur, divelli et ad remotius illud εντρυφ. referri poteſt. Alii verbum εντρυφαν proprio ob-

ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συν-

VARIAE LECTIONES.

13. αγαπαις pro απαταις A. (in quo tamen codice parum hic quaerendum eft praefidii, fiquidem in Judae ep. v. 12. legit απαταις, vbi reliqui fere omnes habent αγαπαις, ita vt fint, qui inde et Petro hic lectionem απαταις vindicare conentur.) *Vulg. Syr. pr. et poft.* in marg. *Aethiop. Ephrem.* Tractat. *de fingular. Clericor.* probb. *Erafmo, Luthero, Camerario, Grotio, Alberti, Hammondo, Vitringa, Bos*, rel. praecipue quia Judas, qui multa ex hac epiftola in fuam tranftulit, αγαπαις fcripferit. Sed *primum* pro vulgari lectione απαταις ftat major codicum haud fpernendorum numerus, nec non *Elsnerorum, Wolfiorum, Wetfteniorum, Bengeliorum* et *Griesbachiorum* auctoritas, quibus forfan et *Millius* annumerandus eft, vulgarem lectionem allato quodam fcholio graeco firmare videtur. *Deinde*, fi *internum* audiendum eft argumentum, adjectum αυτων, quod codices omnes tuentur, legendum fuadet απαταις, non αγαπαις; quae enim fermonis infolentia: "*fuis* agapis convivantur *vobiscum*." quanquam huic argumento parum momenti tribui velim. *Denique* plures in promtu funt caufae, ex quibus illa lectionis varietas commode deduci poffe videtur. 1) Probabile enim eft, fraterna ifta convivia, quia pfeudochriftiani iis ad fraudes abutebantur, non tam αγαπας, quam potius ludibrii caufa απατας dicta effe, ficuti Paullus, περιτομην Judaeorum irrifurus, την κατατομην apellat. Phil. 3, 2. Adjuvant hanc fententiam Catena MS. a *Millio* in locis parallelis allata, (vid. commentar.) et *Oecumenius* ad h. l. cui anonymus catenae iftius auctor fua debere videtur, quia eadem fere verba funt. Hinc fieri facile potuit, vt Judas et Vulg. fenfum magis, *oblectandi* fenfu retinentes, vel αγαπαις pro απαταις legendum effe, vel faltem fub voce απαται hic αγαπας intelligendas effe, exiftimant, ita vt voce απαταις fimul indicetur, convivia illa, quae ad firmandam αγαπην inftituta erant, propterea que αγαπαι appellabantur, ab impudicis hominibus in απατας converfa fuiffe. Pofteriorem rationem inprimis adjuvare videtur *Oecumenius* in h. l. αλλα και συνευομενοι (forfan συνευωχουμενοι) Φησιν ὑμιν, ου δι' ΑΓΑΠΗΝ, και το μεταλαμβανειν ἀλλων τουτο ποιουσιν, αλλα δια το καιρον ἑυρισκειν τουτον επιτηδειον της προς γυναικους ΑΠΑΤΗΣ. οὑτοι γαρ οφθαλμους εχοντες ουδεν αλλο βλεπουσιν η μοιχαλιδας. Tunc fenfus oriretur hic: *fraternis*

συνευωχούμενοι ὑμῖν, ὀφθαλμοὺς ἔχοντες με- 14
στοὺς

magis, quam verba Petri spectantes, απαταις pro αγαπαις arriperent. 2) Porro, librarios verba notiora substituere solere, inter omnes satis constat. Lectio αγαπαις vero, praesertim cum συνευωχυμ. conjuncta, hic longe faciliorem sensum fundit, quam απαταις. Quid mirum ergo, si απ. cum αγ. commutaverint? 3) Nec hoc praetermittendum esse videtur, quod ex veteri pictura litterae majusculae π. et γ. vtraque littera facile invicem permutari potuerit. Ex qua quidem litterarum similitudine saepius corrupta est vera lectio. Sic *Bos* obs. crit. p. 11. observavit, apud Scholiasten Aristophanis alibi pro περασι legendum esse γερασι. Cf. *Clerici* art. crit. P. 3. S. 1. c. 9. §. 19. qui similia notat. 4) Denique fieri etiam potuit, vt lectio difficilior Petrina απαταις in faciliorem Judae lectionem αγαπαις transmutaretur, quo magis hi duumviri invicem conspirare viderentur.

Ibidem pro συνευωχυμενοι ὑμιν habet ευωχυμενοι εν ὑμιν. *Syr. post.* et graece in marg.

nis istis conviviis abutuntur ad delicate vivendum. Sed quomodo ex vtroque voc. απατ. interpretatione voc. αὐτων cum toto orationis nexu commode conciliari possit, non satis intelligo; vt taceam de eo, vulgarem lectionem απαταις praeferendam esse lectioni αγαπαις. (vid. var. lect.) Equidem, retenta verbi εντρυφαν *oblectandi* significatione maxime solenni, eademque apud LXX. haud infrequente, Jes. 55, 3. 57, 4. Eccles. 2, 8. Jer. 31, 20. τας απατας de *dolis* intellexerim, *quibus vtebantur falsi doctores, ad pecuniam sibi pro falsa sua institutione comparandam,* imo de *pecunia ipsa, sic sibi comparata,* (cf. v. 3. et 14. vbi της πλεονεξιας in docendo insimulantur,) ita vt sensus oriatur hic: *pecunia ista, quam pro* ψευδοδιδασκαλια *sua sibi comparaverunt, vtuntur ad delicate vivendum.* Similiter *Philo* de Jos. p. 555. *Josephum,* ait, *epulas, quibus fratres exceperit, jussisse fieri modicas, quod noluerit* ταις ετερων ατυχιαις εντρυφαν. Sic omnia cum verbis ἡδονην — τρυφην arcte cohaerere videntur. Συνευωχυμενοι vero resolvendum est per: εαν συνευωχωνται ὑμιν, *si vobiscum epulantur,* (*sive in fraternis istis, sive in aliis conviviis,*) et vel ad ea quae praecedunt, vel ad ea quae proxime sequuntur referri potest. Ceterum apparet, verbi συνευωχεισθαι significationem a prima origine, quam Socrates tradit, haud parum recessisse. Ita enim ille de hoc verbo me-

στοὺς μοιχαλίδος καὶ ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας· δε-

VARIAE LECTIONES.

14. μοιχαλιας pro μοιχαλιδος A. *Ephrem.* prob. *Grotio.*

Ibidem ακαταπαυϛε pro ακαταπαυϛες 2. 4. 22. 25. 27. 30. 40. Ed. Colinaei Verff. *Vulg. Aeth. Arab. Ephraem.* prob. *Grotio.* Lectio inde nata effe videtur, quod aliquis, vocem ἁμαρτ. gignendi cafu voci ακαταπ. jungi poffe, ignorans, verborum ftructurae melius fe confulere poffe putavit, fi ακαταπαυϛε inftar nominis adjectivi rcfcriberet. *Millius* etiam *Oecumenium* pro lectione ακαταπαυϛε adfert, fed minus recte. vid. *Wolfium.*

morab. l. 3. extrem. ελεγε δε και ως το ΕΥΩΧΕΙΣΘΑΙ εν τῃ Αθηναιων γλωττῃ ΕΣΘΙΕΙΝ καλοιτο. το δε ΕΥ προσκεισθαι, εφη, επι τῳ ταυτα εσθιειν, ατινα μητε την ψυχην μητε το σωμα λυποιη, μητε δυσευρετα ειη. ὡϛε και το ΕΥΩΧΕΙΣΘΑΙ τοις ΚΟΣΜΙΩΣ ΔΙΑΙΤΩΜΕΝΟΙΣ ανετιθει.

14. Οφθαλμες εχοντες μεϛες μοιχαλιδος, ad verbum reddi folet: *oculos habent plenos adulterarum*, (numero fingulari nimirum, quod fieri folet, pro plurali polito,) i. e. *adulterae iis femper ante oculos verfantur.* Ita acceperunt *Oecumenius* (vid. verba ejus ad v. 13.) *Eraf. Schmidius, Gatakerus*, (de ftylo N. T. c. 12. p. 137.) *Heumannus, Wolfius*, alii. Loca fimilia funt: *Plut.* de falf. pud. p. 528. E ὁ μεν ῥητωρ τον αναισχυντον εκ εφη κορας εν τοις ομμασιν εχειν, αλλα πορνας. *Longinus* p. 20. ex Timaeo; ὁ τις αν εποιησε εν οφθαλμοις κορας, μη πορνας εχων. *Xenoph.* de republ. Lac. αιδημονεϛερες των εν τοις οφθαλμοις παρθενων. *Mofchus* Id. β. v. 18. de Europa:

Εζομενη δ'επι δηρον ακηι εχεν, αμφοτερας δε
Εισετι πεπταμενοισιν εν ομμασιν ειχε γυναικας.

Sed, fi quid video, tota haec explicatio aliqua faltem duritie laborare, et magis ex fcribendi genere poëtico, quam epiftolari eodemque populari effe videtur. Equidem apoftolum, graeci idiomatis minus gnarum, μοιχαλις pro μοιχαλια arripuiffe crediderim, ita vt *oculi adulterii pleni* (quomodo etiam Latinus haec verba reddidit,) fint: *oculi, ex quibus nil nifi voluptas illicita elucet.* Similem loquendi rationem habes Jac. 3, 8. vbi γλωσσα dicitur μεϛη τε θανατηφορε. Itaque non opus eft, vt cum *Grotio* lectionem μοιχαλιας arripias, quam praeter cod. Al. nullus alius tuetur. Ceterum non adeo infolens eft tota haec phrafis, vt, ex hebraifmo explicetur, neceffe

δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, καρδίαν γεγυ-
μνασ-

cesse sit, quod *Beza* fecit; nam tam Graecis quam Latinis scriptoribus satis nota est. *Plato* de republ. l. 7. 481. αυγης εχοντα τα ομματα μεςα. et mox ibidem: σκοτες αναπλεως σχοιη τες οφθαλμες. *Achill. Tatius* p. 168. οφθαλμος πελαγε γεμισθεις. *Aulus Gellius* 3, 5. *Oculos ludibundos, atque illecebris voluptatibusque plenos. Tac.* hist. 1, 44. *Nullam caedem Otho majore laetitia excepisse. nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur. Oculos* vero potissimum hic adulterii plenos dici, mirum nemini videri potest, qui meminerit, in amoribus magnam esse vim oculorum Cf. *Propert.* 2, 10. 12. *Cic.* de leg. 1, 10. *Silius* 6, 184. *Plut.* sympos. 3, 6. p. 654. D. vid. etiam Matth. 5, 28. Ακατπαυστος, *qui sedari seu cohiberi nequit;* vnde Glossae veteres hoc voc. reddiderunt per: *insedabilis. Polyb.* 4, 17. εν ΑΚΑΤΑΠΑΥΣΤΟΙΣ και μεγαλαις ςασεσιν. *Heliodorus* 1, 13. προκατειληπτο ο δημος ΑΚΑΤΑΠΑΥΣΤΩι θορυβῳ. *Diod. Sic.* 11, 67. την ορμην των Συρακεσιων ΑΚΑΤΑΠΑΥΣΤΟΝ. Ἁμαρτια, h. l. ex nexu ad particulare *impudicitiae* vitium restringendum est. Jam vero, ne ap. nexum orationis interrumpat, *oculi* dicuntur ab impudicitia cohiberi non posse, cum tamen *homines ipsi* ακαταπαυςοι (sc. απο) αμαρτιας, i. e. *libidinem reprimere nescii,* dici debuissent. 1 Petr. 4, 2. Quodsi vero ακαταπαυςε pro genuina lectione habueris, οφθαλμοι μεςοι ακαταπαυςε αμ. sunt: *oculi intemperantis libidinis pleni.* Δελεαζειν, est *pellicere, seducere* sc. *ad adulterium s. impudicitiam omnino.* (vid. ad Jac. 1, 14.) Αστηρικτος, *non satis confirmatus,* sc. *in virtute tuenda.* Ψυχας αςηρικτες vero, ex hebraismo, pro ανθρωπες, vel γυναικας αςηρικτες. Γυμναζω, proprie est: *exerceo me nudum in palaestra.* Hinc ad *quaslibet exercitationes*, adeoque vt et h. l. ad *animi habitus* transfertur. Πλεονεξια, h. l. eodem sensu, quo v. 3. retinendum. Sunt quidem, qui πλεονεξιαν ex nexu cum μοιχ et αμαρτ. de *voluptate illicita* intelligi malint, sed nexus haud sufficit, ad significationem vocabulo mutuandam, per vsum loquendi parum confirmatam; praecipue cum ap. in eo sit, vt falsorum prophetarum vitia, provti ei in mentem veniebant, hic enumeret. Καρδιαν — εχοντες ergo sibi vult: *animum habent avarum, eumque res alienas acquirendi*

15 μνασμένην ~ πλεονεξίαις: ἔχοντες, κατάρας τέκνα,
κατα-

~ πλεονεξιας.

VARIAE LECTIONES.

14. πλεονεξιας pro πλεονεξιαις AC. 1. a. p. m. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 17. 20. 21. 22. 24. 27. 29. 32. 33 36 37. 38 40. 45. 46. 47. 50. 56. Edd. *Complut. Ald. Steph.* 1. *Plant. Genev.* Verf. *Vulg. Syr. vtr. Aeth Copt. Ephr. Oec.* probb. *Grot. Millio. Griesbachio.*

rendi artibus assidue exercitatum. Cave tamen cum *Millio* vocabulum πλεονεξιας a γεγ. separatum, voci καρδιαν jungas, quia, ex fententia ejus, γυμναζειν, falvis grammaticae praeceptis, cum genitivo jungi nequeat. In promtu enim eft locorum abundantiâ, quibus γυμναζειν cum gignendi cafu deprehenditur, in quo tum ἕνεκα fupplendum eft. *Philostratus* p. 688. θαλαττης επω γεγυμνασμενος. p. 696. πολεμων τε πολλων γεγυμνασμενος. p. 708. σοφιας ηδη γεγυμνασμενος. *Thomas.* γεγυμνασμενος ρητορικης η ρητορων, δοκιμωτερον αν ειπης, η μετοχος, Φιλοςρατος εν τοις βιοις των σοφιςων γεγυμνασο δε ικανως της Αττικιζεσης λεξεως. και παλην (p. 561.) ανδρα γεγυμνασμενου της τοιασδε ιδεας. ειδεναι δε χρη, ότι ἕνεκα λαμβανεται εξωθεν, ὡς ειναι το εντελες της εννοιας, ὁσον ες τετο γεγυμνασμενος ην. Quodfi vero vulgarem lectionem πλεονεξιαις, praetuleris, vocem πλεονεξιας efficaciae caufa in plurium numero pofitam effe, ftatuendum eft.

cf. Marc. 7, 22. Nihil vero, quod ad fenfum, intereft, quam lectionem fequaris, nam varia eft verbi γυμναζειν ftructura, nunc cum genitivo, (vid. fupra,) nunc cum προς τι, nunc cum εν τινι, (vt apud *Xenophontem*, το σωμα γυμναςεον ΕΝ ΤΟΙΣ πονοις και ιδρωτι.) nunc cum τι, (*Heliodorus* l. 1. p. 21. γυμναζειν [fc. κατα] ΖΗΛΟΤΥΠΙΑΝ.) nunc, vt in l. n. cum τινι, in quo tum fupplendum eft εν. (*Ifocrat.* ad Demonic. p. 4. αλλα ΤΟ μεν ΣΩΜΑ τοις πονοις εγυμναζε.) Καταρα fc. τε Θεε, *maledictio divina,* ex anthropopathico dicendi genere, vt antecedens loco confequentis, pro *ipfa poena hominibus a Deo infligenda.* vid. exc. 1. Καταρας τεκνα vero, quod eft increpantis, ex hebraifmo fatis noto, pofitum eft pro: ανθρωποι καταρας αξιοι. vid. ad 1 Petr. 1, 14.

15. Ὁδος ευθεια, ex folenni vfu loquendi tam V. quam N. T. fcriptorum pro *religione vera,* et quidem h. n. pro *rel. chriftiana.* Act. 13, 10. i. q. ὁδος δικαιοσυνης v. 21.

Κατα-

καταλιπόντες εὐθεῖαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν, ἐξακολουθήσαν-

Καταλειπειν ὁδ. ευθ. igitur eſt: *recuſare religionem chr.* — *obſequium denegare praeceptis ejus.* Πλανασθαι, ex eadem metaphora, a *via* repetita, i. q. καταλ. ὁδ. ευθ. adjuncta tamen notione ea, qua ad *errores* delapſi eſſe putandi ſunt falſi iſti doctores. Βαλααμ τȣ Βοσορ, *Grotius* χωρις ſupplendum eſſe putat, ita vt פתורה, locus Meſopotamiae, vbi Bileamus habitaſſe Num. 22, 5. traditur, hic reſpiciatur, ratus, ejus loci nomen a Syris poſterioribus mutatum eſſe in בשור, quia frequens illis ſit mutare פ in ב, quomodo Joël 1, 1. פתואל in Graeco ſit Βαθȣηλ; nec minus frequens mutatio ת in ש, quomodo idem ſit תור et שור. Sed quamvis de litteris פ et ב, non item tamen de ת et ש hoc conceſſerim, nam תור et שור ſunt voce. prorſus diverſa, quorum non aliud ex alio natum eſſe crediderim. Praeterea non tam *patriae* quam *patris* nomen addi ſolet nominibus propriis, alioquin cum aliis interpp. apoſtolum ad בשור 1 Sam. 30, 9. vel בצר Deuter. 4, 43, et 1 Macc. 5, 26. vnde Bileamum eſſe credunt, alluſiſſe putaverim. Βοσορ potius natum eſſe videtur ex בעור, qui *pater* erat Bileami, ita vt in verbis Βαλααμ τȣ Βοσορ ſupplendum ſit υἱος. Nam ע vel ex chaldaiſmo, in quo ש frequenter in ע, et ע viciſſim in ש convertitur, vel ex ſcribendi vitio, vel alia ratione, levi mutatione facta, in ש, et το Scheva initiale, ex perpetuo Hebraeorum more, facile in o tranſire potuit, vt in שלמה quod Graeci per Σολομων exprimunt. *Vitringa* quidem commutationem τȣ ע cum ש inde deduci vult, quod ע apud veteres adſpirationis fortiſſimae nota, ſaepe in ſibilantem tranſierit, quemadmodum ex ἁλς, latinum *ſal*, ex ἑπτα, *ſeptem*, ſint nata, et *Jac. Perizonius* ad *Sanctii Minervam* l. 4. p. 599. το συν ex hebr. עם, *ſalio* vero ex עלה derivat. Sed obverti poſſit, τȣς LXX. litteram ע in nominibus propriis non tam per σ quam per γ exprimere ſolere, vti videre licet in voc. עמרה, Gen. 19, 24. vbi LXX. habent Γομοῤῥα. Praeterea *Vitringa* ſuſpicatur, apoſtolum hanc vocis בעור pronunciationem per Βοσορ ideo elegiſſe, vt at vocem בשר, *carnem* alluderet, ſubindicaturus, Bileamum, ſuadendo voluptatum *carnalium* vſum, merito filium Βοσορ, vel *carnis*, appellari. Sed quamvis ejusmodi alluſiones hic illic in N. T. deprehendantur, h. l. tamen, ſi

θήσαντες τῇ ὁδῷ τοῦ Βαλαὰμ τοῦ Βοσὸρ, ὃς μισθὸν ἀδι-

si quid sentio, ex longinquo repetita esse videtur. Ceterum et *Arabs* jam voc. Βοσορ. de patre Bileami intellexit, quippe qui Βοσορ vertit per Βεωρ, addita voce, quae *filium* significat. Cave tamen, colligas ex ejusmodi interpretamento, eum in exemplari eo, quo vtebatur, etiam Βεωρ legisse. Ὁδὸς τȣ Βαλααμ, ex metaphora vnicuique nota, jam est *vivendi atque agendi ratio ipsius* ex nexus ratione magis definienda. Ἐξακολȣθεῖν τῃ ὁδ. τ. Β. igitur: *imitari vivendi rationem Bileami, — sequi vitae ejus institutum.* Jam vero hanc ὁδὸν τȣ Βαλααμ interpretes tantum non omnes ad *consilium* revocare solent, quod Bileamus dederat Midianitis, *vt virginum suarum formosissimarum illecebris juvenes Israëlitarum captos, hac fraude a veri Dei cultu abstraherent,* (de qua re vide, sis, *Jos.* ant. 4, 6. 6.) ita vt praecipua hujus comparationis vis, auctore *Camp. Vitringa* (in dissert. de argumento epp. Petri posterioris et Judae.) in eo sita sit, *quod sicuti Bileam propheta auctor fuerit Midianitis, vt Israëlitas ad commercium prohibitarum libidinum, et per libidines ad idololatriam, pellicerent, et hac ratione in eos deriva-rent gravissima Dei supplicia; sic et falsi hi doctores, patrandarum libidinum carnalium licentiam facientes credentibus, pariter in ecclesiam provocarint iram divinam, et, quae iram sequi solent, castigationes severas:* nisi forte ap. additis verbis ὃς μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν, subindicare voluerit, se totam hanc comparationem ad πλεονεξιας vel *avaritiae* notionem revocatam velle, *ad quam satiandam falsi hi doctores, secundum Bileami exemplum, falsam suam doctrinam data pecunia vendibilem habebant.* Μισθος ἀδικιας, de *muneribus* intelligendum est, *quae ablegati a Balaco promittebant Bileamo, si male precatus fuerit Israëlitis.* Ἀγαπαν, hoc nexu, vt hebr. אהב Ps. 116, 1. sensu eo tenendum est, quo significat *lubenter aliquid habere, desiderare, facere, etc.* Ὃς — ἠγαπ. igitur (quod resolverim per: ἠγαπ. γαρ μισθ. ἀδ.) sibi vult: *flagrabat Bileamus horum munerum acerrimo desiderio.* Jam vero male habet interpretes, quomodo narratio Mosaica Num. 22. in qua diserte non traditur, Bileamum praemia, a Balaco per legatos missa, re vera accepisse, cum l. n. in quo Petrus hoc contendat, idonea

ἀδικίας ἠγάπησεν, ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας. 16
ὑπο-

nea ratione conciliari possit. Quamobrem *Grotius* per *traditionem* h. l. suppleta esse statuit, quae in s. scriptura reticerentur; *Krebsius* vero locis ex *Josepho* et *Philone* adductis comprobare conatur, Bileamum vere munera, a Balaco ei missa, accepisse. Loca haec sunt: ant. 4, 6. 2. πεμπυσι μετα των Βαλακυ πρεσβεων ανδρας των παρ' αυτοις αξιολογων, παρακαλεσοντας τον μαντιν ελθειν. et paullo post §. 3. Μιδιανιται δε, Βαλακυ σφοδρα εγκειμενυ και δεησιν λιπαραν προσφεροντος, παλιν πεμπυσι προς τον Βαλαμον, et mox §. 5. τυ δε Βαλακυ δυσχεραινοντος, και παραβαινειν αυτον τας συνθηκας, εφ' αις αυτον αντιμεγαλων λαβοι δωρεων παρα των συμμαχων, επικαλυντος. *Philo* de vit. Mos. p. 643. επι τυτον εξεπεμπε των ἑταιρων τινας, παρακαλων ἡκειν, και δωρεας τας μεν ηδη παρειχε, τας δε δωσειν ωμολογει. et paullo post: ἑτεροι δ' ευθυς επι την αυτην χρειαν εχειροτονυντο των δωκιμωτερων, πλειω μεν επιφερομενοι χρηματα· περιττοτερας δε δωρεας ὑπισχνυμενοι. At vero ex omnibus his locis nil sequitur pro eo, quod Bileamus munera sibi oblata vere acceperit. Alii denique in eo hic acquiescendum esse arbitrantur, quod *Petrus apostolus*, Bileamum haec munera accepisse, enarret: nulla ejus rei ratione habita, vndenam Petro hoc innotuerit. Sed quorsum, obsecro, haec omnia, cum nec Petrus verbis μισθ. αδ. ηγαπ. quicquam aliud contendat, quam *Bileamum munerum accipiendorum spe magnopere ductum, adeoque valde avarum fuisse*, id quod vel ex eo jam apparet, quod rex Moabitarum dona ejusmodi ad Bileamum vix fuisset missurus, nisi avaritiam ejus perspectam habuisset. *R. Salomo* in Num. 22, 18. *Inde discimus animum Bileami fuisse avarum, et aliorum opes concupivisse.* Plura ex scriptis Rabbin. in hanc rem suppeditabit *Wetstenius.*

16. Ελεγξιν εχειν, pro ελεγχεσθαι idque h. l. sensu priori retinendum pro *argui de aliqua re.* Παρανομια, i. q. αδικια v. 15. *Vulg.* per *vesaniam* reddidit, quasi legisset παροινιας vel παρανοιας; nisi forte, sic vertens, vsum loquendi hebraicum in animo habuisse putandus sit. vid. ad voc. παραφρονια, in fin. hujus v. Ιδια παρανομια vero ex vsu loquendi scriptoribus N. T. proprio, pro παρανομια αυτυ. Ὑποζυγιον, suppl. γαρ. Ὑποζυγιον autem vt Latinorum *jumentum* est vox generalis

ὑποζύγιον ἄφωνον, ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγξάμενον,
17 ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφήτου παραφρονίαν. Οὗτοί εἰσι
πηγαὶ ἄνυδροι, ˜ νεφέλαι: ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμεναι,

˜ και ομιχλαι.

VARIAE LECTIONES.

17. Pro νεφελαι habent και ομιχλαι ABC. 5. 7. 8. 9. 15. 18. 26. 27. 29. 31. 36. 40. Verff. *Vulg. Copt. Aeth. Syr. poft. Hieron.* c. Jovinian 2, 2. *Oec. Ephrem.* probb. *Millio, Griesbachio.*

ralis in N. T. fere femper ad *afinos mulosque* reftringenda. Id eo evenit, quod Judaea equos non ferret. Ὑποζυγιον αφωνον, refolverim fic: ὑποζυγιον, ὁ αλλοτε εϛιν αφωνον. Εν ανθρωπε φωνη, pro ὡς ανθρωπος. Quomodo vero hoc portentum explicandum fit, id quidem huc non pertinet. Φθεγγεσθαι, faepius pro λεγειν. Εν — φθεγξαμ. autem refolvendum eft per: διοτι ὡς ανθρωπος εφθεγξατο. *Rationem* enim continet, *quomodo* per afinam a diris Ifraëlitarum populo imprecandis revocatus fit, nimirum, *quia portenti ejus, quod afinam audiebat loquentem, novitate perterritus, a Deo ipfo fefe cohibitum fentiebat.* Παραφρονια, quod inufitatius eft, quam παραφρονησις, et παραφροσυνη, h. n. i. q. αδικια v. 15. et παρανομια hoc commate 16. Ratio hujus vfus loquendi in eo quaerenda eft, quod Hebraei homines, *fanae mentis* adhuc compotes, peccata perpetrare poffe negabant, vnde *peccatum* et *vefania, virtus* et *fapientia* iis funt fynonyma. Cf. cum tota hac narratione *Jof.* ant. 4, 6. 3. Ceterum interpretes totum hoc comma ad fupplicia etiam falfis doctoribus imminentia transferre folent; (vid. ad v. 15.) equidem vero ad exornandam totam hanc de Bileamo narrationem, additum effe crediderim.

17. Jam pergit ap. ad ingenium falforum doctorum variis fimilitudinibus depingendum. Ουτοι, fc. οἱ ψευδοδιδασκαλοι. Εισι πηγαι pro ὁμοιοι εισι πηγαις. Πηγαι ανυδροι, *fontes aqua carentes, adeoque fpem peregrinatoris fallentes.* Ομιχλη, *Ariftoteli* eft ατμωδης αναθυμιασις τις αγονος ὑδατος, αερος μεν παχυτερα νεφυς δε αραιοτερα, et refpondet hebr. עֲרָפֶל, Job. 38, 9. Joël. 2, 2. Λαιλαψ, pro ανεμῳ omnino. Jud. 12. Ελαυνομεναι, Judas l. c. eodem fenfu παραφερομεναι. Ομιχλαι — ελαυν. igitur funt *nebulae*

αι, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται.
ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι, δελεάζουσιν 18
ἐν

ie a vento huc illuc agita-
ae, adeoque non imbrife-
ae, rufticumque falfa fpe
iducentes. In hanc inter-
retationem magis adhuc
udas inducit, qui, vtram-
ue fimilitudinem invicem
ermifcens, haec verba pro-
untiat fic: νεφέλαι ἄνυδροι,
πὸ λαίλαπος ἐλαυν. Senfus
eterum idem, ac fi pro
μίχλαι vulgarem lectionem
εφέλαι retinuerie. Jam vero
enfum harum fimilitudinum
am Grotio non eo detor-
uere aufim, quod nebulones
cupiditatibus fuis, vt nebu-
ie a ventis agitantur; fed
n vtraque fimilitudine po-
us fraudationis et fallaciae
otio vnice tenenda videtur,
a vt fenfus prodeat hic:
ti fontes aqua carentes
vem peregrinatoris fitien-
s, nebulae autem non im-
riferae fpem ruftici deci-
iunt; fic et falfi hi docto-
es vana doctrina difcipu-
is decipere haud dubitant.
ις, per ἄλλα τούτοις τοῖς ψευ-
διδασκάλοις. vid. v. 3. Ζο-
ος eodem fenfu quo v. 4.
o tartaro, et h. n. inpri-
is pro fuppliciis in tartaro
im fuftinendis. Addito vero
σκότους augetur hujus vo-
s fignificatio, ita vt σκ. τ.
i. fit q. ζόφος σκοτεινότα-
ς. Sic etiam dicitur χθονὸς

πέδον, συμφορᾶ πάθος, coe-
num luti, et fimilia. Εἰς αἰῶ-
να, interpretes, quos infpexi,
omnes cum τετήρηται jun-
gentes, de tempore longo,
vsque ad extremi judicii
diem duraturo, intelligunt.
Equidem vero ζοφ. τ. σκ. εἰς
αἰῶνα fc. μενῶν, de fuppliciis
aeternum duraturis intel-
lexerim. Τηρεῖσθαι, vero hic
dicuntur fupplicia, quae ap.
tantummodo pfeudoprophe-
tis olim imminere dicere vo-
lebat. Cf. 1 Petr. 1, 4. 2 Petr.
2, 4. 9. 17. et infra 3, 7.

18. 19. Amplificatur fen-
tentia v. 17. et a metaphori-
co dicendi genere revoca-
tur. Ὑπέρογκον *Hef.* reddidit
per μέγα, ὑψηλόν, ὑπερμέτρον.
Gloff. per *inflatum.* vid.
Loesnerum in h. l. Ματαιό-
της, *vanitas*, pro *vana do-
ctrina.* Ὑπέρογκα ματαιότη-
τος ex hebraismo pro ὑπέρ-
ογκα καὶ μάταια. Φθεγγόμε-
νοι, ex more Hebraeorum
pro verbo finito φθεγγόνται,
idque pro διδάσκουσι. Ὑπ. ματ.
φθέγγεσθαι vero refpondet
hebr. דבר נפלאות, Dan. 11,
36. (ad quem locum hic for-
fan refpexit ap.) coll. 7, 8.
Deuter. 30, 11. 2 Sam. 13, 2.
et i. e. q. alias audit μεγάλα
λέγειν, grofsprahlen. To-
tum vero hunc locum ad
prae-

ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς, ἀσελγείαις, τοὺς ~ ὄντως ἀποφυγόντας τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους ἔλευ

~ ὀλίγως.

VARIAE LECTIONES.

18. ἐν quod legitur ante ἀσελγείαις, omittunt AC. 1. 7. 9. 14. 15 17. 18. 19. 20. 21. 22. 40. 47. Ed. *Complut. Erasm. Colin. Steph. Bo gardi. Plant. Genev.* Verff. *Copt. Syr. vtr.* at T. *Beza*: "ἐν ἀσελγείαις Sic reftituo hunc locum ex Graecis fcholiis." «Citra omnium MSS cod. fidem, quod fciam" inquit J. *Millius.* Pro ἀσελγείαις vero ha bent ἀσελγείας 7. 14. 15. 27. 29. 58. Verff. *Vulg. Syr. vtr. Ephr. Hie ron.* c. Jovinian. 2. prob. *Millio.*

Ibid. ὀλίγως pro ὄντως AB. 8. 9. 19. in ora. 25. Ed. *Colinaei.* Verf *Vulg. Syr. vtr. Copt. Aeth. Ephr.* probb. *Caftal. Bengel. Griesl* ὀλίγον 32. 42. Edd. *Complut. Plant. Genev.*

praemia retulerim, quae a magniloquis hifce doctoribus difcipulis, doctrinam fuam fequuturis, promittebantur. cf. v. 19. Δελεάζειν, vid. ad v. 14. Ἐν, pro διὰ. Ἐπιθυμίαι σαρκὸς. i. q. ἐπιθυμίαι σαρκικαί. (vid. ad 1 Petr. 1, 11. et Jac. 1, 14.) *prava concupifcentia*, et h. n. inprimis *voluptas illicita*, quam difcipulis fuis haud interdixiffe videntur. Ἀσελγείαι i. q. ἐπιθυμίαι. Vtrumque vocabulum eodem fenfu invicem junctum lege 1 Petr. 4, 3. In voc. ἀσελγείαις vero καὶ ἐν fupplendum, et ἐν iterum pro διὰ accipiendum effe, vix eft, quod moneamus lectorem. Ὀλίγως, quam quidem lectionem vulgari ὄντως, *re vera*, praetulerim, (vid. var. lect.) i. e. q. μογὶς, μολὶς, σὺν σπουδῇ. Nos: *mit genauer Noth.* *Grotius* vero ὀλίγον, quod pro ὀλίγως arripit v 1 Petr. 1, 6. reddi vult per *ad tempus*, quod tamen, e noftra quidem fententia fenfum hic fundit parum idoneum. Πλάνη, de *error* tam in *doctrina*, quam i *vita* intelligi poteft. (vid. a 3, 17.) Ἐν πλάνῃ, pro κατ πλάνην. Ἀναστρέφειν autem eft *vivere, fe gerere.* (vid. a Jac. 3, 13.) Ἐν πλάνῃ ἀναστρ igitur eft vel: *vitam fuam ad falfa virtutis praecept componere*, vel *vitam viver flagitiis deditam*; et conti net meram *ethnicorum* peri phrafin, vti ἀποφυγ — ἀναστρ *Chriftianorum recens con verforum* circumfcriptionem; ita vt fenfus oriatu hic: *voluptatibus pellicer conantur Chriftianos, qu vix fceleratam ethnicorum vivendi rationem effugerunt.* Similiter *Cic.* pro Caecin. 18.

ἐπ

ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρ- 19
χοντες τῆς φθορᾶς· ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδού-

in errore verſari. Grotius autem τȣς — ανασρ. ad *Chriſtianos* adhuc referens, ſenſum ſic conſtituit: *qui re vera effugerant, ſed in vetera relabuntur;* provocans ad Matth. 17, 22. Act. 5, 22. 15, 16. vbi αναςρεφεσθαι *redeundi* ſignificatione occurrat; (quanquam tamen auctor noſter *redire* per επιςρ. exprimere ſolet. vid. v. 21. 22.) Sed, ſi haec fuiſſet apoſtoli mens, verbo αποφυγειν vitiorum quoddam genus addi debuiſſet, quod effugere dicantur Chriſtiani, et τȣς — ανασρ. copula quadam proxime antecedentibus jungi debuiſſent, fere ſic: τȣς ολιγως αποφυγοντας τα μιασματα τȣ κοσμȣ, (vel ſimile quid,) τȣς δε νυν εν πλ. αναςρ.

19. Ελευθερια. Quomodo falſi iſti doctores την ελευθεριαν, vt cum Paullo loquar, converterint εις αφορμην τῃ σαρκι, vtrum *vitae licentiam in obſequio magiſtratui denegando,* an *in flagitiis quibusvis perpetrandis conſpicuam,* intellexerint, in medio relinquendum eſſe videtur. Splendidum vero hunc *libertatis* praetextum fundamentum fuiſſe, cui pſeudoprophetae iſti prava ſua dogmata ſuperſtruxerint, dubio caret. Αυτοις, ſc. τοις Χριςιανοις. Επαγγελλομενοι, pro verbo finito επαγγελλȣσι. Αυτοι, pertinet ad ψευδοδιδασκαλȣς. Ὑπαρχειν q. ειναι. Φθορα, eodem ſenſu, quo ſupra 1, 4. et 2, 12. cf. Rom. 8, 21. Δȣλον vero ειναι τινος, δεδȣλωσθαι τινι, et δȣλευειν τινι, Graeci dicunt de eo, *qui plane, tanquam domino ſervus, devotus eſt alicui rei, vel affectui, ita vt amplius ſui juris non ſit,* Cf. *Menand.* Fragm. p. 204. v. 27.

Ἅπαντα ΔΟΥΛΑ τῷ φρονεῖν καθίσταται,

et p. 264. v. 587.

— ΔΟΥΛΑ ταυτ' ἐσθ' ἡδονῆς.

Similiter p. 226. in fine:

— τινι ΔΕΔΟΥΛΩΤΑΙ ποτε
Οψει; — —

Julian, orat. 6. p. 198. βιον αιδοιοις και γαςρι δȣλευοντα. *Herodian.* l. 1. ep. 14. κερδει μονον δȣλευομεν. ep. 17. οικειῳ μονον δȣλευει σκοπῳ ep. 18. δȣλευοντα πλȣτῳ. et ep. 19. δȣλευσω θεατροις. Eodem ſenſu et Latini aliquem *voluptatibus inſervire* dicunt. Αυτοι — φθορας igitur ſic reddiderim: *cum tamen ipſi vitioſitati totos ſe tradiderint,* adeoque vera libertate, quae in domandis cupiditatibus atque libidinibus cernitur.

20 δεδούλωται. Εἰ γὰρ, ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου, ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτοις δὲ πάλιν ἐμπλακέντες, ἡττῶνται, γέγο-

VARIAE LECTIONES.

20. δι pro ει 27. 29. Edd. *Complut. Plant. Genev.* prob. *Grotio.* Sed vel ipſa, quae ſequitur, apodoſis, vocem ει requirit.

nitur, prorſus careant. Ἡτ-τασθαι, *vinci.* Solennior hujus verbi conſtructio eſt cum genitivo, e. g. *Philo* de migr. Abr. p. 4031. A. οἱ ΤΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ παντα τροπον ἩΤΤΗΝΤΑΙ. ſed plura etiam loca apud *Joſephum* proſtant, quibus cum dandi caſu jungitur, e. g. ant. l. 13. c. 15. p. 448. ἩΤΤΑΤΟ δε ΜΟΝΩι ΤΩι προς την μητερα και τȣς αδελφȣς ΟΙΚΤΩι. Plura ſuppeditabit *Kypkius.* Τȣτω και δεδȣλωται, i. q. τȣτȣ και δȣλος εϛι, ſ. καλειται. Totus vero locus: ᾧ — δεδȣλ. *proverbii* ſpeciem prae ſe ferre videtur, cujus ſenſum ad loci noſtri contextum ſic revocare auſim: *foediſſima et miſerrima ſervitute tenetur is, qui peccatis indulget.*

20. 21. Redit jam ap. ad *deſcribenda ſupplicia*, ſceleratam ejuſmodi vivendi rationem inſequutura. Ει γαρ, mente jungendum cum ἡττωνται, et pertinet ad *Chriſtianos recens converſos.* Μιασμα, q. μιασμος 2, 10. Κοσμος, *homines improbi,* (vid. ad Jac. 1, 27.) et h. n. potiſſimum οἱ ψευδοδιδασκαλοι. Αποφυγοντες, reſolv. per: καιπερ αποφυγωσι. Αποφυγειν μιασματα autem reſpondet lat: *vitia effugere,* ſcil. *vt hoſtes,* i. e. *vitia ſummo ſtudio evitare.* Sic *Philo* de Abr. p. 354. E. 8. ΦΥΓΟΝΤΕΣ επιτηδευματα μοχθηρα. Εν επιγνωσει pro δι επιγνωσεως. Επιγνωσις — Χριϛȣ vero eſt mera periphraſis *religionis chr.* quae potiſſimum ad cognitionem I. C. beneficiorumque eorum, quae ei accepta referimus, redire videtur. Τȣτοις — ἡττωνται, ſic reſolverim: ὁμως τȣτοις μιασμασι παλιν εμπλεκωνται, και ȣτως ἡττωνται. Εμπλεκεσθαι μιασμασι, *vitiis irretiri;* i. e. *totum ſe vitiis tradere.* 2 Tim. 2, 4. Prov. 28, 18. Ἡτταομαι, *inferior diſcedo, vincor,* et quidem h. n. *a vitiis,* i. e. ſi a metaphora receſſeris: *neglecta virtute vitiis inſervire.* Retinuit ap. hanc vocem ex proverbio v. 19. commemorato. Γεγονεν — πρωτων iterum in *proverbium* abiiſſe videtur, ad hujus loci argumentum ſic fere accommodan-

γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων.
κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαι- 21
οσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης
αὐτοῖς

VARIAE LECTIONES.

21. Pro επιςρεψαι habent εις τα οπισω ανακαμψαι A. 5. 8. 25. 33. in ora. Ed. *Colinaei* Verſſ. *Vulg. Syr. vtr. Cyrill. Chryſoſt. Aug. Hieron.*

modandum: *poſterior vitae conditio, qua, accepta religione chr. pro Chriſtianis haberi volebant,* (εσχατα) *graviora ipſis ſupplicia contrahit,* (χειρονα γεγονεν,) *quam priſtinus ſtatus, quo, abſque rel. chr. pro ethnicorum more vivebant.* (πρωτα.) Cf. Matth. 12, 45. Luc. 11, 26. Joh. 5, 14. Sirac. 34, 30. 31. Similiter *Thucyd.* 1, 86. διπλασιας ζημιας αξιοι εισιν, ὁτι αντ' αγαθων κακοι γεγενηνται. *Hermas*, qui ſine dubio ad hanc epiſtolae ſententiam reſpexit, habet ſic: *quidam tamen ex eis maculaverunt ſe, et projecti ſunt de genere juſtorum, et iterum redierunt ad ſtatum priſtinum, atque etiam deteriores, quam prius, evaſerunt.*

21. Copioſius explicatur proverbialis ſententia commatis praecedentis. Κρειττον ην αυτοις, vi oppoſ. χειρον v. 20. ſibi vult: *non ita multis ſuppliciis obnoxii fuiſſent, ſi* etc. Sic καλον ην ſumitur Matth. 26, 24. quod alibi dicitur ανεκτοτερον, Matth. 10, 15. 11, 22. 24. Marc. 6, 11. Luc. 10, 12. 14. Μη επεγνωκεναι, vel ſubſtantive ſumendum eſt ſic: κρ. ην αυτοις ΤΟ μη επεγν. vel ſupplendum eſt: κρ. ην. α. ΑΥΤΟΥΣ μη επεγν. Ceterum επιγινωσκειν hic poſitum eſt pro ſimpl. γινωσκειν, *kennen lernen.* Δικαιοσυνη, *virtus omnino.* 1 Petr. 2, 24. Ὁδος δικ. *via quae fert ad virtutem*, ex metaphora conſueta, qua *religio*, et *praecepta quaelibet* ad *viae* ſimilitudinem revocari ſolent, eſt mera periphraſis *religionis chr. quae viam quaſi ad virtutem nobis monſtrat*, et i. q. ſupra ὁδος αληθειας 2 Petr. 2, 2. et ὁδος ευθεια 2, 15. Η — επιςρεψαι, apte ad verba κρειττον — επεγν. reſolvendum eſt per: η εςιν αυτοις, επειτ' ἁπαξ επεγνωσαν την ὁδον της δικαιοσυνης, το επιςρεψαι, vel αυτες επιςρ. κ. τ. λ. Εντολη, collective ſumendum eſt, pro *complexu plurium praeceptorum*, et h. l. pro *univerſa religione chr.* Sic etiam vſurpatur infra 3, 2.

22 αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς. συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· "κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα."

Cf. Hebr. 7, 18. et 9, 19. Ἁγια dicitur, quia *ad cultum div. ſpectat*, et *a Deo nobiscum communicata eſt*, (vid. ad 1 Petr. 1, 2.) vt diſtinguatur hoc epitheto a reliquis religionibus, a Deo haud oriundis. 1 Tim. 6, 14. Ἁγια εντολη igitur i. q. paullo ante ὁδος δικ. Παραδοθεισα, *tradita*, ſc. *ab apoſtolis*. vid. infra 3, 2. *Judas* v. 3. dicit παραδοθεισαν πιστιν. cf. 1 Cor. 11, 2. 23. et 15, 3. Επιςρεψαι — εντολης ſc. εις τα πρωτερα μιασματα των εθνων, vel εις τα οπισω, quod habent codices nonnulli, (vid. var. lect.) igitur ſibi vult: *relicta religione chriſtiana ad priſtinum, pro ethnicorum more vivendi genus, redire*. Quod autem praeſtet, religione chr. omnino carere, quam in ſumma licet religionis chr. cognitione, praeceptis ejus obſequium denegare, ejus rei rationem quaerendam eſſe in eo, quod illic *neſcii*, hic vero *conſcii* peccamus, vix eſt quod moneamus. Cf. Luc. 12, 48. Sirac. 34, 25. 26. et *Philo* adverſus Flaccum, *Grotio* citatus: τῳ μεν αγνοιᾳ τȣ κρειττονος ἁμαρτανοντι, συγγνωμη διδοται· ὁ δ' εξ επιςημης αδικων απολογιαν ȣκ εχει, προςαλωκως εν τῳ τȣ συνειδοτος δικαςηριῳ.

22. Proverbialibus ſententiis agendi ratio Chriſtianorum, a falſis doctoribus deceptorum, hic deſcribitur. Το, ſc. εργον ſ. πραγμα της αλ. παρ. i. e. ἡ περιοχη, ſ. ἡ ὑποθεσις τ. α. π. *argumentum* ſ. *ſumma proverbii*. Sic apud *Lucianum*. D. M. 8, 1. τȣτο εκεινο το της παροιμιας κ. τ. λ. Παροιμια, hebr. משל, eſt *ſententia proverbialis*. Cf. *Donatus* in *Ter*. Andr. 3, 3. παροιμια *eſt ſine auctore ſententia*. Συμβεβηκε — παροιμιας, vero reddiderim: *bey ihnen trifft das wahre Sprüchwort ein*. Επιςρεψας, pro verbo finito. Εξεραμα, alias εμετος, *vomitus*. Κυων — εξεραμα, per euphemiſmum pro: *canis iterum comedit vomitum ſuum*. Sic etiam Prov. 26, 11. vnde ap. hoc proverbium deſumſiſſe videtur, dicitur: κυων, ὁταν ΕΠΕΛΘΗι επι τον εματον. Cf. *Vajikra* R. 16. R. Abba: *reverſus eſt Tobias ad Tobiam, ſicut canis revertitur ad vomitum, i. e. ad ingenium rediit*. Sic etiam *Joma* f. 53, 2. *Dixit R. Joſua F. Levi*. — — *ſi recedat ſtatim* (ſc. diſcipulus ad magiſtrum) *ſimilis eſt cani, redeunti ad vomitum ſuum*

ραμα·" καὶ "ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου."

III. Ταύτην ἤδη, ἀγαπητοὶ, δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπι-

suum. Adde *Michael Apostol.* 1067. κυων εις τον ιδιον εμετον, επι των απο των αγαθων εις τα κακα επανακαμπτοντων. Και suppl. το τινος αλλης αλ. παροιμιας. Ὑς, *Schol.* Aristoph. Acharn. 741. ὑν επι θηλεια, συν δε επι αρρενος. κεχρηνται δε και επι αρρενος. Λεσαμενη, resolv. per καιπερ λεσ. i. e. *sus, quamvis munda antea fuerit.* Dicitur et apud externos scriptores per ironiam sus *commodum lota, quae in coeno se volutat.* Vid. *Aristot.* h. a. 8, 6. τας δε ὑς (πιαινει) και το ΛΟΥΣΑΣΘΑΙ εν πηλω. *Aelian.* h. a. 5, 45. παχυνεσθαι δε τον συν ακεω μη ΛΟΥΟΜΕΝΟΝ μαλιςα, αλλ' εν τω βορβορω διατριβοντα τε και ςρεφομενον. *Varro* R. R. 2, 4. *Admissuras cum faciunt, prodigunt in lutosos limites ac lustra, vt volutentur in luto, quae est illorum requies, vt lavatio hominis.* Et *Columell.* 9, 4. *sues in coeno lavari.* Εις κυλισμα, pro εἰς το κυλιεσθαι, vel ςρεφεσθαι, s. ἱνα κυλιηται. Βόρβορος, *Etymol.* βορβορος — εκ της βορας κοπρος — ἡ εκ της τροφης γενηθεισα ὑλη, — το περιττωμα της γαςρος. Hinc pro *coeno* atque *luto quovis* vsurpatur. Βορβορε, pro εν βορβορω, suppl. επιςρεψασα, idque iterum positum est pro verbo finito. Loca similia sunt: *Arrianus* Epict. 4, 11. απελθε, και χοιρω διαλεγε, ἱν' εν ΒΟΡΒΟΡΩι μη κυλιεται. *Plut.* de daem. Socr. p. 580. E. συες απαντωσιν αθροοι ΒΟΡΒΟΡΟΥ περιπλεοι *Michael Apostolius* 1910. ὑς εν ΒΟΡΒΟΡΩι ιλυσπαται. Ad totum vero hoc proverbium, a sue repetitum etiam Rabbini hic illic alluserunt. *Midrasch Ruth.* in Sohar chadofch fol. 64, 2. (coll. 62, 1.) *Orpa quia fuit anima bestialis, statim reversa est ad lutum suum.* Et *Sohar* Genes. fol. 59. col. 233. *Voluit Lot reverti ad sordes suas.* Plura dabit *Schoetgenius,* in hor. hebr. et talm. in h. l. Vtrumque proverbium conjunxit *Hor.* 1 ep. 2, 26.

Vixisset canis impurus,
vel amica luto sus.

Ceterum, si proverbiales hasce sententias, ad Christianorum, a falsis istis doctoribus deceptorum, agendi rationem revocaveris, sensus prodit hic: *Christiani isti, quamvis bene religionem chr. edocti, ad pristina tamen ethnicorum flagitia relabuntur.*

Cap. III. Initium novae epistolae hic constituendum non

ἐπιστολὴν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰ-
λικρι-

non effe, contra *Grotium*, in prolegomenis, huic epiftolae praemiffis, fatis evicifle nobis videmur. Hoc vnum tamen contendere aufimus, totum hoc caput ab apoftolo, qui in fine cap. II. a pertexenda hac ep. avocatus effe videtur, poft aliquod temporis intervallum ad finiendam hanc ep. additum effe; in quo quidem capite agere videtur duo haec: *tum* vt argumentum duorum capitum priorum Chriftianis in mentem revocet, *tum* vt tam hanc, quam priorem epiftolam a femet ipfo profectam effe, fignificet, (quo quidem confilio etiam Paullus falutationes manu propria fcriptas interdum epiftolis fuis in fine fubjunxit,) alias enim formula initialis hujus capitis ταυτην — επισολην fatis fingularis videri poffit lectoribus.

1—4. Inter alias admonitiones in vtraque epiftola obvias, ap. Chriftianos fuos praecipue attendere vult ad eam, qua cavere ftuduiffet, vt ne a falfis doctoribus fe decipi patiantur, praefertim ab iis, qui adventum I. C. ad extremum judicium de hominibus habendum in dubium vocarent. Ταυτην — επισολην, refolverim fic: αυτη ηδη δευτερα εϛιν επισολη, ἣν γραφω ὑμιν. Εν ἁις, fc. ταυτῃ τῃ δευτερᾳ, και τῃ πρωτῃ επισολῃ. Ratio paullo concilior pro: εν ᾗ, ὡς και εν τῃ πρωτῃ. Similem συνθεσιν deprehendes apud *M. Antoninum* 2, 4. μεμνησο, εκ ποσȣ ταυτα αναβαλῃ, και ὁποσακις ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΝ λαβων παρα των θεων ȣ χρῃ ΑΥΤΑΙΣ. Διεγειρειν εν ὑπομνησει, vel *commonefaciendo adhortari*, vt fupra 1, 13. vel pro διεγειρειν και ὑπομιμνησκειν. Ειλικρ. proprie dicitur id, *quod fole fplendente dijudicatur atque examinatur*. Hinc ειλ. omnino valet *diftinctus*, et, ad animum vbi transfertur, *fincerus, probus*. Sic *Polyb*. p. 482. lin. 17. dicit: ȣκ ΕΙΛΙΚΡΙΝΗ την φιλιαν αγειν. Ειλ. διανοια igitur eft *pia cogitandi ratio*. Et fic quidem fenfus hujus commatis huc redit: *haec fecunda eft epiftola, quam vobis fcribo, in qua quidem, non minus ac in priori, id vnice ago, vt iteratis admonitionibus vos ad confervandam piam mentem veftram, fatis mihi jam probatam, exhortor, atque provocem*. Simillima funt ifta *Philonis* de temul. p. 263. D. κοινοτατος ὁ επιϛημης ερως, εχθρος μεν ὑπνȣ, φιλος δε εγρηγορσεως, διανιϛας ȣν και ΑΝΕΓΕΙ-
ΡΩΝ

λικρινῆ διάνοιαν· μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων 2
ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν
ἐντο-

VARIAE LECTIONES.

2. Pro ἡμων habent ὑμων AC. 15. 16. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 31. 32. 36. 37. 38. 39. 40. 45. Edd. *Complut. Plant. Genev. Colinaei.* Verſ. *Arab.*

ΡΩΝ και παραθηγων αει ΔΙΑΝΟΙΑΝ, πανταχοσε περιφοιταν αναγκαζει.

2. Μνησθηναι. pendet a διεγειρω, v. 1. et vt lat. *meminiſſe* germanice ſemper reddiderim per: *nicht vergeſſen.* Προειρημενα ρηματα, q. προφητειαι, ſc. *de Chriſto, ejusque regno.* Προφηται, vid. ad 1 Petr. 1, 10. Ἁγιοι, jam explicavimus ad 2 Petr. 1, 21. coll. ad 1 Petr. 1, 2. Εντολη, eodem ſenſu quo 2, 21. Σωτηρ vero explicatum lege ad 2 Petr. 1, 1. Ceterum και της — σωτηρος per trajectionem poſitum eſt pro: και της εντολης των απ. ἡμ. τȣ Κ. κ. σ. *recordemini velim praeceptorum religionis chr. a nobis apoſtolis*, (vel *ab apoſtolis noſtris*, vid. proleg.) *qui ſumus a Jeſu Meſſia ablegati, vobis traditorum.* Sic etiam *Judas*, qui hunc locum manifeſte ante oculos habuit, v. 17. ὑπο των αποστολων τȣ Κυριȣ Ι. Χ. Minime vero cum *Wolfio* crediderim, Petrum h. l. voces τȣ Κ. κ. σ. ideo vltimo loco poſuiſſe, vt illae tam ad prophetas quam ad apoſtolos referri, atque adeo vtrique prophetae aeque ac apoſtoli, Jeſu Chriſti eſſe intelligi poſſint. Nullibi enim *prophetae J. C.* in N. T. me legere memini, et Eph. 2, 20. ad quem quidem locum *Wolfius* pro hoc loquendi vſu provocat, ex genere longe alio eſſe videtur. Quodſi vero εντολης tam ad αποστολ. quam ad Κυρ. κ. σωτ. referri malueris, ſenſus conſtituendus eſt ſic: *recordemini velim religionis chr. quam apoſtoli, a Chriſto acceptam, vobis tradiderunt.* Nonnulli vero, mutata textus lectione, hujus loci difficultati mederi cupiunt. Alii enim legi volunt: μνησθηναι — προφητων, και των απ. ἡμ. και της εντολης τ. Κ. κ. σ., alii vero: και της τȣ αποστολȣ ἡμ. εντ. τȣ Κ. κ. σ. ita vt Jeſus Petro dicatur ὁ απ. ἡμ. quemadmodum Hebr. 3, 1. ὁ απ. και αρχιερευς της ὁμολογιας ἡμων vocatur, alii denique aliam interpretationis viam ingrediuntur; ſed in tanto codicum conſenſu a recepta lectione recedendum non eſt, vt taceam de reliquis difficultatibus,

 quibus

3 ἐντολῆς, τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος· τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ᾽ ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν + ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι

+ εν εμπαιγμονῃ.

VARIAE LECTIONES.

3. Post ἡμερων adhuc addunt εν εμπαιγμονῃ ABC. 5. 8. 9. 19. in ora. 27. 29. 36. 40. Verss. *Vulg. Syr.* vtr. *Copt. Aeth. Chryfoft. Cyrill. Aug. Hieron.* probb. *Millio, Bengelio, Griesbachio.*

quibus hae interpretationes, modo prolatae, laborant.

3. Τυτο πρωτον γινωσκοντες, vid. ad 1, 20. Ελευσονται, eft noftrum: *es werden Spötter auftreten.* Επ᾽ εσχατυ fc. μερυς. Των ἡμερων, ex hebr. הימים pro τυ χρονυ. cf. Jud. v. 18. qui in eadem re dicit εν εσχατῳ ΧΡΟΝΩι. Επ᾽ εσχατυ των ἡμερων vero *Grotius* non *certum tempus* defignare, fed per *tandem poſthac,* reddendum effe, exiftimat, ratus totum hunc locum ad *Carpocratianos* fpectare, qui, *Auguſtino* auctore, refurrectionem corporis futuram effe *poſthac* negabant. Nos vero, cum de *falſis doctoribus omnino* Petro hic fermonem effe ftatuamus, επ᾽ εσχατυ τ. ἡ. idem effe crediderimus, quod alias audit: εν εσχαταις ἡμεραις. Jac. 5, 3. 2 Tim. 3, 1. Act. 2, 17. επ᾽ εσχατων των ἡμερων, Hebr. 1, 2. εν εσχατῳ χρονῳ, Jud. 18. εν ὑςεροις καιροις, 1 Tim. 4, 1. εν καιρῳ εσχατῳ, 1 Petr. 1, 5. επ᾽ εσχατων των χρονων. 1, 20. quae quidem formulae propriae funt *extremis*, et, ex apoftolorum fententia, *jam imminentibus, imperii Judaici et judicii ſupremi temporibus*, quibus antequam Chriftus judex adveniat, ex ipfis prophetarum et I. C. effatis Matth. 24, 11. falfi et improbi doctores Chriftianos ad deferendam religionem chr. feducere conarentur. (vid. nos ad Jac. 5, 3. et 1 Petr, 1, 5.) Εμπαικται. hebr. לצים. *homines qui pietatem irrident, et religionis ſunt contemtores.* i. q. ψευδοδιδασκαλοι. Εμπαιγμονη vero, alias εμπαιγμη, εμπαιγμος. et εμπαιγμα, ipfum *ludibrium,* quale v. 4. commemoratur. Εν εμπαιγμονῃ vero jungi poteft vel cum ελευσονται, tunc pofitum eft pro συν εμπαιγμονῃ; vel cum εμπαικται, tunc fupplendum eft εμπαικται εν εμπ. οντες. Quicquid vero praetuleris, εν εμπ. femper ex hebraifmo vel redundanter, vel ad augendam

νοι, καὶ λέγοντες· "ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς 4
„παρουσίας αὐτοῦ; ἀφ' ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμή-
„θησαν,

VARIAE LECTIONES.

4. Poſt γαρ adhuc addit ἡμερας 39. in ora.

gendam ſententiae vim ad- ditum eſſe videtur, et i. e. q. εμπαιικται εμπαιζοντες. Πορευεσθαι κατ' επιθυμιας, i. e. q. ſupra 2, 10. πορευεσθαι εν επιθυμια, *pravis cupiditatibus indulgere.* Cf. cum toto hoc commate. 1 Tim. 4, 1. et 2 Tim. 3, 1.

4. Και λεγοντες, ex hebraiſmo pro verbo finito: και λεξουσι. *et dictitabunt.* Nempe exemplum affert ap. cujusmodi ſermonibus tales irriſores vti ſoleant. Επαγγελια, *promiſſum*, vel. i. q. προφητεια. Παρουσια αυτου, ſc. I. X. cujus nomen v. 3. praeceſſit, et, ſi hoc non eſſet, ex re ipſa tamen poterat intelligi, ſiquidem, quoties παρουσιας in N. T. hoc nexu mentio fit, de παρουσια *Jeſu Chriſti* ſemper cogitandum eſt. Hanc ipſam vero παρουσιαν I. X. de παρ. ejus εν ἡμερα κρισεως intelligendam eſſe, nexus cum v. 7. clamat. (Plura de παρουσια I. X. relege ad Jac. 5, 7.) Πȣ — αυτȣ vero non ita acceperim: *vbinam exſtat ejuſmodi promiſſum de Chriſto ad judicium extremum olim adventuro?* i. e. *nullibi exſtat;* nam dari ejuſmodi promiſſa vix latere potuit falſos iſtos doctores; ſed ita reddiderim: *vbinam eſt promiſſum hoc eventu confirmatum?* (*wo bleibt die Erfüllung dieſer Verheiſſung?*) i. e. *eventu nondum confirmatum eſt*, *adeoque*, (quod ex mente horum εμπαικτων ſupplendum eſſe videtur,) *hoc promiſſum et olim eventu confirmatum iri*, *jure dubitamus*, (nimirum quia apoſtoli, reditum J. C. ad judicium extremum *prope jam inſtare*, affeveraverant.) Αφ' ἡς, ſc. ἡμερας. (ἡμεραν vero ex hebr. יום ſume pro *tempore omnino.*) alias εξ ȣ ſc. χρονȣ, lat. *ex quo* ſc. *tempore* 'Οι πατερες, eſt nomen honorificum *majorum gentis Judaicae.* Nos dicimus *Ahnen.* Κοιμασθαι vt hebr. שכב Deuter. 31, 16. per ευφημιαν pro *mori.* Matth. 27, 52. Joh. 11, 11. Act. 7, 60. 1 Cor. 7, 39. 15, 6. Παντα, *totum mundi vniverſum*, quod in adventu J. C. immutatum iri, a Chriſto Matth. 24. et apoſtolis praedictum erat. Απ' αρχης κτισεως, reſolvendum per: ὡς ην απ' α. κ. Simili modo impii illudebant *Ezechielis* vaticinia cap. 12, 27. et *Malachiae* dice-

 ceba-

„θησαν, πάντα οὕτω διαμένει ἀπ᾽ ἀρχῆς κτίσεως."
5 Λανθάνει γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν

VARIAE LECTIONES.

5. Post θελοντας adhuc legit ειδεναι 40.

cebatur: *vbi Deus ille judicii?* i. e. *judicaturus?* cap. 2, 17. Cf. etiam Eccles. 1, 9.

5 — 10. Ad haec adversariorum ludibria ap. respondet duobus argumentis, quorum *primum* a diluvio Noachico repetitum est. v. 5 — 7. Γαρ, pro δε. Λανθανει αυτους, *fugit eos, ignorant.* Θελοντας vero duplici ratione explicari potest, vel sic: *fugit hoc* (τουτο) *ipsos volentes, quod* (ὅτι) etc. s. *volentes nesciunt.* Sic etiam *Lutherus*: *muthwillens wollen sie nicht wissen.* Cf. *Epictetus* l. 2. c. 19. p. 219. απολλυμεθα, και συ ΘΕΛΩΝ παιζεις, *et tu vltro jocaris.* Vel sic: *fugit eos, qui sic statuunt,* (τουτο θελοντας) sc. vti dixerat ap. v. praeced. (vid. var. lect.) Tunc verterim: *Menschen von solchen Gesinnungen bedenken nicht, dass* etc. Ὅτι ουρανοι ησαν, resolverim per: ὅτι ὡς ουρ. η. Ουρανοι. Pluralitatis numerus spectat ad Judaeorum de pluribus coelis sententiam. (vid. ad. 1 Petr. 1, 4.) Εκπαλαι, suppl. και εκπαλαι, *etiam antiquitus,* i. e. hoc nexu *ante diluvium Noachicum.* vid. ea quae sequuntur. Και γη, resolvend. per: και ὅτι γη ην και εκπαλαι. Εξ — συνεστωσα. Noli argutari in particulis εξ et δια invicem distinguendis, quae pro more scriptorum N. T. consueto, tantum ad augendam sententiae vim hic accumulatae esse videntur, ita vt sententia prodeat haec: *terra, quae ex aquis, quibus* (ex narratione Mosaica Gen. 1.) *vndiquaque circumfusa erat, emersit.* Cf. Col. 1, 16. coll. 19. 20. vbi particulae εν, δια, εις, prorsus distinguendae non sunt. Sic etiam *Artemidorus* eadem, quae hic leguntur, verba: εξ ὑδ. κ. δι ὑδ invicem jungit, discrimine inter εξ et δια non facto; e. g. 2, 13. ὑδροι — τους εχθρους σημαινουσιν ΕΞ ΥΔΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙ' ΥΔΑΤΟΣ εχειν την εργασιαν. coll. 17. et 35. vbi eadem verba occurrunt *Grotius* vero, *Wolfius, Semlerus,* alii, qui particulas εξ et δια accuratius invicem distingui malunt, verba εξ — συνεστ. sic fere reddunt: *terra, quae ex aquis emersit, et in mediis aquis collocata est, s.* συστασιν *suam habet.* Sap. 7, 17. At vero tum apostolum εν ὑδατι scripturum fuisse crediderim. Alii vero, phrasin εξ ὑδατος

eodem

ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συν-
εστῶσα, τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, δι' ὧν ὁ τότε κόσμος ὕδατι 6
κατα-

eodem ſenſu accipientes, alteram *δι' ὕδατος cauſam efficientem* indicare putant, hoc fere ſenſu: *quod terra* per aquam, *ſeu* ab aqua *conſiſtentiam ſuam*, i. e. *firmitatem, ſoliditatem, partiumque cohaeſionem atque totam adeo formam ſuam vel maxime ſit conſequuta;* id quod eo confirmare conantur, quod, hanc etiam *Thaletis* opinionem fuiſſe ajunt. Cf. *Diog. L.* Thalet. 1, 27. *αρχην δε των παντων ὑδωρ ὑπεστησατο.* coll. *Plut.* de plac. phil. 1, 3. et *Senec.* nat. qu. 3, 13. Vnde, adeo ſunt, qui colligere audeant, aliam terrae ante diluvium faciem et conditionem fuiſſe, ita vt terra, quae propter hanc conſtitutionem olim per *aquarum diluvium* perierit, nunc quidem nonniſi per *ignem*, interire poſſit. Sed haec explicatio nimis erudita, et a populari, quo N. T. ſcriptores vtuntur, ſcribendi genere, apoſtolique conſilio prorſus aliena videtur. Minime vero cum *Grotio* atque *Semlero* *ζευγμα*, quod vocant, in verbis latere crediderim, ex quo *συνεστωσα* tam ad coelum quam ad terram referri debeat; nam *coelum* ex aquis emerſiſſe ſaltem narrationi Moſaicae prorſus repugnat. Τῳ του Θεου λογῳ, pro *δια του λογου του Θεου*, *ſolo verbo*, i. e. *ſola voluntate atque potentia divina.* Spectant haec verba ad Gen. 1, 3. Locus huic argumento perquam accommodatus eſt *Max. Tyr.* diſſ. 25. p. 253. *ὁμου δε τῳ Διος νευματι γη ξυνεστη, και ὁσα γης θρεμματα και θαλαττα ξυνεστη, και ὁσα θαλαττης γεννηματα, και αηρ ξυνεστη, και ὁσα αερος Φορηματα, και ουρανος ξυνεστη, και ὁσα εν ουρανῳ κινηματα. ταυτα εργω των Διος νευματων.* Ceterum ap. voci *γη* adjecit verba *εξ — συνεστωσα*, quo facilius terrae interitum per *inundationem* inde explicare poſſit. Terram vero *aqua* potiſſimum devaſtatam eſſe v. 6. addit, quo magis haec terrae devaſtatio per *aquam* opponatur futuro terrae interitui per *ignem*, cujus v. 7. mentio fit. Alias Petrus ſimpliciter dicere potuiſſet: *και γη ἠν εκπαλαι, και ὁμως απωλετο, κ. τ. λ.*

6. *Δι' ὧν*, ſc. *ὑδατων*, idque pro: *και ὁμως δια των αυτων.* Vtitur vero ap. plurium numero, quia paulo ante aquae bis mentionem fecerat. *Wetſtenius* vero in *δι' ὧν* ſuppleri vult: *ουρανων και γης*, nimirum quia coelum et

terra

7 κατακλυσθεὶς ἀπώλετο· οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτοῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ, τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων.

Ἐν

VARIAE LECTIONES.

7. τῳ αυτȣ pro τῳ αυτῳ habent C. 1. 2. 4. 10. 11. 15. 16. 17. 18. 19. 21. 22. 23. 24. 30. 31. 33. 36. 37. 38. 39. 40. 46. 47. 53. 56. Edd. *Complut. Plant. Genev.* Verff. *Syr. vtr. Aeth. Arab.*

terra aquam ad perdendos malos fuppeditaverint; fed haec ex longinquo petita crediderim. *Grotius* denique δι' ὧν reddit per: *qua de caufa*, i. e. *quia talis erat, qualem diximus, conftitutio coeli et terrae*; fed quamvis ἀνθ' ὧν et ἐξ ὧν hoc fenfu occurrant, δι' ὧν tamen hac fignificatione me vllibi legere haud memini. Ὁ τοτε κοσμος, pro ὁ κοσμος τοτε ων, i. e. *terra qualis tumtemporis erat*, vel, *homines improbi tum temporis viventes*. (vid. ad Jac. 1, 27.) Ὕδατι, pro δι' ὕδατος. Απωλετο, fi κοσμον de *hominibus pravis* intellexeris, eft: *perierunt ifti homines*; quodfi vero de *terra* acceperis, ἀπωλετο fibi vult: *devaftata eft terra ifta*. Praefero pofterius, quia ap. ex terrae devaftatione, quae aevo Noachi evenerat, ad interitum terrae, olim in adventu I. C. futurum, concludit.

7. Οἱ δε, refolverim per ὁυτω και οἱ νυν (fc. οντες) ουρανοι, *fic et terra ex diluvio nobis reddita*. vid. ad ὁτι ȣρανοι v. 5. Τῳ αυτȣ λογῳ, pro τῳ τȣ Θεȣ λογῳ, vt fupra v. 5. *Latinus* legit τῳ αυτῳ λογῳ, nec id quidem male. Τεθησαυρισμενοι εισι, πυρι τηρȣμενοι κ. τ. λ. Sic in editionibus, ad vnam omnibus, interpungi folet. Malim vero equidem, commate poft πυρι pofito, τεθησ. πυρι invicem jungi, τηρȣμ. vero ad ea, quae fequuntur, referri, ne τεθησ. omni fubjecto careat. Τεθησ. πυρι vero nil amplius eft, quam: *olim igne cremabuntur*. (vid. ad 1 Petr. 1, 4. 2 Petr. 2, 4. 9. 17.) Πυρι, vid. ad v. 10. Ἡμερα κρισεως, *dies extremi judicii*. Απωλεια, *Beftrafung*. Τηρȣμενοι — ανθρωπων, *afferventur diei extremi judicii*, i. e. q. *olim in die extremi judicii*, *quo fimul homines improbi punientur, interibunt*; adeoque fenfu non differt a verbis τεθησ. πυρι. His jam ita explicatis, totius argumenti vis jam huc redire videtur: *ficuti et ante diluvium Noachicum hi coeli et haec terra fine vlla immutatione adfuerunt.*

Ἐν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ, ὅτι 8
μία ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς
ἡμέρα μία. οὐ βραδύνει ὁ Κύριος τῆς ἐπαγγελίας, (ὥς 9
τινὲς

runt, et nihilosecius haec terra, quae olim ex aqua emersit, post longum temporis spatium per aquam interiit; sic etiam et nunc coelum et terra, quamvis eadem semper forma compareant, post aliquod temporis intervallum, igne interire possunt, ac certe interibunt, adeoque ex hac extremi judicii mora colligi nequit, judicium hoc nunquam eventurum esse.

8. 9. *Alterum* argumentum quod adversariis, de extremo judicio, vere olim eventuro, dubitantibus, opponitur, huc redit: *non tam pro cunctatione habendum esse, quod extremum judicium de die in diem differatur, quam potius pro insigni patientia atque clementia divina, vt porro locus omnibus pateat, qui adhuc resipiscere velint.* Ἐν — ὑμας, est formula transeundi ad rem gravioris momenti: *hoc inprimis scitote.* Ὅτι — μια, sunt verba ex Pf. 90, 4. repetita, provt ap. ea memoria tenebat, nam neque cum textu hebr. neque cum versione LXXvirali prorsus conspirant. Sententia veteris vatis sine dubio haec est: *mille anni, comparatione cum aeternitate divina facta, vt vnus dies compareant.* Sensus vero, quem noster his verbis exprimere voluit, hic esse videtur: *Deus summum imperium tenet in tempus, ita vt vnum diem ad mille annos extendere, versa vice, mille annos ad vnum diem revocare possit, adeoque nullis temporis terminis circumscribatur, quominus judicia sua subito vel tarde exsequatur.* Loca similia sunt haec: *Zosimus* hist. l. 2. πας γαρ χρονος τῳ θειῳ βραχυς, αει τε οντι και εσομενῳ. *Plut.* consol. ad Apollon. p. 111. C. τα γαρ χιλια και τα μυρια, κατα Σιμωνιδην, στιγμα τι εστιν αοριστον προς τον απειρον αφορωσιν αιωνα. Et de ser. num. vind. p. 554. D. τοις Θεοις παν ανθρωπινε βιε διαστημα το μηδεν εστι, και το νυν, αλλα μη προ ετων τριακοντα, τοιετον εστιν, οιον δε δειλης, αλλα μη πρωι στρεβλεν η κρεμμαννυναι τον πονηρον. *Pythagoras* apud Jamblichum dicit: Θεοις εδεν μακρον ειναι.

9. Ου etc. Suppleverim equidem δια τετο ε etc. *quapropter,* sc. *cum Deus summus sit dominus temporis, non pro cunctatione habendum*

τινὲς βραδυτῆτα ἡγοῦνται,) ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς, μὴ βουλόμενός τινας ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν

VARIAE LECTIONES.

9. Pro εις ἡμας habent δι ἡμας A. 5. 13. Verſſ. *Vulg. Syr. vtr. Aeth.*

dum eſt etc. Ου βραδυνει της επαγγελιας, ſupplendum: ἕνεκα. Iam ſi βραδύνειν ſignificatione intranſitiva acceperis, vt 1 Tim. 3, 15. ſenſus eſt hic: *non cunctatur Deus in promiſſis ſuis eventu confirmandis;* quodſi vero βραδύνειν active ſumſeris, ſenſus conſtituendus eſt ſic: *non differt Deus de adventu ſuo promiſſionem.* Praefero tamen prius, quia βραδύνειν, quoties ſenſu activo ſumitur, non cum genitivo, ſed cum accuſativo jungi ſolet; id quod *Grotius* jam ſenſit, quippe qui, contra vnanimem codicum, qui ad vnum omnes της επ. tuentur, conſenſum, τας επ. legendum eſſe ſtatuit, vti Ieſ. 46, 13. σωτηριαν ȣ βραδυνω: quanquam ſacri ſcriptores non ſemper accurate ſequuntur ſyntaxin graecam. Cf. *Plut.* de ſer. num. vind. p. 549. B. την πιϛιν ἡ βραδυτης αφαιρει της προνοιας. *Appianus* B. C. 4. p. 1052. μη εκφερωμεθα ταις προθυμιαις παρα καιρον, μηδε βραδυτητα τις ἡγεισθω την εμπειριαν. Ὡς — ἡγενται, vncis includenda ſunt. Τινες, ad ψευδοδιδασκαλȣς ſpectare videtur, qui, cum nondum illatae eſſent poenae quas Deus comminatus erat, eas nunquam illatum iri putabant. Μακροθυμειν (ex μακρος et θυμος) reſpondet hebr. האריך אפו, Prov. 19. 11. i. e. *iram, ſ. ſupplicia differre, ſperans ſemper meliora.* Εις ἡμας, pro δι ἡμας. (vid. var. lect.) Ceterum εις ἡμας, non εις ὑμας dicit apoſtolus, vt ne, quo haec ſententia valde nititur, ſe eximere videatur numero eorum, qui patientia divina indigeant. Μη βȣλομενος, pro: μη βȣλεται γαρ. Απολεσθαι, *perire, puniri.* vid. ad v. 7. Cf. cum hac ſententia Ioh. 3, 16. Παντας, vi oppoſiti τινες, emphatice reddendum per: *alle ohne Vnterſchied.* Μετανοια, proprie quidem omnino eſt μεταλλαγη τȣ νοος, ſed in bonam tamen partem ſumi ſolet pro *reſipiſcentia, ſ. dolore eo, quo poenitet hominem vitae anteactae.* Sic etiam μετανοειν ſibi ſemper vult: *ad meliorem mentem redire,* et reſpondet hebr. נחם, Jer. 8, 6. Εις μετανοιαν χωρειν, *ad poenitentiam ſe convertere,* i. vero e. q. μετανοειν. Cf. *Plut.* de flum. p. 19 ολιγον δε σωφρονησας, και ΕΙΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΝ επι τοις πραχθεισι ΧΩΡΗΣΑΣ *Koheleth* R. 7, 15.

τάνοιαν χωρῆσαι. Ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης 10

= ἐν

15. *Dixit R. Jofia: propter tres caufas Deus S. B. longanimus eft erga malos in hac vita; 1) fi forte agant poenitentiam, etc,*

10. His adverfariorum dubiis ita refutatis ap. jam pergit ad defcribendum ipfum coeli terrae interitum olim in die extremo eventurum. Ἡμερα Κυριȣ, i. q. fupra v. 7. ἡμερα κρισεως, eamque ob caufam fic dicta, quia ὁ Κυριος, i. e. J. C. olim extremo ifto die judicium de hominibus habebit. Ὡς κλεπτης, h. e. *tempore incerto*, vel *fubito et inopinato*. Luc. 12, 39. 1 Thef. 5, 2. Ἐν ᾗ, pro και εν ταυτῃ τῃ ἡμερᾳ. Ουρανοι, de *coelo ftellifero* f. de *aftris* intelligendum effe, dubitari vix poteft. Ροιζηδον, i. q. μετα ροιζȣ, *magno cum impetu f. ftridore*. Cf. *Hef.* ροιζηδον, σφοδρως ηχητικον. *Etymol.* ροιζος, πεποιημενη φωνη, σημαινει δε ρυμην, ὁρμην, ηχον, — ὁθεν και ροιζησεν. Sic etiam *Scholiaftae Homeri* interpretantur per ὁρμην. vid. *Wetft.* in h. l. Παρελευσονται, *peribunt*, vid. ad Jac. 1, 10. Στοιχεια, interpretés fere omnes de *aftris* intelligi volunt, *primum* quia refpondeat hebr. צבאם, *exercitus eorum*, fc. *coelorum*, quod eodem modo a צבא, *ordine militari incedere*, derivandum fit, vti ϛοιχεια a ϛοιχειν, *ordine procedere*; fed hoc, fi quid fentio, longius repetitum effe videtur, cum N. T. fcriptores ad exprimendum hebr. צבא vti foleant voce: ϛρατια ȣρανιος. Act. 7, 42. coll. Luc. 2, 13. *Deinde*, quia apud *Juft. Mart.* apol. 1. et apud *Theophilum* ad Autol. faepe *fol et luna* dicantur ϛοιχεια ȣρανια; fed ex his patrum locis vix quicquam praefidii pro ftabiliendo hoc vfu loquendi repeti poteft, cum hanc formulam ex hoc ipfo loco Petrino defumfiffe videantur. *Denique*, quia inter coelum, (quod de *coelo fuperiori, aethereo et aëreo* intelligi volunt,) et terram, ϛοιχεια haec medio loco ponantur, vnde fequatur, ϛοιχεια nil aliud effe poffe, quam folem cum planetis fixisque fideribus; at vero, vti non eft, quod ȣρανος de coelo aëreo intelligas, fic etiam, in tanta, qua N. T. fcriptores vtuntur, dicendi popularitate, ex fola verborum confequutione, argumentum pro conftituenda vocabuli cujusdam fignificatione repeti nequit. Si quid potius h. l. pro *aftrorum* fignificatione afferri poteft, id vnice ex Graecorum vfu loquendi repetendum

= ἐν νυκτί: ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοι-

VARIAE LECTIONES.

10. ἐν νυκτὶ omittunt AB. 13. 25. 27. 29. 39. 40. Ed. Colinaei Verff. *Vulg. Syr. Copt Aeth. Cyrill.* probb. *Millio, Bengelio, Griesbachio.* Videtur ex Theff. 5, 2. hic irrepfiffe.

dum effe crediderim, quippe qui ftellas tam fixas quam erratiles στοιχεῖα κρανικά, homines vero illos στοιχειωματικὰς appellare folent, qui τελέσματα, five imagunculas cognatas, ac ejusdem figurae cum quibusdam fignis coeleftibus, ad depellenda mala concinnabant. vid. *Menagium* ad *Diog.* Laërt. 6. §. 102. Quo jure autem *Grotius* fub voce στοιχεῖα non *aftra* tantum, fed etiam *aquam* comprehendi velit, equidem non affequor. Cf. de tota hac interpretandi ratione *Ernefti* diff. de difficultatt. interpret. gr. p. 21. Alii, verbis στοιχεῖα — λυθήσονται, non tam ad ea quae antecedunt, quam ad ea quae fequuntur καὶ γῆ — κατακαήσεται, relatis, priori hujus voc. *elementorum, ex quibus aliquid componitur,* fignificationi, quae praecipue in N. T. obtinet, Hebr. 5, 12. Coloff. 2. 8. 20. Gal. 4, 3. inhaerentes, τὰ στοιχεῖα h. l. pro *elementis, vulgo fic dictis, aëre, aqua, et terra* accipiunt, nec id quidem male; fed quidni potius στοιχεῖα ad *totius mundi, tam coeli, quam terrae elementa* extenderimus, ita vt τὰ στοιχεῖα καυσούμενα fignificet: *die ganze zertrümmerte Maffe.* Καυσούμενα. En Stoicorum opinionem de mundi conflagratione olim eventura, apoftoli fuffragio confirmatam. Cf. *Seneca* nat. qu. 3, 28. *At illo tempore maris aeftus folutus legibus fine modo fertur. Qua ratione, inquis? eadem, qua conflagratio futura eft, vtrumque fiet, cum Deo vifum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua et ignis terrenis dominantur, ex his ortus, et ex his interitus eft. Ergo quandocunque placuere res novae mundo, fic in nos mare demittitur, vt fervor ignis, cum aliud genus exitii placuit.* Sic et *Cic.* N. D. 2, 46. *Ex quo eventurum noftri putant, — vt ad extremum omnis mundus ignefceret, cum, humore confumto, neque terra ali poffet, nec remearet aër, cujus ortus, aqua omni exhaufta, effe non poffet: ita relinqui nil praeter ignem, a quo rurfum animante ac Deo renovatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur.* Vid. etiam *Simplic.* in Ariftot. de coelo 1, 9.

στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται.

Τοῦ-

1, 9. και ὁ Ἡρακλειτος δε ποτε μεν εξαπτεσθαι φησι τον κοσμον, ποτε δε εκ πυρος αυθις συνιςασθαι. Ταυτης δε της δοξης ὑςερον εγενοντο οἱ Στοϊκοι. *Numenius* ap. *Euſ*. P. 15, 18. αρεσκει δε τοις Στοϊκοις Φιλοσοφοις, την ὁλην ȣσιαν εις πυρ μεταβαλλειν, οἱονει σπερμα. Και παλιν εκ τȣτȣ αυτην αποτελεισθαι την διακοσμησιν, οἱα το προτερον ην. *Plut*. a Stoic. p. 1075. D. επαγωνιζομενος ὁ Κλεανθης τῃ εκπυρωσει. p. 1077. B. τȣτε κοσμȣ παλιν το πυρ, ὁ σπερμα λεγȣσιν ειναι, και μετα την εκπυρωσιν κ. τ. λ. Λυεσθαι, h. n. vero *deſirui*, adeoque i. q. παρερχεσθαι. Cf. Joh. 2, 19. Eodem verbo vſus eſt *Seneca* ep. 71. vbi de futura rerum omnium mutatione ſic habet: *quicquid eſt non erit, nec peribit, ſed reſolvetur*. Sic etiam *Homerus* membra heroum *ſolvi* dicit, qui mortui humi cadunt, e. g. Il. η, 16.

— — — ΛΥΝΤΟ δε γυια.

Τα εν αυτῃ. ſc. οντα. Εργα, מלאכה כל, *omnis creatura*, — *omne id, quod pertinet ad terram*. Κατακαησεται, non: *adurentur*, ſed: *exurentur*. Sic κατακαιω Exod. 3, 2. Jeſ. 43, 2. 64, 2. alibi. vid. ad καυσȣμενα.

His jam ita de *terrae everſione olim futura* explicatis, commemoranda adhuc ſupereſt contraria *Hammondi*, *Wetſtenii* aliorumque interpretum ſententia, qui, magis difficultatis dogmaticae tollendae cauſa, quam verborum et contextus ratione habita, totum, hunc locum non de *vltimis* ſed de *bello Judaico*, et, quod in eadem tempora incidit, de *bello civili Romanorum*, quo totus orbis terrarum conflagravit, intelligendum eſſe ſtatuunt. *Hammondus* praecipue *ignem*, quo mundus hic olim crematum iri dicitur, vel ad Zelotas, et conflagrationem ab iis excitatam, vel ad Hieroſolymorum conflagrationem referri, vult, ablegans lectorem ad Joſ. de b. J. l. 7. c. 9. 10. 14. 17. Argumenta praecipua, quibus, ad tuendam hanc ſententiam, vtuntur, haec ſunt: *primum*, apoſtolum fabulam, a Stoicis confictam, ſequuturum eſſe negant; ſed nonne eodem jure ſtatuere poſſumus, hanc veterum ſententiam, apoſtoli ſuffragio, quod ſaepius fit, (praecipue in praeceptis moralibus,) hic magis confirmatam et pro vera declaratam eſſe. *Deinde*, provo-

cant

11 Τούτων οὖν πάντων λυομένων, ποταποὺς δεῖ ὑπάρχειν ὑμᾶς;

cant ad loca ea, quibus cladem Judaeae fub incèndii imagine defcribi putant, v. c. Jef. 9, 5. 66, 15. 16. Mal. 4, 1. Joël 2, 3. 30. inprimis vero ad 2 Theff. 1, 8. fed loca ifta prophetica, fi fola et per fe ea fumferis, haud fatis firmum hujus loci fic explicandi praefidium fuppeditant, cum commode etiam de totius mundi interitu explicari poffint: vt taceam de eo, dicendi genus propheticum, ad explicandam popularem fcribendi rationem, qua ap. in epiftolis fuis vtuntur, nonnifi caute adhibendum effe. Locus vero ille 2 Theff. 1. non adverfariorum, fed noftram adjuvat fententiam, fiquidem ibi non de clade regni Judaici, fed de totius mundi interitu fermo eft. Praeterea apoftoli, in toto hoc capite pertexendo, confilium, fententia commatis 9, (Deum velle, vt poenitentia hominum diem illum et adventum Domini antevertat,) fingulaeque phrafes, ἡμερα Κυριε, ερανοι ροιζηδον παρελευσονται etc. h. l. de mundi everfione, die extremi judicii eventura, fermonem effe clamant.

11—18. Quae cum ita fint, ap. jam epiftolae finem facit cohortatione hac, quam etiam in epiftolis Paullinis contineri affirmat, vt intentis animi viribus vitae fanctitati ftudeant, quo magis jure quafi fuo diem illum exfpectare atque adeo accelerare poffint. Τετων παντων, fpectat ad ερανες, ςοιχεια, γην et τα εργα εν αυτῃ. Λυομενων, pro futuro λυθησομενων. cf. v. 12. De voc. ipfo vid. ad v. 10. Ποταπος, aliquid plus effe videtur, quam ποιος, fiquidem adhibetur de rebus eximiis: Matth. 8, 27. Marc. 13, 1. Luc. 1, 29. 7, 39. 1 Joh. 3, 1. quod tamen difcrimen non femper obfervatur ab exteris fcriptoribus. Ποταπες — ὑμας. Poft verba haec fignum interrogandi ponendum effe cenfuimus, ita vt reliqua hujus commatis verba, (quae magis commode ad v. 12. rejiciuntur,) junctim cum v. 12. refponfionem ad hanc interrogationem contineant: faepius enim N. T. fcriptores quaeftionibus proponendis atque diffolvendis vim orationis augere, lectorumque attentionem excitare conantur. Jam fenfum totius commatis *Grotius* conftituit fic: *fi iftis tam pulcris operibus Deus non parcit, quanto minus impiis;* nifi hoc nimis e longinquo repetitum videri poffit. Crediderim equidem ap. in verbis

ὑμᾶς; ἐν ἁγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις προσδοκῶν- 12
τας

verbis παντ. λυομ. h. n. potissimum de *judicio extremo* cogitavisse, quod ex vulgari Judaeorum sententia cum mundi eversione arcte conjunctum erat, ita vt sensus prodeat hic: *quae quidem omnia cum olim in die extremi judicii dissolvenda sint, quid, arbitremini, jam nunc vobis agendum esse?* cf. v. 12. qui aperte in hanc sententiam inducit. Αναστροφῃ ἁγια, *vita pia*, et cultui divino dedicata, quam et Latini *vitam sanctam* s. *vitae sanctitatem* vocare solent. vid. ad 1 Petr. 1, 2. Ευσεβεια, fere idem. cf. 2 Petr. 1, 6. 7. *Semlerus* vero αναστρ. ἁγ. et ευσ. distingui vult ita, vt αναστρ. complectatur *officia in alios, qui sunt nobiscum tempore et loco conjuncti, cujuscunque gentis, status, et religionis externae;* ευσεβεια vero *varia documenta religionis internae, licet externae religionis aliquis ordo et modus non christianos istos publice conjungeret;* sed haec in accumulatis synonymis invicem distinguendis subtilitas a stili epistolaris popularitate prorsus aliena esse videtur. Ceterum pluralitatis numerus verborum αναστροφαι et ευσεβειαι vel ad plures homines spectat, qui αναστροφῃ ἁγιᾳ, et ευσεβειᾳ studere debebant, vel ad efficaciam hujus loquendi rationis augendam. Similiter Hebraei צדקות et חסדים adhibere solent, pro forma singulari צדקה et חסד. Jam vero post verba εν — ευσεβειαις, a v. 12. divelli solita, interpretes supplendum esse statuunt: δει ὑμας ειναι. sed, si haec fuisset apostoli mens, eum, apte ad ποταπους, scripturum fuisse crediderim: ἁγιους και ευσεβεις. Equidem verba εν — ευσεβ. arcte junxerim cum σπευδοντας v. 12.

12. Σπευδοντας sententiae augendae caussa junctum est cum προσδοκωντας. *Beza* quidem, aliique, hunc locum reddi volunt sic: *exspectantes et properantes ad adventum*, quasi subintelligendum esset εις; sed eo non opus est, cum verbum σπευδειν non solum neutraliter, sed etiam active adhibeatur. *Herod.* l. 1. p. 95. τον γαμον τοι τουτον εσπευσα, et 1, 206 παυσαι σπευδων τα σπευδεις *Thucyd.* 6, 39. ει μη μανθανετε κακα σπευδοντες. Similiter etiam Latini verba *properare* et *festinare* active adhibere solent: *Cic.* Tusc. 1, 31. *Veniet enim tempus, et quidem celeriter, et sive retardabis, sive properabis.* Et *Tac.* A. 14, 33. *Caedes, patibula, ignes*

τας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας, δι' ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυ-

ignes, *cruces — festinabant*. H. 3, 55. *festinare comitia*. Jam vero σπευδειν activa hac *accelerandi* significatione saepissime, vt et h. l. vbi verbo προσδωκαν jungitur, nil aliud sibi vult, quam *summo cum desiderio exspectare*, *magnopere desiderare*, *vehementer expetere*. Quo quidem sensu legitur apud *Polybium* l. 3. c. 62. ευχοντο τοις Θεοις, ΣΠΕΥΔΩΝ έκαςος αυτος γενεσθαι των λαχοντων. Ibidem: και ΣΠΕΥΔΟΝΤΩΝ όμȣ τοις αλλοις επιγραφηναι. *Eurip*. Hec. v. 1175. ΣΠΕΥΔΩΝ χαριν την σην. et v. 1012. τινα δε και ΣΠΕΥΔΩΝ χαριν. Idem in Jone v. 448. τας ἡδονας γαρ της προμηθιας παρος, ΣΠΕΥΔΟΝΤΕΣ. *Pindarus Isthm*. v. 22. ΣΠΕΥΔΕΙΝ αρεταν. *Thessalus* filius Hippocratis in orat. patris operibus inserta sect. 8, p. 28. ΕΣΠΕΥΔΕ τα των Ἑλληνων καλα. *Dionys. Hal*. ant. l. 6. p. 390. ταυτι γαρ ισως παλαι γνωναι ΣΠΕΥΔΕΤΕ. *Cic*. ad fam. 5, 12. *Ardeo* cupiditate *incredibili*, — *ignoscas velim huic* festinationi *meae*. Neque dubium est, quin hoc sensu aeque possit cum accusatiuo construi, ac cum infinitivo, cum illius constructionis exempla prostent plurima, vt apud *Jes*. 16, 5. σπευδων δικαιοσυνην. *Homerum*, γαμȣς σπευδειν, aliosque. προσδ. και σπευδ. igitur acceperim pro: σπȣδαιως προσδ. et totum locum reddiderim sic: *erwartet*, *ja beschleuniget*, *mögte ich sagen*, *die Ankunft jenes Tages vnter einem heiligen und gottesfürchtigen Wandel*. Ἡ τȣ Θεȣ ἡμερα, est *dies extremi et vniversalis judicii*, quod modo a Christo potissimum habitum iri traditur. Cf. Act. 17, 31. qui quidem locus recte et efficaciter opponi potest iis, qui de die, Judaeis fatali, etiam hoc comma interpretantur. Δι' ἣν alii ad ἡμεραν referunt, vt positum sit pro εν ᾗ, alii vero ad παρȣσιαν, vt i. sit q. δι' ἧς i. e. *cujus adventus vi et efficacia omne id eventurum est*. Praefero posterius, quia δια cum accusativo pro εν nullibi, pro *per* vero saepius me legere memini. Cf. Joh. 6, 57. Apoc. 4, 11. 12, 11. 13, 13. quibus locis Johanneis forsan etiam annumerari possunt Hebr. 2, 10. et 6, 7. Vid. etiam *Longin*. περι ὑψ. sect. 3. ex Timaeo: δι' ἑνα ανδρα, i. e. *per vnum hominem*, vt observat *Tan. Faber* p. 265. addens: "evndem vsum ex quatuor locis, *Platonis*, vno *Isocratis*, vno

καυσούμενα τήκεται. Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν και- 13
νὴν

VARIAE LECTIONES.

12. Τακήσεται pro τήκεται C. 7. 15. 16. 18. 25. 26. 40. 42. 46. Edd. *Complut. Plant. Genev.* Verff. *Vulg. Syr.*

vno item *Aefchyli*, vt et *Luciani* probari poffe," Valde autem conquerimur, Virum Cel. haec loca, quae fpectabat, non expreffiffe; fed in promtu funt alia: *Ariftoph.* Plut. act. 1. fc. 2.

Και μην ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΧΡΗ-
ΣΤΟΥΣ γε τιμᾶται μονες.

Et act. 2, fc. 4.

Αγαθων ἁπαντων εσαν αιτιαν εμε
Υμιν, ΔΙ' ΕΜΕ τε ζωντας ὑμας.

Aefchin. dial. 1. fect. 2. ΔΙΑ ΤΗΝ τετων ΟΜΙΛΙΑΝ σοφος τε και αγαθος γεγονεναι. Et dial. 2. fect. 36. δἰ αρετην, pro *per virtutem.* Sic etiam *Hefiod.* εργ. v. 3.

ΟΝ τε ΔΙΑ βροτοι ανδρες
ὁμως αφατοι τε φατοι τε.

vbi in δἰ ον fupplendum eft Δια, idque pro: *per quem Jovem*. Adi etiam *Clem. Al.* Protrept. p. 69. ΔΙ' ΟΝ τα παντα ηδη πελαγος γεγονεν αγαθων. coll. Hebr. 2, 10. Neque omittendus *Demofthenes* qui orat. de Megalopolit p. 86. fimili modo σωθηναι ΔΙ' ΥΜΑΣ, et ΔΙ' ΗΜΑΣ σεσωσμενων, adhibet pro *per vos, per nos.* Quid? quod adeo Latini dixerunt *propter* pro *per*. Sic. e. c. *Cic.* pro Mil. *quod enim*, inquit, *praemium fatis magnum eft tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus fervis;* propter, (i. e. per) *quos vivit.* Πυρεσθαι, quod καταχ. v. 10. Τηκεσθαι, i. q. λυεσθαι, *liquefieri.* Praefens vero τηκεται iterum pofitum eft pro futuro τακησεται, (vid. var. lect.) quia res ea, de qua apoftolus loquebatur, tam certo futura erat, ac fi jam fieret. Cf. Jef. 34, 4. et ibi LXX. coll. Jef. 64, 2. Reliqua vid. ad v. 10.

13. Ουρανοι και γη, ex hebr. השמים והארץ, pro *toto vniverfo*. cf. Gen. 1, 1. 2, 1. Pf. 33, 6. 124, 8. 146, 6. Act. 14, 15. 17, 14. Apoc. 21, 1. Καινες — καινην. Per *novos coelos, novamque terram*, oeconomiam evangelicam N. T. oppofitam oeconomiae V. T. Judaicae, atque adeo per *juftitiam*, eam quae per Chriftum nobis parta eft, intelligunt ii, qui in antecedentibus de abolitione reipubl. et oeconomiae Judaicae fermonem effe ftatuunt. Quod tamen, vti recte negari fupra oftendimus, fic etiam hanc interpretationem h. l. admitti non poffe, per fe manifeftum eft. Intelligen-

νὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιο-

VARIAE LECTIONES.

13. Pro κατα το επαγγελμα αυτȣ habent και τα επαγγελματα αυτȣ A. Codd. *Latini, Hieron. Beda.* κατα τα επαγγελματα αυτȣ 5.-Verſſ. *Vulg. Copt. Aug. Cyrill. Didym.* κατα το απαγγελμα αυτȣ 20. κατα τι αυτȣ επαγγελμα Edd. *Complut. Plantin. Genev.*

gendum potius eſt, niſi verba in alienum ſenſum detorquere velis, *vniverſum prorſus novum*, vel ſaltem *in melius transmutatum*; vtramque enim ſententiam cum ſ. ſcripturae effatis commode conciliari poſſe crediderim. Pro poſteriori ſententia plerique patrum militant, quorum de hac re ſententias collegit *Suicerus* Tom. II. p. 151. quas tamen huc transſcribere, nimis longum foret. Apoſtolum vero totam ſententiam, cui etiam Stoici fauebant, (vid. ſupra) ex Ieſ. 65, 17. coll. 66, 22. potiſſimum hauſiſſe, nullus dubito; non ita tamen, vt eam, quae *S. V. Semleri* ſententia eſt, ſuam non fecerit, ſed in Iudaeorum gratiam, qui iſta Ieſaiae effata ῥητως accepe- rint, eam tantum contendesrit; alias enim vix crediderim, apoſtolum additurum fuiſſe verba haec: κατα το επαγγελμα αυτȣ, ſc. I. X. Hoc ipſum vero επαγγελμα alii contineri putant loco Marc. 13, 25. vbi leguntur verba haec: ὅταν αυτο πινω καινον εν τῃ βασιλειᾳ τȣ Θεȣ, quae ab *Irenaeo* potiſſimum fanatico fere et ſtolido modo explicata eſſe conſtat; ſed in refutanda hac ſententia, vix eſt, quod moremur lectores: alii vero Petrum hoc ex ſingulari revelatione didiciſſe contendunt; ſed quidni potius, quae quidem ratio mihi ſaltem longe probabilior videtur, apoſtolum hic effatum Chriſti in animo habuiſſe arbitremur, modo literis haud mandatum? Ἐν οἷς, pro εν τȣτοις δε ſc. ȣρανοις και γῃ. Δικαιοσυνη, צדקה *virtus, probitas*, pro concreto δικαιοι, *homines integri ſceleriſque puri.* Κατοικει, pro fut. κατοικησει. Senſus eſt: *in ſaeculo iſto futuro non boni malis erunt permixti, ſed nonniſi homines pii in novos iſtos coelos admittentur.* In tractatu *Chagigah* fol. 12, 2. vbi de ſeptem coelis ſermo eſt, vltimum dicitur ערבות de quo dicunt: שבו צדק ומשפט, *in quo eſt juſtitia et judicium*, idque probant ex Pſ. 89, 15. Ex tanta locorum ſimilium farragine vnus inſignis eſto *Philonis* de vit. Moſ. Tom. 2. p. 144. 22. μετα δε την καθαρσιν των ὑπο σεληνης, απολȣσαμενης της γης, και νεας

δικαιοσύνη κατοικεῖ. διό, ἀγαπητοί, ταῦτα προσδοκῶν- 14
τες, σπουδάσατε ἄσπιλοι καὶ ἀμώμητοι αὐτῷ εὑρεθῆ-
ναι ἐν εἰρήνῃ, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν, 15
σωτη-

νεας αναφανεισης, και τοιαυτης, οιαν ειναι, οτε την αρχην μετα τȣ κοσμȣ παντος εκτιζετο — οι κατα τον των ςοιχειων νεωτερισμον τοις πανταχȣ πασιν επετειχισθησαν, αλλα και παλιγγενεσιας εγενοντο ηγεμονες, και δευτερας αρχηγεται περιοδȣ.

14. Ταυτα, spectat ad καινȣς ȣρανȣς et καινην γην. Ταυτα προςδοκωντες, *exspectantes tanta praemia, in dieser Erwartung.* Ασπιλοι και αμωμητοι, contrarium ei, quod supra dixit σπιλοι και μωμοι 2, 13. Vid. etiam ad Iac. 1, 27. Αυτῳ, pro παρ' αυτȣ, vel ενωπιον αυτȣ, sc. τȣ Θεȣ, i. e. *ex ipso Dei iudicio.* Sic etiam *Demosthenes:* των εμοι πεπραγμενων dicit, pro τ. παρ εμȣ π. Ευρεθηναι, vt hebr. נמצא, pro ειναι. Respondet nostro: *damit ihr nach seinem Vrtheile befunden werdet,* i. e. *seyd.* Εν ειρηνῃ, verbo προσδοκωντες commode iungi posset, vt sit: *tranquilli exspectantes,* nisi tanto intervallo invicem seiuncta essent; quare εν ειρηνῃ, praeeunte *Grotio,* sumi solet pro εις ειρηνην, לשלום, vt sensus prodeat hic: *virtuti studete, ad promovendam prosperitatem vestram:* (*zu eurem eignen Glücke,*) sed tum ap. προς την ιδιαν ὑμων ευδαιμονιαν ex v. 16. dicturum, vel saltem voci ειρηνῃ pronomen ὑμων vel ἡμων additurum fuisse crediderim. Equidem potius, σπȣδασατε εν ειρηνῃ invicem iunctis, ειρηνην hoc nexu pro *pacis studio* acceperim, quo Christiani ii, ad quos ap. hanc epistolam dabat, potissimum indiguisse videntur, et tunc sensus idem est, ac si ap. scripsisset: σπȣδασατε ασπ. κ. αμ. και ειρηνικοι αυτῳ ἑυρεθ. Verterim sic: *sine rerum externarum perturbatione, et sine novarum rerum studio, virtuti studete,* (*bemühet euch vnter friedfertigen Gesinnungen gute und tugendhafte Menschen zu werden.*)

15. Κυριȣ ἡμων, sc. I. X. Μακροθυμια, ex nexu cum v. 9. nil aliud esse potest, quam *longanimitas divina, in differendo ad extremum iudicium reditu I. C. conspicua.* Σωτηρια, h. n. non tam ipsa salus, quam potius *remedium salutis.* Και — ἡγεισθε est constructio, similis istius Iac. 1, 2. et 2 Petr. 2, 13. et sensum fundit hunc: *longanimitatem istam vobis salu-*

σωτηρίαν ἡγεῖσθε· καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶ[n] ἀδελφὸς Παῦλος, κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγρα-

ſalutarem eſſe, perſuaſum velim habeatis, ſi recte ea vtamini. Αδελφος, h. n. non ad *Chriſtiani dignitatem*, ſed ad *ſocii in inſtituendis Chriſtianis operam*, referendum eſt, ita, vt i. ſit q. συνεργος, *muneris ſocius, collega.* Verterim: *mein lieber Gehülfe, — Mitarbeiter.* Ὁ — αδελφος. Verba haec ad conciliandam huic epiſtolae, tanquam Petrinae, auctoritatem, inſerta eſſe, hanc quidem *Grotii* ſuſpicionem in prolegomenis commemoratam atque refutatam lege. Κατα — σοφιαν, ſc. δια πνευματος αγιου, qua quidem revelatione divina in explicandis rebus occultis atque obſcuris, qualis erat de die domini doctrina, ſine dubio indigebat; quanquam tamen non multum repugnaverim, ſi verba κατα — σοφιαν accipere malueris pro ſimpl. κατα την ἑαυτου σοφιαν. Ἐγραψεν ὑμιν, ſc. *vt certiſſima judicii extremi exſpectatione adducti vitae ſanctiori ſtudeant.* Sunt quidem, qui duo adhortationis Petrinae hic capita conſtituant, quorum alterum ad *virtutis ſtudium*, alterum ad *exſpectationem diei Domini* pertineat, Petrumque h. l. prius illud in animo habuiſſe contendant; equidem vero ſuadente orationis nexu ad vtrumque, inprimis vero ad poſterius illud attendi velim, quia in hoc potiſſimum argumento tractando δυσνοητα τινα occurrere poterant, non vero item in virtutis praeceptis huic judicii extremi exſpectationi ſuperſtructis. Jam vero in circumſpicienda epiſtola ea, quam Petrus hic in animo habuerit, nonnulli apoſtolum ad ep. Paulli ad Romanos, et quidem ad cap. 9, v. 22. reſpexiſſe putant, quia μακροθυμιας του Θεου diſerta mentio ibi fiat, et δυσνοητα quaedam in hoc capite deprehendantur; ſed Paullus longe alio ſenſu atque nexu μακροθυμιας mentionem facit, ac Petrus l. n. Interpretes vero longe plurimi auctorem noſtrum epiſtolam Paulli ad Hebr. et ante omnia Cap. 10, v. 25. ante oculos habuiſſe arbitrantur, tum quia ad Ex-Judaeos ſcripta ſit, ad quos etiam Petri vtraque ſpectet; (quod tamen argumentum ad nos prorſus non pertinet, cum vtramque epiſtolam Petri ad Chriſtianos tam ex ethnicis, quam ex Judaeis ad rel. chr. converſos, datam eſſe, ſupra in prolegomenis priori epiſtolae praemiſſis, nobis ſatis evi-

ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς, λα- 16
λῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων· ἐν οἷς ἐστι δυσνόητά τινα, ἃ
οἱ

eviciſſe videamur.) tum, quia locus iſte Paullinus cum loci noſtri argumento tam manifeſte conſpiret; at vero, ſive Petrum ejusmodi locum Paullinum in animo habuiſſe putaveris, in quo potiſſimum de *judicio extremo* ſermo eſt, nullo ſuperaddito virtutis praecepto, ex judicii iſtius exſpectatione deducto, ſive Petrum ad epiſtolam Paullinam reſpexiſſe exiſtimaveris, qua, vt in l. n. jubentur Chriſtiani, *vt judicii extremi exſpectatione commoti virtuti ſtudeant*; loci iſtius Hebr. 10, 25. cum noſtro leviſſima eſſe videtur ſimilitudo, nam *ſingulare tantum virtutis praeceptum* idque *transeundo quaſi* hic ex diei iſtius exſpectatione elicitur, et plura in promtu ſunt loca Paullina hoc loco longe luculentiora e. c. 1 Cor. 15, 22. 2 Cor. 5, 10. Eph. 6, 8. Phil. 3, 10. 20. 21. Col. 3, 1. 24. 1 Tim. 6, 14. Tit. 2, 12. et praecipue vtr. ep. ad Theſſ. Putaverim equidem, verba εγραψεν ὑμιν ad deperditam quandam Paulli epiſtolam, eamque forſan encyclicam, ſpectare, in qua Paullus id ante omnia egiſſe videtur, *vt certiſſima extremi judicii exſpectatione propoſita ad virtutem ſequendam, adhortaretur Chriſtianos*, id quod loci noſtri contextum requirere putaverim. Nec eſt, quod hanc ſententiam averſeris, ſiquidem plures epiſtolas Paulli ad nos haud perveniſſe, aliunde etiam probabile eſt.

16. Comma hoc praecedenti arctiſſime jungendum eſt. Ὡς — επιςολαις, ſuppl. εγραψε. Λαλων εν αυταις, pro εν αἱς λαλει. Περι τȣτων, i. e. *de adventu J. C. ad judicium extremum*. Ὡς — τȣτων igitur ſenſum fundit hunc: *ſicuti etiam Paullus in omnibus epiſtolis de exſpectando Domini ad judicium adventu praecepit*, et hac ipſa exſpectatione *a vitae ſanctioris ſtudium inculcandum vſus eſt*. Vid. loca ea quae ex epiſtolis Paullinis ad v. 15. in hanc rem attulimus. Ἐν οἱς, ad proxime antecedens περι τȣτων referendum eſt hoc ſenſu, *quod in argumento iſto a Paullo tractato quaedam intellectui minus ſint obvia*. Δυσνοητα, i. q. δυσεξηγητα, i. q. δυσεξηγητα, δυσερμηνευτα, *difficilia explicatu*. cf. *Diog. L.* Heraclit. 9, 13. καταβεβληναι λογον περι Φυσιος ΔΥΣΝΟΗΤΟΝ τε και ΔΥΣΕΞΗΓΗΤΟΝ. Epiſtolae Paulli

οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.

Ὑμεῖς

Paulli igitur obſcuritatis non per ſe arguuntur, ſed argumenta quaedam altioris indaginis eſſe monetur. Ceterum *Grotius* haec verba praecipue referri vult ad 1 Cor. 15, 44. vbi de σωματι ψυχικω ſermo eſt, vnde Carpocratiani colligere auſi ſint, ſolis animabus ſalutem promitti, et ad loca de fide opposita operibus legis; ſed plura ſcriptis Paullinis inſunt δυσνοητα, ita vt difficile ſit indicatu, quaenam Petrus h. l. potiſſimum in animo habuerit. Αμαθεις, vt hebr. כסלים denotat tam *indoctos* et *rudes literarum*, quam *indociles*, quo ſenſu *Lutherus* hoc voc. accepit, *Krebſius* vult per *malitioſus*, ita vt *malitia* in iſtis hominibus cauſa ſit pervertendi et corrumpendi verum ſ. ſcripturae ſenſum. Provocat hujus ſignificationis firmandae cauſa ad loca *Joſephi* haec: ant. 1, 4. 1. vbi de Noachi nepotibus, Dei praeceptum negligentibus, habet ſic: ὑπο ΑΜΑΘΙΑΣ παρηκουσαν τȣ Θεȣ, και δια τȣτο συμφοραις περιπεσοντες, ησθηντο της ἁμαρτιας. Et 3, 14. 4. vbi Moſes Deum implorat, vt furentis populi malitiae et rebellioni reſiſtat et verba leguntur haec: ὁπως της ΑΜΑΘΙΑΣ παυσῃ το πληθος. Sed non eſt, quod ſignificationem rariorem hic ſolenniori praeferas, inprimis cum αστηρικτοι propriam vocabuli αμαθ. ſignificationem requirere videatur. Αστηρικτοι, ſunt *homines* στηριγμῳ *quaſi carentes* (cf. v. 17.) i. e. *in vera doctrina haud ſatis firmi et corroborati, adeoque in profitenda rel. chr. inſtabiles*. Cf. cap. 2, 14. *Philo* eleganter hoc ſenſu vtitur voce ανερματιστος, quae propria eſt *navibus, quae, cum ſaburram non habent, fluctuant et jactantur*. Vid. *Loeſnerum* in h. l. Στρεβλȣν, proprie eſt *torquere*. Cf. *Plut.* Artax. p. 1018. C. λαβοντες τον ανθρωπον, εφ' ἡμερας δεκα ΣΤΡΕΒΛΟΥΝ. *Ariſtoph.* Plut. act. 4. ſc. 3. v. 876. vbi ſervus επι τȣ τροχȣ ΣΤΡΕΒΛΟΥΜΕΝΟΣ dicitur. *Demoſth.* pro cor. alicubi dicit: ὑμεις ΣΤΡΕΒΛΩΣΑΝΤΕΣ, αυτην αποκτεινατε. Hinc etiam vt et h. l. valet *depravare*, ſ. *pervertere* et *male interpretari verba alicujus*, pro quo Act. 13, 8. dicitur διαστρεφειν. Eodem ſenſu et Latini dicunt: *in alienum ſenſum detorquere*, et nos: *jemandes Worte verdrehen*, i. e. *misdeuten*. Reſpondet hebr. פתל,

Ὑμεῖς οὖν ἀγαπητοὶ, προγινώσκοντες φυλάσσεσθε, ἵνα 17
μὴ, τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέσητε
τοῦ

פתל, cf. 2 Sam. 22, 27. et *Syrus* in Act. 13, 8. In *Gloſſario* ϛρεβλῷ, *pravo*. Rabbini dicunt: חמס תורה, ϛρεβλουν τον νομον. De re ipſa autem cf. *Chryſoſt*. in 2 Cor. 10, 8. ποικιλος τις ην (ὁ Παυλος) αλλ᾽ ἁπλους και σαφης· ὁυτοι προς τας οικειας διεϛρεψαν τα ρηματα εννοιας. Ὡς — γραφας. Videtur intelligere *evangelia* et *acta app*. Cf. *Chryſoſtomus* in Rom. 7. ὁρας, ὁταν μη κατα προσηκουσης ευλαβειας τας λεξεις εκλεξωμεθα, και προς τον αποϛολικον ιδωμεν σκοπον, μορια εψεται ατοπα. Plura dabit *Grotius*. Προς — απωλειαν, ſuppl. και τουτο (ſc. το ϛρεβλουν εϛαι αυτοις προς — απωλειαν. *nimirum quia quaerere negligunt, quae ignorant*.

17. Προγινωσκοντες φυλασσεσθε, reſolv. per: φυλ. διοτι προγινωσκετε; *cavete vobis praemoniti* ſc. *de periculis vobis imminentibus*. Φυλ. ἱνα μη. Alias dici ſolet Φυλ. ὁπως μη, vel φυλ. μη. vid. *Wetſt*. Αθεσμοι, vid. ad 2, 7. Τῃ πλανῃ, pro δια πλανης. Vocabulum vero ipſum πλανη, nusquam, et ne loco quidem eo, ad quem *Grotius* provocat Prov. 14, 8. vt δολος, *active* de *fraude, quam quis alteri facit*, ſed *paſſive* de *errore quo decipimur ipſi*, intelligendum eſt. Τῃ των αθεσμων πλανῃ igitur ſumendum eſt pro: παρα των αθεσμων πλανωμενων αυτων. cf. Eph. 4, 14. *durch ſelbſtbetrogene Schwärmer*. Συναπαγεσθαι, proprie *torrente abripi*, metaphorice autem *vna cum aliis decipi*, qua quidem loquendi ratione *vis errorum, cui nemo quaſi reſiſtere poteſt*, exprimi debet. Cf. Gal. 2, 13. *Clem. Al.* Protrept. p. 28. φαντασιαις ΑΠΑΧΘΕΝΤΕΣ πεπλανημενοι. *Hierocles* ſimili metaphora dixit p. 50. ΣΥΝΕΚΦΕΡΕΣΘΑΙ τοις απιπτουσιν απο του προς αρετην σκοπου. (coll. 2 Petr. 1, 21.) Planius *Plut*. Caeſ. p. 724. ουκ επεσον ὑπο θαμβους τοτε των λογισμων, και ΣΥΜΠΑΡΕΝΕΧΘΗΣΑΝ, ουδεν δεομενοι, τῳ ρευματι της φορας εκεινης. *Epictetus* diceret: ΣΥΝΑΡΠΑΣΘΕΝΤΕΣ, vt ench. c. 22. 24. et 27. Στηριγμος. proprie *actus firmandi*, deinde vero etiam *firmitas* et *res firma ipſa*, et h. l. ex nexus ratione *firma de religione chr. perſuaſio*. Στηριγμος ιδιος vero i. q. ϛηριγμος ὑμων. Εκπιπτειν vero τινος i. q. ϛερεσθαι τινος. Cf. *Plut*. Grach. p. 834. ΕΚΠΕΣΕΙΝ και ΣΤΕ-
ΡΕ-

18 τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ· αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι καὶ γνώσει
τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. αὐτῷ ἡ
δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος, ἀμήν.

ΡΕΣΘΑΙ της προς τον δημον ευνοιας. Εκπιπτειν ϛηριγμȣ igitur eſt: *in ſeiner Ueberzeugung irre werden — ſeine Grundſätze aufgeben.* Tota loquendi ratio etiam militaris videri poſſit, ſenſu tamen ne minimum quidem mutato, quaſi ap. intelligi voluiſſet ſic: *caveatis, ne expellamini ſive deiiciamini e firmo veſtro praeſidio.* Cf. *Polyb.* hiſt. l. 2. cap. 7. p. 132. ΕΞΕΠΕΣΟΝ εκ της πολεως. *Herodot.* l. 3. p. 165. εκ πολλων τε και ευδαιμονων ΕΚΠΕΣΩΝ. *Iſocrat.* de pace. p. 436. εκ των πατρωων εκπεπτωκοτες. Vid. *Raphelii* annot. Herodot. p. 660.

18. Αυναξετε, vid. ad 1 Petr. 2, 2. Γνωσις — Χριϛȣ, *religio chriſtiana*, vid. ſupra 1, 2. 5. 8. et 2 Cor. 4. 6. Χαρις και γνωσις vero eſt ἐν δια δυοιν, pro γνωσις χαρισθεισα, ſ. εκ χαριτος δοθεισα, *religio ſalutaris, — gratioſe nobis conceſſa.* Ἡμερα, *tempus.* (vid. ſupra v. 3.) Ἡμερα αιωνος igitur i. e. q. ἡμερα αιωνιος, *tempus aeternum*, et εις ἡμεραν αιωνος ſenſu non differt ab εις τον αιωνα. 1 Petr. 1, 23. 25. et 2 Petr. 2, 17. Ceterum verba αυτῳ — αμην *doxologiam* continent, quam explicatam vide 1 Petr. 5, 11.

EXCVR-

EXCVRSVS. I.

De vocabulorum ευλογειν, ευλογητος, ευλογια, *et* καταρασθαι, επικαταρατος, καταρα, *in N. T. fignificatione.*

Senfus horum vocabulorum, in quibus, tam in fermone quotidiano adhibendis, quam ex graeco vel hebraico idiomate (praecipue germanice per *feegnen*, *fluchen*,) vertendis, non claram femper perfpicuamque notionem animo tenere folemus, ex vfu loquendi vocabulorum hebraicorum בּרך, ברוך, ברכה, et קללה, ארר, ארור, מארה, קלל, vnice deducendus, atque pro diverfitate eorum qui benedicunt, vel quibus benedicitur, varie conftituendus effe videtur [1]. De fingulis jam figillatim agendum eft.

Atque

[1] ברך quidem lexicographi BUXTORFIUS, SIMONIS, MICHAELIS (fupplem. p. 222.) proprie Arabibus, Syris atque Hebraeis effe dicunt *genua flectere*, (a בֶּרֶךְ *genu*) vnde בֵּרַךְ in Piel procedente tempore *benedicendi* fignificationem acceperit, quia *falutantes*, atque adeo *benedicentes*, quae eft BUXTORFII atque SIMONIS fententia, *in genua fe fubmittere* foliti fuerint; jure tamen ab vtroque diffentiente ILL. MICHAELE, qui tranfitivam conjugationis Piel fignificationem fequutus בֵּרֵךְ reddidit *in genua procumbere juffit*

Atque ſic quidem, vt de ſenſu verborum ευλογειν, ευλογητος, et ευλογια, ordiamur, loca ea, in quibus haec vocabula occurrunt, in duo potiſſimum genera commode diſpeſci poſſe putarim: *alterum*, in quibus de *hominibus*, *alterum* in quibus de *Deo*, ſive expreſſis verbis, ſive ſuadente orationis nexu, adhibentur.

I. *Primum* igitur in locis iis, in quibus *homines* dicuntur benedicere

1) *aliis hominibus;* ευλογειν, ברך, vel eſt *bene precari*, (quae eſt propria atque ſolennis horum vocabulorum ſignificatio,) vel *benefacere*, vel denique *ſalutare* atque *valedicere*. Prior *bene precandi* ſignificatio obtinet praecipue in locis iis, in quibus de patriarcharum benedictionibus ſermo eſt, qui propter ſingularem ipſorum dignitatem, tam ex virtutis prae-

juſſit indeque in *benedicendi* ſenſum tranſiiſſe ſtatuit, quia in benedictione ſolenniori genua flectere juſſus ſit is, *cui benedicebatur*, vnde denique ad omnes omnino benedictiones translatum ſit; niſi forte verba ברך *genua flectere* et ברך *benedicere* (quae longe ſolennior eſt ſignificatio,) quamvis iisdem, totidemque litteris conſignata, prorſus tamen diverſa, nec vllo modo invicem jungenda videri poſſint, inprimis cum de genuum, in benedicendo, flectendorum ritu nil certi conſtet. Quaecunque vero ſit hujus verbi origo, *benedicendi* tamen ſignificationem in locis longe plurimis obtinere, nemo eſt, qui dubitet; ex qua quidem ipſa reliquae hujus vocabuli ſignificationes derivandae ſunt.

›raeſtantia, quam ex generis nobilitate, aetatisque
ravitate, oriundam, Deo inprimis cari, adeoque
o efficacius aliis benedicturi eſſe putabantur. Hebr.
, 1. 6. 7. 11, 20. 21. praetereaque Marc. 10, 16.
.uc. 2, 34. 1 Cor. 4, 12. cf. Gen. 27, 4. 19. 34. 41.
4, 19. Num. 22, 6. rel. Altera *benefaciendi* ſigni-
icatio locum habet Matth. 5, 44. Luc. 6, 28. Act.
, 26. Rom. 12, 14. et 1 Petr. 3, 9. cf. Gen. 27, 29.
Num. 24, 9. Tertia denique *valedicendi* ſignificatio
erbi ευλογειν, ברך, deprehenditur Luc. 24, 50. 51.
oll. 2 Sam. 19, 40. et ευλογημενος in ipſis *ſalutandi*
ormulis, beneprecandi tamen ſenſu, legitur. Luc.
, 28. 42. et Matth. 21, 9. coll. 23. 39. Marc. 11,
. 10. Luc. 13, 35. 19, 38. Joh. 12, 13. in quibus
uidem locis populus Judaeorum Jeſu, Hieroſoly-
ıorum vrbem intranti, ita acclamaſſe narratur:
υλογημενος ὁ ερχομενος εν ονοματι Κυριȣ, i. e. *ſalvus*
t nobis Meſſias noſter a Deo ablegatus! vel: *bene*
Meſſiam noſtrum! Nos: *Heil dem uns von Gott*
eſandten Meſſias! Tota formula repetita vi-
etur ex Pſ. 118, 26. vbi verba: ברוך הבא בשם
יהוה eodem *ſalutandi* ſenſu accipienda ſunt. Jam
varia hac verbi ευλογειν ſignificatione nomen
tiam ευλογιας ſimilem ſignificationis varietatem mu-
uatur, ſiquidem *modo* pro *benedictione ſolo ore pro-*
untiata, 1 Cor. 10, 16. Hebr. 12, 17. 1 Petr. 3, 9.
. Gen. 27, 12. 36. Deuter. 23, 6. Nehem. 13, 2.
ob. 29, 13. Pſ. 21, 4. *modo* pro *beneficio ipſo*, 2 Cor.
9, 6.

9, 6. *modo* denique, arctiori adhuc ſenſu, pro ipſis *eleemoſynis*, 2 Cor. 9. 5. vt ברכה Gen. 33, 11. Jud. 1, 15. 1 Sam 25, 27. 30, 26. 2 Sam. 5, 15. et pro *dono* vel *munere ſingulari*, adhibetur. In loco vero iſto, Rom. 16, 18. vbi ευλογια *ſenſu deteriori* pro χρηϛολογια ſive *aſſentatione* vſurpatur, comparatio hebr. ברכה et ברך ceſſare, apoſtolusque in graeca vocis notatione haerere videtur; nam loca ea, in quibus etiam hebr. ברך in malam partem ſumitur, e. g. Job. 1, 5. 11. 2, 9. 1 Reg. 21, 20. prorſus huc non pertinent, ſiquidem ברך ibi ex *valedicendi* ſignificatione de *deſerendo atque renuntiando cultu veri Dei* adhibetur. Jam vero in aliis locis *homines* dicuntur ευλογειν, ברך,

2) τον Θεον (vel *abſolute* ευλογειν, in quo tum ſupplendum eſt τον Θεον,) i. e. χαριν εχειν τω Θεω, σεβεσθαι τον Θεον, δȣλευειν τω Θεω, *Deum colere, venerari*, ſive *precibus ad eum fundendis*, ſive *gratiis ipſi agendis*, ſive *laudibus ejus quocunque alio modo pie celebrandis*; nam quis, quaeſo, alio modo *Deo benedicere* poſſit? Hoc ſenſu *tum* Jeſus Matth. 14, 19. 26, 26. Marc. 6, 41. 8, 7. 8, 7. 14, 22. Luc. 2, 28. 9, 16. 24, 30. *tum* homines omnino Luc. 1, 64. 24, 53. 1 Cor. 10, 16. 14, 16. Jac. 3, 9. Deo benedicere commemorantur. Sic ברך praecipue in Pſalmis occurrit: 34, 2. 63, 5. 66, 8. 68, 27. 96, 2. 100, 4. 104, 1. 2. 104, 1. 115, 18. 134, 1. 2. 135, 19.

). 20. et faepiffime alibi. Hinc ευλογητος, ברוך tum
ldito Rom. 9, 5. tum *omiſſo* voc. Θεος Marc. 14, 61.
men *ſummo numini proprium* evafiffe, et in *doxo-*
gias, quas vocant, in Deum enuntiari folitas, trans-
fe videtur, quo pertinet formula illa folennis:
λογητος ὁ Θεος, ברוך יהוה, i. e. χαριν δει ἡμας εχειν
) Θεῳ, *Deus nobis pie venerandus eſto*, Luc. 1, 68.
om. 1, 25. 2 Cor. 1, 3. 11, 31. Eph. 1, 3. et fic
iam 1 Petr. 1, 3. accipiendum effe dubio caret.
ormula hebraica legitur Gen. 9, 26. 14, 20. 24, 27.
. Exod. 18, 10. 1 Sam. 25, 32. 39. Pf. 28, 6.
, 22. 66, 20. 72, 18. alibi. Hinc denique ευλογια,
ברכה, i. e. q. *veneratio Dei*, *cultus divinus*, Jac. 3,
. (vbi ex praeced. ευλογειν τον Θεον voc. ευλογια
on ad ανθρωπες, fed ad τον Θεον referendum eft.)
l i. q. δοξα, כבוד, ipfa *majeſtas divina*. Apoc. 5,
. 13. 7, 12.

II. *Deinde* vero *Deus* ανθρωποπαθως dicitur ευλο-
ειν, ברך, et quidem

1) *homines*, h. e. *beneficiis eos afficere*, Gal. 3,
9. Eph. 1, 3. Hebr. 6, 14. cf. Gen. 12, 2. 3. 24,
35. 28, 3. Num. 6, 24. Pf. 5, 13. 67, 7. 8. 115,
2. 13. 128, 4. et loca alia innumera. Hinc ευλογη-
μενος τȣ Θεȣ (h. απο τȣ Θεȣ) ברוך יהוה, *is*, *qui bene-*
ciis a Deo affectus, *vel adhuc afficiendus eſt*, Matth.
5, 34. cf. Gen. 24, 31. 26, 29. Num. 24, 9. Pf.

 115,

115, 15. Jef. 65, 23. et ευλογια, ברכה, denique *beneficium ipfum*, ex nexus ratione interdum accuratius eruendum. Rom. 15, 29. Gal. 3, 14. Eph. 1, 3. et fic ברכה habes Pf. 24, 5. 37, 26. 133, 3. Ez. 34, 26. Mal. 3, 10. locisque aliis. Praeterea vero *Deus* etiam, inprimis in V. T. commemoratur ευλογειν

2) *alias res*, h. e. *honore eas afficere*, *falutares effectus iis concedere*, etc. prout contextus requirit. Sic e. g. Gen. 2, 2. Exod. 20, 11. Deus dicitur *Sabbatho benedicere*, i. e. *prae reliquis diebus eum feftum effe jubere*, *eumque pie celebrantibus gratiam fuam polliceri*. Ad hunc vfum loquendi in N. T. nonnifi locus Hebr. 6, 7. fpectare videtur, vbi ἡ γη μεταλαμβανει ευλογιας απο τε Θεε i. e. q. ἡ γη ευλογειται απο τε Θεε, *ager benignitate divina foecundus redditur*. Simillimus huic loco Paullino locus Mofeos Gen. 27, 27.

His jam ita conftitutis, facilis erit vocabulorum oppofitorum καταρασθαι, επικαταρατος, et καταρα ex vocabulis hebr. ארר, ארור, מארה, et קלל, קללה, derivatio atque explicatio, dummodo et in horum vocabulorum vfu loquendi rite dijudicando, loca ea, in quibus *hominibus* tribuuntur, accurate diftinguantur ab iis, in quibus de *Deo* adhibentur.

I. *Primum* igitur locorum genus illud eft, in quibus *hominibus* et quidem

1)

1) *aliis hominibus* mala imprecantibus haec vocabula tribuuntur. Tunc quidem καταρασθαι est vel ſimpliciter *diris devovere, ſuppliciis dignum declarare*, Jac. 3, 9. (plane vt ארר Exod. 22, 28. Num. 22, 6. 12. Deuter. 23, 4. alibi, et קלל 2 Sam. 16, 6. 7. 10. 19, 22. Jer. 15, 10. Pſ. 62, 5. aliisque locis innumeris,) vel, quae ſolennior eſt ſignificatio, *offendere, injuriis afficere*, i. q. διωκειν, Matth. 5, 44. Luc. 6, 28. Rom. 12, 4. (vt ארר Gen. 27, 29. Num. 24, 9.) επικαταρατος, *maledictus, ſuppliciis dignus*, Joh. 7. 49. (ad imitationem hebr. ארור Gen. 9. 25. 27, 29.) et καταρα denique *maledictio, imprecatio malorum*. Jac. 3, 10. (ſecundum hebr. מארה Prov. 28, 27. קללה Gen. 27, 12. Jud. 9, 57. Prov. 26, 2. Deuter. 23, 5.) Vbi vero

2) *aliis rebus* maledicere dicuntur homines de ſenſu conſtituendo nexus conſulendus eſt. Sic Jeſus Marc. 11, 21. *fico maledicebat*, i. e. *efficiebat, vt ficus areſieret.* (cf. ארר Gen. 49, 7. Job. 3, 1. Jer. 20, 14. קלל Job. 3, 1.)

II. *Alterum* genus complectitur loca ea, in quibus haec vocabula de *Deo*, et quidem

1) *hominibus* maledicente haec vocabula adhibentur. Tum καταρασθαι ſignificat *punire, ſuppliciis*

 ciis

ciis afficere, Matth. 25, 41. (Sic ארר in locis sub voce ἐπικατάρατος mox allegandis.) ἐπικατάρατος vero *homo a Deo punitur*, vel *omnis generis miseriis afficiendus*. Gal. 3, 10. 13. (Hoc sensu ארור Deuter. 27, 26. vnde ille ipse locus ad Gal. transscriptus est. cf. Num. 24, 9. vbi ארור et ברוך ex diametro sibi opponuntur, Deuter. 27, 15 — 26. Jer. 11, 3. 17, 5. 48, 10.) κατάρα denique *poena ipsa, a Deo hominibus infligenda*. Gal. 3, 10. 13. et 2 Petr. 2, 14. (Similiter מארה Deuter. 28, 20. Prov. 3, 33. Mal. 2. 2, קללה Ps. 109, 17. 18. Deuter. 11, 26. 28. 29. inprimis vero Deuter. 30, 1. 19. in quibus quidem locis קללה et ברכה per opposita invicem junguntur.) et metonymice *is, qui supplicia meretur*, Gal, 3, 13. syn. voc. ἐπικατάρατος, quod relege. (Sic etiam מארה Mal. 3, 9. et קללה Deuter. 21, 23. pro *maledicto, punito* s. *misero*, vti ברכה, vi oppositi, pro *benedicto*, vel *beneficiis afficiendo* Gen. 12, 2. Ps. 21, 7. 129, 8. Zach. 8, 23.) Vbi vero *Deus* dicitur maledicere

2) *aliis rebus*, praeter hominem, sensus ex nexu, rerumque, quibus Deus maledicere commemoratur, conditione eliciendus atque constituendus est. Sic ארר e. g. de *aquis* occurrit, quas mulier, de adulterio suspecta, bibere tenebatur. Num. 5, 18. 19. 22. 24. 27. et de *terra* cui Deus haud amplius se maledicturum i. e. diluvium haud amplius se immissurum esse promittebat. Gen. 8, 21. In N. T. vero

vero nonnisi καταρα hoc sensu legitur Hebr. 6, 7. vbi γη — καταρας εγγυς nil aliud esse potest, quam *ager, quem Deus mox infoecundum esse efficiet.*

EXCVRSVS. II.

De sensu vocc. καλειν, καλων, καλεσας, κλητος *et* κλησις, *N. T. scriptoribus prae caeteris proprio.*

Sic consulto inscripsimus excursum hunc, vt horum vocabulorum significationes, cum vsu loquendi apud externos scriptores conspirantes, velut: cum καλειν simpliciter ponitur pro *vocare*, *nominare*, *invitare*, καλεισθαι pro *esse* (v. c. Matth. 5, 9. 19. Luc. 1, 32. 35. vid. ad Jac. 2, 23.) et si quae aliae adhuc supersunt, per se satis perspicuae vel ad loca ipsa, quibus occurrunt, copiosius explicandae, ab hoc quidem excursu nos prorsus exclusas velle, ipsa inscriptione semel moneremus lectorem. Nempe agitur hic de significatione horum vocabulorum N. T. scriptoribus *propria*, eaque, ni fallor, ex vnico loco *Jesaiae* 48, 12. derivanda, (nam loca Hos. 11, 1. Jes. 43, 7. 45, 4. 63, 19. Deuter. 28, 19. quae alias pro vsu loquendi harum vocum mox constituendo facere putabam, ex genere aliquantum diverso esse postea vidi.) in quo Israëlitae. "מקראי (i. q. aliis locis" עם) vocantur, quod Alexandrini reddunt per Ισραηλ, ὃν εγω καλω, i. e. si nexum ibi consulueris: *Israëlitae, quos ego ago ad singula-*

rem familiaritatem atque felicitatem, sub tutela mea percipiendam, invito; (quae quidem *invitandi* significatio verbi קרא et καλειν etiam tironi constat. cf. 1 Sam. 9, 22. 2 Sam. 15, 11. 1 Reg. 1, 41. Esth. 5, 14. Job. 1, 4. coll. Matth. 22, 3. 4. 8. 9. Luc. 14, 7. sqq. 1 Cor. 10, 27. Apoc. 9, 9.) hinc proxime

1) *adjectivum* κλητος *absolute sic dictum* Matth. 20, 16. 22, 14. Rom. 8, 28. 1 Cor. 1, 24. Jud. 1. Apoc. 17, 14. porro κλητοι αγιοι, Rom. 1, 7. 1 Cor. 1, 2. (de quo adhuc pauca dicendi infra locus erit,) denique κλητοι Ιησε Χριςε (i. e. απο I. X.) Rom. 1, 6. ad *Christianos* transfertur, *qui religione Christiana ad felicitatem, a Christo in solenni ad regnum suum stabiliendum adventu exspectandam, a Deo Christoque quasi invitari putabantur.* cf. ante omnia 1 Thess. 2, 12. quo quidem loco etiam invitus in hanc explicandi rationem detrudatur necesse est.

Ab hoc vsu loquendi voc. κλητος vero prorsus diversa est significatio alia, eademque nonnisi Paullo in N. T. *propria,* (adeoque, cum significationes his vocabulis in N. T. *proprias* hic explicare semel in nos susceperimus, breviter commemoranda,) cum ille Rom. 1, 1. et 1 Cor. 1, 1. κλητον αποςολον (απο) τε Θεε se vocat, i. e. *apostolum, a Deo jussum, vt munere doctoris religionis christianae fungeretur,* i. q.

αποςο-

αποςολος αφωρισμενος απο τȣ Θεȣ. Hebraei enim haud raro ad *facilitatis* notionem, qua Deus, quicquid vult, efficit, hominibus injiciendam, Deum *vocare* (קרא) dicunt id, quod *agere*, vel *jubere* atque *instituere* credendus eſt. Atque hoc ipſo quidem ſenſu κλητ. quoque accipi poſſit locis iis, quibus junguntur κλητοι ἁγιοι, vt ſit: *Chriſtiani* (ἁγιοι) *quos in ſingularem benevolentiam Deus ſibi adſcivit.* (κλητοι.) Bene *S. V. Koppe* reddidit per: *auserkohrne Lieblinge.* Sed jam revertendum eſt ad priorem ſignificationem voc. κλητος, ex qua

2) *verbum* καλειν in N. T. duxit ſignificatum hunc: *adducere ad religionem chriſtianam, perque eam ad felicitatem olim in regno Meſſiano obtinendam;* quo quidem ſenſu hoc vocabulum ſemel tantum, ſi bene memini, a *Jeſu* adhibetur Matth. 9, 13. coll. Marc. 2, 17. et Luc. 5, 32. eo ſaepius vero ab *apoſtolis.* vid. Rom. 8, 30. 9, 24. 25. 1 Cor. 1, 9. 7, 15. 17. 18. 20. 22. 24. Gal. 5, 13. Eph. 4, 1. 4. Col. 3, 15. 1 Theſſ. 4, 7. 2 Theſſ. 2, 14. 1 Tim. 6, 12. Hebr. 9, 15. et in epiſtolis noſtris bis 1 ep. 2, 21. et 3, 9. quicquid obloquantur *Grotius*, plurimique interpretes, quorum alii καλειν per *vocare ad ſolam religionem, vitaeque omnino ſanctitatem*, nulla felicitatis per eandem obtinendae ratione habita, Col. 3, 15. 2 Theſſ. 2, 4. alii per vocare ad *calamitates fortiter ſuſtinendas*, praecipue Rom. 8, 30.

S 4 1 Petr.

1 Petr. 2, 21. alii denique aliter contra omnem vſum loquendi reddendum eſſe exiſtimant. vid. *S. V. Koppe* ad loca ex epp. Paulli allata, et nos, ad loca Petrina. Hinc

3) *participia* καλων et καλεσας mera ſunt periphraſis Θεϐ πατρος, *qui homines per apoſtolos ad religionem chriſtianam, ſalutemque cum ea conjunctam adduci benigniſſime curavit.* Sic καλων Rom. 9, 12. Gal. 5, 8. 1 Theſſ. 5, 24. inprimis vero 2, 12. vbi vocabulo καλϐντος ὑμας expreſſe additur: εις την ἑαυτϐ βασιλειαν και δοξαν, (i. e. εις βασιλειαν ενδοξον,) et καλεσας apud noſtrum 1 ep. 1, 15. 2, 9. 5, 10. (vbi legitur ſic: ὁ καλεσας ὑμας εις την αιωνιον ἀυτϐ δοξαν εν X. I.) 2 ep. 1, 3. praeterea 2 Tim. 1, 9. Gal. 1, 6. (in quo tamen loco, cave et καλεσαντος contra omnem morem Paullinum, cui ὁ καλεσας ſemper eſt *Deus* ὁ πατηρ, ad Χριςου referas, quod tamen ab εν Χαριτι ibi ſejungi nequit.) et 1, 15. vbi vero, quia de *apoſtolo* ipſo ſermo eſt, quem Deus *vocaſſe* dicitur, καλεσας ſenſu paullo latiori hoc: *qui me ad dignitatem Chriſtiani atque apoſtoli deſtinavit*, accipiendum eſſe, recte *S. V. Koppe* animadvertit. Ex his omnibus denique ſequitur,

4) ſubſtantivum κλησις nil aliud eſſe poſſe, quam *ipſa religio chriſtiana, felicitasque per eam nobis in*

regno

regno a Messia olim instituendo parata. Huc pertinent loca haec: 1 Cor. 1, 26. 7, 20. Eph. 1, 18. 4, 1. 4. 2 Tim. 1, 9. Phil. 3, 14. 2 Thess. 1, 11. Hebr. 3, 1. et apud Petrum 2 ep. 1, 10. coll. v. 11. excepto tamen loco isto ad Rom. 11, 29. vbi propter nexum κλησις de *singulari isto beneficio, quo Israëlitae populus Deo peculiaris esse declarabantur*, intelligendum est.

EXCVRSVS III.

Variae interpretum, de descensu I. C. ad inferos, sententiae secundum temporum ordinem enumerantur et breviter dijudicantur; nostraque interpretatio, supra ad 1 ep. 3, 19. proposita, copiosius explicatur.

In enarranda hujus dogmatis, a Viris doctis, DIETELMAIERO[1] inprimis, aliisque[2] toties jam ventilati, historia, ad quatuor potissimum attendendum esse videtur capita: primum ad *locum*, in quem Christus descendisse putatur, deinde ad ipsius descensus *rationem*, vtrum quoad animam tantum, an quoad animam et corpus simul in tartarum descende-

S 5 rit,

[1] in historia dogmatis de desc. I. C. ad inf. literaria.

[2] Recensum haud exiguum eorum, qui scriptis peculiaribus hunc locum pertractarunt, exhibuit *Dietelmaierus* l. c. p. 211 sqq. quibus adde: *von der Hude* et *Vngeri* differt. *de desc. I. C. ad inf.* quarum illa praeside *S. V. Io. Bened. Carpzovio*, haec autem sub praesidio *S. V. Gruneri* defensa est. *Oertelii* vero *dissertatio*, *doctrinam de desc. C. ad inf. nova ratione illustratam sistens*, vix digna est, quae commemoretur.

rit, porro ad *tempus*, quod in inferno degiſſe fertur, denique ad *conſilium*, quo infernum ſubiiſſe dicitur. In quibus tamen momentis ſingulis explicandis, omiſſis fabulis omnibus, quibus hoc dogma prae caeteris contaminatum eſt, omiſſaque nimia locorum ex patribus collectorum farragine, in eo tantum verſabimur, vt nonniſi praecipuas hujus doctrinae viciſſitudines, praecipuasque ejus explicandae rationes, additis et ex parte transſcriptis, quibus nituntur, patrum locis graviſſimis, temporum ordinem ſequuti, indicemus, indicatasque breviter dijudicemus, ita vt totius argumenti ambitum, profecto haud exiguum, vno quaſi obtutu commode circumſpicere poſſint lectores

Omnem vero de deſcenſu I. C. ad inferos ſententiarum varietatem, totumque hoc dogma, mere eccleſiaſticum, ex loco Petrino, 1 ep. III, 18. 19. ab aliis aliter explicato, originem traxiſſe, vix eſt, quod moneamus; quanquam aliis temporibus alia loca, aliaque momenta acceſſerunt, quae ad amplificandam atque exornandam hanc ſententiam mirifice contuliſſe videntur. De quibus tamen deinceps.

Ad *ſaeculum primum* quod attinet, mihi quidem, *an* de deſcenſu I. C. omnino cogitaverint eccleſiae doctores, quidve de eo ſenſerint, quamvis contradicente DIETELMAIERO, in medio relinquendum eſſe

ſe videtur, nam *Clemens Rom.* et *Ignatius* ne verbo uidem hujus dogmatis mentionem faciunt, reliqua ero, quae ſuperſunt, teſtimonia non minus ſunt in- erta quam ambigua. Afferunt *Thaddaei* diſcipuli . C. teſtimonium, antiquiſſimum illud quidem, ſi ge- uinum eſſet, nunc vero fide noſtra prorſus indi- num, ſiquidem tota illa oratio a *Thaddaeo* Edeſſae abita, ex qua *Euſebius* [3] hoc teſtimonium attulit, nale efficta videtur. Et de teſtimonio *Benjaminis* [4] x teſtamentis XII patriarcharum repetito, quid di- am, cum haec ipſa teſtamenta, quicquid obloqua- ur *Henr. Dodwellus* [5], impoſtori cuidam deberi, ne- no facile dubitaverit. Sic etiam *Ignatii* teſtimonium, quod in epiſtola ad *Trallianos* deprehenditur [6], nul- lius pretii habendum eſt; nam, praeterquam quod *Ignatius* initio Saec. 2 vixit, adeoque proxime huc non pertinet, verba haec ſpuria eſſe, et interpola- tionis ſpeciem prae ſe ferre videntur, nam in epi- ſtola breviori, quae vere ab *Ignatio* conſcripta puta- tur,

3) h. e. l. 1. c. 13. Ὅσα ὑπὸ Ἰουδαίων (ὁ Χριστὸς) καὶ πῶς ἐσταυρώθη, καὶ ΚΑΤΕΒΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ἍΔΗΝ, καὶ διέσχισε φραγμὸν, τὸν ἀπ' αἰῶνος μὴ σχισθέντα, καὶ ἀνέστη.

4 Καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν πρῶτον ναὸν, καὶ ἐκεῖ Κύριος ὑβρισθήσεται — καὶ ΑΝΕΛΘΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ἍΔΟΥ, ἔσται ἀναβαίνων ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν.

5 apud *Jo. Ern. Grabium* T. 1. ſpicil. patr. p. 249.

6 C. 9. p. 64. Vol. 2. Opp. pp. Apoſtol. ex ed. ſec. *Cler. Deſcendit in infernum* ſolus, aſcendit autem cum multitudine et dirupit ſeptum, quod a ſaeculis erat, et integerrimum ejus diſſolvit.

tur, prorſus non leguntur [7]. His denique ad ſolet teſtimonium ex *Hermae* Paſtore [8] repetitun quod tamen propterea huc pertinere negant, qu non de deſc. *Chriſti*, ſed de deſcenſu *apoſtolorum* a inferos, ab Herma male efficto, ibi ſermo ſit. Sec vt taceam, Hermam vtique hoc loco, ſi *Clemen* *Al.* [9] fidem habueris, tam de Chriſto, quam de apc ſtolis loqui, vndenam arbitremur *Hermam* in ho ipſum de deſcenſu *apoſtolorum* ad inf. quamvis inſana mentis figmentum, incidiſſe, niſi ex ipſo deſcenſ *Chriſti* illud deduxiſſe putandus ſit, quamquam tame ex teſtimonio ipſius nil amplius colligere auſim, nil hoc vnum: fuiſſe *Hermae* temporibus, qui de deſc I. C. ad inf. *cogitarent*. At vero eam ob cauſan *Hermas* non audiendus eſſe videtur, quia non Saec I. de quo nobis hic ſermo eſt, ſed circa medium Saec. II. vixiſſe videtur [10]. Sed de Saec. priori haec hactenus.

Saec.

7 Id quod *Cotelerius* in not. copioſius oſtendit. Cf. caeterum de hujus loci auctoritate Tom. II. biblioth. Hamburg. p. 778 ſqq. coll. Tom. III. p. 78 ſqq.

8 l. 3. ſimilit. 9. c. 16. Κατεβησαν ȣν αυτων εις το ὑδωρ, αλλ᾽ ἐτοι μεν ζωντες κατεβησαν, και ζωντες ανεβησαν, εκεινοι δε δι προκεκοιμημενοι νεκροι κατεβησαν, ζωντες δε ανεβησαν.

9 Strom. l. 2. p. 452. et 6. p. 764. ed. *Potteri*.

10 Secus ſentiente *Lardnero*, qui eum multo citius vixiſſe arbitratur. Neque tamen reticet auctores graviſſimos, qui ſententiam modo prolatam tuentur, quibus addi poteſt *fragmen-*

Saec. II et III. vero doctrina de defc. I. C. ad inf. agis magisque ventilari, atque ad vocis ᾅδης figni-ationem, tum temporis folennem, accommodari epit. Nimirum vox ᾅδης, lat. *infernus*, praeter-iam quod *fepulcrum*, atque *damnatorum domicilium* ud fcriptores ecclefiafticos, de quibus folis nobis c, pro confilii ratione, fermo eft, interdum figni-cat [11], praecipue tamen apud eosdem propria eft mmuni *omnium mortuorum conditioni*, *vel loco bterraneo*, in quo animae, corpore exutae, neque rmire, neque purgari, fed piae praemia futura; piae vero poenas imminentes, vsque ad diem ex-emi judicii, exfpectare, et aliquo modo praegustare tabantur [12]. Hinc, praecipue poft *Tertullianum*, duas

fragmentum anonymi faeculi fecundi fcriptoris quod *Murato-rius* exhibet in *Antiqq. Itall. med. aev.* T. III. p. 854. Pafto-rem vero nuperrime temporibus noftris in vrbe Roma *Herma* confcripfit, fedente cathedra vrbis Romae ecclefiae Pio epifcopo, fratre ejus. Et ideo legi eum quidem opor-tet: fed publicare nemo in ecclefia populo neque inter prophetas completum numero, neque inter apoftolos, in finem temporum poteft.

11 vid. loca a *Suicero* f. v. ᾅδης collecta, et *Dietelmaierum* p. 10 fq.

12 *Juftin. M.* dial. c. Tryph. c. 5. Τας μεν των ευσεβων (ψυχας) εν κρειττονι ποι χωρῳ μενειν, τας δε αδικας και πονηρας, εν χειρονι τον της κρισεως εκδεχομενας χρονον. *Irenaeus* adv. haer. l. 5. c. 31. Manifeftum eft; quod animae abeant a corporibus in invi-fibilem locum, (εις ᾅδε) definitum eis a Deo, et ibi vsque ad refurrectionem commorentur. *Athenagoras* de refurr. mort. *Tertullianus*, de anima. Quid eft autem illud, quod ad

duas inferni diftinxerunt manfiones, alteram, eam

qu

ad inferna transfertur poft divortium corporis? quod de netur? quod in diem judicii refervatur? Cap. 55. Hab etiam de Paradifo nobis libellum, quo conftituimu omnem animam fequeftrari apud inferos in diem Domin cf. de refurr. carn. C. 27. Porro de anima C. 58. Velis nolis; et fupplicia ibi et refrigeria. Habes pauperem divitem. Cur enim non putes animam et puniri et fove in infernis interim fub exfpectatione vtriusque judici Adeo novit et apud inferos anima et gaudere et dole fine carne. — In fumma cum carcerem illum, que evangelium demonftrat, inferos intelligamus, et novifl mum quadrantem, modicum quodque delictum mora r furrectionis illic luendum interpretemur; nemo dubitabi animam aliquid penfare penes inferos, falva refurrection plenitudine. C. 55. Nobis inferi non nuda cavofitas, n fubdivalis aliqua mundi fentina creduntur, fed in fof terrae, et in alto vaftitas, et in ipfis vifceribus ejus al ftrufa profunditas etc. Cf. eundem paffim a Cap. 55. a finem libri de animà. *Hippolytus* in fragmento *fermon contra Graecos*, quod fub falfo *Jofephi Judaei* nomine l gitur in *Dav. Hoefchelii notis ad Photium* p. 9. vero autei auctori redditum confpicitur in *Steph. le Moyne var. fac* p. 53 fqq. Περι δε ἁδȣ, εν ῳ συνεχονται παντων ψυχαι, δικαιων και αδικων, αναγκαιον ειπειν. — τȣτο το χωριον ὡς φρȣριον απενεμη ψυχαις. *Lactantius* inftit. l. 7. c. 21. Nec tamen quisquar putet, animas poft mortem protinus judicari. Omnes i vna communique cuftodia detinentur, donec tempus adve niat, quo maximus judex meritorum faciet examen. *Chry foftomus* homil. 28. in ep. ad Hebr. Τις ȣν ὁ μισθος της τ σαυτης αμοιβης; τις ἡ ανταποδοσις; ȣδεπω απελαβον, αλλ᾽ ετι μενȣσ και ȣτως τελευτησαντες εν τοσαυτῃ θλιψει ȣδεπω απελαβον. ὑμεις δε εν τ αγωνι οντες ασχαλλετε. εννοησατε και ὑμεις, τι εςι και ὁσον εςι τον Αβρα καθησθαι και τον αποςολον Παυλον περιμενοντας ποτε συ τελειωθη ἱνα δυνηθωσι τοτε λαβειν τον μισθον· εαν γαρ και μη ὑμεις παραγενο

μεθ

que *ſuperiorem*, piis manibus, alteram vero, eandemque *inferiorem*, impiis manibus deſtinatam [13], quarum illa etiam *paradiſus* ſ. *ſinus Abrahami*, haec vero *ignis* [14] a patribus vocari ſolita eſt [15]. Nec mirum

μεθα, προειπει αυτοις ὁ σωτηρ μη δωσειν, καθαπερ πατηρ φιλοϛοργυς παισιν ευδοκιμοις και το εργον ηνυκοσι, λεγει μη διδοναι φαγειν, εαν μη ελθωσιν αυτων ὁι αδελφοι, — ἱνα μη δοκωσι πλεονεκτεισθαι ἡμων τω πρωτοι ϛεφανυσθαι, ἑνα ὡρισε πασι των ϛεφανων καιρον, και ὁ προ τοσυτων ετων νενικηκως μετα συ λαμβανει τον ϛεφανον. — υκ εκεινυς ηδικησεν, αλλ᾽ ἡμας ετιμησε, και γαρ αυτοι τυς αδελφυς αναμενυσιν. Cf. hom. 39. in 1 Cor. Plura vid. ap. *Orig.* in Levit. hom. 7. περι αρχ. l. 2. fin. verſ. *Auguſtin.* in Pſ. 36. de geneſi ad litt. l. 12. 9. *Theodoritum* in Ebr. 11. alios.

13 *Auguſtinus* de vera rel. Cavendi ergo ſunt *inferiores* inferi, i. e. poſt hanc vitam poenae graviores. Cf. eundem in Pſ. 85, 17. 18. *Ambroſius* in Rom. 5. Eſt et alia mors, quam non peccato Adae patimur, a qua boni immunes ſunt, tantum quod in inferno fuere, ſed *ſuperiori*. Vid. praeterea loca mox a nobis alleganda.

14 Vtrumque ex Luc. 16.

15 *Tertullianus* de anima C. 7. Igitur ſi quid tormenti ſive ſolatii praecerpit anima in carcere ſeu diverſorio inferum, in *igne* vel in *ſinu Abrahae*, probata erit corporalitas animae. *Idem* de idolol. c. 13. Sic et Lazarus apud inferos *ſinu Abrahae* refrigerium conſecutus. cf. adv. Marc. l. 3. c. 24. et l. 4. c. 34. (quanquam alio loco *paradiſum*, alias cum ſinu Abr. eundem, ab inferno diſtinguere videtur de reſurr. carn. c. 43. Nemo peregrinatus a corpore ſtatim immoratur penes Dominum, niſi ex matyrii praerogativa, *paradiſo*, ſcilicet, *non inferis*, reverſurus. cf. *Gregor. Nyſſen.* orat. 1. de reſurr. Chr. Ουτε γαρ εν ὑποχθονιοις ειποι τις αν τον παραδεισον, ουτε εν παραδεισῳ τα ὑποχθονια.) *Auguſtinus* ep.

mirum videri poteſt, Chriſtianos in hanc de inferno ſententiam delapſos eſſe, ſi memineris, Judaeos atque Gentiles, ex quibus plerique ad Chriſtianorum ſacra tranſibant, totos huic ſententiae addictos fuiſſe [16], et, praeter alia loca, parabola inprimis a Lazaro viroque divite repetita, in exornanda hac ſententia mirifice ſe adjutos ſenſiſſe [17]. Jam vero 1., *in hunc ipſum*

ep. 187. Si ergo ſecundum hominem putamus dictum eſſe: hodie mecum eris in paradiſo; non ex his verbis in coelo exiſtimandus eſt eſſe paradiſus. Neque enim ipſo die in coelo futurus erat homo I. C. ſed in inferno. — Reſtat igitur, vt — in inferno eſſe intelligatur paradiſus. Cf. praeterea *Philo Carpathius* in Cant. 6, 1. *Claudianus Mamertus* de ſtatu animae 3, 9. alii.

16 De *Judaeis* hoc docent *Rich. Simon* hiſt. cr. du texte du N. T. C. 22. p. 268 ſqq. *Petr. King* in hiſt. ſymb. ap. C. 4. §. 14. 15. *Jac. Windet* de vita functorum ſtatu. *Gentiles* vero, a quibus Judaei hanc ſententiam mutuati ſunt, in hac opinione fuiſſe, vel ex illo *Menandri* apparet: κοινον τον ἁδην εσχον δι παντες βροτοι. et ex alio *Diphili*: Καθ᾽ ἁδην δυο τριβες νομιζομεν, μιαν δικαιων· ἑτεραν δ᾽ ασεβων ειναι ὁδον. coll. *Clem. Al.* Strom. l. 5. Praeterea de *Platone* adi *Euſeb.* praep. ev. 11, 27. de *Zenone* confer *Lactantium* inſt. 7, 7. de *Diod. Sic.* evolve *Euſ.* l. c. 10, 8. etc. Ad Gentilium vero *philoſophos* quod attinet, quemque ad *Mart. Sylv. Grabium* in append. apol. ad Vrb. Reg. p. 189 ſqq. et ad hiſtoriae philoſ. ſcriptores praecipuos ablegatum volumus.

17 cf. *Caſſiodorus* in Pſ. 85, 13. Sed conſideremus, quia cum dicat infernum inferiorum, infernum demonſtret eſſe ſuperius. — Infernum autem habere inferiorem partem, evangelii locus ille teſtatur, qui dicit, — impium divitem — in ſinu Abrahae vidiſſe Lazarum. Vnde apparet, vtrosque apud inferos fuiſſe, vt ſe videre valuiſſent, et illum ex inferiore loco ad ſuperiora oculos elevaſſe,

ipſum infernum, qualem eum modo deſcripſimus, Chriſtum etiam deſcendiſſe, patres his ſaeculis viventes contendunt [18], et quidem 2., tantum *quoad animam*, quemadmodum et alios homines quoad animam tantum ad inferos deſcendere docebant [19]. Hinc ſponte ſequitur, quod Chriſtum 3., ab eo ipſo temporis momento, quo ſanctiſſimam efflavit animam, vſque ad illud, quo eam reſumſit, apud inferos commoratum eſſe affirmabant [20]. Hucuſque igitur deſcenſus J. C. ad inf. haud aliter conſideratur, quam res, quae ipſi cum aliis hominibus fuit communis. At vero 3., in eo jam cernitur diſcrimen, quod homines

18 *Irenaeus* adv. haer. l. 5. c. 31. Nunc autem tribus diebus converſatus eſt, *vbi erant mortui.* — Cum enim Deus in medio vmbrae mortis abierit, *vbi animae mortuorum erant*, poſt deinde corporaliter reſurrexit manifeſtum eſt, quia et diſcipulorum ejus, propter quos et haec operatus eſt Dominus, animae abibunt in inviſibilem locum, (ᾅδην), definitum iis a Deo, et ibi vsque ad reſurrectionem commorabuntur. *Tertullianus* de anima C. 7. Quid eſt autem illud, quod ad inferna transfertur (anima) poſt divortium corporis? quod detinetur? quod in diem judicii reſervatur? *ad quod et Chriſtus moriendo deſcendit?* puto ad animas patriarcharum, ſi nihil anima ſub terris? *Origenes* in 1 Reg. 28, p. 32 ſq. Ιησους εις ἉΔΟΥ γεγονε, και οι προφηται προ αυτου, και προκηρυσσουσι του Χριστου την επιδημιαν.

19 *Origenes* contra Celſ. l. 2. Και γυμνη σωματος γινομενος ψυχη, ταις γυμναις σωματων ὡμιλει ψυχαις, επιστρεφων κακεινων τας βουλομενας προς αυτον, η ἃς ἑωρα, δι' ἃς ᾐδει αυτος λογους επιτηδειοτερας.

20 vid. *Irenaeum* paulo ante citatum, locaque ea, quae ſequuntur.

nes ad complendam humanae naturae legem, Chriſtus vero praeter hunc finem [21], ad peccatorum remiſſionem, morte ſua humano generi partam, animabus corpore ſolutis annuntiandam, ad inferos deſcendiſſe putabatur. Quibusnam vero contigerit, jam vtroque hoc ſaeculo, quanquam ſine lite, diſſentiebant eccleſiae doctores, ſiquidem alii τȣς κεκοιμημενȣς απο Ισραηλ [22], alii *patriarchas* et *prophetas* [23], alii *credentes* [24], alii *aptos ex gentilibus ad conversio-*

21 *Irenaeus* adv. haer. 5, 31. Si ergo Dominus *legem mortuorum ſervavit*, vt fieret primogenitus a mortuis, et commoratus vsque in tertium diem in inferioribus terrae, — quomodo non confundantur ii, qui dicunt, inferos eſſe hunc mundum. Cf. et ea, quae ex eodem hoc loco paulo ante huc transſcripſimus, et 4, 22. 27. *Tertullianus* de anima C. 55. Quodſi Chriſtus Deus, quia et homo, mortuus ſecundum ſcripturas, et ſepultus ſecundum easdem, *huic quoque legi ſatisfecit*, *forma humanae mortis apud inferos functus*, etc.

22 *Juſtinus* M. dial. c. Tryph. Απο των λογων τȣ αυτȣ Ιερεμιȣ ὁμοιως ταυτα περιεκοψαν· εμνησθη δε Κυριος ὁ Θεος ΑΠΟ ΙΣΡΑΗΛ ΤΩΝ ΚΕΚΟΙΜΗΜΕΝΩΝ εις γην χωματος, και κατεβη προς αυτȣς, ευαγγελισασθαι αυτοις το σωτηριον αυτȣ.

23 *Tertullianus* de anima C. 55. Nec ante aſcendit in ſublimiora coelorum, quam deſcendit in inferiora terrarum, vt illic *patriarchas et prophetas* compotes ſui faceret. cf. de an. c. 7. ſupra jam cit.

24 *Irenaeus* adv. haer. l. 4. c. 27. Et propter hoc Dominum in ea, quae ſunt ſub terra deſcendiſſe, evangelizantem et illis adventum ſuum; remiſſione peccatorum exiſtente, his *qui credunt in eum*.

verſionem [25], alii denique alios in animo habebant. Omnem vero hanc ſententiarum varietatem, ex voce κηρυσσειν 1 Petr. l. c. varie intellecta, ortam eſſe, quiſque facile videt. Chriſtum vero eo conſilio ad inf. deſcendiſſe, *vt a mortis imperio homines liberaret*, ſi quis ante *Athanaſium* jam his ſaeculis contendit, *Hippolytus* [26] ſine dubio is ſolus eſſe videtur. Jam pergamus ad tempora

Saec. IV - XVI, ita tamen, vt inde a Saec. VIII. Graecorum tantum de deſcenſu C. ad inf. ſententiam ante oculos habeamus, ea vero, quae Latini de hoc

T 2 quidem

25 *Clemens Al.* Strom. l. 6. c. 6. Si ergo Dominus nulla alia de cauſa deſcendit ad inf. quam vt annuntiaret evangelium, ſicut certe deſcendit: aut deſcendit, vt annuntiaret omnibus, aut ſolis Hebraeis. Atqui ſi omnibus quidem, ſalvi erunt omnes, qui crediderint, etiam ſi ſint ex gentibus, cum jam illic confeſſi fuerint. — Sin autem Chriſtus Judaeis ſolum annuntiavit evangelium, quibus defuit ea, quae eſt per ſervatorem agnitio et fides, clarum eſt vtique, quod, cum apud Deum nullus ſit perſonarum reſpectus, apoſtoli quoque, ſicut hic, ita etiam illic, annuntiarunt evangelium iis, *qui ex gentibus erant apti ad converſionem*. *Origines* contra Celſ. l. 2. ſupra jam cit. Cf. *ejusdem* hom. in Joh. T. 2. ed. Huet. p. 126. 282. hom. 15. in Geneſin. ſin. verſ. hom. 8. in Jer. hom. 9. in Lev. 16. hom. 6. in Exod.

26 de Antichr. C. 26 Ὁς επȣρανιων, και επιγειων, και καταχθονιων βασιλευς και κριτης παντων αποδεδεικται· — καταχθονιων, ὁτι και εν νεκροις κατελογισθη, ευαγγελιζομενος τας των ἁγιων ψυχας, δια θανατȣ τον θανατον νικων.

quidem dogmate ſtatuerunt, ſingulari disquiſitioni deinde ſeorſim inſtituendae, reſervemus. His ipſis vero ſaeculis, vti doctrina de inferno, ita etiam ſententia de deſcenſu J. C. ad inf. nonnihil immutata comparet. In eo quidem vnanimes adhuc conſentiunt, infernum eſſe ſtatum, vel locum omnium animarum a corporibus ſeparatarum communem [27], admixta tamen, ex Platonizantium Chriſtianorum opiniuncula, (qui hominem per peccatum integrum et perfectum eſſe deſiiſſe, et ſimilitudinem cum Deo vna cum immortalitatis beneficio, naturae ejus ſuperaddito, amiſiſſe ſtatuebant,) tyrannidis Diaboli notione, qui mortis imperium tenens, animas tam piorum, quam impiorum in inferno detentas variis cruciatibus jam torqueret [28], quanquam fuerunt etiam, qui, ejusdem *Platonis* diſciplinam ſequuti [29], his ipſis cruciatibus, in inferno ſuſtinendis, animas mortuorum *purgari* putabant. Hinc Chriſtum quidem l., in *hoc ipſo inferno* omnibus hominibus vita

27 Vide loca ea, quibus Chriſtum in hunc ipſum infernum, omnibus communem, deſcendiſſe, paulo poſt demonſtrabimus.

28 Cf. loca ea, quibus Chriſtum, ad deſtruendum hoc ipſum mortis imperium, in infernum deſcendiſſe, confirmabitur.

29 Relege inprimis *Euſeb.* praepar. ev. l. 11. cap. vlt.

ita defunctis communi [30], quoad folam *animam* [31], t 3., per *triduum* verfatum effe, contendere perunt; at vero 4., non folum eo confilio, vt *humanae* onditionis legem impleret* [32], et hominibus vita de- T 3 functis

[30] *Hieronymus* in Dan. 3. Chriftus ad fornacem defcendit inferni, in quo claufae *et peccatorum et juftorum* animae tenebantur. Plura loca adfcribere fuperfluum foret, cum idem ex locis mox allegandis abunde appareat.

[31] *Athanafius* c. Apoll. (vid. infra not. 34.) coll. de falut. advent. T. 1. p. 505. *Hieronymus* ad Eph. 4. Qui defcendit *cum anima* in inf., ipfe cum anima et corpore afcendit in coelum. *Auguftinus* de fide ad Petr. C. 2. In fepulcro fecundum folam carnem jacuit, et inf. fecundum *folam animam* defcendit. coll. in Joh. tract. 78. ep. 164. 187. His contradicere videtur locus alius ad Catech. c. 7. Totus ergo filius apud patrem, totus in terra, — *totus in inferno*, etc. coll. contra Felician c. 14. fed hic non tam de vinculo animae et corporis, quam de vinculo vtriusque naturae fermo eft. *Theodoritus* de trinit. dial. 4. Ει μη ειχεν την χωριζομενην ψυχην, μεθ' ἧς και τοις εν ἅδȣ ευηγγελισατο, δια γαρ αυτην και αναχωρειν τȣ σωματος λεγεται, και εν ἅδȣ γεγενεσθαι. *Fulgentius* ad Trafim. l. 3. 34. Secundum *animam* ad inf. Chriftus defcendit. *Gregor. Antioch.* Και της ΨΥΧΗΣ τȣ σωτηρος δραμȣσης ευαγγελισασθαι ταις ψυχαις την απολυτρωσιν αυτων. *Theophylact.* in Matth. 11. Ὁτι και εις ἅδȣ ελευσεται ὁ Κυριος μετα της ψυχης. *Germanus* Patriarcha C. Pıanus, (Saec. 13.) Και ἡ μεν (ψυχη) κατεισιν αυτεξȣσιως εν τῳ ἅδῃ, το σωμα δε τῳ ταφῳ συγκλειεται. Praecipue huc pertinet concilii Conftant. can. 9. ap. Harduin. T. 3. p. 286. Ει τις λεγει, ὁτι ȣχ ὁ Λογος τȣ Θεȣ σαρκωθεις σαρκι ἐμψυχομενῃ ψυχῃ λογικῃ και νοερᾳ κατεληλυθεν εις τον ἁδην — αναθεμα εςω.

[32] *Hilarius Pictav.* in Pf. 138. n. 22. Humanae ifta lex neceffitatis eft, vt confepultis corporibus ad inf. animae defcendant,

functis *evangelium praedicaret* [33], quae fuperioribus faeculis patrum fententia fuit; fed etiam vt captivos ibi a Diaboli tyrannide, mortisque vinculis liberaret, liberatosque vna cum corporibus refufcitatis, ad percipienda coeleftia gaudia transferret [34]. Nam cum

dant. Quam defcenfionem Dominus *ad confummationem veri hominis* non recufavit, coll. in Pf. 53. n. 14. *Caffiodorus* in Pf. 29, 3. Chriftum *humana lege* ad inf. perductum dicit. *Hormisdas* in ep. ad Juftin. ap. *Harduin* Conc. T. 2. p. 1015. Ad inf. defcendit, vnde et animam, quam *pro communi conditione* pofuit, — refumfit. *Andreas Cretenfis* de hum. vita et defunctis. Ὡς αν κατα παντα ἡμιν ομοιωϑη χωρις ἁμαρτιας, και τον αμειδη τȣ ἁδȣ χωρον — διεληλυϑε. Cf. etiam locum *Zonarae* mox excitandum.

33 *Eulogius* in ramos palmarum: Πορευϑεις γαρ ΕΚΗΡΥΞΕ και τοις εν ἁδῃ πνευμασιν. *Jo. Zonaras* ep. 10. Ενϑεν τοι και προς τον ἁδην νομῳ φυσεως κατιοντος αυτȣ, κακεισε ΚΗΡΥΞΑΝΤΟΣ, και προσεδεξαντο ἐτοι το κηρυγμα, και επιςευσαν.

34 Cf. *Athanafius* contra Apollinar. l. 1. c. 13. 14. p. 626. ed. Paris 1627. Το (σωμα,) μεν τοι, μεχρι ταφȣ φϑασαν. ἡ δε (ψυχη) μεχρι ἁδȣ διαβασα. διαιρετων δε οντων των τοπων πολλῳ μετρῳ, και τȣ μεν ταφȣ σωματικην επιδεχομενȣ την επιβασιν, εκειϛε παρην το σωμα· του δε ἁδȣ ασωματον. πως εκει παρων ὁ Κυριος ασωματως, ὡς ανϑρωπος ενομισϑη ὑπο τȣ ϑανατȣ; ἱνα ψυχαις ταις εν δεσμοις κατεχομεναις, μορφην ιδιας ψυχης ανεπιδεκτον των δεσμων τȣ ϑανατȣ παραϛησας παρουσαν παρουσαις, διαρρηξῃ τα δεσμα ψυχων των εν ἁδου κατεχομενων, τον της αναςασεως διαπηξαμενος ὁρον, ἱνα ὁ πλαςης και ποιητης τȣ ανϑρωπȣ, και καταδικῃ τȣτον ὑποβαλων, αυτος παρων, ελευϑερωσῃ δι᾽ ἑαυτȣ εξ ὁλοκληρȣ τον ανϑρωπον, εν μορφῃ τῃ ἑαυτȣ, ȣτε γαρ ϑανατος ὑπερισχυσας ὑπηγαγετο ἑαυτῳ την ανϑρωπινην ψυχην εις δεσμων κατοχην, ȣτε παλιν ἡ φϑορα τυραννικως διαρπασασα το σωμα ενεργει εις διαφοραν, ὡς απρονοητων αυτων των πραγματων. ȣτω γαρ εννοειν το τοιȣτο, ασεβες

um hoc mortis imperium physice interpretarentur, actum eſt, vt locali aliquo deſcenſu J. C. ad inf. ad liberan-

T 4

ασεβες. αλλ᾽ ὁ την εξετασιν της παρακοης ποιησαμενος, και κρισιν επαγαγων, διπλην της τιμωριας την αποφασιν δεδωκε τῳ μεν γηινῳ ειρηκως, γη ει και εις γην απελευσῃ· και ὅτως ὑποδεχεται φθορα το σωμα δεσποτου αποφηναμενου τῃ δε ψυχῃ, θανατῳ αποθανῃ. και ὅτω διχη διαιρειται ὁ ανθρωπος, και εν δυσι τοποις οιχεσθαι κατεδικασθη· δια τουτο χρεια γεγονε του αποφηναμενου, ἱνα αυτος δι᾽ ἑαυτου λυσῃ την ἑαυτου αποφασιν, εν μορφῃ του καταδικασθεντος, ακαταδικαστῳ και αναμαρτητῳ οφθεις, ἱνα και ἡ καταλλαγη του Θεου προς τον ανθρωπον γενηται, και ἡ ελευθερια του παντος ανθρωπου δι᾽ ανθρωπου ὑπαρξῃ ἐν τῃ καινοτητι της εικονος του ὑιου του I. X. του Κυριου ἡμων, κ. τ. λ. *Ambroſius* de myſt. paſch. p. 190. T. 2. opp. ed. *Coſteriis.* Ipſeque homo divini opificii dignatione formatus, ad hoc terreſtris creaturae effectus dominus, vt divinis inſtitutionibus parens, ejus tantum et voluntatem ſervaret, qui ſe in tantis rebus dominum praefeciſſet ex nihilo. Qui in ipſo exordio non neſcius, depravatus invidia, dum ſuper indultum Dei opificium cupit fieri, quod natura non derat, amiſit gratiam, quam creatoris pietas attribuerat: continuo ob concupiſcentiam diabolicae deceptionis, ſententiam mortis praevaricator incurrens, etiam ad futurae, ex ſe ſtirpis originem propagavit, vt divina h. l. recte ſententia compleretur: *invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Ita per occaſionem delicti, in vniverſis peccatoribus diabolus mortis eſt fortitus imperium; atque omnes a Deo deviantes, peccati vinculo obſtrictos, ſqualentis tartari clauſos ergaſtulo poſſidebat. Quorum interitum dolens divina cenſura, non per ſervum vatem, nec per angelum inviſibilem, ſed ad ſubſtantiam humanae carnis, in homine Deus veniens habitavit, vt honeſtam vivendi formam mortalibus daret, et temporariis aeternam in ſe credentibus vitam exemplo ſuae mortis ac reſurrectionis aperiret. Vt enim incredulitas et ſimulacrorum cultus coeli

liberandos inde captivos opus effe videretur. Quinam autem ii fuerint, quos Chriftus ex inferno liberaverit, de eo neque his temporibus confentiebant ecclefiae doctores. Nimirum alii, praecipue ex *Graecis*, Chriftum *omnes omnino* ex inferno eduxiffe affirmabant [35], rati, ni fallor, omnes fola praefentia

Chrifti

coeli aditum clauferat, ita inferni baratrum praevaricatoribus perfidia procurarat. In quorum fuppliciis vsque ad adventum falvatoris Domini J. C. Diabolus per mortem regnavit, donec hum. carnis ad Deum attemperata fubftantia immaculatum corpus conditione mortis addixit. Expers peccati Chriftus cum ad tartari ima defcenderet, feras inferni januasque confringens, vinctas peccato animas, mortis dominatione deftructa, e Diaboli faucibus revocavit ad vitam, atque ita divinum triumphum aeternis characteribus egit confcriptum, dum dicit: vbi eft, mors, aculeus tuus? vbi eft, mors victoria tua?

35 In vniverfum, fed ita tamen, vt, *omnes* a Chrifto evocatos effe, eos ftatuiffe, facile quifque viderit, de hac re loquuntur *Eufebius* dem. ev. l. 4. 12. Μεχρι θανατου, και αυτων νεκρων, δι της φιλανθρωπιας αυτον εκαλουν νομοι, ὡς αν και των παλαι τεθνεωτων τας ψυχας ανακαλεσοιτο ὅτι δη των εξ αιωνος ἁπαντων αυτῳ της σωτηριας εμελεν, και ὅπως δια του θανατου καταργηση τον το κρατος εχοντα του θανατου, — τας δε εξ αιωνος πυλας των σκοτιων μυχων διαρρηγνυς, και τοις αυτοθι νεκροις, σειραις θανατου πεπεδημενοις, παλιντροπον της επι την ζωην ανοδου την πορειαν ποιουμενος, *Jo. Damafc.* in Octoëcho; Ελευθερωσας αδαμιαιον γενος εκ της του ᾁδου τυραννιδος. *Theodorus Hierofol.* in fynod. conf. fid. ap. Harduin. T. 4. p. 142. τον ᾁδην σκυλευσαντα, και τους απ᾽ αιωνος δεσμιους ελευθερωσαντα, alii. Expreffis verbis autem hoc affirmant: *Athanafius* in paff. et cruc. Dom. T. 1. p. 802. Ειτα εκβληθεις ὁ αθλιος πο του ᾁδου, καθημενος παρα τας πυλας, θεωρει εξαγομενους ΠΑΝΤΑΣ τους πεπεδημενους, τη του σωτηρος ανδρεια

Grego-

Chriſti de divina ejus auctoritate perſuaſos, ipſi in inferno evangelium praedicanti, fidem habituros fuiſſe [36],) alii vero, inprimis *Latini*, negabant [37]. Qui tamen negabant, in duas iterum partes abierunt, ſiquidem alii nonniſi *credentes*, qui ex hac vita ſpe

T 5 futuri

Gregorius Naz. qui hom. 42. n. 59 rem in medio relinquere videtur, carm. 12. in *Jac. Tollii* itinerar. p. 93. ſic:

εις ὄκε ΠΑΝΤΑΣ

ταρταρεων μογεοντας ὑφ ἀιματι λυσατο δεσμων.

Cyrill. Al. Glaphyr. 2. T. 2. p. 45. Ανειται δε ηδη δȣλιας και πλεονεξιας διαβολικης ΠΑΝ ὅσον εκβεβιαςο, και ὑπ᾽ αυτω πραττειν ηναγκαςο γενος. καταφοιτησας δε εις ἁδȣ, κεκενωκε θησαυρȣς σκοτεινȣς, αποκρυφȣς, αορατȣς. coll. *Proclo* hom. 11. in dominic. paſſ. *Theodorus Studita* orat. catechet. in dominic. paſch. Κατηργησε τῳ ζωοποιῳ αυτȣ θανατῳ τον θανατον, και ΠΑΝΤΕΣ δι εν τῳ ἁδῃ, των δεσμων απελυθησαν. *Jo. Mauropus Euchaitens*, carm. vlt. in ſanct. paſch.

Χριςος γαρ ἁδȣ συνθλασας πυλας, ιδȣ

Χειρι κρατειᾳ ΠΑΝΤΑΣ ανᾳγει παλιν.

Si quis ex Latinis huc pertinet, vnus *Caeſarius Arelatenſis* (Saec. VI.) eſſe videtur, qui hom. 3. de Paſch. ſic habet: Confeſtim igitur aeterna nox inferorum Chriſto deſcendente reſplenduit. Siluit ſtridor lugentium ille, ſoluta ſunt onera catenarum, dirupta ceciderunt vincula damnatorum.

36 Vid. *Zonarae* locum ſupra cit. et *Auguſtin.* et *Philaſtrium* nota ſeq.

37 ita vt *Auguſtinus* et *Philaſtrius* in haereticorum numerum referrent eos, qui omnes per deſc. C. ex inferno liberatos eſſe docebant. Ille haer. 79. Alia eſt *haereſis*, deſcendente ad inf. Chriſto credidiſſe incredulos, et *omnes* inde exiſtimant liberatos. Hic vero haer. 121. Alii ſunt *haeretici*, qui dicunt, Dominum in infernum deſcendiſſe, et *omnibus* poſt mortem etiam ibi renunciaſſe, vt confitentes ibidem ſalvarentur.

futuri Meſſiae freti diſceſſerint [38], alii vero praeter hos etiam nonnullos eorum, qui ſine fide ex hac vita

[38] *Jul. Firmicus Maternus* de error. prof. rel. Januas ſedis infernae, et durae legis neceſſitatem, calcata morte proſtravit; per triduum recens, ita ab eo *juſtorum* turba collecta eſt, ne diutius contra eos mortis dominaretur improbitas; ne *juſtorum* meritum ex longa deſperatione concideret. *Gaudentius* ad benevol. ſerm. 10. Corpore in ſepulcro poſito, divinitas cum anima hominis ad inferna deſcendens, vocavit de locis ſuis animas ſanctorum, quorum corpora ſurrexiſſe Matthaeus teſtatur. Cf. ex Graecis *Epiphanius* in Cantic. p. 69. ed. *Frogginii*, *Jo. Chryſoſtomus* in coemeterii appellat. l. 1. c. 5. *Baſilius* in Pſ. 48. et *Cyrillus* Hieroſ. catech. 14. *Iſidorus* ſententiar. l. 1. c. 16. ſent. 15. Ideo Dominus in inf. deſcendit, vt his, qui ab eo non poenaliter detinebantur, viam aperiret revertendi ad coelos. — Viam quippe Chriſtus in profundum maris poſuit, cum in infernum deſcenderet, *ſanctis* iter ad coelos revertendi monſtravit. *Caſſiodorus* in Pſ. 48. Ipſe enim deſcendens, animam ſuam ab inferno liberavit, ſed ſimul et illorum, qui adventum ejus conſtanti animo crediderunt. *Gregorius* M. l. 5. epiſt. indict. 15. Poſt diſceſſum veſtrum, dilectiſſimis filiis meis diaconis narrantibus agnovi, quod dilectio veſtra dixiſſet, omnipotentem Dominum, Salvatorem J. C. ad inf. deſcendentem omnes qui illic confiterentur eum Deum, ſalvaſſe, atque a poenis debitis liberaſſe. De qua re volo vt fraternitas veſtra longe aliter ſentiat. Deſcendens quippe ad inf. *ſolos* per ſuam gratiam ſalvavit, *qui eum, et venturum eſſe crediderant, et praecepta ejus vivendo tenuerant.* *Nilus Damyla* de trinit. Ελθων ὁ Χριςος εν τῳ ἁδῃ ȣ παντας ἁπλως τȣς κρατȣμενȣς ὑπ' αυτȣ ανεσωσατο, αλλ' ὁσοι Θεον αυτον ηδεισαν, και επεπιςευκεισαν, και ανωμολογησαν. cf. *Nicephorus* hiſt. eccl. l. 31. Et hanc ipſam hodiernae adhuc eccleſiae Graecae ſententiam eſſe, ex *Petr. Mogilae* conf. eccl. Gr. orthod. P. 1. qu. 49. (quem quidem librum pro ſymbolico Graeci agno-

vita difcedentes illi quidem, Chrifto tamen, peccatorum veniam, morte fua humano generi partam, in inferno annuntianti, fidem habuerint, a Chrifto inde liberatos effe, arbitrabantur [39]. Sed haec de his quidem faeculis fufficiant.

Antequam vero reliqua narrando perfequar, fymbolorum paucis mentio facienda eft, quibus hoc dogma his temporibus infertum legitur. Quamvis enim veteres de vero et locali defc. J. C. ad inf. cogitaffe, luce meridiana clarius fit, ante faec. IV. tamen hoc dogma in fymbolis antiquioribus fruftra quaefiveris

agnofcunt,) fatis apparet: Και απο του ᾅδην ελυτρωσε τας ψυχας των ἁγιων προπατορων, και τας εβαλεν εις τον παραδεισον. τας ὁποιας συνεισηγαγε και τον ληστην, ὁπȣ επιςευσεν εν τῳ ςαυρῳ εις αυτον. cf. *Metrophanes Critopulus* confeff. c. 3. et ex recentioribus Graecis *Athanafius Baruchas* hom. 6. in dominic. paff. ed. Venet. 1738. p. 133 fqq.

39 *Auguftinus* de Genef. ad litt. l. 12. c. 33. n. 63. Et Chrifti quidem animam veniffe vfque ad ea loca, in quibus peccatores cruciantur, vt eos folveret a tormentis, quos effe folvendos occulta nobis fua juftitia judicabat, immerito creditur. coll. *Hilario Pictav.* in Pf. 118. Scit, teftante ap. Petro, defcendente in inf. Domino, etiam his qui in carcere erant, et *increduli* quondam fuerunt, exhortationem praedicatam fuiffe. Cf. etiam *Ambrofius* in Eph. 4. *Epiphanius* hom. in fepulcr. Chr. *Oecumenius* in 1 Petr. 4. Ὥσπερ εν τῳ κοσμῳ παραγενομενος, τοις μεν επεγνωκεναι ἑτοιμως εχȣσιν αυτον, εις δικαιωμα παραγεγονε, τοις δε αγνοησασιν εις κατακρισιν, ὅτω και τοις εν ᾅδῃ. cf. *Jo. Damafcenus* de orth. fid. *Damafcenus Studita* hom. in fepulcr. Dom.

veris [40], quia non tanti momenti putarunt, vt Catechumenis vna cum ſymbolis traderetur. Hoc ipſo autem ſaeculo quarto hoc dogma ſymbolo apoſtolico privato auſu aliquorum epiſcoporum additum [41], et poſtea quoque in pluribus ſymbolis expreſſum eſſe, dubio caret [42]. Quod tamen hoc potiſſimum ſaeculo in ſymbola ſuſceptus ſit hic de deſc. J. C. articulus, ejus rei cauſa quaerenda videtur in controverſiis cum *Apollinariſtis*, tum temporis exortis, contra quos, qui Chriſtum anima rationali caruiſſe perhibebant, ex hoc ipſo deſcenſu ad inf. firmiſſimum pro anima rationali ejus argumentum repeti poſſe videbatur [43]; ſiquidem, cum Chriſtus neque quoad corpus in inf. deſcendere potuerit, quia hoc in ſepulcro remanſit, neque quoad divinam naturam, quia ſecundum hanc ipſam vbivis jam praeſens adfuit, neceſſe erat, vt, Chriſtum ſecundum animam rationalem ad inf. deſcendiſſe, animaque adeo ratio-

40 Quod prolixa exemplorum multitudine comprobat *Molinaeus* in theſibus, et *Voſſius* harm. evang. l. 2. C. 13. Cf. tamen ante omnia de his quidem ſymb. b. atque pia mente aeternum colendi praeceptoris C. C. F. *Walchii* bibl. ſymb. inde a p. 40. ſqq.

41 *Ruffinus* in expoſitione ſymb. Aquileg. (ſ. apoſtol.)

42 Quorum recenſum exhibuit *Dietelmaierus* §. 89.

43 Alii *Kingium* in hiſt. ſymb. ap. alii *Amand. Polanum* ſynt. Theol. l. 6. c. 21. p. 411. alii denique alium pro hujus ſententiae auctore habent.

rationali praeditum fuiſſe concederetur [44]. Cum vero hoc dogma in antiquioribus, multisque recentioribus ſymbolis [45] non legatur, in iis vero, quae illud retinent, ſepulturae mentio omittatur: factum eſt, vt, veteres deſcenſum J. C. et ſepulturam pro eodem habuiſſe, et in ſymbolis iis, quae tam deſcenſus ad inf. quam ſepulturae mentionem faciunt, vtrumque errore quodam invicem junxiſſe, nonnulli conjicerent [46]. Sed, vt taceam de vnanimi patrum, quorum teſtimonia recitavimus, in deſcribendo loco ali deſcenſu J. C. conſenſu: nonne doctrina de ſepultura et de deſc. J. C. ita invicem cohaerent, vt, poſito altero, alterum ſuperfluum videri potuiſſet? ſed vti exinde, quod, obſervantibus viris doctiſſimis, in ſymbolis antiquis interdum aut reſurrectio, aut, quae cum reſurrectione arctiſſime cohaeret, vita aeterna reticetur, minime colligi poteſt, reſurrectionem et vitam aeternam veteribus fuiſſe vnum idemque: ſic etiam inde, quod commemorato deſc. J. C. ſepulturae mentio non fit, minime ſequitur, veteres

Vtrum-

44 Cf. *Athanaſius* de incarn. Dni. contra Apollinar. aliquot locis *Epiph.* haer. 77. c. 25. p. 1030. Opp. T. 1. et Ancorat. c. 34. p. 39. Opp. T. 2. *Caſſiod.* expoſ. in Pſ. 15 p 54. et in Pſ. 29. p. 96. Opp. T. 2. ed. Rotom. Garet. *Ruffinus* in libell. fid. c. 7. *Philaſtrius* haer. 40. *Theophilus Alex.* contra Apollinar. ep. paſch. 1. alii.

45 a *Dietelmaiero* §. 90. enumeratis.

46 *Voſſius* l. c. *Witſius* in ſymb. ap. p. 280.

vtrumque invicem non diſtinxiſſe: quid? quod fieri potuit, vt controverſiarum evitandarum cauſa modo deſcenſus modo ſepultura in ſymbolis omitteretur; nam ſicut vno tantum diſtincte expreſſo, alterum facile tam cogitando, quam docendo addi, ſic etiam vtroque invicem juncto facile confundi potuit is, qui forte, ſalva fide ſua, vtrumque pro eodem habebat. Sed jam nobis, e diverticulo quaſi redeuntibus, inveſtigandum eſt, quid *eccleſia Latina* inde a

Saec. VIII vſque ad felicia, et poſt diuturnam ſpiſſamque caliginem ſalutari luce colluſtrata Saec. XVI tempora de hoc dogmate ſtatuerit. Atque hic quidem mira cernitur tam de inferno, quam de deſc. J. C. ad hunc ipſum inf. ſententiarum confuſio atque varietas. Deprehenduntur quidem etiam in hac eccleſia ſatis certa veſtigia ſententiae ejus, infernum eſſe *locum omnium animarum a corpore ſeparatarum communem, in quo Diabolus mortis imperium tam in pios quam in impios exerceret*, ſed coepit tamen vox ᾁδης ex hac ipſa Graecae eccleſiae de tyrannide Diaboli in inferno ſententia jam magis magisque ad ſolum *damnatorum locum* reſtringi, a quo tamen, ne Chriſtum, patres, et pios in locum damnatorum deſcendiſſe, aliaque abſurda admittere viderentur, tam *limbum patrum*, quam *purgatorium* ſatis argute diſtin-

diftinxerunt [47]. Hinc Chriftum 1., alii in *alium horum locorum* [48], 2., fecundum *animam* [49] defcendiffe, ibique 3., *per triduum* commoratum effe [50] atque 4., pro varia de inf. cogitandi ratione, vel fanctos atque juftos a *tyrannide Diaboli, mortisque imperio* liberaffe [51], vel patres e *limbo* eduxiffe

47 Vide loca ea, quibus Chriftum ex Latinorum fententia in haec loca defcendiffe confirmabimus.

48 Relege loca eadem.

49 *Alcuin* de trinit. l. 3. 16. In inf. quoque vt Chriftus *fecundum animam* defcenderet, naturae vtriusque, i. e. divinae atque humanae vnum fuit opus, fed *folius animae naturalis* fuit ifte defcenfus. *Ecbertus Schonhaugienfis* ferm. 9. contra Catharos: In paffione crucis emifit fpiritum, et fecundum corpus quidem fepultus eft, *fecundum animam* vero defcendit ad inferna. Idem apparet ex locis, quae fequuntur.

50 *Guitmundus Averfanus* in confeff. ap. *Dionyf. Petav.* T. 4. P. 2. C. 17. Quae (Chrifti anima apud inf.) liberatis inde, quos dignos judicaverat, caeteris vero dimiffis, corpus fuum *tertia die* refumfit. *Thomas Aquinas* P. 3. qu. 52. art. 4. docet: animam ejus fuiffe tam diu in inf. *quamdiu corpus fuit in fepulcro.*

51 *Guitmundus* l. c. Anima vna cum Deo permanens, ad inf. non vt pateretur, fed vt *dominaretur*, defcendit. *Jo. de Turrecremata* in Pf. 15. Non derelinques more communi animam meam in inf. vbi defcendet *ad liberandum fanctos. Petrus Damian.* dial. inter Jud. Chriftian. De defcenfione ejus ad inf. et ereptione fanctorum per Ofee loquitur hoc modo: *de manu,* inquit, *mortis liberabo eos.* *Ecbertus* l. c. Spoliavit principes tenebrarum ab animabus electorum, quae vel ante legem, vel fub lege Moyfis, quae falvare neminem poterat, ab hac vita migraverant. *Amedeus Laufa-*

se [52], vel pios e *purgatorio* ereptos ad coelestia gaudia transtulisse [53], vel denique supplicia peccatorum in *loco* *damna-*

Lausanensis de laud. Virg. Mar. hom. 6. Inde eduxit suos de tenebris, et vincula eorum disrupit. Animas omnium iustorum — associavit sibi. — Solus fuit in transitu ad inf. Dominus Iesus, solus in ingressu, sed in egressu minime solus, qui innumera sanctorum millia secum eduxit. *Universalem* vero liberationem descensu J. C. ad inf. factam esse, ex Latinis nemo, quod sciam, contendit praeter *Clementem* quendam haereticum (Saec. 8) quem *Bonifacius Moguntinus* in ep. ad Zach. Pap. ideo accusat, quod: contra fidem sanctorum patrum dixerit, quod Christus descendens ad inf. *omnes*, quos inferni carcer detinuit, liberarit, credulos et incredulos, laudatores Dei simul, et cultores idolorum.

52 *Gerhard. Zutphan.* de spiritual. ascensionibus c. 39. Cogita devote, qualiter anima Christi ad inf. descendit; de *gaudio s. patrum*, et tristitia daemoniorum. *Anselmus Cantuar.* (Saec. 11.) dial. de pass. Chr. c. 15. Tunc magnum gaudium fuit factum in *limbo*, quando anima Christi in ipsum descendit, et patres inde liberavit, et limbum destruxit, et infernum obstruxit, ita quod nullus Christianus illuc venire poterit, nisi proprio suo arbitrio; nec aliquis eorum, qui intus sunt, ante diem judicii exire poterit. Tribus autem vectibus infernum obstruxit. Et haec est ratio, quia ante mortem suam, nulli habere potuerunt contritionem, confessionem vel satisfactionem. Cf. *Albertus M.* (Saec. XIII.) in Luc. 16, 22. et *Thomas Aqu.* qui l. c. art. 5. docet: Christum patres omnes e limbo liberasse.

53 Cf. eundem *Thom. Aqu.* qui simul art. 8. contendit: Christum ex purgatorio liberasse eas tantum animas, quae tales tunc fuerint, quales sunt, quae nunc ex eo dimitti creduntur. A Thoma vero dissentit *Gabr. Biel* hom. de resurr. Dom. qui *omnes* ex purgatorii regione, vt pia ac probabilior tenet doctorum sententia.

damnatorum ſuſtinuiſſe [54] arbitrabantur. Sed fuerunt iam tum, qui, hac ſententiarum de inf. incongrua varietate turbati, totam hanc de deſc. J. C. ad inf. doctrinam nullo ſacri codicis teſtimonio, ſed ſola traditione inniti [55] viderent, aliique, qui Chriſtum non re vera, ſed tantum quoad effectum in inf. fuiſſe contenderent [56]. Supereſt, vt, quid inde a

Temporibus repurgatorum ſacrorum ad noſtra vſque tempora tam Lutherani atque Reformati, quam Pon-

[54] Cui quidem ſententiae his temporibus praeluſit *Nic. Cuſanus Card.* ſem. in Pſ. 30, 11. refutatus a *Jac. Fabro Stapulenſi*, qui tamen, cum a tanto viro qualis Cuſanus erat, diſſentire, nefas videretur, ita ſibi Romanorum odium contraxit, vt gradu Doctoris Theol. dejiceretur. Anno demum aetatis poſt centeſimum primo diem obiit ſupremum. Apologiam, quam pro ſua ſententia ſcripſit *Dan. Cramerus* opuſculo ſuo de deſc. Chr. ad inf. adjecit. De tota vero controverſia et perſequutione Fabri vid. *Die Haupt-Vertheidig. des Augapfels* c. 67. p. 520. et *Jo. Sleidanum*, de ſtatu rel. et reipubl. l. 5. fin. verſus.

[55] *Jo. Duns Scotus* ſententiar. l. 1. diſt. 11. *Lud. Bloſius* in collyr. haereticor. P. 1. c. 3. Si ea ſola ratis habenda ſunt, quae in div. ſcripturis invenimus evidenter expreſſa, certum non erit, Chriſtum ad inf. deſcendiſſe, cum id ſacrae litterae manifeſte non exprimant.

[56] Ipſe *Thom. Aqu.* in hac ſententia fuiſſe videtur. P. 3. qu. 52. art. 2. Inprimis vero huc pertinet *Jo. Picus Mirandul.* qui in theſibus Romae affixis hanc quoque poſuit: "Chriſtus non veraciter et quantum ad realem praeſentiam deſcendit ad inf., vt ponit Thomas, et communis viae, ſed ſolum quoad effectum." Apologiam hujus theſeos ab eo conſcriptam exhibet *Jo. Rud. Lavater* de deſc. C. ad inf. l. 1. C. 9.

Pontificii de descensu J. C. ad infernum, (qui et tunc ex communi sententia in tria potissimum receptacula, limbum patrum, locum damnatorum, et purgatorium dispertitus putabatur,) statuerint, qua fieri potest brevitate enarremus.

Lutherus quidem, initio a sententia *Gregorii* et *Hieronymi*, qui Christum in limbum patrum descendisse putabant, parum alienus [57] postea vt fieri solet in aliud extremum delapsus, verum desc. J. C. omnino in dubium vocasse videtur [58]. Post decem vero annorum spatium, tota doctrina interim diligentius examinata, in celebri ista *concione Torgaviens*

[57] Vid. *die Auslegung der Episteln und Evangelien durch den Advent*, in *der Predigt über das Evangel. am 3ten Sonntage des Adv.* p. 284. T. 12. *Opp. ed. Lips.* St. Hieronymus mit dem es auch Gregorius hält, schreibet: Johannes habe gefragt, ob Christus auch würde in die Hölle kommen zu den Verdammten — und ich halte, man könne diese Meinung nicht verwerfen, dieweil St. Petrus 1 Petr. 3. klärlich sagt: etc.

[58] *In der Auslegung der 1 Ep. St. Petri* ao. 1523 edita, vbi ad Cap. 3, 19. haec leguntur: "Will es jemand dafür halten, dass Christus, nachdem er am Creutz verschieden war, sey niedergeschieden zu den Seelen, und habe ihnen da gepredigt, will ich nicht wehren. — Das kann ich aber nicht wohl glauben, dass Christus hinabgefahren sey zu den Seelen, und habe ihnen da gepredigt: So ist die Schrift auch dawider." Sed tota explicatio digna est, quae nexu suo relegatur.

vienſi [59] ſententiam ſuam de hoc dogmate explicavit ſic: 1) Chriſtum vere in *locum damnatorum*, 2) tam *quoad animam*, quam *quoad corpus*, ita tamen, vt corpus ſimul in ſepulcro remanſerit, 3) ſtatim *poſt mortem*, 4) eo conſilio deſcendiſſe, vt, *regno Diaboli everſo, nos a poteſtate ejus liberaret.* Ceterum magnus ille ſacrorum Reformator totam hanc rem magis fide tenendam, quam ex rationis principiis dijudicandam eſſe, iterum iterumque monet, liberumque vnicuique relinquit judicium, ſub quacunque imagine hunc deſcenſum ſibi animo repraeſentare voluerit. Quod tamen Chriſtum tam quoad animam, quam quoad corpus ad inf. deſcendiſſe, et

 ad

[59] *Tom. 22. Opp. ed. Lipſ. p. 133 ſqq.* Ehe er auferſtanden und gen Himmel gefahren iſt, und ſchon im Grabe lag, iſt er hinunter zur Hölle gefahren, auf daſs er auch uns, die darin ſollten gefangen liegen, daraus erlöſete. — Dann iſt dies das allerſicherſte, wer da will recht fahren und nicht anlaufen, daſs er nur bleibe bey den Worten, und dieſelben ihm einfältiglich einbilde, aufs beſte er kann. — Wenn ich das habe, ſo habe ich den rechten Kern, und Verſtand davon, und ſoll nicht weiter fragen noch klügeln, wie es zugegangen oder möglich ſey. Et p. 135. Wir aber ſollen ſolche unnöthige Fragen laſſen fahren, und ſchlecht, einfältiglich unſer Hrrz und Gedanken an die Worte des Glaubens heften und binden, welcher ſagt; ich gläube an den Herrn Chriſtum, Gottes Sohn, geſtorben, begraben und zur Höllen gefahren, d. i. an die *ganze Perſon*, Gott und Menſch *mit Leib und Seele ungetheilet*, von der Jungfrauen gebohren, gelitten, geſtorben und begraben iſt, alſo ſoll ichs hie auch nicht theilen, ſondern gläuben und ſagen: daſs derſelbige Chriſtus, Gott und Menſch in einer Perſon, zur Höllen gefahren — iſt, etc.

ad myſterium, quod in vnione duarum naturarum latet, confugiendum eſſe ſtatueret, ejus rei cauſa praeter notionem *perſonae* parum diſtinctam, in eo quaerenda videtur, quod, quomodo ſola anima Chriſti, corpore exuta, victricem ſe Diabolo exhibere potuerit, cogitando aſſequi non poterat. Nec aliter *Melanchton* ipſe de *arcanis*, circa mortem et reſurrectionem C. in dicto Petrino non ſatis perſpicuo cogitandum eſſe arbitratur. [60]. Quae quidem *Lutheri* de deſc. I. C. ad inf. ſententia per libros ſymbolicos deinde pro vera declarata [61], plurimis arriſit antiquioribus, praecipuae eccleſiae noſtrae, theologis. [62]. Neque tamen defuerunt, qui ab hac *Lutheri* ſententia recedere nulli dubitabant, cum ipſe *Lutherus* ſuam ſententiam nemini obtruſerit. [63]. *Alii* nimirum

60 Enarrat. in Ev. Joh. c. 19. p. 866. Tom. 3. Opp.

61 *Formula Conc. Art.* 9. *p.* 613. *ed. Rechenb.* Atque hoc in negotio ſequamur piam D. *Lutheri doctrinam*, qui hunc articulum in concione Torgae habita pie admodum explicuit. caet. Et in *Repetit.* et *Declarat. Art.* 9. *p.* 788. Simpliciter igitur credimus, quod tota perſona, Deus et homo, poſt ſepulturam ad inf. deſcenderit, Satanam devicerit, etc.

62 Cf. *Muſaeus* in Form. Conc. p. 510. *Brochmannus* ſyſt. theol. T. 1. p. 914. *Olearius* ſyſt. th. poſit. art. 66. *Chytraeus* in expl. artic. ſymb. p. 188. *Spenerus* Catechiſmus Predigten p. 309.

63 Vid. *Conc. Torgav. l. c. Cf. in dem* 1 *Th. der Schmalkald. Art. ſo da hetten ſollen aufs Concil. zu Mantua — überant. werden. Art.* 4. "Das der Son ſey alſo Menſch worden, — Darnach gelitten, geſtorben, begraben, zur Hölle gefahren. —

um, ceterum cum *Luthero* consentientes, in tem-
oris momento hujus descensus definiendo a *Viro b.*
issenserunt, quia, quomodo, ex *Lutheri* opinione,
orpus Christi in sepulcro remanere et simul εις την
υλακην descendere potuerit, invicem conciliare
on poterant; plane non cogitantes, *Lutherum* ex
iystica vtriusque naturae vnione hoc sibi explicasse.
Quo factum est, vt *Hutterus*[64], *Quenstedtius*[65],
Baierus[66], *Carpovius*[67], alii verborum consequu-
onem in dicto Petrino nimis vrgentes, Christum
i primo resurrectionis momento, et in illo ipso
iagno terrae motu, qui summo mane, ante solem
rientem, ipso resurrectionis die evenit, hoc de-
ensu perfunctum esse statuerent: dissentiente ab
is omnibus *Matspergero*, qui Christum post redi-
m in vitam, sed ante resurrectionem cum anima

 et

ren. — Diese Artikel sind in keinem Zank noch Streit, weil wir zu beiden Theilen dieselbigen bekennen. Darumb nicht von noeten, ietzt davon weiter zu handeln." Jam vero Lutherus in hoc de desc. ad inf. articulo omnino a Pontificiis dissentiebat. Sequitur, Virum beatum suam de hoc dogmate sententiam orthodoxiae partem non fecisse, nec damnasse eos, qui de tota hac re aliter quam ipse, judicabant.

64 *Explicat. libri Christian. Concord. p.* 920. *coll. p.* 961.

65 *Theolog. Didact. Polem. Part.* 3. *c.* 3. *membr.* 3. *sect.* 2. *qu.* 9. *coll. sect.* 1. Θεσ. 84.

66 *Comp. Theol. posit. P.* 3. *C.* 2. *sect.* 2. §. 5. *et in notis* b. *p.* 445.

67 *Theol. Rev. Dogm. T.* 2. *P.* 1. *c.* 2. §. 677. *p.* 633. *alibi.*

et corpore, in locum damnatorum deſcendiſſe, docebat. Adverſarios habuit, praeter *Parſimonium* Theologos *Würtenbergenſes* alios [68]. *Alii* vero, qui Chriſtum omnia et ſingula ſupplicia, quae peccatori tam in hac quam in futura vita imminent, pertuliſſe, magis pie quam docte demonſtrare geſtiebant, Chriſto mortuo, animam ejus, corpore in ſepulcro remanente ad inf. deſcendiſſe, ibique generis humani a Diabolo et inferno redimendi cauſa, exquiſitiſſimos dolores atque cruciatus perpeſſam eſſe, adeoque deſcenſum ad inf. ad exinanitionis ſtatum pertinere arbitrabantur. Reſtaurator hujus ſententiae a *Cuſano* jam olim prolatae [69], fuit *Aepinus*, optimus alias vir, ſed in hac re parum providus; ſed quamvis magnos motus ſententia ejus in *eccleſia Hamburgenſi* excitaverit [70], (quos, cum vnicuique aliunde jam innotuerint, copioſius enarrare longum atque ſuperfluum foret) eam tamen ſequuti ſunt *Weſtphalus* [71],

Matth.

[68] Adi *Jo. Rud. Lavateri* lib. de deſc. C. ad inf. l. 4. p. 128 ſq. *Rob. Parkerum* de deſc. C. ad inf. l. 4. p. 47. et *Dietelmaierum* l. c. p. 209.

[69] Vid. ſupra.

[70] Vid. *Arnoldum Grevium* in memoria Aepini p. 91 — 101. et *Dietelmaierum* p. 196 ſq.

[71] Cujus ſcripta, quae huc pertinent, nondum edita ſervantur in biblioth. Guelpherbytana, vid. *Arn. Grevium* in memor. *Joh. Weſtphali* §. 9 ſq. p. 26 ſq.

Matth. Flacius [72], *Hier. Wellerus* [73], *Aeg. Hunnius* [74], *Jo. Brentius* [75], alii, et ex Reformatis, (quorum tamen multi descensum J. C. ad inf. ad dolores in horto perpessos referebant,) post *Calvinum* [76], *Henr. Altingius* [77], *Jo. Cocceius* [78], *Herm. Witsius* [79], caet. *Alii* porro, veterum vestigia presse sequuti, Christum nonnisi quoad animam ad inf. descendisse, docuere. Fuit haec sententia *Matthesii* [80], *Schlüsselburgii* [81], aliorum [82]; eamque ipso hoc saeculo suam fecerunt *Chr. Dreierus* [83], quem refutandum sibi sumsit *Abr. Calovius* [84],) *Gust. Georg.*

U 4 *Zeltne-*

72 in Clav. S. S. sub v. *infernus* p. 459 sqq.

73 Commentar. in Psalmos 1551. ed., p. 457. Opp. lat. ed. Lips. 1702. et Commentar. in 1 ep. Petri ed. ao. 1557. p. 880 alibi, quanquam in Comment. in Ep. ad Eph. ed. 1558. Opp. p. 713. *Lyrae* sententiam de limbo probare videtur.

74 in Catechismo p. 369.

75 in Catechismo p. 166.

76 in Catechismo p. 27.

77 explicat. Catech. Genev. P. 2. p. 231.

78 Summ. Theol. c. 60. §. 35. p. 639.

79 Exerc. in symb. apost. p. 322. et 325 sqq.

80 in der Historie von Christo P. 2. hom. 12.

81 *Theol. Calvin.* P. 1. p. 146.

82 Cf. *Grabius* in append. apologetic. ad lib. de formul. caut. loquend. p. 258 sqq.

83 Erörterung einiger schwerer theol. Fragen, p. 445. 717. et in programm. pasch. Regiomont. 1682.

84 Primo in Harmonia Calixtino Calviniana, deinde ex instituto in diss. de desc. C. ad inf. Witteb. 1682.

Zeltnerus[85], *Sig. Jac. Baumgartenius*[86], *Jo. Reinh Hedingerus*[87], (a *Jac. Schrödero*[88] refutatus) *Georg Lud. Oederus*[89], nec non ex Reformatis *Gerh. Jo Vossius*[90], *Jo. Pearson*[91], *Norton Knatchbull*[92] *Jo. Lightfoot*[93], et maxima pars Reformatorum in ecclesia Anglicana[94]. Sequuntur porro hanc veterum sententiam, *Theologi Remonstrantes*, vid. *Jac. Arminium*[95], *Phil. a Limborch*[96], *Steph. Curcellaeum*[97], et *Adrian a Cattenburg*[98]. Idem denique sensisse videntur *Socinianorum* nonnulli, vid. *Jon. Schlichtingium*[99], *Jo. Lud. Wolzogenium*[100], *Jo. Crel-*

85 in epist. ad Danzium de desc. ad inf. et pecc. in S. S. p. 23 sqq.

86 Evangel. Glaubensl. T. 2. p. 322 sqq. Erläut. des Cat. p. 295.

87 in not. ad Act. 2, 27.

88 diss. de erroribus pietisticis N. T. Heding. p. 35 sqq.

89 in der Erläuterung schwerer Stellen Heil. S. T. 1. p. 190 sqq.

90 Harmon. Evang. l. 2. C. 13.

91 hist. symb. ap.

92 animadv. in N. T. p. 35 sq.

93 tractat. de desc. ad inf.

94 vid. *Jo. Pearson* in hist. symb. Ap. ad hunc art.

95 Disputat. T. 2. p. 88.

96 Theolog. Chr. l. 3. c. 13. §. 23.

97 Instit. rel. chr. l. 5. c. 12.

98 Spicileg. theol. chr. l. 3. c. 12.

99 in vindic. confess. Christ. contra Cichov. c. 10. p. 134. eundem. in Eph. 4, 9. et 1 Petr. 3, 19.

100 ad Act. 2, 27. Matth. 16, 18. et Luc. 16, 23.

Crellium[101], et *Sam. Crellium*[102], alios, vt taceam le *Mennonitis*, atque *Herrnhuthianis*. *Alii* inprimis *Rufius*[103] et *Lampe*[104], defcenfum J. C. ad inf. le fola *fepultura*, alii de *praedicatione per Noachum* uondam *facta*[105], alii denique aliter intellexerunt.

Pontificiorum vero de hoc dogmate fententiam, vt breviter explicem, verbis vtar ex *catechifmo Conc. rid. ad parochos* repetitis: "Inferorum nomen ab-„dita illa receptacula fignificat, in quibus animae „detinentur, quae coeleftem beatitudinem non funt „confequutae. — Neque tamen ea receptacula „vnius et ejufdem generis funt omnia; eft enim te-„terrimus — carcer, vbi perpetuo — damnatorum „animae — torquentur. — Praeterea eft purgato-„rius ignis, et tertium receptaculi genus eft, in „quo animae fanctorum ante Chrifti Domini adven-„tum excipiebantur. — Horum piorum animas —

U 5 „Chri-

101 Opp. exegetic. T. 3. p. 242. 325 fqq.

102 In cogitationibus novis de primo et fecundo Adamo, P. 2. § 70 fqq.

103 Vid. ejusdem *de defc. C. ad inf. digr. apologeticam* Jenae 1750. in qua controverfia, quae ipfi hac de re fuit cum *Edzardo* (qui fub *Snitlingii* nomine interdum latere maluit,) enarratur, fcriptaque vtrinque edita enumerantur.

104 Differt. philol. theol. fyntag. p. 512 fqq.

105 vti *Beza*, *Erasmus Schmidius*, *Elsnerus*, alii.

„Christus Dominus ad inf. descendens, liberavi
„Nec vero ejus tantummodo vis et virtus, sed etia
„anima eo pervenit. Causae, cur Chr. ad ea loc
„venerit, sunt — ad profligandos daemones, — v
„justos homines ex misera illius custodiae molesti
„(sc. *ex purgatorio,*) liberaret, — patres, caeteros
„que pios e carcere liberatos, secum adduceret i
„coelum" e. s. p. Quae quidem omnia apprim
consentiunt, cum *Thom. Aqu.* sententia, supra jan
prolata.

His jam ita peractis, pergamus pro institut ratione ad examinandas dijudicandasque potiore de hoc dogmate sententias: nam in omnes omnin inquirere, longum atque superfluum foret, siquiden aliae vix dignae quae refutentur, aliae vero, qua nobis menti apostoli parum convenientes videbantur in ipsa historia enarranda, vel sola origine ipsarum indicata, vel notula adspersa, quasi transeundo jam abunde a nobis dijudicatae atque refutatae sint. Tres igitur potissimum sunto sententiae, quas jam paullo accuratius examinare liceat.

Prima sententia eorum est, qui, *Luthero* praeeunte, *Christum tam quoad animam, quam quoad corpus ad locum damnatorum descendisse contendunt, vt Diaboli imperium destrueret.* Provocant sententiae tuendae causa inprimis ad vnanimem, quem

vocant

vocant horum tam V. quam N. T. effatorum con-
fenfum: Pf. 16, 10. (coll. Act. 2, 27.) 1 Petr. 3, 18. 19.
20. Eph. 4, 9. 10. et Col. 2, 15. Sed in pfalmo ifto voc.
שאול et apud Petrum voc. φυλακη non tam locum
damnatorum, quam ftatum mortuorum omnino de-
fignare, infra paucis demonftrandi locus erit: τα
κατωτερα vero της γης in ep. ad. Ephef. l. c. de *terra*
ipfa accipiendum effe, quis quaefo, qui *S. V. Koppium*
in h. l. infpexerit, amplius dubitare aufit? Col. 2, 15.
denique, fi nexum confulueris, non tam de daemo-
nibus infernali carcere inclufis, quam potius de dae-
monibus malignis omnino, qui tam in Judaeos,
quam ethnicos imperium quoddam exercere crede-
bantur, fermonem effe putaverim, cum de defc. C.
ad inf. ne verbo quidem ibi mentio facta fit. Quis-
quis vero fit horum locorum fenfus, quomodo de-
fcenfus *tam quoad animam, quam quoad corpus*,
inde elici poffit, equidem non affequor, quanquam
etiam Lutherus hoc magis fide teneri, quam ex ra-
tionis principiis explicari voluit. Provocant porro
Quenftedtius, alii, ad patrum antiquorum teftimo-
nia, fed valde dubito, an vllum in medium proferre
poffint, qui Chriftum *vna cum corpore et anima*
fimul in locum damnatorum defcendiffe, contendat,
vt taceam, hominum auctoritates in tali re prorfus
nil valere, fi f. fcripturae fuffragio deftituantur.
Videtur potius, fi vera fateri licet, tota haec ortho-
doxorum de defc J. C. ad inf. fententia tum fymbolo
apofto-

apoſtolico, cui cum vulgo ab apoſtolis confectum putabatur, auctoritatem tribuebant canonicae proximam, tum verbis *Lutheri* ſupra allatis, inniti; ſed in ſymbolo iſto apoſtol. verba: *deſcendit ad inferos* longe alio fine poſt tempora *Apollinaris* demum inſerta eſſe, et *Lutherum* in hoc dogmate explicando ad metaphyſicas haſce ſubtilitates, quas tamen nemini obtrudit, aliunde delapſum eſſe, ſupra jam oſtendimus.

Secunda ſententia, quam examinandam nobis propoſuimus, ſtatuit: *deſcenſum J. C. ad inf. cum ſepultura ejus unum eſſe idemque.* *Primum* argumentum, pro ſtabilienda hac ſententia, repetere ſolent e locis his: Pſ. 16, 10. et Eph. 4, 17. Enimvero in loco priori ſancti vatis נפש ex Num. 5, 2. 6, 6. 19, 11. 13. Lev. 21, 11. 22, 4. 29, 4. Hagg. 2, 13. per *corpus exanime* ſ. *cadaver*, שאול vero ex Gen. 37, 35. 42, 38. per *ſepulcrum* reddi, ſicque totum hunc locum de *ſepultura* C. intelligi volunt [106]. At vero נפש, *anima*, nunquam per ſe *cadaver* ſignificare poteſt [107], ſed potius interdum, commutato nimi-

[106] *Pearſon* expoſition of the Creed. Lond. 1710. p. 232. 233.

[107] Quanquam ſimile quid apud *Virgil.* Aen. 3, 67. 68. me legere memini. "*animamque* ſepulcro condimus," cujus tamen loquutionis ratio, obſervante *Ill. Heynio*, inde repetenda videtur, quod anima, quae corpore inſepulto circumvagatur,

nimirum abſtracto cum concreto, pro *animante*, vel orpore *anima praedito*, vſurpatur, indeque, vt in ocis modo allatis, additisque vocc. מת, טמא, liisve, quae *mortis* notionem involuunt, ad *corpus xanime* ſ. *cadaver* transfertur; adeoque נפש Pſ. 16, o. cum omni epitheto careat, de *cadavere* intelligi equit. Sic etiam voc. שאול nusquam, quod ſciam, ignificat *ſepulcrum*, ſed ſemper *infernum*, graec. ᾅδης, i. e. *locum in quo vmbrae*, *ſ. animae corpore olutae verſari putabantur*; quanquam non multum epugnaverim, ſi nexu ſuadente magis accommodate d noſtri idiomatis indolem, interdum, vt et in locis upra allatis, in quibus tamen etiam *inferni* ſignifiatio bene procedit, per *ſepulcrum* reddere malueis. Sic et nos e. g. quem *mortuum* vel *ſepultum* ſſe dicere volumus, *in coelo verſari* affirmamus, ſed uis quaeſo inde colligere auſit, *coelum* igitur interlum idem eſſe quod *ſepulcrum*. Eodem modo ex oquendi formula καταβαίνειν εἰς ᾅδου, ירד שאולה, arum recte colligitur, voc. ᾅδης vel שאול interdum alere *ſepulcrum*. Senſus potius hujus loci hic eſſe idetur: *non ſines animam meam* (vel *me — ex heraiſmo ſolenni*) *in inferno commorari* i. e. *non dereinques me in ſtatu mortuorum*, *ſed ex morte me in vitam*

gatur, ſepulto ad quietem ſepulcri redit, ſive vt aliquamdiu cum corpore et cinere duret, ſive vt inde loca infera ſedesque manium ſubeat; nam magna ſuperſtitionis circa haec diverſitas. Vid. *Servium* in l. Virg. l. et *Ill. Heynium* ad *Tibull.* III, 2. 15.

vitam revocabis. Ad locum Paullinum vero quod attinet, tantum non in ſingulis hujus loci verbis ſingula pro deſcenſu C. ad inf. de ſola ſepultura eju[s] interpretando, deprehendere ſibi videntur argumenta [108]. Vrgent voc. καταβαινειν, quod, vt hebr. ירד proprium ſit iis, qui *in ſepulcrum demitti* dicantur. Sed, quamvis ירד ſic occurrat, Pſ. 30, 11 (ירד בשחת) et 88, 4. (ירד בבור) pluribus tamen adhuc locis de deſcenſu in ᾅδην (שאולה) obvium eſt [109] quae quidem loca minime confundi debent cum iis, quibus de *ſepulcro*, (שחת, ביר, קבר,) ſermo eſt, nam שאול per ſe, et ſimpliciter, pro *ſepulcro* accipi poſſe, modo negavimus, et de graeco καταβαινειν quid dicam, cui αἴδαν vel ſimile quid expreſſe addi ſolet [110]. Argutantur porro in voc. μερη, negantes Chri-

[108] Inprimis *Lampe* l. ſupra c.

[109] Huc quoque pertinet Rabbinis conſueta phraſis יורדין לגיהנם, illudque *Virgilii* Aen. 6, "Facilis *deſcenſus* Averni." quod elegante περιφραζει *Lucian.* dial. mort. Diag. et Alex. θεμις ανελθειν τινα των ἁπαξ διαπλευσαντων την λιμνην και ες το εισω τȣ ςομιȣ προσελθοντων.

[110] Sic αἴδαν καταβαινειν, Sophocl. Antig. v. 816. cui reſpondet δυναι τον πολυκοινον ἅδαν, Soph. Aj. v. 1264. ταν νεαταν ὁδον ςειχειν ap. eund. Antig. v. 804. et lat. *ire ad imum Tartara*, Apul. 6. Metamorph. *abire hinc in communem locum*, Plaut. in Caſina prol. v. 19. *tumulo ſuccedere terrae* Virg. Aen. XI, *venire ad vmbras.* Juv. Sat. 10. Καταβαινειν quidem interdum etiam abſolute hoc nexu adhibetur, Antholog. I. 3.

ſed

hriſtum, ſi in *partem* terrae deſcenderit, in *infer-um* deſcendiſſe. Infernum enim *partem terrae* eſſe egant, contendentes, quicquid in re aliqua ſit vel ontineatur, non ſtatim eſſe *partem* rei. Sed haec, t dicam, quid ſentiam, ad nugas redeunt, refuta-one indignas. Premunt adeo comparativum κατω-ερα, ſiquidem, ex eorum ſententia apoſtolus, ſi in *ifernum* Chriſtum deſcendiſſe putaverit, non *infe-iores*, ſed *infimas* terrae partes eum ſubiiſſe, dixiſſet. ed non eſt, quod in refutandis ejuſmodi argutiis iutius moremur lectorem. Provocant etiam ad pſa vocc. κατω et תחת, quae propria eſſe putant *epulcro*, ſed Exod. 20, 4. Job. 18, 16. quae pro ebr. hoc vſu loquendi proferri ſolent, ex genere onge alio ſunt, et graecum κατω magis de *inferno* uam de *ſepulcro* adhiberi, ex iis ipſis locis apparet, uae pro ſtabilienda hac ſignificatione in medium roferunt [111]. Inhaerent denique vocibus γη et lat. *terra*,

ſed tum ex ſolenni αïδαν καταβαινειν ipſum illud αïδαν ſup-plendum eſſe putaverim.

111 *Diod. Sic.* l. 1. commemorat τϐς ΚΑΤΩ θεϐς. *Ariſtoph.* Ran.

ΗΡ. Ποτερον εις ΑΪΔΟΥ ΚΑΤΩ;

ΔΙ. Και νη Δι', ει τι γ' εςιν ετι κατωτερω.

Sophocl. Aj. v. 931.

Τα δ' αλλ' εν ᾽ΑΔΟΥ τοις ΚΑΤΩ μυθησομαι.

Anthol. l. 3.

Ὡσω τα ΚΑΤΩ κρειττω 'ςιν, ὡν ὁ ζους εχει.

Euripid.

terra, quae item de *fepulcro* adhiberi folitae fint [112]; fed quamvis vere haec per fe quidem moneantur, (quanquam in promtu etiam eft locus, vbi γη pro ᾁδης vfurpatur [113]) dubito tamen, an ad locum noftrum vbi ΤΑ ΚΑΤΩ ΜΕΡΗ της γης legitur, recte transferantur; et, fi vel maxime id fieri poffet, an fingulare ejufmodi voc. ad l. n. de fepultura C. explicandum fufficiat. Nihilofecius his jam ita explicatis totam hanc formulam τα κατωτ. της γης de fepulcro intelligendam effe nulli dubitant, fibique, fic ftatuen-

Euripid. Hecub. v. 418.

Ω μητερ, ω τεκουσ', απειμι δη ΚΑΤΩ.

Εκει δ' εν ἉΔΟΥ κεισομαι χωρις σεθεν.

Sophocl. Antig.

Α τοις αριστοις ερχεται ΚΑΤΩ νεκροις.

His adde *Pindar.* Ifthm. απιεναι ΚΑΤΩ Poëta vetus *antholog.* l. 3.

Ὁταν γαρ ισας του ταλαντου το πλεον

ΚΑΤΩ βαδιζει.

112 Cf. *Euripid.* Hecub. v. 209. *Sophocl.* Aj. v. 1198. et 1248. *Juv.* Sat. 15. *Thucyd.* bell. Peloponn. l. 2. Hinc *humare*, *terrae* mandare, *humo* mandare, *terra* condere apud *Plinium*, *Virgilium*, *Ovidium*.

113 Hefiod. εργ. v. 152.

Βησαν ες ευρωεντα δομον κρυερου ΑΙΔΑΟ.

et v. 155.

Αυταρ επει και τουτο γενος κατα ΓΑΙΑ καλυψε.

Idem illud igitur quod v. 155. αϊδης audit, v. 155. γη vocatur, et quidem in loco ejusmodi, in quo de *inferno*, non de fepulcro fermonem effe, contextus clamat.

tatuentibus, de loquutionum similium tam ex V. quam x N. T. repetitarum patrocinio gratulantur. Ex V. quidem T. huc trahunt Pſ. 88, 7. et Thren. 3, 55. בור תחתיו. Pſ. 55, 24. באר שחת, Pſ. 63, 10. et Ez. 26, 20. תחתיות ארץ Ez. 31, 14. ארץ תחתית. Prov. 15, 24. שאול מטה, alia. Sed hic iterum loca a, in quibus de ᾀδ. vel שאול ſermo eſt, plane exluſa velim; (vid. ſupra) loca vero ea, in quibus ארץ תחתי, vel תחתיות ארץ, formulae Paullinae α κατωτερα τ. γ. ſimillima occurrunt, ſi nexum recte onſulueris, tam de *inferno*, qui idem in interiori errae parte eſſe putabatur, quam de *ſepulcro* comnode intelligi poſſe, videbis. Ex N. T. vero huc ertinere arbitrantur Matth. 12, 14. vbi *ſepulcrum* Chriſti καρδια της γης vocatur. Jam vero, cum καρδια x hebr. לב *interiorem* alicujus rei *partem* ſignificet, id quod h. l. etiam inde appareat, quod Chriſtus ocula καρδια vtens, ad ſtomachum, partem interioem ceti, Jonam deglutientis, reſpexerit,) etiam ex ac formula καρδια της γης praeſidium pro formula oſtra τα κατωτερα της γης de *ſepultura* intelligenda epeti poſſe arbitrantur [114]. Sed haec nimis coacta, t ex longinquo repetita ſunt, ne dicam, Chriſtum orſan in ipſa hac formula de deſcenſu *animali ad nf.* cogitaſſe, cum nonniſi mortem ſuam per triduum

114 Sic inprimis ſtatuunt, praeter *Lampium* l. c. *Parkerus* de deſc. I. C. ad inf. l. 3. §. 41. 44. *Saubertus* Palaeſtr. p. 210 ſqq.

duum duraturam praedicere, in animo habuerit. Alter locus, ad quem provocant, eſt Phil. 2, 10. vbi καταχθονιες de *ſepultis* laudes J. C. celebrantibus interpretantur; ſed quis quaeſo h. n. καταχθονιες non ad vmbras in inf. verſantes referre maluerit? Ceterum, ſi ſepulturae defenſores de locis parallelis gloriantur, nobis quoque in promtu ſunt veterum loca, in quibus ἁδης vel *infernus* vti τα κατωτερα της γης deſcribitur. Pertinet huc illud *Homeri* Il. Θ. v. 14. 16.

— — — Βαθιςον ὑπο χθονος εςι βερεθρον
Τοσσον ενερθ' αιδεω, ὁσον ουρανος ες' απο γαιης.

Virg. Aen. 6.

Tum Tartarus ipſe
Bis patet in praeceps, tantum tenditque ſub vmbras,
Quantus ad aethereum coeli ſubvectus hiatum.

Lucret. l. 4. v. 418. 419.

Deſpectum praebet ſub terras impete tanto,
A terris quantum coeli patet altus hiatus.

Sed de priori argumento ab effatis S. S. repetito haec hactenus. Ad 1 Petr. 3, 18. ſqq. vero, qui tamen locus pro ſede materiae habendus eſt, neminem inveni, qui pro deſcenſu J. C. de ſepultura interpretando provocaret, nec video, quomodo hic locus, in quo C. in inf. *evangelium praedicaſſe* commemo-

memoratur, cum sola sepultura ejus commode conciliari queat. *Alterum* argumentum nititur locis iis, quibus adscensus atque descensus C. non sine emphasi ita sibi opponi arbitrantur, vt de statu, quem vocant, exaltationis atque exinanitionis in iis cogitandum esse, dubio prorsus careat. Ex hoc locorum genere esse putant: Ps. 2, 1 - 3. vbi gentium rebelliones opponantur majestati regis servatoris v. 4 - 12. expositae, Ps. 8. 40. 69. et 110, 7. Jes. 53, 10. c. 49. c. 50, 6 - 9. et ex N. T. Phil. 2, 6. sqq. coll. Rom. 6, 7. 8. 9. 4, 25. 8, 34. Hebr. 1, 3. 1 Petr. 1, 11. Hinc etiam in l. n. de statu exaltationis atque exinanitionis cogitandum, adeoque formulam τα κατωτ. τ γ. de sepultura, infimo exinanitionis gradu explicandam esse colligunt, nam si de desc. ad inferos, qui ad statum exaltationis pertineat, intelligatur, omnem oppositionis vim perire putant. Sed quam aegre misereque quaesita haec omnia ad l. n. explicandum detorqueantur, vix est, quod copiosius adhuc demonstremus. *Tertium* argumentum, aeque infirmum, ex typis V. T. quos Josephum, Eliam, Danielem et Jonam fuisse putant, eruere conantur; sed quae in tanta interpretationis luce tam V. quam N. T. in qua jam versamur, typis ad explicanda N. T. loca, vis remanserit, atque remanere potuerit, vnius-cujusque judicio permittimus. *Quartum* denique argumentum inde elici posse arbitrantur, quod symbola ea, quae verba exhibent: *descendit ad inferos*,

ſepulturae mentionem haud faciant. Sed parum recte inde colligi, veteres horum ſymbolorum auctores deſcenſum J. C. ad inf. cum ſepultura ejus pro vno eodemque habuiſſe, ſupra jam demonſtravimus.

Tertia ſententia eorum eſt, qui locum Eph. 4, 15. vel de ſepultura, vel de vtero matris, in quem Chriſtus deſcenderit, vel quovis alio modo; locum Petrinum vero explicant ſic: Εν ᾡ, hebr. באשר, ſuppl. πραγματι, i. e. δια τȣτο, *quapropter*, et mente jungendum cum ἱνα ἡμας προσαγαγῃ τῳ Θεῳ. Πνευματα εν φυλακῃ, *homines jam mortui, qui in carcere, vel inferno detineri putabantur.* Πορευθεις, ſecundum analogiam plurium linguarum, qua, praecipue in ſermone quotidiano formulae *eundi*, atque *veniendi*, (ιων, απιων, ελθων, απελθων, πορευθεις, ερχομενος,) tam apud N. T. ſcriptores Eph. 2, 17. Matth. 10, 7. alibi, quam apud bene Graecos (*Plut.* de liber. educ. c. 14. Τουτον εφησον, ΑΠΕΛΘΩΝ, κροτησον. *Demoſthenes* ſaepiſſime ΠΑΡΕΛΘΩΝ ειπα.) ex pleonasmo adhibentur, prorſus redundat. Sic Hebraei verbo ילך 2 Sam. 14, 21. Jeſ 6, 9. 55, 1. Jer. 2, 2. 53, 5. 35, 13. 39, 16. vbi apud LXX ſemper legitur πορευεσθαι; Latini verbis *eundi* atque *abeundi* (*Ter.* Adelph. 4, 7. 1. 1. Phorm. 2, 45.) et Germani vocabulis *gehen*, *kommen*, *herkommen* etc. (da *kam ich her* vnd that das) praecipue in ſermone familiari vtuntur,

tur, vbi ſalvo ſenſu commode abeſſe poſſet. Κηρυσσειν ſumendum pro *adhortari ad converſionem vitaeque ſanctitatem omnino*, et quamvis Chriſto tribuitur, ad Noachum tamen referendum eſt, ex more apoſtolorum conſueto, *Chriſto* aliquid tribuendi, quod tamen in V. T. *Deo* tribuitur. Sic 1 Cor. 10, 9. Iſraëlitae Chriſtum jam in deſerto tentaſſe, et 1 Petr. 1, 11. prophetae πνευματι ΧΡΙΣΤΟΥ agitati dicuntur, qui alias πνευματι ΘΕΟΥ agi commemorantur. Caetera commatis 20 per ſe clara. His jam ita praemunitis, ſenſum hujus loci eſſe putant hunc: *Quam ob cauſam, ſc. vt nos Deo adduceret, Chriſtus jam per Noachum homines flagitioſos tum temporis viventes, nunc vero in inferno jam detentos, ad vitae ſanctitatem ſequendam provocari curavit.* Vel: *Quapropter jam Noachus flagitioſos coaevos ad converſionem adhortatus eſt.* Sed plura ſunt in hac interpretatione, quae mihi quidem diſplicent. Primum enim loca iſta 1 Cor. 10, 19. et 1 Petr. 1, 11. ex genere longe alio et a loci noſtri ſenſu atque nexu prorſus aliena eſſe videntur; nam inde quod *Chriſto* ibi aliquid tribuitur, quod alias *Deo* tribui ſolet, vix colligi poſſe putaverim, de *Chriſto* aliquid praedicari poſſe, quod proprie ad *Noachum* pertinet. Deinde mihi quidem ratione prorſus inconcinna atque inſolita duo haec pietatis atque recuperandae gratiae divinae remedia: *mortem Chriſti*, et *praedicationem per Noachum factam* invicem jungi videntur. Vt taceam de eo,

ἐν ᾧ, quamvis per se recte pro διὰ τοῦτο accipi possit, longe facilius tamen ad πνεῦμα, quod proxime antecedit, referri; πορευθεὶς porro vix redundare hic posse, cum v. 22. eodem orationis nexu haud redundet; (vid. comment.) et κηρύσσειν denique, quod, quoties Christo tribuitur, de *praedicanda rel. chr.* dici solet, contra solennem hunc vsum loquendi ad *virtutis institutionem omnino* transferri. Verbo, tota haec ratio, si quid sentio, coacta et ab apostoli consilio prorsus aliena videtur. Prope vero ad hanc interpretationem accedit S. V. *Gruneri* et *Doederlinii* sententia. *Ille* *), ceterum cum priori explicandi ratione consentiens, excepta formula ἐν ᾧ, in qua supplendum esse existimat πνεύματι, (quo tanquam Messias vnctus erat,) totum locum reddit sic: "*Morti quidem affectus, quod ad corpus, vitae restitutus autem per spiritum. Quo spiritu actus ivit, declaraturus doctrinam evangelii animabus, quae, correctionem non admittentes per hoc, quod patientia Dei semel et in perpetuum volebat benevole suscipere, arca in temporibus Noë exstructa, in qua animae paucae, octo nimirum, servatae per aquam sunt, jam coërcentur.*" At vero et haec ratio mihi quidem longius repetita et cum totius loci contextu parum congrua videtur, ne dicam voc. πνεῦμα vi oppos. σὰρξ vix de vlla alia re, quam de *anima* intelligi posse. *Hic* [115] vero de

*) Inst. theol. dogm. p. 422 seq.

[115] Inst. theol. chr. P. poster. p. 219. 220.

de singulorum vocabulorum sensu idem statuens, totum hunc locum sic cum antecedentibus connectit atque exprimit: "Petrus quidem Christianos, ad quos scribit, admonet, vt ne malis, quae ab hominibus improbis innocentes patiebantur, adducerentur ad deflectendum a doctrina evangelica; satius enim esse innocentem pati, quam nocentem, v. 17. Sed hanc admonitionem primum confirmat ab exemplo Christi, qui, Deo sic jubente, communis salutis causa, vitam quidem finiverit in his terris, sed ad beatiorem longe statum revixerit. Alterum commendandi admonitionem suam argumentum jam v. 19. 20. desumere videtur a veritatis, quam inculcat, antiquitate aevique superioris exemplo. Addit enim *quam in causam*, (nempe de beatiore illorum statu, qui tolerant adversitates, quam eorum, qui inferunt,) *spiritus quoque in carcere publice docuit fide destitutos, quum eos Deus patiens atque indulgens benevole vellet suscipere, Noae tempore, arca exstructa, in qua pauci, i. e. octo, per aquam servati sunt.* Jam vide, quam apte haec interpretatio conspiret cum consilio orationis et contextu, instituta inter aevum Christianum et Noachicum comparatione. Tum quidem, cum diluvii tempus instaret, graviter saevierunt contra Noachum pium innocentem impii homines, qui jam dudum mortui sunt. Simili ratione Judaeorum impietas, internecione reipubl. instante, adversus Christianos "grassatur. Vtrique Deum indulgentem

ac invitantem impios, vt resipiscerent, experti sunt. Sed illi, postquam diutius rejecissent mandata divina, misere periere, 'videruntque solum effugere communem cladem eum, quem male tractassent: Similiter vos, inquit, obtestor, vt mala toleretis innocentes, proposito hoc exemplo, quod adversariis exitum tristem, vobis laetabilem ominatur." Sed quamvis haec sententia caeteris facile praeferenda sit, liceat tamen, dubia mea qualiacunque ingenue profiteri. Nimirum si haec fuisset apostoli mens, vt Noachi exemplo commonstraret, satius esse injuriam pati, quam inferre, dubito, an hanc ita expresserit: *annuntiatam* esse hanc veritatem flagitiosis hominibus, tempore Noachi viventibus, eo, quod Noachum ex communi omnium hominum clade servaret, et, de quo magis adhuc dubito, a *Christo*, nec potius a *Deo omnino* hoc iis annuntiatum esse. Porro verba τοις εν φυλακη πνευμασι hac explicatione admissa, mihi quidem languere, vel saltem, si explicandae voci τοις απειθησασι ποτε inservire debuissent, verbis his in hunc fere modum postponi debuisse videntur: τοις απειθησασι ποτε, νυν δε πνευμασι εν τη φυλακη ουσι. Denique, si hoc fuisset Petri in h. l. scribendo consilium, luculentius putaverim apostolum exprimere debuisse sententiam hanc: Noachum *injuriam perpessum esse*, flagitiosos vero coaevos *ei injuriam intulisse*, forte in hunc modum: ουτω και ὁ Θεος ταις απειθησασι ποτε εν ἡμεραις Νωε, και ὑβρισασι

αυτον

αυτον κατακλυσμον επαξας, τον Νωε ὑβριζομενον εφυλαξε. cf. 2 Petr. 2, 5. Sed videant intelligentiores, an recte haec a me obſervata ſint.

Supereſt, vt noſtram qualemcunque hujus loci explicandi rationem, ſupra jam in commentario prolatam, eandemque nullibi, ſi bene memini, antehac jam propoſitam, copioſius illuſtremus, illuſtratamque lectorum judicio relinquamus. Nexus hic eſſe videbatur: cohortatus erat ap. loco proxime ſuperiori Chriſtianos, vt ne malis atque adeo ſuppliciis propter religionem chr. ſuſtinendis ſe ad deferendam eam ſeduci patiantur; immortalitatis enim ſpe Chriſtianis propoſita melius vtique eſſe, ſi innocentes, quam ſi merentes patiantur, id quod jam Chriſti exemplo confirmare pergit v. 18. quem *in ipſa corporis morte*, quam, innocens ipſe, hominum cauſa oppetiit, *animam tamen non perdidiſſe, ſed ſuperſtitem immortalemque ſervatam recepiſſe* contendit. Qua quidem ſententia, naturali admodum, opinor, idearum nexu in *loci, quo Chriſti anima, corpore relicto, per triduum illud mortis verſata fuerit? et quid vſque ad reſurrectionis diem egerit?* cogitationem devolutus, *ad infernum*, *ᾅδην*, *quorſum omnes hominum mortuorum animae migrare putabantur*, Chriſti *etiam animam deſcendiſſe affirmat.* Quod vero Petrus Chriſtum in hoc inferno tanquam κηρυσσοντα ſibi animo fingit, ejus rei cauſa quaerenda videtur in eo,

X 5 quod

quod ex communi quadam omnium fere hominun tum ſapientiorum, tum vulgi opinione, *homines po mortem apud inferos idem agere putabantur, quod hac vita magno quodam animorum impetu perſeq ſoliti fuerant.* Ita enim fere hominum fert ingeniun ut in incertis caecutire, et in inveſtiganda reru reconditarum natura atque origine *proximam* qu lemcunque cauſam arripere, exornare, credere, alii que perſuadere malint, quam in certis perſpiciend acquieſcere. Sic *Minos* [116] atque *Rhadamanthus* [117] qui ſecundum *Homerum* judices iidemque heroës i elyſio verſantur, et ex quibus *Pindarus* hunc Κρο παρεδρον, *aſſeſſorem juris dicundi cauſa* vocat [118], (na aevo iſto heroico ipſi reges jus dicebant,) poſt *H merum Pindarumque*, cum reges haud amplius ip jus dicerent, ſed darent judices, a poëta aliquo, q Creticas fabulas ſectatus erat, *inferorum judices* Pl toni *regi* adduntur, accedente vltimo loco *Aeac* ab Homerico aliquo poëta in Achillis honorem, cuj avus erat Aeacus, ſurrogato [119]. Similiter *Ag memn*

116 Od. λ. v. 567.

117 Od. δ. v. 564.

118 Olymp. 2. v. 137 ſqq.

119 *Virg.* Aen. 6. v. 477 ſqq. vbi Ill. Heyne p. 663.

memnonis[120], *Achillis*[121], *Herculis*[122], aliorumque heroum vmbrae apud *Homerum* cum *Ulysse*, et apud *Virgilium* cum *Aenea*[123], de rebus a se in terra fortiter gestis colloquuntur: et *Ajax* odium, quo, hac vita adhuc fruens, in Ulyssem flagrabat, etiam apud inferos non deponit[124]. Simili modo *Tiresias*, vatis munere in hac terra fungens, eodem munere etiam in orco fungi pergit[125]; atque *Orion*, dum vivebat, venationis amantissimus, et in inferno feras agitare haud omittit[126]. Sic etiam *Aristophanes Euripidem* atque *Aeschylum* etiam in inferno de palma decertantes fingit[127], *Cleonemque* atque *Hyperbolum* apud inferos quoque cauponarum facit patronos[128]. Eadem ratione *Moschus* ad domum Plutonis venire optat, vt audiat, an et quid *Bion* Diti cantet? et si et ipse fistula cantare sciret, se apud Plutonem ad recu-

120 Od. λ. v. 403 sqq.

121 Od. λ. v. 472 sqq.

122 Ibidem v. 620 sqq.

123 Aen. 6. v. 477 sqq.

124 Od. λ. v. 542 sqq.

125 Ibidem 90 sqq. coll. *Horat.* l. 2. Sat. 5. ab init. vsque ad fin.

126 Od. λ. 571 sqq. coll. *Hor.* l. 2. Od. 13. v. 39. 40.

127 Ran. act. 3. sc. 2.

128 Ibid. v. 569.

recuperandum Bionem cantare velle, promittit [129]. Apte porro ad hanc veterum sententiam *Ovidius* quoque *Orphei* vmbram terras subeuntem, cuncta, quae viderat ante, loca ipsamque Eurydicen suam iterum cognovisse narrat [130]. Et cui quaeso, in hoc argumento tractando in mentem non veniat carmen illud *Horatianum* [131], a quo ex parte saltem transscribendo temperare mihi nequeo:

— — Improvisa leti
Vis rapuit, rapietque gentes.

Quam paene furvae regna Proserpinae,
Et judicantem vidimus Aeacum:
Sedesque discretas piorum; et
Aeoliis fidibus querentem

Sappho puellis de popularibus;
Et te sonantem plenius aureo,
Alcaee, plectro dura navis,
Dura fugae mala, dura belli.

Vtrum-

129 Id. 3. v. 120-133. coll. v. 22.

130 Metamorph. 11. v. 61-66. coll. *Mosch.* Id. 3. v. 130. 131.

131 l. 2. Od. 13.

Vtrumque ſacro digna ſilentio
Mirantur vmbrae dicere: ſed magis
Pugnas et exactos tyrannos
Denſum humeris bibit aure vulgus.

Quid mirum? vbi illis carminibus ſtupens
Demittit atras bellua centiceps
Aures, et intorti capillis
Eumenidum recreantur angues.

Quin et Prometheus et Pelopis parens
Dulci laborum decipitur ſono:
Nec curat Orion leones
Aut timidos agitare lyncas.

Huic carmini Horatiano jungere liceat locum *Virgilii* [132], in hanc veterum ſententiam admodum inſignem, vbi elyſium ſic deſcribitur:

Largior hic campos aether et lumine veſtit
Purpureo; ſolemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palaeſtris;
Contendunt ludo, et fulva luctantur arena:

Pars

132 Aen. 6. v. 640-665.

Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
Nec non Threïcius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
Ilusque, Assaracusque, et Trojae Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virum miratur inanis.
Stant terra defixae hastae, passimque soluti
Per campos pascuntur equi. Quae gratia curruum
Armorumque fuit vivis, quae cura nitentis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit, ecce, alios dextra laevaque per herbam
Vescentis, laetumque choro Paeana canentis,
Inter odoratum lauri nemus: unde superne
Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando volnera passi,
Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quique pii vates, et Phoebo digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluere per artes,
Quique sui memores alios fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.

His

His denique locis fubjungo egregium in hoc argumento *Ovidii*[133] locum, in quo tantum non expreffis verbis continetur fententia ea, quam exemplis hucufque confirmare conabamur:

Errant (fc. in inferno) *exfangues fine corpore et*
offibus vmbrae:
Parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni;
Pars alias artes, antiquae imitamina vitae[134].

Quid? quod non folum in Graecorum Romanorumque fcriptis, fed etiam in V. ac N. T. ejusdem fententiae deprehenduntur veftigia. Sic apud *Jefaiam*[135] regum vmbrae thronis infidentes, vt folent reges, dum vita adhuc fruuntur, jubentur furgere obviam Babyloniorum regi, eique, novo in infernum advenae, de adventu congratulari. Non minus *Samuel*[136], ex inferno evocatus, et *Mofes* atque *Elias*[137], Chrifto, in monte facro inclarefcenti, adftantes, vaticinantur, vt facere foliti fuerant, dum inter

133 Metamorph. 4, 443. 445.

134 Cf. etiam *Tibull.* l. 1. eleg. 3. v. 57-80. *Anacr.* Od. 4. v. 17.

135 Cap. 14, 9. vbi S. V. *Koppe.*

136 1 Sam. 28, 16 feqq.

137 Luc. 9, 31. coll. Matth. 17, 3. Marc. 9, 4.

inter vivos adhuc verſabantur. Eadem ſententi quoque ſubeſt antiquo mori Graecorum [138] et ma jorum noſtrorum [139] ſua cuique mortuo heroi, ve al

[138] *Herodot.* 5, 5. p. 374. ed. Weſſeling. Ὁι δε κατυπερθε Κρησ ναιων ποιευσι τοιαδε· ἐχει γυναικας ἑκαςος πολλας· επεαν ων τις αυτεο αποθανῃ, κρισις γινεται μεγαλη των γυναικων, και φιλων σπουδ ισχυραι περι τουδε, ἡτις αυτεων εφιλεετο μαλιςα ὑπο του ανδρος· ἡ αν κριθῃ και τιμηθῃ, εγκωμιασθεισα ὑπο δε ανδρων και γυναικω σφαζεται ες τον ταφον ὑπο του οικηϊοτατου ἑωϋτης· σφαγθεισα δ συνθαπτεται τῳ ανδρι· ἁι δε αλλαι συμφορην μεγαλην ποιευνται· ονειδ γαρ σφι τουτο μεγιςον γινεται.

Idem 5, 92. 7. p. 423. Πεμψαντι γαρ δι ες Θεσπρωτους επ Αχεροντα ποταμον αγγελους επι το νεκυομαντηϊον παρακαταθηκης πε ξεινικης, ουτε σημανεειν εφη ἡ Μελισσα επιφανεισα, ουτε κατερεειν ε τῳ κεεται χωρῳ ἡ παρακαταθηκη· ῥιγουν τε γαρ, και εἶναι γυμνη των γαρ οἱ συγκατεθαψε ἱματιων οφελος ειναι ουδεν, ου κατακαυθεντων μαρτυριον δε οἱ ειναι ὡς αληθεα ταυτα λεγει, ὁτι επι ψυχρον το ιπνον Περιανδρος τους αρτους επεβαλε· ταυτα δε ὡς οπισω απηγγελθ τῳ Περιανδρῳ, πιςον γαρ οἱ ην το συμβολαιον, ὁς νεκρῳ εουσῃ Μελισσ εμιγη, ιθεως δη μετα την αγγελιην, κηρυγμα εποιησατο, ες το Ἡραιο εξιεναι πασας τας Κορινθιων γυναικας· ἁι μεν δη, ως ες ὁρτην ηϊσα κοσμῳ τῳ καλλιςῳ χρεωμεναι· ὁ δ' ὑποςησας τους δορυφορους, απε δυσε σφεας, πασας ὁμοιως τας τ' ελευθερας και τας αμφιπολους συμφορησας δε ες ορυγμα, Μελισσῃ επευχομενος κατεκαιε· ταυτ δε οἱ ποιησαντι, και τοδευτερον πεμψαντι, εφρασε το ειδωλον τ Μελισσης ες τον κατεθηκε χωρον του ξεινου την παρακαταθηκην.

Cf. etiam Il. ψ. v. 167-175. Od. λ. v. 74. coll. v. 41. vbi vmbrae ab Vlyſſe evocatae cruentatis armis appa rent. Simile quid etiam legitur Ez. 32, 27. coll. *Lowth* in Jeſ. Tom. 2. p. 202

[139] *Tac.* de Germ. c. 27. *Sua cuique arma, quorundam igni et equus adjicitur.* Cf. *Schmidts* Geſchichte der Teutſchen. Tom. 1. p. 50.

alii arma, nonnunquam etiam equos, canes, atque adeo vxores ac servos, quibus in hac vita vsi fuerant, vt cum defuncto heroë ignibus comburerentur, adjiciendi, quasi manes his ipsis rebus in inferno adhuc frui possint. Quem quidem morem et hodie adhuc apud gentes nonnullas feras atque barbaras [140], (quas

140 Vid. Hennepin voy. au Missisipi. (exst. in voy. au Nord. Tom. V. p. 266.) *Ils* (les Americains septentrionaux) *font proféssion de croire l'immortalité de l'ame et une autre vie, dans laquelle on jouit de toutes sortes de plaisirs, et où l'on trouve de la chasse et de la pêche en abondance, du blé d'Inde pour ceux, qui en sement, (car il y en a, qui n'en sement point,) du tabac, et mille autres choses curieuses et necessaires. Ils tiennent, que l'ame n'abandonne point le corps incontinent après la mort. C'est pour cela, qu'ils enterrent avec le corps, arc, fléches, blé d'Inde, et viande grasse, afin que les morts se puissent nourrir, disent ils, en attendant, qu'ils soient arrivés au pais des ames. Comme ils donnent des ames a toutes les choses sensibles, ils estiment qu'après la mort les hommes chassent encore les ames des Castors, des Elans, des Renards, des Outardes, des houps marins, et des autres animaux. Ils croient que l'ame des raquettes, dont ils se servent, pour ne point enfoncer dans les neiges, leur sert encore pour le même vsage dans l'autre vie, même que l'ame des arcs et des fléches à tuer les bêtes. Ils ont les mêmes pensées de la pêche; de sorte que ses ames ont besoin selon eux des armes, que l'on enterre avec les mort.* Cf. *Joh. Carvers.* Reisen durch die inneren Gegenden von Nord-America. p. 322. 23. *Rytschkow* Tagebuch seiner Reise durch verschiedne Provinzen des Russ. R. p. 95. *Die Tscheremissen geben ihren Todten ein Kotschatnik* (d. h. *eine Form* *worauf*

(quas inter et veteris aevi homines intimus haud raro, vti cogitandi rationis, ſic morum atque rituum cernitur conſenſus,) obtinere, ex itinerariis ſatis conſtat. Sed vbi ſcribendi finem inveniam, ſi omnia perſequi velim, quae ad tuendam confirmandamque hanc veterum ſententiam in medium a me proferri poſſint? Sufficiant igitur exempla, a me hucusque allata. Jam vero vti heroës illi, prophetae aliique apud inferos agere finguntur id, quod in hac vita perſe-

worauf Baſtſchuhe geflochten werden, ſamt einer dabey gebräuchlichen Pfrieme, (S. Pallas Reiſe Th. 1. p. 91.) mit ins Grab, damit er ſich bey ſeiner Ankunft in jener Welt Baſtſchuhe flechten könne. — p. 97. Sie glauben, daſs die abgeſchiednen Seelen der Rechtſchaffenen in der andern Welt unſterblich, und von Krankheiten frey ſeyn, und von derjenigen Familienfreundſchaft ungetrennt leben werden, die ihnen hier lieb und werth geweſen. Sie werden Vieh und Bienen in Menge haben, allein bey dem allen müſſen ſie ihren Acker pflügen, und andre Bauerarbeit verrichten. — p. 170. Die Wotjäken beſtatten ihre Todten mit ſolcher Sorgfalt zur Erde, als ob ſie es recht zuverläſſig wüſsten, daſs ſie in dem Augenblicke ihres Todes in ein andres Leben einträten. Sie legen bey ſie ein Beil, Meſſer, Schüſſel, Löffel, Keſſel, Kotſchatnik, neue Baſtſchuhe, und dergleichen Dinge mehr, die ſie brauchen, damit der Verſtorbne, wenn er an den Ort der himmliſchen Wohnung kommt, an nichts Mangel leide. In ihren Meinungen wegen der menſchlichen Seelen ſtimmen ſie mit den Tſcheremiſſen überein. Cf. etiam *Fabri* geographiſches Leſebuch. Tom. 1. p. 72. 107. 158. 173. 180. Tom. 2. p. 157 158. et *Römers* Nachrichten von der Küſte Guinea. p. 196.

perfequi foliti fuerant: fic etiam Petrus Chriftum fibi in inferno fingit κηρυσσοντα, quia το κηρυσσειν praecipuum erat negotium, in quo peragendo vitam fuam in his terris confumferat [141]. Chriftum vero, fi verbis Petrinis inhaeferis, τοις απειθησασι potiffimum εν ημεραις Νωε, nec potius vmbris flagitioforum hominum omnino evangelium praedicaffe, nemini mirum videri poteft, qui meminerit, perpetuum hunc effe N. T. fcriptorum morem, ad gravius defcribendam infignem aliquam fceleris atrocitatem exemplis vtendi, tum a flagitiofis Noachi coaevis [142], tum ab incolis Sodomae atque Gomorrae [143] repetitis. Chriftus igitur omnino ex mente Petri animis

flagitio-

141 Si parva magnis, humana divinis, fabulofaque veris comparare liceat, fimile quid deprehenditur aqud *Virg.* Aen. 6. vbi *Phlegyas*, ille Deorum contemtor, apud inferos omnes admonet nobiliffimo illo v. 620.

Difcite juftitiam moniti, et non temnere divos.

Quodfi vero *Phlegyarum* gentem impietate infamem et a Deo abolitam huc advocare liceret, ita vt *Thefeus*, cujus paulo ante mentio injicitur, eam hoc v. ad pietatem colendam exhortaretur: tunc hic locus magis adhuc cum loci noftri argumento confpiraret. Vid. *Ill. Heyne* in h. l.

142 Matth. 24, 37. Luc. 17, 26. 27. Hebr. 11, 7. 1 Petr. 2, 5.

143 Matth. 10, 15. 11, 23. 24. Marc. 6, 11. Luc. 10, 12. Rom. 9, 29. 2 Petr. 2, 6. Jud. 7.

flagitioforum hominum *omnibus* evangelium praedicaſſe, eosque doctrinae ſuae vi ad meliorem ſenſum vitamque revocaſſe, putandus eſt. Nec quomodo haec ſententia, cum ſit ad naturalem quendam omnium omnino hominum ſenſum maxime accommodata, apoſtoli auctoritate indigna videri poſſit, mihi vlla ratione apparet.